FDII 1162

ACADEMIA ROMÂNĂ

DIN VIEAȚA POPORULUI ROMÂN

CULEGERI ȘI STUDII

XVI.

TVDb 19

AGRICULTURA LA ROMÂNI

STUDIU ETNOGRAFIC

CU UN ADAUS DESPRE MĂSURĂTOAREA PĂMÂNTULUI ȘI GLOSAR

DE

TUDOR PAMFILE

CU 103 FIGURI IN TEXT

ȘEDINȚA DELA 28 MAIU 1912

BUCUREȘTI

LIBRĂRIILE SOCEC & Comp. și C. SFETEA

LEIPZIG
OTTO HARRASSOWITZ

VIENA
GEROLD & Comp.

1913

32.947

PREȚUL 5 LEI

398.33 (498)
821.135.1-91
63 (498)
IV D b
Donația Horac Borla
FD II 1162

ACADEMIA ROMÂNĂ

DIN VIEAȚA POPORULUI ROMÂN

CULEGERI ȘI STUDII

XVI.

AGRICULTURA LA ROMÂNI

STUDIU ETNOGRAFIC

CU UN ADAUS DESPRE MĂSURĂTOAREA PĂMÂNTULUI ȘI GLOSAR

DE

TUDOR PAMFILE

CU 103 FIGURI IN TEXT

ȘEDINȚA DELA 28 MAIU 1912

BIBLIOTECA MUNICIP. TURDA
Inv. Nr. 186.301 F.J.

BUCUREȘTI
LIBRĂRIILE SOCEC & Comp., C. SFETEA și LIBRĂRIA NAȚIONALĂ

LEIPZIG
OTTO HARRASSOWITS

VIENA
GEROLD & Comp.

1913

DIN VIEAŢA POPORULUI ROMÂN

I. *Hora din cartal*, de Pompiliu Pârvescu, 1908 . . L. 3.—
II. *Cimiliturile româneşti*, de T. Pamfile, 1908 . . . » 1.—
III. *Poezii populare din Maramureş*, de Tit. Bud, 1908 » 1.—
IV. *Cântece şi urături*, de Al. Vasiliu, 1909 . . . . . » 5.—
V. *Din literatura populară*, de N. Păsculescu, 1909 . . » 6.—
VI. *Jocuri de copii*, de T. Pamfile, 1909 . . . . . » 1.—
VII. *Sărbătorile poporului*, de C. Rădulescu-Codin şi D. Mihalache, 1910 . . . . . » 1.—
VIII. *Industria casnică la Români*, de T. Pamfile. Premiul «Neuschotz» din 1909, 1910 . . . . » 10.—
IX. *Hore şi chiuituri din Bucovina*, de S. Fl. Marian, 1911 » 2.—
X. *Legende, tradiţii şi amintiri istorice*, de C. Rădulescu-Codin, 1910 . . . . . » 1,50
XI. *Sărbătorile de vară la Români*, de T. Pamfile, 1911 » 2.—
XII. *Cântece de ţară*, adunate de T. Pamfile, 1913 . . . » 4.—
XIII. *Boli şi leacuri la oameni, vite şi păsări*, după datinile şi credinţele poporului român adunate din comuna Ţepu (Tecuciu), de T. Pamfile, 1911 . » 1.—
XIV. *Arii româneşti din Bihor*, culese de Bela Bartók.— *Sub-presă.*
XV. *Vremuri înţelepte*. Povestiri şi legende româneşti, culese de D. Furtună, 1913 . . . . . » 1.—
XVI. *Agricultura la Români*, de T. Pamfile, 1913 . . . » 5.—
XVII. *Ingerul Românului*, poveşti şi legende din popor, culese de C. Rădulescu-Codin. — *Sub presă.*

BUCUREŞTI
Inst. de Arte Grafice CAROL GÖBL S-r I. St. Rasidescu
16, Strada Paris (fostă Doamnei), 16.
1913.

ACADEMIA ROMÂNĂ

SECȚIUNEA LITERARĂ

ȘEDINȚA DELA 26 MAIU 1912

Președința d-lui *I. Caragiani.*

D-l *A. Bârseanu* ceteşte următorul raport asupra scrierii d-lui Tudor Pamfile: *Agricultura la Români, studiu etnografic*, şi propune tipărirea ei în publicațiunea: *Din viața poporului Român:*

«In această lucrare autorul descrie cu deamănuntul, cum se face lucrarea pământului la poporul nostru, arătând împărțirea pământului, cu diferitele numiri relative la hotar, feluritele operațiuni întrebuințate de plugarul nostru în cursul anului la meseria sa, uneltele folosite de el şi părțile lor, diferitele sămănături şi chipul lor de cultură, credințele şi obiceiurile poporului nostru relative la plugărie şi la viața câmpenească.

«Intreagă lucrarea cuprinde 9 capitole:

«1. Considerațiuni generale cu subîmpărțirile: începutul agriculturii, agricultura şi socotințele plugarului; semne de belşug, rostul ploilor, dușmanii rodului. 2. Țarina. 3. Aratul. 4. Păpuşoii. 5. Pânea mărunțică. 6. Strânsul holdelor de pe câmp. 7. Sămănături felurite. 8. Treieratul. 9. Culesul popuşoilor, — şi se termină cu un scurt tractat despre măsurătoarea pământului.

«Studiul acesta al d-lui T. Pamfile — fără a fi un tractat de agricultură — ne desfăşură o parte însemnată din viața poporului nostru şi va fi urmărit cu interes atât de linguist, cât şi de etnograf. El este scris cu destul sistem şi descrierile cuprinse într'însul, însoțite fiind şi de numeroase desemnuri intercalate în text, vor fi înțelese fără multă greutate.

«Numai în privința stilului am observat ici-colea unele neclarități și necorectități gramaticale, cari ar trebuì înlăturate. Cu deosebire capitolul introductiv: «Inceputul agriculturii» lasă foarte mult de dorit fn privința clarității, așà încât acest capitol ar trebuì sau să fie refăcut cu totul, sau să fie omis, neținându-se strict de materie.

«Cu aceste rezerve, propun ca lucrarea d-lui Tudor Pamfile: *Agricultura la Români* să se tipărească din partea Academiei în colecțiunea: *Din viața poporului român.*»

— Propunerea d-lui Bârseanu se aprobă.

PREFAȚĂ

Mi-aduc aminte foarte bine că în primăvara anului 1893 mi se urîse cu totul școala, deoarece răsăriseră brănduşele pe dealurile Țepului, iar mai târziu începuseră a se coace cireşele şi merele timpurii, pe deal, la vie. Aveam o arie în sat, cam departe de casă; în arie aveam o poiată, în poiată nişte iesle şi sub paiele din iesle îmi puneam dimineața şi de-amiază geanta cu cărțile şi plecam, firește cu alții, unde nimeni nu ne întrebà, — la vârsta de zece ani a unor necioplițì şi proşti copii de țară, — de ce «România e un regat», de ce «Planisferul e tot una cu Planiglobul» şi de ce se zice «Epirùs şi nu Epìrus»!

Dar fericirea acelei dulci primăveri am plătit-o scump. Mama, — mi-aduc foarte bine aminte, — care-şi pusese toată nădejdea într'un viitor al meu întemeiat pe truda învățăturii de carte, s'a pliroforisit pe la Moşii-de-vară, numai decât, asupra straşnicei mele trageri de inimă pentru şcoală: întâiu, huciind nişte găini străine cari scurmau în ieslele cu paie, sub cari stăteà geanta mea cu cărțile, a pus mâna pe ea şi a adus-o acasă; al doilea, până seara a şi dat o *raită* pe la leliţa *prăfisoara*, nevasta *domnului*, ca să-şi vadă, prin mijlocirea ei, visul cu ochii; şi al treilea, a doua zi, când mai erà încă mult până la ziuă, m'a *smâncit* din somn, mi-a pus o sapă grea pe umăr şi m'a pornit la prăşit!

Am jucat şi eu ca ursul, o vară întreagă, ademenit pe de-o parte de acele *zile de muncă*, ce începeau cu un ceas înainte de răvărsatul zorilor şi se încheiau cu alt ceas după lăsarea deplină a întunerecului, iar pe de alta, de necurmatele mustrări din partea cui trebuià, nu pentru părăsirea şcoalei, ci pentru neîndămânarea mea la muncă. Atunci am aflat întâiu că «alți oameni au ploduri cari-s numai cât palma şi muncesc cât nişte oameni bătrâni!» Şi eu?

Deci în acea vară am prăşit, am secerat, am ajutat la coasă şi

la strâns de pe câmp; iar pentru toamnă m'am cerut cu școala la târg, la Tecuciu.

De aici încolo, șase ani, adecă șase veri, după închiderea școalelor, le petreceam pe câmp, la muncă, de-avalma cu toți ai mei, spre cea mai mare bucurie a... mamei, care prin acest simplu metod pedagogic mă făceà să aștept deschiderea școalei, pe toamnă, mai cu nerăbdare decât o înnoire cu straie la Paști.

Am avut prin urmare tot timpul și toată tragerea de inimă să aflu chipul cum se muncià pe atunci câmpul pe la noi și deci pot să-l cunosc în cele mai mărunte amănunte.

Adăogându-se la această experiență și cunoștințele căpătate prin mulțișoare călătorii prin țară, precum și materialul cules și publicat de alții, mi-am luat îndrăzneala să înșir cele ce urmează cu privire la *Agricultura la Români.*

Am făcut aceasta însă nu cu gândul de a arătà poezia acestei îndeletniciri și nici amarul ei, căci această îndeletnicire are și o poezie, și un amar. Scopul meu a fost altul.

De când n'am mai pus mâna pe plug, pe coasă și pe furcă, atât de multe s'au schimbat, încât mă tem că peste alți 13 ani, — cu vrerea lui Dumnezeu trăind,— nu voiu mai recunoaște decât foarte puține din cele ale anilor 1893—1899. M'am ostenit cu plugul de lemn, cu cel c'un corn și cu cel cu două coarne, tot de lemn; în sat nu se află nici un plug de fier, iar astăzi din cele dintâi n'a mai rămas nici cenușa. Nu va fi o pagubă, dar nu mai putem întâlnì nici felul de muncă de pe atunci. Mă osteniam cu coasa *pe vale;* de atunci însă valea a fost *spartă* de plug și'n locul fânului crește aproape pretutindeni «pânea albă.» Nu-i o pagubă mare, socotesc, dar nu mai este *coasa,* — cositul, — ca o anexă a plugăriei. Pe vremea aceea s'auzià pomenindu-se despre minunate mașini de secere și de legare a snopilor, undevà, pe departe. Ele sunt astăzi foarte aproape de Țepul Tecuciului; și dacă Țăpenilor, răzășii dinaintea leatului 1445, le-ar da mâna să aibă *bucăți* mai late de doi-trei stânjeni, ar aveà și dânșii astfel de *màchini* sau mașini de secere. Amețiam pe atunci învârtind caii împrejurul parului de arie, la treier; astăzi urlă batozele în toate părțile, firește fără nici o păgubire pentru muncitorii de câmp, dar vorba e, nici vechiul fel de treier nu se mai întâlnește așà cum erà. Și așà mai departe.

Și cum aceasta se întâmplă aproape pretutindeni, mi-am zis că n'ar fi rău să zugrăvesc, cât de slab măcar, felul cum țăranul

nostru muncià brazda acum 10, 15 ani, ca să aibă ce mărturie rămâneà despre acest trecut, de care, sub toate privirile, nu ştim cum să ne scăpăm mai repede.

Am împărţit întregul subiect în mai multe părţi, după felul cum se urmează în timp, şi am adaos la sfârşit câtevà ştiri despre vechiul sistem, — nu aşà de vechiu, dar totuş prin unele părţi cu totul uitat, — al măsòriştii. Acesta e departe de a fi complet. A-l completà ar însemnà a scrie un mare capitol de istorie economică, ceeace nu se potrivià cu subiectul lucrării.

Mai trebuià apoi zugrăvită şi munca ţăranului nostru pe ogorul marelui proprietar. Ar fi fost însă prea puţine lucruri de spus, dacă mă opriam numai la întoarcerea ţărânii, şi prea multe, dacă tratam chestiunea în întregimea ei. Şi nu ştiu de m'aş fi priceput. Vor face-o economiştii, socot, dacă vor crede că cei ce legiferează se pot oprì o clipă cu cercetarea asupra unei astfel de lucrări, pentru căutarea informaţiunilor şia îndemnurilor.

Incheind, cu recunoştinţă mulţămesc şi acum onor. Academii Române, care, trecând peste atâte lipsuri ale mele, mi-a înlesnit şi de astădată să dau la iveală această închegare de şire, ce priveşte vieaţa poporului român.

Bârlad
La Sfinţii Arhangheli 1912.

PARTEA I.

CONSIDERAȚIUNI GENERALE.

CAPITOLUL I.

Inceputul agriculturii.

Mărturiile trecutului nostru, de îndată ce încep să se alcătuească chiar, ne vorbesc de *pământul de muncă*, sub deosebite înfățișări și numiri, ca de o cheie prin ajutorul căreia se descuie toate condițiunile de vieață. Acest lucru, se înțelege, e firesc nu numai la noi, ci pretutindenea.

Intr'adevăr, în epoca de îmblânzire a popoarelor, două cerințe s'au impus: *hrana* și *îmbrăcămintea*. Imbrăcămintea a putut fi înjghebată din pielea nedubită ori dubită și lâna vitelor, cari puteau crește îndestule prin poienile pădurilor, pe dealurile acoperite cu tufișuri rari și mărunte și pe văile apelor. Hrana se puteà găsì tot la aceste vite sub chip de carne, lapte ș. a., dar pe lângă acestea mai trebuià și «pânea» cu o înfățișare oarecare. Pentru *pâne*, cuvânt care a fost întrebuințat mai târziu pentru alimentul făcut din făină de grâu, secară, orz și altele, — a trebuit mai întâiu *meiul* care nu puteà crește *nemuncit*. Deci începutul agriculturii, pentru părțile noastre, trebue recunoscut *numai* în această nevoie a omului de a-și sămănà această plantă, spre a-și face *pânea* trebuincioasă lui și celor din jurul său.

Câtă vreme acea bucată de loc pentru cultură s'a putut află cu înlesnire, nu ne putem închipuì o așezare temeinică a omului, deoarece ființa unui «mai bine» și-a aflat loc întotdeauna în inima omului. Când însă prin îmmulțirea populațiunii s'a simțit nevoie de mai multe locușoare de sămănat, fiecare a căutat să-și pună stăpânire pe bucata lui și să și-o apere la nevoie.

In acest timp, când s'a simțit lipsa locurilor netede pentru culti-

varea locului de «pâne», — timpurile întâielor lupte pentru pământ, s'a născut printr'o tacită convenţiune obştească dreptul de proprietate (1).

Mai târziu, aceste locuri s'au împuţinat şi apoi s'au isprăvit cu totul; atunci nevoia a silit pe om să şi le facă singur. Porţiuni din codri au fost despădurite şi în chipul acesta s'au născut *curăturile* (2), poieni *desţelenite*, unde omul şi-a putut face aşezarea: bordeiul sau casa, stupii şi în jurul cărora şi-a putut sămănà meiul şi mai târziu grânele pentru pâne, şi pe cari a devenit stăpân numai în schimbul trudei ce-a avut-o, dărâpănând pădurea cu toporul (3).

Curăturile au trecut dela părinţi la feciori; aceştia le-au mărit, după nevoile neapărate ce au avut. Pe lângă casa părinţilor s'au ridicat casele fiilor, nepoţilor şi strănepoţilor, alcătuindu-se astfel un sat.

Vechile locuri netede şi curăturile nouă, — fiecare cu satele lor, — au început dela o vreme a se atinge între dânsele, lucru care a făcut să se întocmească sau să se tragă hotarele dintre sate, cari se numiau acum *moşii*. Când neînţelegerile pentru *hotare* au început să se ivească între unele sate, altele, pentru a le preîntâmpinà, au căutat să dobândească întărire domnească, asupra celor pe cari le aveau.

---

(1) Care este şi dreptul celui dintâiu ocupător. In trecutul îndepărtat găsim cazuri când în neştiinţă se ocupau locuri ale altora, se cultivau şi când proprietarii se arătau, muncitorii acelor ogoare le părăsiau după ce dădeau, se înţelege, cuvenita dijmă: «Să ne lasă, — zice un act din 1692, — să şădem păn' în toamnă, căci am fostu apucatu-ne de-am sămănat păpuşoi şi alte legumi, iară în toamnă să ieşim, că n'avăm nici o triab[ă], că am fostu umblându [ca] nişte oameni făr' triab[ă]». (N. Iorga, *Stud. Doc.* VI, p. 95.

(2) G. Madan, *Suspine*, p. 37: *Curătură*, loc despădurit în mijloc de pădure, de unde s'au scos rădăcinile.

(3) Din 1662: «... După cum s'au adeverit dela căţivà oameni bătrâni, că în vechile vremi pădurile nu erau socotite, nici înpărţite cu stânjânul sau cu altfeliu de înpărţire, de cât că cine pe cât loc putè [în vârtute sa] de tăià copaci şi deschidè *curătură* şi poeni de cosit şi de arat şi de locuri de prisăci şi răsădià vii şi pometi de roade sau şi în sălbătăciune, pe unde ultuiè copaci, tot locul acela al său erà; nimene altul din răzăşi nu putè ca să şi-l ia şi de şi îl vindè, ca al său loc îl vindè», (N. Iorga, *Stud. Doc.* VI, p. 111). Din 1681: Cinevà îşi vinde ocina «cu mânule miale curăţită» *(Ibidem*, p. 92*)*.— Din 1693—4: «O poiană în codrul Eşului pe Vasluet unde să chiamă la Blidari zicând că ar fi făcut-o însuş cu toporul din codrul întreg, cu multă osteneală... fiind bejânar, au rămas acolo...» şi mai târziu o vinde ca pe un lucru al său. (*Ibidem*, p. 92).

Pentru întâiele timpuri, hotarele nu se puteau arătà, deoarece între două sate se întindeà *pustiul,* care la început nu erà al nimănui, ci se ziceà : «din toate părţile, hotarul cel vechiu, pe unde din vechi s'a locuit». (1)

Lucrarea pământului are ca îndemn tot neapărata nevoie de *pâne.*

Se alcătuesc oraşele mai târziu. Naţiuni superioare cuprind şi supun pe altele. Se alcătuesc clase cari trebue să se îndeletnicească cu altcevà decât cu cultivarea pământului, precum sunt dregătorii. Cu toate acestea pânea trebue să şi-o aibă, şi deci şi-o capătă prin silnicie, prin schimburi, de obiecte mai întâii, prin bani mai târziu.

Produsele pământului se cer dintr'o anumită parte.

Omul se simte deci tot mai legat de hotarul său, iar hotarul caută tot mai mult să se statornicească şi să se mărească.

Veacurile se deapănă şi oamenii caută să-şi îmbunătăţească traiul cu felurite lucruri, cari nu se pot dobândì decât prin vânzarea produselor muncii lor şi cari sunt: grânele, mierea, vitele şi alte articole scoase de un anumit meşteşug. Pentru a aveà grâne de prisos, a trebuit o cultură mai întinsă, şi astfel agricultura a devenit o meserie. Preţul pământului se ridică, felul muncii se îmbunătăţeşte, omul se simte tot mai mult legat de pământ. Nesfârşitele pomeniri istorice ne stau dovadă şi,—cu un pesimism pe care mulţi nu ni-l vor primì,— ne vor sta pentru multă vreme, dovadă frământările anilor din urmă.

CAPITOLUL II.

Agricultura şi socotinţele plugarilor.

1. Poporul român crede că Dumnezeu a învăţat pe om întâiu munca câmpului, arătându-i sămînţele pe cari trebue să le samene şi uneltele de cari trebue să se folosească (2). Munca de atunci, însă, nu seamănă cu cea de astăzi. In această privinţă, iată ce ne spune o povestire bănăţeană :

(1) R. Rosetti, *Pământul, sătenii şi stăpânii în Moldova,* p. 107—8, adaugă: «Ceeace arată că aşezările săteşti aveau hotare statornice dela aşezarea lor. Această întindere de pământ atribuită unei aşezări, erà obişnuit cuprinsă între limite firești: culmi sau cursuri de apă».

Nu putem primì această socotinţă, căci nu vedem *pricina* pentru care satul trebuià să-şi determine dela început hotarul său.

(2) E. N. Voronca, *Datinile şi credinţele poporului român,* p. 164—5.

După ce Dumnezeu izgonì pe Adam şi pe Eva din raiu, «se milostivì spre strămoşii noştri şi le zise:

— De azi înainte, voi să araţi *o brazdă de pământ*, dar numai o brazdă, să o sămănaţi cu grâu curat şi când se va coace grâul, din el să faceţi pâne şi să vă hrăniţi.

Şi mi se puse moşul Adam şi cu baba Eva şi arară o brazdă de pământ, cum le-a zis Dumnezeu, şi o sămănară cu grâu curat şi o grăpară; şi răsărì grâul meu frumos-frumuşel şi creşteà de erà minune; vezi bine, erà cu voia şi cu darul lui Dumnezeu; şi în câtevà săptămâni fu grâul crescut de ajuns; şi erà, mă rog dumneavoastră, numai spice, de jos până sus; şi erau spicele mari ca *tuleii* de cucuruz şi încărcate de grăunţe mari şi frumoase.

Moşul Adam şi baba Eva secerară grâul, îl îmblătiră, grăunţele le duseră la moară şi făcură făină albă ca neaua; şi mi se puse baba Eva şi făcù o *pritoane* mare, mare, toată *butori* ca spuma şi bună ca pruna; şi se puseră la masă şi mâncară din darul lui Dumnezeu pâne, de se săturară. Şi avură din grâul acela de ajuns pe doi ani de zile.

Intr'o zi însă, venì diavolul la dânşii şi pe când erau chiar la mâncare, le zise:

— Voi, oamenilor, mai aveţi mult grâu?

— Mai avem, da, mulţămim lui Dumnezeu; mai avem pe câtevà săptămâni, răspunse moş Adam.

Atunci Diavolul iar le zise:

— O, ce oameni nesocotiţi sunteţi voi! Pentru ce nu araţi voi mai multe brazde şi să semănaţi mai mult grâu, să aveţi din destul pe 20, 30 de ani? Deschideţi-vă ochii şi vedeţi că în curând o să aveţi copii şi apoi cu ce să-i hrăniţi?

Baba Eva erà chiar atunci îngreoiată cu Cain.

— Băgaţi seamă şi nu fiţi nepricepuţi; puneţi-vă la lucru şi câştigaţi copiilor voştri hrana!

Intr'aceea diavolul se depărtă, iar strămoşii noştri se puseră pe gânduri.

— Ian vezi bărbate, bine că venì omul acela al lui Dumnezeu de ne desvăluì de nepriceperea noastră; iată eu în curând voiu naşte fii şi ce le vom da demâncare, căci grâul acuşi ni se gată. La lucru dară; nu mai sta nici o clipă; prinde boii şi du-te la arat.

Moşul Adam însă, mai stă puţintel să se mai gândească. Nu erà aşà grăbitor. Apoi îi zise!

— Bine, muiere, dar nu-ți aduci aminte că Dumnezeu mi-a zis că numai o brazdă de pământ să arăm?

— Ba-mi aduc aminte, dar vezi, omule, căpătăm copii și apoi cu ce să-i hrănești? Doară n'o să-i lăsăm să moară de foame; *alduit* să fie omul acela care ne deschise ochii, alduit în vecii vecilor. Mergi omule, nu mai sta un ceas, mergi și ară o mie de brazde, ca să avem de mâncare noi și copiii noștri!

Și văzù moșul Adam că avusese drept baba Eva; înjugă boii la plug și plecă la arat; și ară, după cum îi spusese Eva, o mie de brazde, le sămănă, le grăpă cum e dată și plecă mulțămit către casă. Cum să nu fie omul mulțămit, când se știa asigurat cel puțin contra foamei; și strămoșii noștri numai hrană le trebuia să-și câștige, altă nimic, căci dare la împăratul nu plătiau, dare după venit, dare de pușcă, de persoană, ș. a. nu aveau pe vremea aceea. Bucate și numai bucate de aveau, apoi nu le mai erà frică de nimic. Și strămoșul Adam și-a fost pus în pământ bucate destule, el cu truda lui, și încă multe, ca să aibă destul cu baba lui și cu copiii ce-i va dăruì Dumnezeu. De cine dară să le fie frică și cum să nu fie mulțămit?...

După câtevà săptămâni, răsărì grâul; și creșteà de vedeai cu ochii; și se uitau strămoșii noștri la holda lor și li se umpleà inima de bucurie, căci grâul erà plin la spic; și erau spicele dela rădăcină până la vârful paiului, de cu drag să cauți la ele. Și erà holda mare, cât vedeai cu ochii; și se bucurau strămoșii noștri văzând că li se vor umpleà hambarele de bucate. Dar pe când erà bucuria lor mai mare, adică pe când erà holda coaptă, se uità Dumnezeu din cer jos pe pământ la strămoșii noștri, să vadă ce mai fac și de îndată ce văzù holda lui Adam, văzù necredința strămoșilor noștri și-și zise:

— Așà e, Adame! Intâia oară mi-ai călcat porunca mâncând din pomul oprit și acuma iarăș n'ai ascultat de mine; așteaptă că-ți voiu da eu ție pâne de ajuns.

Și se scoborî drăguțul de Dumnezeu, așà mânios cum erà, pe pământ și ducându-se la holda lui Adam, zise:

— Tu holdă, care ai făcut atâtea spice, să fii afurisită; și spini și scăieți să crească pe tine; iar voi paie, cari purtați spice de jos până sus, să rămâneți numai cu un spic deasupra; și acela să fie mic și plin de tăciune!

Și cât ai bate din palmă, holda se umplù de spini și scaieți, iar paiele rămaseră numai cu un spic mic în vârful lor. Și se duse Dumnezeu la Adam și zise:

— Omule nesățios, au nu ți-a fost ție de ajuns o brazdă ca să te hrănești? De azi înainte poți ară cât îți place și eu îți voiu da iarăș cât îmi va plăceà mie; și suntem gata!

Și se duce Dumnezeu iarăș în cer, iar Adam se duse să-și secere holda. Dar ce văzù? Toată munca și truda lui de mai înainte se făcuse o stârpiciune și nu căpătă Adam din ea nici atâta grâu, cât căpătase mai înainte dintr'o singură brazdă...» (1).

Povestirea aceasta de altfel se întâlnește și în alte părți. Ea ne arată că munca pământului la început erà ușoară. Adam, întâiul om, nu lucrà decât atâta loc, cât ajungeà cu mâna, stând jos. Greul de astăzi este un blestem dumnezeesc, căci diavolul a năimit pe femeie și aceasta a făcut pe Adam să are mai mult, ca să poată culege roade mai multe. Dumnezeu, pentru aceasta lăcomie, l-a osândit însă, să muncească mult și să culeagă puțin (2).

2. Agricultorul, *plugarul*, «cel dela coarnele plugului», se socotește mai întotdeauna ca cel mai oropsit soiu de oameni:

Mult mă mir și mă *ciudesc*:
De ce, Doamne 'mbătrânesc!
De coarne de plug nu țin,
Cu sbiciul pe boi nu mâiu... (3)

---

(1) G. Catană, *Poveștile Banatului*, II, Gherla 1894, p. 11 urm.

(2) E. N. Voronca, *op. cit.*, p. 164

(3) *1000 Doine, strigături și chiuituri*, p. 39—40. — Iată un fragment de cântec haiducesc, unde se vede chipul cum se privià *într'o vreme* plugăria, munca câmpului:

... N'am să mai mă duc la sapă,
Bată-i [Dumnezeu] coada, nu mi-i dragă,
Că prea are *leafa* lată.
Leafa lată, coada lungă,
Nu mai *nojesc* para'n pungă.
Foaie verde-a macului,
Ia zi, maică, taicului,
Să zică Țiganului,
Să dea fierul dracului
Din gura ciocanului:
Nu-mi trebue sapa lui,
Mi-a *dat* frunza și iarbă
Și-mi trebue flinta mea.
Și-un brâu verde pentru șale
Și-un *sileaf* cu opt pistoale.
Foaie verde de năut,
Taica mă mână la plug:
Nu știu boii să-i înjug.
Eu i'njug cu cozile,
Ei mă'mpung cu coarnele.
Plugu-mi este-o goangă rea,
Merge de-a'ndărateleà
Cu coarnele'n burta mea.
Niște lemne'nșiruite,
Niște vite omorîte,
Niște zile prăpădite,
Niște brazde răsturnate,
Niște păcate'nșirate.
Câte găuri sunt la plug,
Toate mă'ndeamnă la crâng,
Să taiu cuie să le-astup.
Taica mă mână la sapă,
Nu mă duc, că nu mie-a dragă,
Că sunt voinicel înalt,
Rău îmi șade cocoșat,
Cu argați la săpat.

(Comunic. de d-l C. Tomescu din Com. Bogați, Jud. Dâmbovița, prin d-l H. N. Țapu, profesor).

zice un cântec din comit. Aradului. Şi acest lucru e firesc după împrejurările de astăzi, căci nici o îndeletnicire omenească cinstită nu-şi are roadele sale ascunse par'că într'o mână tainică, precum este agricultura. Prin felul de cultură primitiv care a secat pe alocuri cu desăvârşire toată vlaga pământului, printr'o lipsă de instrucţie care-şi are nenumărate pricini, plugarul din zilele noastre aşteaptă totul dela «Cel-de-sus». Când cinsteşte un pahar, varsă câtevà picături de sufletul celor răposaţi şi ridicându-l la gură zice :«Noroc să dea Dumnezeu şi *ploaie la vară* : !», «cu noroc şi sloată !», «noroc şi bielşug (*chelşug, ghelşug, bişag, jirfă)* (1), «că, vezi dumneata, că noi suntem datori să muncim, *să băgăm în pământ* şi numai Dumnezeu ştie ce-om culege !».

Plugarul crede şi *susţine* că *totul* stă în puterea lui Dumnezeu: «Când vrea Cel-de-sus, se face şi din piatră seacă !».

Astfel urmează povestirea celei mai cumplite secete care s'a pomenit vreodată şi pe care poporul o pune în legătură cu temeiul ce trebue să-l aflăm în sfatul şi vorba omului bătrân :

«Pe vremea lui Ştefan Vodă veni peste ţara Moldovei, doi ani dearândul, o secetă grozavă, că se uscaseră toate holdele şi iarba toată.

La trei ani însă, în prour de primăvara, cerurile se deschiseră şi ploile începură, dar de arat cine să se apuce? Nimeni, că nimeni n'avea un fir de sămânţă !

Şi Ştefan Vodă dădù veste în ţară că va răsplăti cu de toate pe cel ce-i va aduce sămânţă bună.

Târziu tocmai se svonì la curtea domnească anume că nimeni nu are sămânţă, fără numai un moşneag ; dar nu o baniţă, două, ci într'atât de multă, că ar puteà sămănà cu dânsa o jumătate din cuprinsul Moldovei.

Vodă cum auzì, îl chemă la dânsul şi îi zise :

— Dacă ai, vinde-mi-o mie !

— Ba de vândut n'o vând, ci mai bine trimite plugurile să are pe unde oiu semănà o eu, răspunse bătrânul.

Vodă i-a dat la îndămână toate plugurile curţii şi a poruncit tuturor celor mai mari peste târguri şi sate, să înjuge boii şi să are pe unde va sămănà unchiaşul.

---

(1) C. R. Codin, *O seamă de cuvinte din Muscel*, p. 43 : Să mulţumim lui Dumnezeu c'a dat *jirfa* asta.

S'au strâns plugarii cu toții și după vorba moșneagului, au început să are numai drumurile; și noaptea numai semănà el, ca să nu se deoache munca, iar brăzdatul se făceà după ridicarea zorilor.

Și treaba s'a sfârșit și grâul a răsărit des și frumos, iar toamna, când Ștefan Vodă a chemat pe moșneag la răsplată, acesta i-a spus toată șiretenia, pe care lesne o înțelegem și noi: Răsărise adecă sămânța scuturată în anii de sloată și ascunsă în praful drumurilor.

Vodă ci-că s'a minunat mult de înțelepciunea bătrânului. Până atunci la curte erau numai oșteni tineri, cu cari călcase hotarele dușmanilor și primise înlăuntrul hotarelor noastre pe dușmani. De atunci însă, își alcătuì și un divan de oameni bătrâni, de unde iese sfatul greu de aflat la cei tineri» (1).

3. Munca câmpului se socotește ca cea mai cinstită îndeletnicire omenească, iar roadele ce se culeg, ca cele mai curate și mai sfinte, nefiind produsul speculațiunilor, la cari nu se poate hotărî unde se sfârșește răsplata muncii, și deci adevăratul câștig, și de unde începe înșelăciunea sau furtul.

Condițiunile acestei munci au intrat în firea plugarului nostru; acesta se plânge adesea de ele, dar nu se plânge ca muncitor, ci ca nenorocos, când nu-și poate culege roadele.

In ziua de ajunul *Crăciunului*, mai întotdeauna înainte de răsăritul soarelui, fiecare caută să pună mâna pe toate uneltele pe cari le va folosì primăvara și vara la muncă, cu credința că numai astfel va lucrà cu drag pe ogoare (2).

CAPITOLUL III.

Semne de bielșug.

1. Fiind îngrijorat cu privire la *rodul* sau *àgretul* (3) ce-l va culege s'au *amiruì* (4) din câmp (agru), plugarul român va căutà să-și deslege această taină, tălmăcindu-și feluritele semne pe cari le vede în firea vie sau în cea neînsuflețită. Lucrul de căpetenie ar fi să știe când va plouà, dar adesea adauge el: «nu numai ploaia

(1) Culeasă din Tepu-Tecuciu; se aude sub deosebite forme aproape pretutindeni.

(2) Ibidem.

(3) V. Vârcol, *Graiul din Vâlcea*, p. 89.

(4) *Ibidem*: *a amiruì* = a strânge omul munca de pe câmp; *amirueală*= ceeace strângi.

adâură câmpului; când vrea Dumnezeu, se face pânea și pe vreme de secetă, dacă e menit anul acela să fie cu bielșug».

Iar această menire se poate cunoaște după unele din aceste semne:

Dacă la *Sf. Vasile* copacii vor fi *îmbrăcați* cu *chidie* (promoroacă)(1) și îndeobște dacă în sărbătorile mari de iarnă vor fi pomii încărcați cu promoroacă, e semn de bielșug (2).

Dacă la *Sf. Vasile* pământul va fi acoperit cu omăt, peste care vor străluci steluțele, iar gerul va fi aspru (3), dacă în ziua de *Sfinți* (9 Martie) (4) se va află pământul cu nămeți mari, dacă în general iarna va fi *ometoasă* dar fără viscoliri, e semn de bielșug (5).

Dacă la *Ovidenie* va fi ninsoare, ploaie, promoroacă sau *vâjgăraie* pe alocuri (6), iar prin altele dacă în această zi răsare soarele în senin, anul va fi mănos; răsărind soarele în nouri, prevestește o vară secetoasă (7).

Dacă la *Sf. Gheorghe* e pâclă sau rouă, semn de bielșug (8).

Dacă plouă la *Moși*, e semn de îmbielșugare în roade (9).

Dacă se ridică *mană* (10) de pe pădurile de brazi, e semn de sloată (11).

Când toamna cad frunzele de vreme, prevestesc prin aceasta un bielșug în toate (12).

Dacă furnicile ies de vreme primăvara,

Dacă găinile se culcă seara de cu vreme, iar dimimiueața se scoală târziu,

Dacă iarna se arată stoluri numeroase de păsări, ori dacă toamna vor fi multe gâște sălbatece,

Dacă șoarecele își face cuibul prin buruieni și nu pe pământ,

Dacă la Ovidenie oile își scutură lâna,

---

(1) E. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 126. — Cred. Rom. din Straja, Bucovina, comunic. de d-l D. Dan.

(2) *Șezătoarea*, VI, p. 22.

(3) S. Fl. Marian, *Sărbătorile la Români*, I, p. 149.

(4) *Șezătoarea*, VI, p. 21.

(5) Marian, *Sărbătorile* I, p. 116.

(6) Cred. Rom. din jud. Covurluiu, comunic. de păr. I. C. Beldie.

(7) Cred. Rom. din Țepu, jud. Tecuciu.

(8) *Șezătoarea*, VI, p. 21.

(9) Cred. Rom. din Țepu, jud. Tecuciu.

(10) Nouri gălbui.

(11) *Șezătoarea*, VI, p. 21.

(12) Marian, *Sărbătorile*, I, p. 117.

Dacă se ivesc primăvara cărăbuşi mulţi, — toate acestea sunt semne prevestitoare de bielşug (1).

Când cântă cucul şi noaptea, e semn de rod mult (2).

Când găinile fac ouă cu două *gălbănuşuri*, e semn de belşug (3).

Dacă pământul se cutremură înainte de prânz, adecă înainte de amează, anul va fi mănos; dacă se cutremură după prânz, anul va fi secetos (4).

Dacă primăvara iese *nalbă* multă, atunci anul va fi bogat în toate, dar mai cu seamă în porumb; dace iese mai multă *volvoră*, anul va fi *fometos*.

Când uiţi să pui sare în mămăligă, — «când uiţi mămăliga nesărată», — este un semn de îmbielşugare (5).

Când tună primăvara pentru întâia oară la *cornul caprei*, este iarăş prevestire că anul va fi *mănos* (6). Pe alocuri însă se crede, că încotro va tună întâiu primăvara, într'acolo se vor face bucatele din îmbielşugare (7).

Pe unde aceste semne nu se cunosc sau nu se socotesc îndeajuns, se mai caută toamna şi *ghinda* stejarului. Dacă în lăuntrul ei se găsesc viermi, se crede că anul va fi mănos; dacă se găsesc muşte ori păiangeni, se zice că anul va fi cu lipsă, deci secetos (8).

2. Toate soiurile de bucate rareori *se fac*, adecă dau roade deopotrivă; astfel că plugarul este bucuros ca cel puţin unul din toate să aducă roade cu îndestulare.

Pentru a şti aceasta, în seara de către Sf. Vasile face o *încercare* în chipul următor: pune într'o strachină sau *tavă* (tăvă) atâţia cărbuni câte feluri de pâne voeşte gospodarul se samene, menind un cărbune pentru grâu, altul pentru secară, altul pentru orz, ovăz, ş. a. Cărbunele pe care se va află a doua zi dimineaţa mai multă *spuză* (cenuşă), arată plugarului soiul de pâne care în anul viitor va rodì mai mult. Prin urmare din acel soiu va sămănà şi dânsul mai mult (9). Cărbunii aceştia trebue să fie din acelaş fel de lemn (10).

(1) *Şezătoarea*, VIII, p. 100—1.
(2) Idem, VI, p. 30.
(3) *Idem*, p. 22.
(4) Cred. Rom. din Ţepu, jud. Tecuciu.
(5) *Şezătoarea*, VI, p. 22.
(6) Cred. Rom. din Ţepu, jud. Tecuciu.
(7) Marian, *Sărbătorile*, I, p. 116.
(8) I. A. Zanne, *Proverburile Românilor*, IX, p. 267.
(9) Cred. Rom. din Straja, Bucovina, comunic. de d-l D. Dan.
(10) Marian, *Sărbătorile*, I, p. 90—1.

Alţii cred că pânea ce corespunde cărbunelui ars în întregime va fi cea mai bună; cea a cărbunelui prefăcut în cenuşă numai pe jumătate va fi mijlocie ca rod, iar cea a cărbunelui stâns va fi proastă sau *nu se va face* de loc (1).

3. Pentru a prilejì îmbielşugarea rodului, poporul român are şi o sumă de datine şi vrăji, pe cari le vom afla mai încolo, când vom vorbì despre arat, sămănat ş. a. Aici pomenim numai datina Megleno-Românilor de a luà la Sf. Gheorghe un ou roşu, păstrat dela Paşti şi a-l duce şi pune în ogor, plantând deasupra sa un crăcuşor sau ramură verde, cu scopul ca sămănătura făcută să dea cât mai multe roade (2).

CAPITOLUL IV.

Rostul ploilor.

1. Rodirea câmpurilor atârnând mai ales dela rostul ploilor, e firesc lucru ca agricultorii români să se roage lui Dumnezeu, precum am mai pomenit, atât vara, cât şi iarna, pentru *ploaie*, iar când vremea se arată secetoasă sau când e secetă, să se roage îndeosebi.

Felurite încercări se fac petru a şti mai dinainte care va fi cursul ploilor; ele însă nu se pot înşirà aici. (3).

De obiceiu *seceta* este socotită ca o osândă dumnezeească dată oamenilor pentru neascultarea şi rătăcirea lor şi în acelaş timp şi ca un mijloc spre a-i aduce la calea adevărului.

In această privinţă se povesteşte că într'un rând Sf. Petru cerù voie lui Dumnezeu ca să se scoboare pe pământ spre a vedeà ce mai fac oamenii şi cu acest prilej să se mai întâlnească şi cu neamurile sale, despre cari de mult nu mai ştià nimic. Dumnezeu îl în-

(1) E. N.-Voronca, *Datine*, p. 126.

(2) P. Papahagi, *Megleno-Românii*, I, p. 112.

(3) Dacă vedem şi astăzi pe ţărani căutând în caledarele mincinoase «cum va fi vremea», nu trebue să ne mirăm, dacă prin 1837 un boier moldovean, N. Carp, scrià următoarele şire despre ploile din vara acelui an: «Cel mult dacă în urmare de doă zile ne bucurăm de o vreme mai bună şi de contenirea ploilor, căci a treia zi *aşaş* de dimineaţă ni se arată lunie în mantaoa lui Noemvrie cu întunecarea a tot orizontului şi cu *ploaie putredă* plină de toată stricăciunea şi întristarea. Toate calendarurile le cercetăm şi le criticărisim: acele mincinoasă ne mai dau cevà mângăere şi nădejde, însă în zadar. Iar acele ce nimeresc după întâmplare, deşi să văd că cuprinde în sine adevărul (?), ne măhnesc şi ne necăjesc» (N. Iorga, *Stud. Doc. VI*, p. 121).

voi, Sf. Petru veni pe pământ și când se întoarse în cer, Cel-prea-sfânt îl întreabă:

— Ei, Petre, cum mai hălădueşte lumea noastră? Işi mai aduce aminte de mime ori ba?

— Mai că nu, Stăpâne! Raiul întreg este pe pământ! Bucatele s'au făcut cu toată îmbielşugarea şi zidirea ta este veselă. Toţi beau şi ospătează la nunţi şi cumetrii, iar pe tine de mult te-au şi uitat!

— Bine, Petre! Aşà se întâmplă câte odată!

După un alt şir de ani, Sf. Petru cerù din nou îngăduinţă lui Dumnezeu ca să scoboare pe pământ. Dumnezeu îl învoì, dar Sfântul se întoarse curând.

— Ce-i, Petre, de zăbovişi aşà de puţin, îl întrebă A-tot-puternicul.

— Ei, Doamne! Cum puteam să stau mai mult când toată lumea-i tristă şi fără pic de voie bună? Iadul întreg e pe pământ, căci este *lipsă* desăvârşită, de ţipă copilul în sânul maicei sale.

— Bine, Petre, da' de mine îşi mai aduc oamenii aminte, ori ba?

— Doamne, numele tău e veşnic pe buzele lor şi ochii lor sunt veşnic ridicaţi către tine şi-ţi strigă: «Doamne! dă-ne, Doamne, *ploaie*, fie-ţi milă de noi şi iartă-ne greşalele noastre!» (1)

Iată acum un colind ardelean în care se vădeşte că recolta atârnă şi dela felul cum oamenii îşi îndeplinesc îndatoririle lor faţă de poruncile dumnezeşti şi lumeşti:

Mândru-i Domnu' d'adormit
Sub un măr mândru'nflorit.
Scoală, Doamne, nu dormì,
Că de când ai adormit,
Iarba verde te-a'ngrădit,
Florile te-or cotropit
Şi lumea s'o păgânit.
Suduie fecior pe tată
Şi mamele-şi fac păcate;
D'atunci nu-i rod în bucate,
Nici nu-i grâu, nici nu-i săcară,
Numai neghinioară goală (2).

2. Pe vremuri de secetă se fac procesiuni pe câmpuri, cu rugăciuni pentru ploaie. In Bucureşti se scot moaştele Sfântului Dumitru dela Mitropolie. Prin jud. Argeş se scot moaştele Sfintei Filoftea din Curtea-de-Argeş, în Iaşi, moaştele Sfintei Paraschiva şi la Suceava, în Bucovina, moaştele Sf. Ioan cel Nou.

Prin alte părţi se poartă din sate în sate icoanele făcătoare de minuni, numite *sfinte*, — «în cutare sat s'a adus *sfânta*» —, mai întotdeauna icoanele Maicei Domnului, cum sunt: *Sfânta dela Adam*

(1) Culegere din Ţepu, jud. Tecuciu.
(2) Comunic. de d-l Petre Ugliş, com. ? (Ardeal).

(Icoana Maicei Domnului din mânăstirea Adam, Jud. Tutova), *Sfânta dela Floreşti* (Ms. Floreşti-Tutova), *Sfânta dela Ţifeşti* (Jud. Roman), *Sfânta dela Neamţ*, *Icoana Sfintei Ana din Mânăstirea Bistriţa*, *Sfânta dela Mânăstirea Magariului* din Jud. Tutova (1) ş. a.

In afară de aceasta, şi fără de a şti dacă se scot în procesiuni pentru ploaie, mai însemnăm între icoanele făcătoare de minuni şi *Icoana cuvioasei Paraschiva* din biserica ce are acest hram din R.-Sărat, precum şi *Icoana Maicei Domnului* din Mânăstirea «Dintr'un lemn» (2).

Sfintele se aduc cu trăsurile, fiind însoţite de călugării, călugăriţele şi preoţii lor. In sate stau nopţile în biserici, iar ziua se scot pe câmp în procesiune de preoţi mulţi.

Pentru aceasta, bisericile cu icoane făcătoare de minuni primesc plată deosebită sau se mulţumesc cu ceeace se adună în cutii, cu prilejul închinării creştinilor.

Când *sfintele* sunt *luate* în alte părţi, şi prin urmare nu pot fi aduse la trebuinţă, preoţii cu poporanii lor «*scot icoanele*» bisericii lor în procesiune pentru ploaie.

Scoaterea moaştelor şi icoanelor se face, ca şi aducerea sfintelor, numai vara şi când e secetă. Prin unele părţi însă este datină de a se scoate icoanele la *Izvorul tămăduirii* (3) ori la *Duminica mare* pentru ploaie peste vară şi «pentru roade în câmp» (4).

3. Impotriva secetei şi pentru aducerea ploilor poporul nostru are o sumă de datine şi practică unele vrăji, a căror înşirare nu se poate face aici. Pe unele dintr'însele le vom întâlni totuş în cursul acestei lucrări, unde pomenirea lor va fi de nevoie.

4. Pentru ca *ploaia* să folosească roadelor, ea trebue să fie *curată*. «Dă, Doamne, ploaie curată!» se închină plugarul, când vede mai ales pe vreme de secetă nouri negri frământându-se pe cer. Prin aceasta se înţelege ploaie domoală, fără *piatră*, *grindină* sau *ghiaţă* şi fără furtuni.

Pentru alungarea *pietrii* poporul cunoaşte de asemeni o mulţime de vrăji, cari iarăş nu se pot înşirà aici. Ca măsură de pază, plugarii socotesc că neapărat trebue să serbeze o mulţime de sărbă-

(1) *Calendarul Revistei «Ion Creangă» pe anul 1911*, p. 163.
(2) *Calendarul Ilustrat*, Craiova 1910, p. 42.
(3) Marian, *Sărbătorile*, III, p. 166.
(4) Voronca, *op. cit.*, p. 942.

tori, în timpul verii mai ales, precum ar fi *Cele nouă Joi* de după Paşti (1), *Izvorul Tămăduirii* (2), *Ion-fierbe-piatră* (3) ş. a. Dintre zilele săptămânii, *Vinerea* trebue mai cu deosebire păzită. In această zi nu se ţese, căci se crede că întocmai cum baţi cu vatalele, tot astfel va *bate* şi grindina; nu se coase, căci cum spargi pânza cu acul, aşà vor fi sparte şi sămănăturile de către grindină; nu se *zoleşte*, adică nu se spală rufe, căci cum clocoteşte *uncropul* în *zolniţă*, aşà va clocotì şi piatra peste sămănături (4).

CAPITOLUL V.

Duşmanii rodului.

1. *Rodul* sau *mana câmpului* se poate luà prin farmece de către unele babe meştere, mai ales în noaptea de *Mânicătoare* (Ajunul lui Sf. Gheorghe) (5).

Dintre felurile de roduri însă, cel mai primejduit este grâul, cu privire la care — la locul cuvenit — vom arătà şi chipul cum unele femei îl ştiu vrăjì.

2. Dintre paseri, cele cari strică mai mult sămănăturile sunt *ciorile*. Impotriva acestora, cum şi a altor paseri, agricultorii au o mulţime de vrăji, pe cari le vom pomenì când va fi vorba de arat, sămănat ş. a. Aici însemnăm datina de a se serbà în popor *Marţia ciorilor*, — Marţia din săptămâna brânzei, — pentru ca ciorile să nu strice sămănăturele (6).

3. Dintre insecte, cele mai primejdioase sunt *lăcustele*, cari prin Moldova şi Dobrogea năvălesc din Rusia. Poporul îşi aduce şi acum aminte de înspăimântătoarea treime a vremurilor trecute: *Tătarii*, *ciuma* şi *lăcustele*. «Când pleacă lăcustele, nu peste mult pleacă şi Muscalii la răsboiu», ne spune o credinţă populară (7). Pe aripa lăcustei se crede a fi scris, pe ruseşte, de câţi ani este şi câţi ani mai are de ameninţat holdele (8).

(1) Cred. Rom. din Ţepu, jud. Tecuciu.
(2) Marian, *Sărbătorile*, III, p. 165.
(3) *Ibidem*, p. 333.
(4) *Ibidem*, p. 166.
(5) R. Codin şi Mihalache, *Sărbătorile*, p. 61.
(6) *Ibidem*, p. 27.
(7) Cred. Rom. din Ţepu, jud. Tecuciu.
(8) *Ibidem*.

Când aceste insecte se ivesc, oamenii ies cu mic cu mare, chiuie, strigă, trag clopotele şi bat fiarele ca să le sperie şi să le facă să se ducă în alte părţi. Dacă lăcustele se abat pe ogoare, oamenii fac şanţuri unde lăcustele sunt măturate şi acoperite cu paie, după care li se dă foc. De multe ori se acoperă aceste şanţuri cu pământ, iar prin jud. Buzău lăcustele se grapă cu grapa de mărăcini ca să se strivească (1).

Marţia ciorilor se serbează şi pentru *viermi*. Bănăţenii serbează cele trei zile din urmă ale săptămânii albe pentru ca *gadinile* şi alt *găvăd* să nu strice peste an sămănăturile.

Prin unele locuri din Muntenia se serbează Joia din această săptămână sub numele de *Joia tuturor jivinilor* sau *Joia furnicilor*. In această zi, după ce oamenii îşi fac turte de mălaiu, îşi ieau brânză şi unt şi pornesc disdedimineaţă la câmp, unde pun toate acestea într'un moşiroiu de furnici, pentru paza rodului de câmp (2).

Prin alte părţi, precum în jud. Muscel, la 1 Fevruarie se serbează *Trifonul viermilor şi al lăcustelor* sau *Viermăritul*, pentru ca viermii şi lăcustele să nu strice sămănăturile. Unii plugari fac chiar slujbe cu preoţi pentru sfinţirea ţarinilor (3).

Prin Moldova de sus, aghiasma care se face pe câmp la *Izvorul tămăduirii* (Vineri din săptămâna luminată) pentru ploaie, se crede că are darul de a feri holdele şi de viermi (4). Prin jud. Suceava, pentru ca piatra să nu bată ţarina, în ziua de Bobotează înconjură ogoarele un flăcău feciorelnic; cu chipul acesta se crede că piatra se va abate din acele ţarini (5).

Tot prin aceste părţi, când răsar pe ţarină *muşiroaie de cârtiţă*, se stropeşte prin acel loc cu *aghiasmă mare* (6).

---

(1) Candrea, Densuşianu şi Speranţă, *Graiul nostru*, I, p. 225.— Iată o mărturie din anul 1860, scoasă din arhiva răzăşilor din Ţepu, jud. Tecuciu:

«*Prinţipatele-Unite. Suprefectura de Necoreşti [Jud. Tecuciu], către Privilighetu' Stoica Mândru* [din Ţepu]: Ţă să pune însărcinare ca să mergi la moşăia în dos însămnată [moşia Mănăstirii Neamţului din acelaş ocol] ca să stărui a eşă cu salahori întru batere lăcustelor cu cât s'ar putea mai cu grăbire. Şi făcând listă di fiecare di câte zile cu numărul lor de oameni». Se răspunde: «Salahori nu sânt, că s'au dus şi lăcustele sânt numeroase. D. suprefect este rugat a trimete poroncă».

(2) Marian, *Sărbătorile*, I, p. 256.

(3) R.-Codin şi Mihalache, *op. cit.*, p. 22.

(4) E.N.-Voronca, *op. cit.*, p. 913.

(5) Comunic. de d-l M. Lupescu, Zorleni-Tutova.

(6) Idem.

MUNICIP RDA 186601

PARTEA II.

ȚARINA.

CAPITOLUL I.

Țarina.

1. Pământul de muncă pe care îl are un sat, se întinde împrejurul satului, de obiceiu în forma unui patrulater; satul se poate află la mijlocul acestui pământ sau către o margine a sa.

Mai de mult, pământul unui sat purtà numele de *moșie* sau *hotar* și se împărțià în *bătrâni*, *jirebii*, *jireabii*, *pământuri*, ș. a., după spițele ce erau și cari porniau dela cel mai vechiu stăpânitor. Subîmpărțirile erau mai întotdeauna paralele între dânsele și se întindeau dela un capăt la celalalt al moșiei. Prin unele locuri, în timpuri

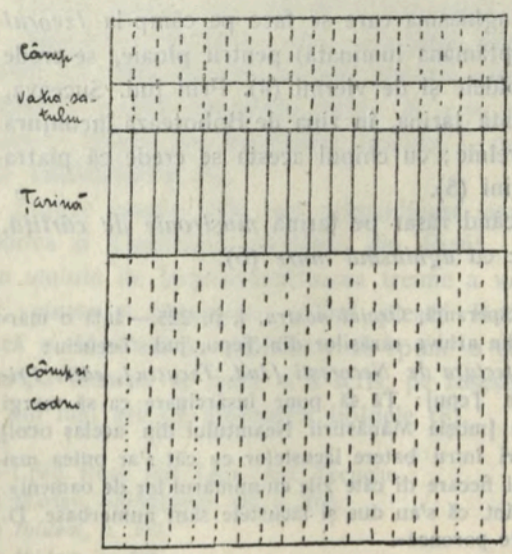

Fig. 1.

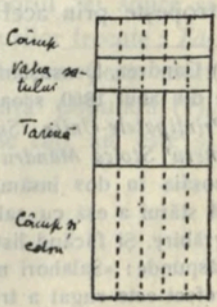

Fig. 2.

mai *noi*, ele erau *alese*, adecă fiecare gospodar sau neam își cunoșteà partea sa; alte părți din moșie, precum erau pădurile și fânațul, nu se alegeau, ci se stăpâniau *în deobște*, *în devălmășie*, adecă în comun.

Partea de moșie pe care era așezat satul se numià *vatra satului*; partea muncită se numià *țarină* sau *câmp*, iar partea stăpânită în devălmășie purtà numele de *câmp*, *coáru*, *pădure*, *fânață*, *livadă* ș. a.

Iată după d-l Rosetti (1) în fig. 1 un hotar de sat împărțit în 18 jirebii și în fig. 2 o jirebie împărțită în 5 pământuri.

Vatra satului însă nu se puteà întinde pe o porțiune de hotar astfel ca să atingă amândouă laturile lungi — amândouă *lungurile* hotarului, ci ocupà o porțiune, un cerc, în mijlocul moșiei. Diametrul acelui cerc formà lățimea *vetrii de sat*, care se întindeà dela un capăt până la celalalt al moșiei, precum se vede în fig. 3 care înfățișează o moșie împărțită în 5 *neamuri*.

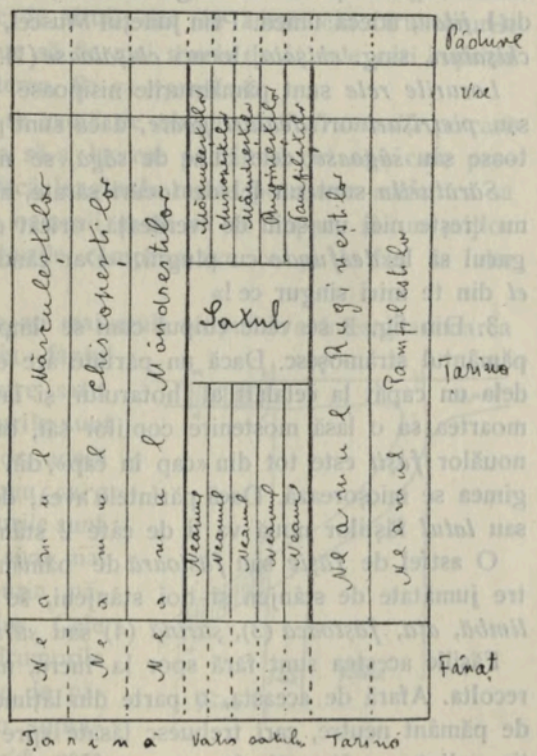

Fig. 3.

In țarină fiecare *neam* are prin urmare pământ de muncă în două locuri, iar în sat, — în *sâliște* sau adevărata *vatră de sat*, fiecare *va prinde*, adecă va îngrădì cu gard și va stăpânì atâta parte cât i s'ar cuvenì dacă n'ar fi sat ci tot loc de muncă. De aici, firește, neamurile cari sunt «mai multe», adecă acele cu membri mai mulți, vor aveà ogrăzile și grădinile mai mici, iar neamul mai mic, adecă cel mai puțin numeros, va aveà *cuprinsul* sau *prinsorile* mai mari.

(1) *Pamântul, sătenii și stăpânii în Moldova*, p. 107.

La unul din capetele moşiei,—dacă, de pildă, acesta este deal,—se aşează viile, — fiecare neam pe partea sa de neam. Partea de şes, dacă moşia satului are vreun curs de apă, — este adesea lăsată pentru fânaţ, unde vara fiecare îşi coseşte partea sa din *neam*. Pădurile ca şi fânaţurile se stăpânesc pe neamuri şi pe proprietăţi.

2. Pământul, ca să fie bun de muncă, trebue să fie negru şi aşezat pe şes. Dintre şesuri, cele mai mănoase sunt *zăpodiile*, nume ce-l poartă micile şesuri puţin scufundate faţă de vecinătate. In aceste zăpodii apa nu se curge în lături, ci rămâne locului, păstrându-l *jilav*, adecă umed. Prin judeţul Muscel, aceste locuri se numesc *chişaiuri*, sing. *chişaiu*, locuri *chişăioase* (1).

Locurile rele sunt pământurile nisipoase şi se numesc *nisipuri* sau *pietrişuri* ori *dealuri goale*, dacă sunt pe dealuri. Locurile cretoase sau *sâgoase*, cele pline de *sâgă*, se numesc *ciolane*.

Sărăturile sunt un fel de locuri sărate, albe la înfăţişare, pe cari nu creşte nici un soiu de verdeaţă, oricât de mult ar căutà plugarul să le *desfunde* cu plugul. «Dar când dă Dumnezeu, se face *el* din te miri singur ce!»

3. Din fig. 3 se vede chipul cum se împarte din părinţi în fii pământul strămoşesc. Dacă un părinte are o astfel de făşie, lungă dela un capăt la celalalt al hotarului şi lată de 10 stânjeni, la moartea sa o lasă moştenire copiilor săi, cari o impart. Lungimea noualor *făşii* este tot din «cap în cap», din hotar în hotar, însă lărgimea se micşorează. Dacă părintele aveà, de pildă, 5 copii, lăţimea sau *latul* făşiilor nouă va fi de câte 2 stânjeni.

O astfel de *făşie* sau *făşioară* de pământ, lungă şi îngustă între jumătate de stânjen şi doi stânjeni, se numeşte şi *şuşăniţă* (2), *limbă*, *aţă*, *fâştoacă* (3), *şurină* (4) sau *şurincă* (5).

Făşiile acestea sunt fără spor la lucru, mai ales când se culege recolta. Afară de aceasta, o parte din lăţime se pierde prin şuviţele de pământ neutre, cari trebuesc lăsate spre a arătà şi face despărţirea dintre o făşie şi alta.

4. Pentru a îndepărtà acest neajuns, agricultorii îşi fac făşiile «trunchiuri» sau «îşi trunchează stânjenii». O pildă: Dacă sunt

(1) C. R.-Codin, *O samă de cuvinte*, p. 18.
(2) Culegere din Ţepu, jud. Tecuciu.
(3) Idem.
(4) Culegere din jud. Neamţ, comunic. de d-l Al. Moisei din Nemţişor.
(5) *Viaţa agricolă*, III, p. 140. — Vezi şi mai departe.

cinci fraţi sau cinci vecini cari au câte o fâşie lungă «din cap în cap» şi îngustă de un stânjin, fac din aceste fâşii o singură bucată pe care o *curmă* în cinci părţi, dobândind astfel nişte *trunchiuri.* Aceste trunchiuri vor fi prin urmare de cinci ori mai scurte decât întregul hotar şi de cinci ori mai late decât fâşiile. Ca să se poată însă ajunge la o astfel de înţelegere folositoare, trebue ca pământul să fie de acelaş fel peste tot locul, şi nu într'o parte mai bun şi într'alta mai rău.

Cu toate acestea, trunchiurile se pot face şi când pământul se deosebeşte într'un loc de altul, dar în acest caz trunchiurile cu pământ mai bun trebue să fie mai scurte decât cele cari cuprind pământ mai rău, fie ca teren, fie ca *aşezătură.*

Capetele trunchiurilor se caută de obiceiu a fi *drumurile* pe cari agricultorii pot umblà ca să-şi lucreze pământul ori să-şi care produsele de pe dânsele. Dacă lungimile nu se potrivesc astfel ca să se sfârşească la drumuri, oamenii caută să se împace şi un mijloc este vânzarea sau schimburile compensative ce şi le fac în alte părţi.

5. Drumurile pe ţarine au mai mult scopul de a înlesnì adunarea productelor şi mai puţin faptul de a slujì ca legătură între sate. De aceea mai toate drumurile sunt de-acurmezişul pământurilor, adecă perpendiculare pe felul cum *curg* pământurile. Cu cât drumurile sunt mai puţin oblice, cu atât sunt mai bune, căci răpesc mai puţin pământ de muncă dela un ins. Cele mai puţin prielnice sunt drumurile aproape paralele cu fâşiile de pământ. In fig. 4, *abcd* e o suprafaţă mai mică decât *a'b'c'd'*, care este partea unui drum oblic. Când nevoia cere, un astfel de drum se capătă tăind dela fiecare fâşie dintr'un neam câte un parmac sau mai mult, ca să nu vină numai pe fâşia unui singur om. Astfel se fac drumurile paralèle.

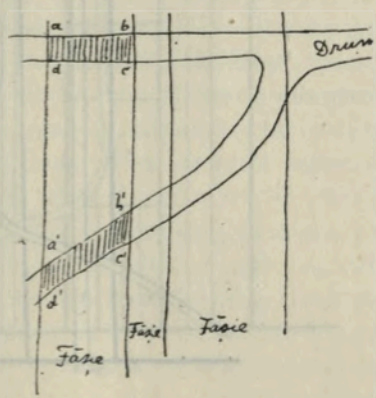

Fig. 4.

Oamenii cari îşi au fâşiile pe de lături drumului sunt veşnic nemulţumiţi, căci sămănăturile lor sunt stricate de vitele şi oameni

ce trec pe aceste drumuri (1) şi de aceea, pentru a face dintr'un drum paralel sau «în lung», unul perpendicular sau «în curmeziş», se înţeleg între dânşii şi «dau pământurile în curmeziş». O pildă:

Fig. 5 arată chipul cum sunt aşezate bucăţile ce au un drum «în lung» şi cari bucăţi alcătuesc trei neamuri, dintre cari cel dela mijloc este stăpânit de 4 gospodari sau 4 *case*. Partea de drum din sat şi până la cotitura *a* aduce pagube deopotrivă gospodarilor; porţiunea *ab* păgubeşte mai mult pe 2 gospodari din neamul din

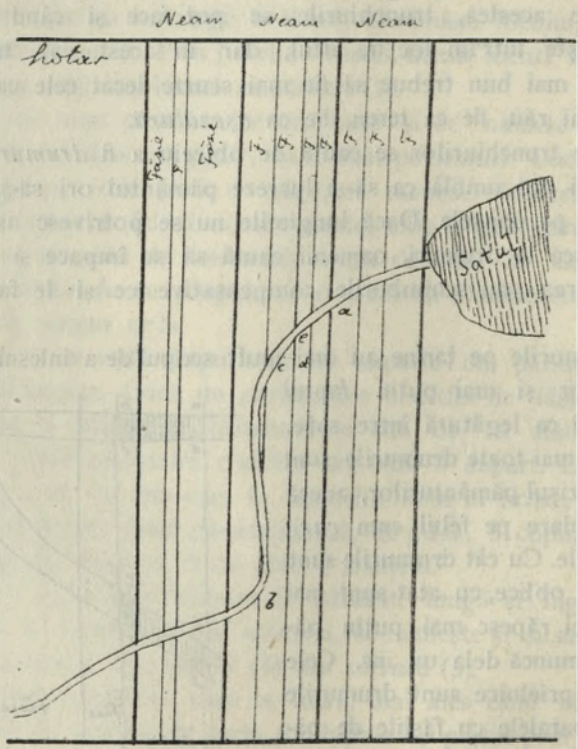

Fig. 5.

mijloc; partea dela *b*, până la ieşire din neamul mărginaş, păgubeşte de o potrivă tuturor gospodarilor.

(1) Iată după un vechiu manuscris covurluian ce trebuiă să se facă pentru ca bucatele ce sunt pe lângă drum să nu le strice vitele: «Stârv de lup să îngropi împrejurul bucatelor şi nici o vită nu va îndrăzni să vie la ogorul acela» (comunicat mie de d-l P. G. Savin din Jorăşti-Covurluiu, azi în păstrarea mea).

Pentru a despăgubì casele 1 şi 2 din neamul din mijlociu, toţi cei din acest neam se învoesc şi fac curmezişuri partea lor de neam care corespunde porţiunii de drum *ab* şi capătă aceea ce se vede în fig. 6.

Drumurile prea «în lungul fâşiilor de pământ» nasc unghiuri prea ascuţite în capete bucăţilor cari nu pot fi lucrate. Astfel în fig. 5 avem triunghiul *cde* care rămâne nelucrat. El nu face altcevà decât că măreşte lărgimea drumului, slujeşte ca loc de păscut sau ca depozit pentru gunoaie şi bălegar cărat din sat.

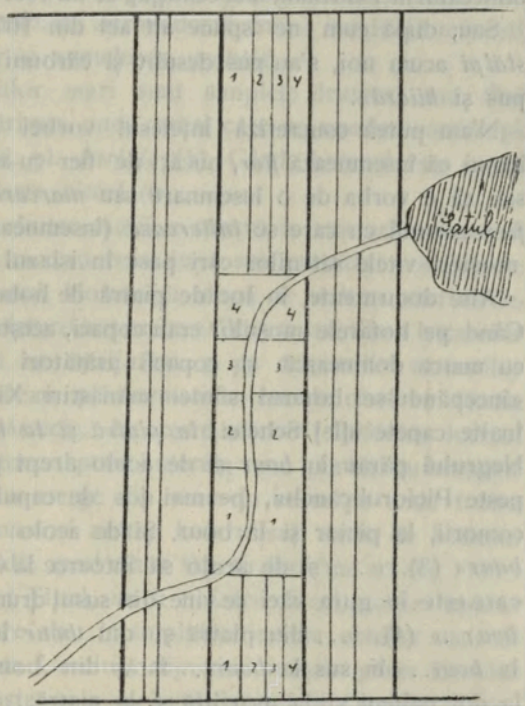

Fig. 6.

Când şi aceste locuri sunt arate, când prin urmare în toată ţarina nu se află un pic de loc nearat, ţarina se spune că este *împândărată.*

6. Moşiile se despart între dânsele prin *hotare* sau *hotaruri* cari erau mai înainte însemnate prin pietre, numite *pietre-hotare.* «Şi au *hotărît* acea moşie», zice o hârtie veche, «în trei locuri, după obicei, pă lângă Dunărea şi din drumul cel veichi, din *piatră* lui Băran, sus în *gălmeiu,* la *piatră;* din piatră lui Băran, din jos, drept prin crâng şi scurgere apii, şi loveşte în drumul veichi, şi trece la ştejar şi dă în pârul *(sic)* la *piatră;* şi apucă scurgerea apii sus şi loveşte în drumul veichi şi taia părâul Muntele şi coboară jos în Feregiu din Feregiu drept în poiana, la *piatră;* din piatră în vâlceao, la scurgerea apii, iar în *piatră;* din piatră în vălceao apii iarăşi în *piatră;* din piatră drept în Comăreşti; din Comoreşti la drum în jos, la scurgerea apii în gârniţa la *piatră*; din piatră drept la

gârniţa lui Istodar şi din gârniţă drept în vâlceao, la Socişi şi din Socişi drept la *piatră* lui Băran; din Băranu în scurgerea apii în sus, pănă în drumul veichi şi *piatră* iar din piatră drept în sus, d'supra scurgeri apii... sus la gălmeiu... iarăşi la *piatră*» (1).

După ce aceste pietre-hotare se modelau, se săpà groapa şi se puneà în ea cenuşă şi cărbuni, după cum rezultă din documente.

O hotărnicie din 1642 zice că «s'au desgropat acea piatră, depreun[ă] cu Bobiceanu şi nu s'au aflat suptu acea piatră cum iaste obliceaiul nici cărbuni, nici cenuş[ă], ce au fost o piatră făr ispravă» (2).

Sau, după cum ne spune alt act din 1676: «Pe unde s'au pus *stâlpi* acum noi, s'au pus desubt şi cărbuni pe sub piatră... şi s'au pus şi *hiiară*».

N'am puteà concretizà înţelesul vorbei *hiară;* s'ar puteà totuş bănuì că însemnează *fier*, bucăţi de fier cu anumit înţeles îndătinat, sau că e vorba de o însemnare sau *marcare*. Astăzi ţăranii numesc *fier* semnul cu care se *înfierează* (însemnează, marchează) de către moşieri vitele sătenilor cari pasc în islazul lor.

Alte documente, în loc de piatră de hotar, vorbesc despre *stâlpi*. Când pe hotarele moşiilor erau copaci, aceştia se înfierau în Moldova cu marca domnească şi copacii arătători luau numele de *bouri:* «începăndu-se hotarul sfintei mănăstiri Xiropotam dela [cele] mai înalte capete a[le] Schelei, *la piatră şi la bour* drept peste obârşia Negrului părău în *bour* şi de acolo drept prin coasta lui Moise şi peste Piciorul-cănelui, pe mai jos de capul pietrei în sus pe calea comorii, la picior şi la bour. Şi de acolo drept la molidviş şi la *bour*» (3). «... şi de acolo să întoarce la valea Largăi la un stejar care este în gura văei ce vine din susul drumului şi este însămnat cu *bour..*» (4). «... din piatră şi din *bour* în *bour* iar de aici... şi la *bour*... în sus la *bour*... iarăş din bour în *bour*... la *bour*.... la doi palteni şi la moviliţă şi la piatră... la moviliţă şi la piatră şi la *bour*... prin dumbravă, din *bour* în *bour* la piatră şi la *bour*...» (5)

In loc de pietre sau bouri, se făceau şi *gropi* sau se ridicau *movile* cari se văd şi astăzi.

---

(1) N. Iorga, *Stud. Doc.* VII, p. 3.
(2) *Ibidem*, XI, p. 91.
(3) Ep. Melchisedec, *Cronica Romanului*, I, p. 230—1
(4) G. Ghibănescu, *Surete şi Izvoade*, p. 334; ştire din 1497.
(5) *Ibidem*, p. 377; ştire din 1605.

Unele din aceste movile, socotite în popor și ca morminte păstrătoare de comori, fiind săpate de oameni, le întâlnim în vechile hotarnice sub acest nume: «... întri Drujăști și la *movila săpată*, apoi pistii ceritii la deial la *movila săpată*; de acolo peste câmp la *movila săpată*...» (1). Movila săpată se mai numește și *movila găunoasă* (2). O movilă mică se chiamă și *beșicuță* de movilă (3). Adesea pe hotare, dela piatră la piatră ori dela movilă la movilă, hotarul se făceà mai lămurit prin săpare de șanț și ridicare de pământ, care se numià *brazdă* sau *cămil* (4). In chipul acesta, hotarul mai purtà și numele de *brazdă*, iar într'un document al moșiei Românești, jud. Iași, am cetit chiar și numele de *graniță*.

Astăzi hotarele moșiilor mari sunt simplele drumuri sau fâșii înguste nelucrate de mărimea unei cărări care se numește *hotar*, pl. *hotare*, *hotară* sau *tarlà*, pl. *tarlale* (5). Când hotarul este arătat printr'un drum, se numește *hictal* (6).

Chestiunea hotarelor dintre moșii a născut în veacurile din urmă nenumărate neînțelegeri cari aduceau după sine cercetări costisitoare de hotarnici la fața locului. Hotarnicii, după ce vedeau «scrisorile-dovezi», dădeau alte «mărturii hotarnice.» Pentru stabilirea hotarelor «din vechiu», hotarnicii se sprijiniau și pe mărturiile oamenilor bătrâni, ale celor ce țineau prin urmare minte de când se făcuse precedenta sau altă hotărnicie. In aceste mărturii întâlnim lucruri interesante. Răzășii pentru a spune hotarele erau purtați cu brazdele de pământ în cap, spre a merge din semn în semn pe unde fusese însemnat hotarul. Alți martori arătau hotarul sub carte de blăstăm și toți spuneau ca, de pildă, acest răzăș țăpean dintr'un act din 1797:

«Adică eu Angheluță ot Țipul, om di noîzăci di ani, așa am apucat din gura tătăne-mieu, care s'au întâmplat și înainte ochilor mei, di am văzut pe Atimiia, fata Ursului, dijmuind moșiia parte Zavolui pe din sus, ce să hotărăște cu a me, cu feciorii ei Gavrilă și Ion, brat lui, nepoți Ursului Smărăndiș. Și când s'au hotărât această moșăi în urma cutremurului celui mare la anul urmà leat 7045 [=7245]. Și eu Angheluță am fost față când s'au hotărât această

(1) N. Iorga, *Stud. Doc.* VII, p. 207
(2) Intr'un act din arhiva răzășilor de Țepu-Tecuciu.
(3) Idem.
(4) Cămil, cetit de mine într'un document din Măscurei-Tutova.
(5) N. Păsculescu, *Lit. pop. rom.*, p. 382.
(6) *Viața agricolă*, I, p. 1008.

moşii. Şi eu Tănasăi Ferţul am fost faţă la hotărătul moşăi şi ţăn minte că *m'au luat de păr* Argheluţă şi Ursul Smărăndiş, ca să ţin minte hotarele acestei moşii de mai sus numite» (1).

Iată o altă mărturie din 1806 cu privire la o moşie vaslueană.

«Că fiind un stejar însămnat în valea Băhnaril[o]r din sus, când erà el copil mic, au mers cu alţi băeţi şi i-au dat foc iar tatăl său auzând de aceasta, l-au luoat pe dănsul şi ducându-l la rădăcina stejarului, *l-au bătut* zicandu-i că aciala au fost cu bour a moşii Dele şi el după aceia au sădit doi nuci, care şi acum să află în locul stejarului» (2).

La proprietăţile mari, se înţelege, curmezişuri şi trunchiuri de felul celor ce am întâlnit la mica proprietate, nu se găsesc. Intreaga proprietate se numeşte *moşie* sau *hotar*, care se împarte în *lanuri*,— fâşii late, lungi cât este şi moşia de lungă, sau mărginite prin drumuri. .

De obiceiu, un *lan* se numeşte o parte dintr'o moşie, pe care se seamănă acelaş fel de cereale. Lanul se împarte în *tarlale*, sing. *tarlà* (3), *hlize*, sing. *hliză*, *faşă*, *sfoară*, *răstavuri* (4) sau *tabunele* (5).

Micile proprietăţi se despart între dânsele prin *haturi*, sing. *hat* (6), care poate fi urma unei singure brazde trasă cu plugul şi negrăpată. Pe acest hat, dacă treci e bine ca să scuipi, ca să nu te pocească cevà (7). Tot *hat* se numeşte şi când nu e brazdă, ci o «fâşie, *şirincă* îngustă de pământ» (8). Prin părţile Moldovei de

---

(1) Arhiva răzăşească din Ţepu-Tecuciu.

(2) N. Iorga, *Stud. Doc.* VII, p. 85.

(3) N. Păsculescu, *op. cit.*, pentru Tulcea : *tarlà*, bucată arată şi semănată.— Culegere din Mânăstireni, Botoşani, comunic de d-l D. Gr. Furtună, stud. teolog., fragment dintr'un plugușor:

..Şi-a luat cânii şi ogarii
Şi-a plecat pe *tarlale* la vale
Să vadă grâul de-i mare...

(4) *Vieaţa agricolă*, I, p. 89.

(5) *Ibidem.*

(6) In Moldova şi Bucovina.—I. Creangă, *op. compl.*, p. 428: *hat*, fâşie de pământ nearată care serveşte de hotar între ogoare. Pe el sunt adesea cărări, cărare pe hat. — Viciu, *Glosar*, p. 49: *hat*, *brazdă*, locul de unde scoate plugul pământ (magh. *hant* ?).

(7) Cred. Rom. din com. Ştefăneşti-Vâlcea, comunic. de d-l G. Fira.

(8) Al. Vasiliu, *Cântece*, p. 202.

sus se numeşte şi *mezuină, dorjincă* (1), *hotar* (2) sau *mèjă* (3); în Ţara-Românească i se zice *călugire* (4), iar prin Ardeal poartă numele de *hăşpor* (5), *răzor, mejdină* (6) şi se pare că şi pe cel de *forgaşă* (7). Aceste hotare, spre a se cunoaşte şi mai bine, se umplu adesea cu o leasă de mărăcini deşi, care se numeşte *nămat*, pl. nămături (8).

7. O porţiune de pământ cuprinsă între cele două haturi şi cele două capete ale ei (aceastea din urmă: drumuri, marginii de vii, ş. a.) se numeşte *ogor, bucată* sau *codru* (9). Dacă această bucată este îngustă, se mai chiamă şi *fâştoacă* sau *fişteică* (10). Dacă această bucată este scurtă, se numeşte *trunchiu, scurtătură, clin* sau *petec* şi dim. *bucăţică, scurtăturică, clinişor, petecuţ* sau *petecel*, cari intră într'o mulţime de expresiuni ca: »muncesc pe ogorul meu», «n'am muncit pe ogorul nimănui», «mă duc cu demâncare la bucată (la câmp, la muncă)» ş. a.

Megleno-Românii au vorba *agru* (ogor, ţarină) (11) şi zic «adară agru» (lucrează ogorul), iar ca expresiune au pe «agru xen adară», pentru a arătà pe cel ce se înjugă la interesele străine (12).

8. Locul de muncă nu s'a putut şi nu se poate dobândì decât prin tăierea pădurilor, prin urmare prin facerea *curăturilor*, cum am văzut, sau prin aratul imaşurilor. Şi'ntr'un caz şi'ntr'altul, locul de arat se chiamă *ţelină*, pământ *înţelenit* de rădăcinile ierburilor. O ţelină mai *domesnică* (13), adică nu aşà de înţelenită, ci mai *mrăniţoasă*, cu mai multă *mrăniţă*, se numeşte *tâzlă* sau *ţiglă*, iar adjectivul corespunzător este *ţâglos* sau *înţâglat* (14).

(1) *Vieaţa agricolă*, I, p. 1008.

(2) S. Fl. Marian, *Satire*, p. 373.— Culegere din jud. Neamţ, comunic. de dl. Al. Moisei.

(3) Culegere din Vicovul de sus, Bucovina, comunic. de d-l. P Cârstean.

(4) *Vieaţa agricolă*, I, p. 88.

(5) Viciu, *op. cit.*, p. 49: *haşpor, răzor*, dungi de pământ între două răzoare.

(6) Şt. Tuţescu, *Taina ăluia*, p. 104: brazda ce desparte pământul a doi săteni.

(7) Frâncu-Candrea, *Românii din Munţii apuseni* (*Moţii*), p. 100: *forgaşă*, semnul care desparte ogorul unuia de al altuia = *mete* (*Ibidem*, p. 102).

(8) C. R. Codin, *O seamă de cuvinte din Muscel*, p. 52.

(9) Vârcol, *Graiul din Vâlcea*, p. 91: «codru (dă pământ)» = bucată de pământ.

(10) Culegere din jud. Vâlcea, comunic de dl. I. N. Popescu, com. Ştefăneşti.

(11) P. Papahagi, *Megleno-Românii*, II, p. 52.

(12) Idem, *Graiu arom.*, p. 7.

(13) *Domestică.*

(14) Culegere din Ţepu, jud. Tecuciu.

După doi-trei ani de arătură, locul se mai *vrăvueşte*, se mai *fărămiţează* şi iea numele de *prosie* (1). După alţi câţivà ani, prosia devine *preloacă* (2) şi în sfârşit *ogor*, *buchèlişte* (3), iar în Ardeal *òrpie* sau *orlişte* (4).

După un lung şir de ani, puterea producătoare a pământului istovindu-se, agricultorii au obicinuit să-l lase «să se hodinească», să se *înţelineze* din nou, *să se părăgenească*, *să se prilogească*. Anii cât se lăsà astfel pământul erau dela unul în sus, ajungând câteodată până la şapte ani. Un astfel de loc se numià *pârloagă* (5), *părăgină*, *pârlog* (6), *mèjdină*, *moină* (7) sau *câmp durat*. Pentru desţelinarea sau *spargerea* lui, trebuiau, ca şi la ţelină, două până la patru perechi de boi.

Astăzi numai marii proprietari îşi mai lasă părţi din moşie pârloage, folosindu-le ca imaşuri pentru vite. Micii agricultori însă îl ară fără nici o curmare, aducându-şi numai aminte că odată un străbun de ai lor cu adevărat puteà să spună că:

...Şi-apoi mi-a plecat,
S'a dus la arat,
La *câmpul durat*...(8)

Numai cu privire la unele părţi din Ardeal dacă mai aflăm că «pământul de arat sau sămănat, fiind *pădureţ* şi *sarbăd*, are multă trebuinţă de a fi *dres*, adecă *gunoit*. De aici urmează *rotaţiunea*, aşà că *deresătura* se face în timpul ogoarelor, cu vitele» (9).

Pretutindeni rotaţiunea se rezumă la schimbarea sămănăturilor. Pe pământul în care într'un an s'a sămănat popuşoiu sau porumb,

(1) T. Codrescu, *Uricariul*, X, p. 400. — C. R. Codin, *O seamă de cuvinte din Muscel*, p. 61.— N. Iorga. *Stud. Doc.* VI, p. 177, Ştire din 1816: «... jaloba ce au dat lăcuitorii pentru nişte *prosii* ce au avut ...unile arate de dănşii... iar altele *rupte* din ţelină... ogoară şi prosii...». —*Vieaţa agricolă*, III, p. 140: *Prosie*, teren desţelinit mumai de un an sau doi.

(2) Codrescu, *Uricariul*, X, p. 400.

(3) *Ibidem.*— Culegere din jud. Neamţ, comunic. de d-l Al. Moisei: *buchèlişte*, loc rău, unde nu se face nimic.

(4) Viciu, *op. cit.*, p. 71.

(5) Moldova, Basarabia.

(6) C. R. Codin, *op. cit.*, p. 58.

(7) *Vieaţa agricolă*, I., p. 88—9.

(8) Marian, *Sărbătorile*, I, p. 38.

(9) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 25... *Ibidem*, p. 20 «Arătura se face în *rotaţiune*, adecă într'un an se seamănă şi într'altul rămâne *ogor* pământul.

«Partea *otarului* sămănată şi oprită se numeşte *ţarină*, iar cea rămasă neoprită [sunt] *ogoarele* cari se folosesc pentru păşunatul vitelor; se [mai] numeşte [şi] *munte*, oricât de aproape ar fi de sat.»

în anul viitor se samănă orz, ovăz, grâu, iar peste doi ani iarăș popușoiu, și astfel se urmează.

De obiceiu rareori se văd țarini sămănate amestecat: unele cu popușoiu și altele cu pâne mărunțică, ci sătenii își împart țarina în două jumătăți, de pildă: una dela sat într'o parte și alta în cealaltă parte, sămănând popușoiu pe una și pâne mărunțică pe cealaltă; aceasta se face pentru ușurința pazei.

9. Ingrășarea pământului deabià în vremea din urmă dacă a început să se facă prin împrăștiarea *gunoaielor* (bălegarului) pe ogoare. Până acum, aceste gunoaie se scoteau la răspântiile drumului într'un ungher, pe *măidane*, locuri prin sate *neprinse* (neîngrădite), și acolo li se dădeà foc. Nu se împrăștiau pe câmpuri, fiindcă în marea lor parte aceste gunoaie fiind alcătuite din paie neputrezite, împiedecau aratul și prășitul.

Astăzi, pe alocurea, după ce sunt lăsate un an sau mai mulți ca să se descompună, se împrăștie pe câmp.

10. Am spus că învrâstarea sămănăturilor pe ani se face mai ales din pricina nevoiei de a le păzì. Cele mai multe stricăciuni le aduc caii, boii, caprele și porcii, cânii, cari adesea *dau iama*, *dau năvală*, *oborăsc* sau «fac ispași în pâine», cum se ziceà odată (1). Pentru a ferì câmpul de această pagubă, satul se împrejmuește cu un gard, numit *gardul țarinii* (pron. pop. *gardu' țărni)*. Acest gard se face de către oamenii cari au casele sau ariile și grădinile la marginea satului. Când însă în cuprinsul satului intră și locuri nearate: maidane, dealuri, râpi ș. a., această porțiune se împarte proporțional cu stânjenii ce-i are fiecare sătean în țarină, urmând ca fiecare să-și îngrijească de acest gard, făcându-l de nuiele, de spini sau curpeni de vie. Adesea dincolo de gard se face și un *șanț* sau *hindichiu*.

Când se apropie vremea ieșirii cu plugurile la arat, primarul vestește pe săteni ca să-și facă gardul, iar cel care nu se supune, este oprit de a ieșì la arat. Intr'adevăr într'o zi din toiul aratului, străji puternice se pun pe la porțile satului și împiedică pe cel ce nu și-a făcut partea de gard. Din acest procedeu a ieșit zicala: «ce are a face gardul țarinii cu banii birului», spre a arătà că nimic nu poate ajutà celui ce nu și-a făcut gardul țarinii, spre a fi lăsat să iasă din sat.

In satele din acele părți ale țerii unde pădurele și spinii lipsesc,

(1) N. Iorga, *Stud. Doc.* VI, p. 103; știre din 1766.

gardurile sunt făcute din cătină răsădită, sunt garduri vii, — sau se fac numai şanţurile. Prin Dobrogea se pot vedeà asemenea garduri făcute din lespezi de piatră, cari se găsesc cu înlesnire, pe câtă vreme lemnul lipseşte.

Dintr'un sat ies două sau mai multe drumuri; la aceste ieşiri se face câte o poartă numită *poarta ţarinii*. Orice om care intră sau iesă din sat este dator să o închidă.

Alături de porţi, şi în ţarină, păzitorii îşi fac colibe. Dacă o poartă vine spre ţarina semănăturilor de primăvară, această colibă se face pe la Sf. Gheorghe şi durează până când se strâng snopii de pe câmp; dacă poarta vine în ţarina cu popuşoiu, coliba ţine până după culesul popuşoilor, obişnuit până la *Vinerea-mare* (14 Oct..), când «ies» păzitorii (1). Cei ce au păzit la ţarinile cu pânile albe, îşi fac colibe la vreme pe marginea miriştelor, pentru paza popuşoilor din aceste părţi.

Câte odată aceste colibe sunt înlocuite prin *bordeie* cari rămân şi peste iarnă.

Păzitorii câmpeneşti se numesc numai *păzitori*, *jitari* (2), *văcari*, — din pricină că adesea, pe când femeile lor păzesc la poartă, bărbaţii păzesc *vacile* sau vitele satului —, sau *pândari* (3).

Când păzitorii găsesc gardurile stricate, sunt datori să vestească pe cei în drept spre a le drege, iar vitele mari când le găsesc în ţarină, le duc la *ocolul*, *oborul* sau *ţarcul* primăriei, ca să fie «închise» şi pentru cari stăpânul să plătească cuvenita taxă. Dacă însă vitele au făcut stricăciuni însemnate în ţarină şi cel păgubit face jalbă sau dă «lăcrămaţie»-reclamaţie, primăria orândueşte *ispaşă* sau *ispaşie*, — cercetare la faţa locului, spre a se hotărî costul stricăciunilor în vederea unei judecăţi ce va urmà.

Păzitorii se aleg de tot satul din vreme; plata lor se compune din *tain* şi *jităríe*, *jitărít*, *pândărit* sau *meregie* (4). Dacă păzesc şi vitele satului, li se dă plată deosebită.

Tainul constă dintr'un număr de saci de făină de fiecare stânjen sau falcie de pământ ce are un om în ţarină. Jităria este partea din recolte ce şi-o iau jitarii când recoltele sunt în ajunul de a fi strânse de pe câmp, după cum vom vedeà la locul cuveint. —

(1) C. R. Codin şi Mihalache, *op. cit.*, p. 86.
(2) I. Creangă, *op. compl.*, p. 431.
(3) C. R. Codin şi Mihalache, *op. cit*, p. 86.
(4) In jud. Constanţa, *Vieaţa agricolă*, I, p. 89.

PARTEA III.

ARATUL

CAPITOLUL I.

Plugăria.

1. *Aratul* se socoteşte cu drept cuvânt ca începutul anului economic, anul de nădejde şi muncă şi de aceea are un deosebit răsunet în datinele poporului nostru. Făcându-se în chip obişnuit primăvara, după *luarea omătului*, când acesta se topeşte şi se scurge, când pământul e jilav, «în *mustul* omătului», după desgheţ sau *dăvocare* (1), epoca aceasta şi-a însuşit o parte din fastul sărbătorilor păgâne ale solstiţiului de iarnă, pe care-l recunoaştem în *plug*, *pluguşor*, *plugurèl*, *plugărel* sau urătura plugului, ce se obişnueşte în seara ajunului de Sf. Vasile.

Câte o pereche sau mai multe de copii merg din casă în casă şi prin gura unuia înşiră epopea muncii câmpeneşti începând cu aratul şi urmând cu sămănatul, seceratul, treieratul şi sfârşind cu măcinatul. Când unul *zice* plugul, ceilalţi copii sună clopoţeii, *telèncele* sau zurgalăii, domol şi ritmic, întocmai cum acestea ar sună la gâtul boilor sau cailor ce trag pe brazdă.

Din period în period, rostitorul se opreşte şi îndeamnă către ceilalţi :

— Ia mai mânaţi, flăcăi !

La care tovarăşii răspund cu toată puterea :

— Hă - hă - hăi, ha - hăi, ha - hăi ! . .

Harapnicele pocnesc în această vreme ca şi cum s'ar îndemnà cu dânsele boii.

---

(1) C. Rădulescu-Codin, *O samă de cuvinte*, p, 25 : A se *dăvocà* pământul= a se desgheţà şi a rămâneà noroaiele.

Mai totdeauna *plugarii*, *plugărașii* sau *urătorii* au și câte un *buhaiu* sau *bou* (1) pe care îl trag fără curmare, sau niște *cârceie* — un lanț de fier, mare, spre a închipuì cârceiele ce leagă tânjalele la boi.

Prin unele părți din Muntenia, plugarii urători poartă cu dânșii chiar câte un plug în miniatură, împodobit cu hârtii colorate. Prin jud. Muscel îl aflăm vopsit, având clopoței pe la coarne și pe la grindeiu (2). Adesea poartă chiar un plug adevărat, pe care îl târăsc din casă în casă (3).

Iată câtevà fragmente din acest soiu de urături, în cari se vorbește despre arat:

Intâiul e din Botoșani:

...Un fecior de ghenerar
A luat un băț de *nodurari*
Și-a apucat prin sat după plugari.
Și-a strâns plugărași
Cu văcărași;
In casă i-a băgat,
Sama bine le-a luat,
Pluguri pe samă le-a dat,
Pluguri cu *săgeata 'mpenită*,
Pe brazdă gătită;
Pluguri cu săgeata 'mpănată,
De vreo opt meșteri lucrată;
Douăsprezece plugurele de boi,
Juncănași și *nântușei*,
Pe spate cu clopoței,
Tot mai trageți, măi flăcăi!...
— Hăi, hăi!
Pe cei de dinainte
Mi-i mână Axinte;
Pe cei de dinapoi
Ii mai mânam și noi;
Și-am arat Joile
Văile,
Marțile
Frunțile,
Miercurile
Piscurile,
Vinerile
Stâncile,
Sâmbetele
Apele,
Brazdă neagr' am răsturnat,
Grâu de var' am sămănat... (4).

---

(1) T. Pamfile, *Industria casnică*, p. 51: «*Buhaiul* este un instrument compus dintr'o putinică sau cofă desfăcută la fund. La o gaură i se leagă o piele dubită de oaie. La mijlocul pielii atârnă o șuviță de păr de cal, care, fiind udată de apă și trasă când cu o mână când cu alta, produce o vibrațiune ce seamănă cu răgetul unui bou depărtat, sau mai bine zicând cu al unui *buhaiu*, de unde se vede că-i vine numele».

(2) C. R. Codin și Mihalache, *Sărbătorile*, p. 13.

(3) Marian, *Sărbătorile*, I, p. 24.

(4) Cules din Mânăstireni dela Gh. Toropală și comunic. de d-l D. Gr. Furtună.

Al doilea e din jud. Tecuciu:

...Şi-a strigat jupân *găzdar*,
Şi-a strigat
La argat,
Să puie doisprezece juncănaşi,
Juncănaşi jugăniţi,
La *hâlteie* i-a trântit.
Şi-a 'njugat doisprezece juncănaşi,
Şi-a purces la arat
La câmpul curat,
C'acolo a auzit că-i bine de arat.
Şi-a arat dealurile
Şi văile, Miercurile
Chiscurile.
Joile
Văile munţilor.
Se apucă a arà în lungiş
Şi'n curmeziş;
Şi-a ajuns plugul într'un os de râmă
Şi s'a făcut mii şi fărâmă
Şi nu i s'a aflat nimeni să-l dreagă.
Numai *Chifirgiu*
Catargiu
Din fundul pământului,
Cu ciorapi pestriţi,
Cu luleaua 'n dinţi,
Cu ciocanu-l ciocănià,
Cu pila-l pilià,
Plugul pe brazdă că mergeà.
Hăis, ceală, Bourean,... (1).

Iată acum şi două fragmente mai vesele: Intâiul e din jud. Vasluiu:

...Jupân gazda de dimineaţă s'a sculat,
Pe ochi negri s'a spălat,
La icoane s'a'nchinat,
La Dumnezeu s'a rugat,
Pe fereastră s'a uitat
Şi la meşteri c'a strigat.
Meşterii au fost deştepţi la cap:
A ştiut ce-a căutat.
Şi-a plecat pe uliţa mică
Şi n'a găsit nimică.
Şi au plecat pe uliţa mare,
Şi-au găsit fier de nouă parale.
Şi-au făcut multe pluguşoare
Cu grindeiu *policuit*,
Cu *boldul* de mărgărit,
Cu plazul de teiu,
Şi mai trageţi măi!
— Hăi, hăi, hăi!

Şi-au pornit la arat,
La arat, la mărul rotat,
La câmpul curat,
C'a auzit că-i bine de arat.
Nu-s cioate de aninat,
Nici gârle de înturnat.
Şi-au dat plugul într'un *hârtop*,
Şedeau cinci ciobani la foc.
De-odată s'au supărat:
«Ce poftiţi?» ne-au întrebat.
Ia, poftim un mieluşel gras,
Fătat de pe la Ispas.
Da' ciobanii nu prea vrea.
Şi i-au tras vreo patru-cinci,
Şi-au zis: «Iacă mielul ici!».
Mânaţi măi!

N'a apucat a brăzdà două-trei brazde
Şi-a aninat plugul într'un os de râmă,
Şi l-a făcut mii şi fărâmă.
Jupânul gazda mulţi meşteri a chemat,
Nici unul de lucru nu s'a apucat.
Numai Tănasă din Valea-rea
Cu o căciulă creaţă *zăgără*,
Zăgărăii băteau călcâile
Şi *ereţii* umerii.
Şi-aveà o pereche de ciobote răsfrânte
Fără leac de căpute:
Aveà o bortă despre ţara ungurească,
Numai dracul ştie s'o tălpăluească.
El două-trei ciocane îi trântià,
Pluguşorul mi-l dregeà;
Lui jupânul gazdă inima i se umpleà,

(1) Cules din Ţepu; colecţiunea mea.

Nouă plugărașilor câte-un bacșiș ne
dăruià.
Boii cei de dinainte
Aveau câte o stea în frunte;
Cei dela roate
Cu coarnele împreunate.
Și-a plecat din nou la arat
Și la brăzdat,
Și a brăzdat tot mai mult în lungul
Vântului,
Incotr'o e îndămână voinicului,
Voinicul a muncì
Și leneșul a dormì.
A arat,
A tot arat,
Brazdă neagră a răsturnat,
Grâu de vară a sămănat,
Grâu de vară
Cu năgară,
Să răsară
Până 'n sară;
Grâu mărunt
Cu arnăut,
Dat-a Domnul,
S'a făcut
Cu spicul pân' la pământ... (1).

Al doilea fragment sună astfel:

Aho-ho, logofete,
Bună vremea, bună vremea,
Cum ți-i habarul, băiete?
Foarte bine, măi stăpâne,
C'am ajuns Sf. Vasile!
Seara a 'nserat,
Noi cu plugul ne-am luat,
Pe la curțile astea 'nalte, minunate,
Cu aur suflate,
Pe temelii de piatră așezate...
Am venit să spunem povestea cum
dumnealui
A ieșit într'o *grădioară* părăsită
Să facă o leacă de cercătură
De arătură.
Plugul i s'a stricat.
La feciorul Gălioarei a strigat,
Feciorul Gălioarei s'a 'nfățișat
Cu ciocanu 'n mână,
Cu pila'n gură:
Cu ciocanul ciocănià,
Și cu pila că pilià,
Brazda mai bună mergeà.
Și-a arat
Miercurile
Piepturile,
Joile
Văile,
Vinerile
Grădinile... (2).

Dar nu numai aceste *plugușoare* pomenesc despre arătură, ci și cântecele celelalte, căci ce elemente mai potrivite ar puteà aveà acest gen literar popular decât primăvara tânără cu toate alaiurile ei? Iată cum în zilele lui de înstrăinare își aduce feciorul aminte de plugărie:

Frunză verde lată 'n dungă,
Toate plugurile umblă,
Num' al meu șede a umbră;
Și *tânjeaua* sub părete
Și boii pasc iarbă verde;
Pluguțul șede 'n ocol
Și casa-i plină de dor.
Eu am fost mamei fecior...
Morțișorii domnilor!
Crescut-am pe seama lor (3).

(1) Din satul Mărășeni, cules și comunicat de Păr. Manoilescu.
(2) Cercul «Deșteptarea sătenilor»: *Urături alese*, Vălenii-de-munte 1911, pag. 36—7.
(3) T. Bud, *Poezii populare din Maramureș*, p. 40.

CAPITOLUL II.

Plugul.

1. *Plugul*, arom. *palișnic* (1), este unealta de căpetenie a țăranului nostru, și stă alături de *car*. El face parte din *hânteie*, *hinteie* (2) sau *ciopocuri*, sing. *ciopoc* (3).

«Sunt dela *plug*», «dela coarnele plugului», «plugar», zice țăranul nostru dela deal și dela câmp, spre a arătà că îndeletnicirea lui de căpetenie este *plugăria*, — agricultura, munca câmpului, — pe de o parte, iar pe de alta că el face parte din acel strat social ce alcătuește *talpa țerii*, pe care se sprijină întreaga greutate a acesteia.

Când cuivà îi merg treburile bine, zice: «îmi umblă plugul [bine]»,

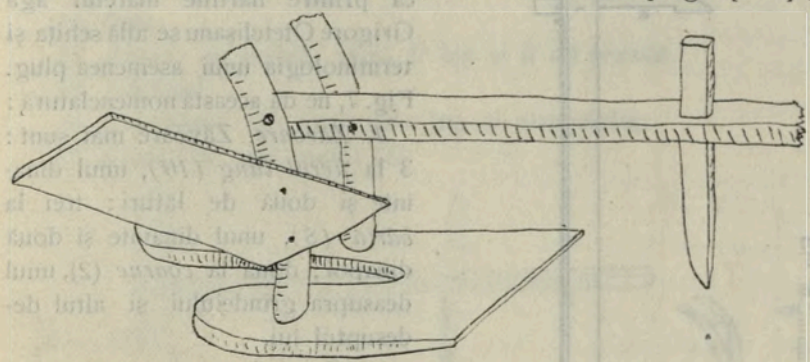

Fig. 7.

iar despre un om vesel și bucuros se spune: «par'că-i merg plugurile». Din potrivă, când unul nu izbutește în năzuințele sale, suspină și strigă: «mi-a stat plugul». Vorba: «acesta mi-i plugul» însemnează: «acesta mi-i meșteșugul, acesta-i felul meu de a fi și de a înțelege», iar «nu mi-i plugul de-așà brazdă» vrea să zică: «ceeace socot nu se potrivește cu puterile mele».

2. De bună seamă că întâile pluguri au fost făcute în întregime de lemn, cari «dacă se prindeau sau se înțepeniau într'un os de râmă, se făceau mii și fărâmă», cum li se zice astăzi ca luare în râs de către urătorii din ajunul lui Sf. Vasile. Cu încetul diferitele părți

(1) P. Papahagi, *Megleno-Românii*, I, p. 52.

(2) Al. Vasiliu, *Cântece*, p. 202: *hinteie*, unelte ca: plug, tânjală, cârceie, ce slujesc la înjugatul boilor în patru.

(3) Viciu, *op. cit.* p. 30.

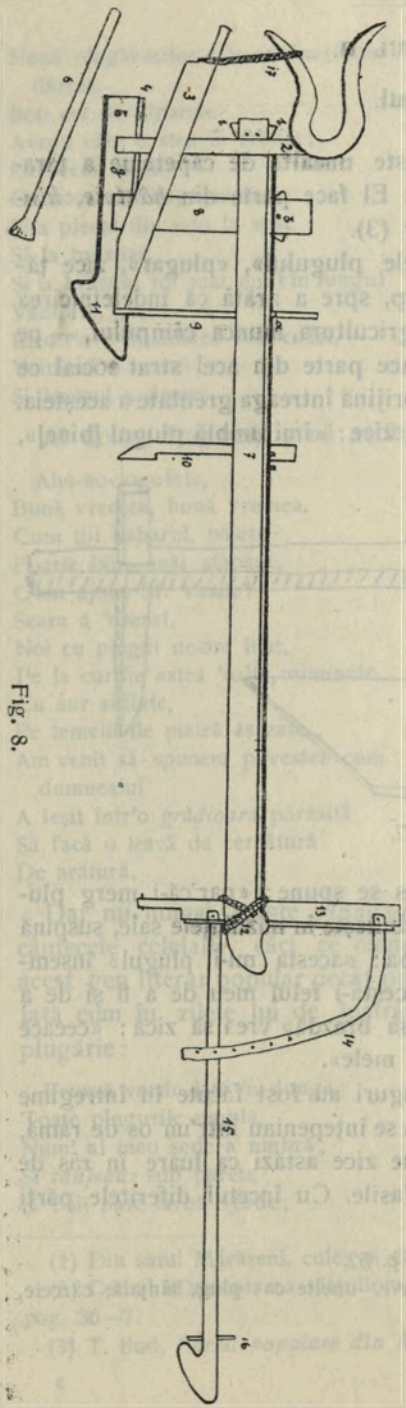

Fig. 8.

ale acestui plug au fost înlocuite cu bucăți de fier, spre a-i da tăria trebuincioasă.

Plugurile de lemn *sunt cu desăvârșire pierite* și socotim ca o minune faptul că în podurile Orfelinatului agricol «Ferdinand» din Zorleni-Tutova am descoperit un adevărat putregaiu, din care cu o mare greutate se poate reconstitui imaginea din fig. 7.

Și iarăș e o adevărată minune că printre hârtiile marelui agă Grigore Otetelișanu se află schița și terminologia unui asemenea plug. Fig. 7, ne dă această nomenclatură:

1. Zăvoare. Zăvoare mai sunt: 3 la *fierul lung (10)*, unul dinainte și două de lături: trei la *bârță (8)*, unul dinainte și două dinapoi; două la *coarne (2)*, unul deasupra grindeiului și altul dedesuptul lui.

2. Coarnele.

3. Cormanul. Este și un *potinteu* ce depărtează cormanul de coarne: lungul îi este ca de o schioapă și gros ca o gaură de sfredel mare. El stă nemișcat și de aici parimia: «stă ca un potinteu». Țăranii îl mai numesc și astfel:

4. Nada.

5. Plugul. Este plug și cu *trupiță*, adecă plugul de jos (*g*) este dintr'o bucată cu bârța. Cu un astfel de plug se *rupe* țelini și se ară pământuri tari, îndesate de ploi, căci mai ales având și *undreà (9)*, nu se rupe lesne.

6. Otigul cu o *săpăligă* la un capăt. Cu el se descarcă pământul de pe corman.

7. Grindeiul. In capul grindeiului dinapoi sunt date două găuri cu *spițenlicul* în cari se pun cuie.

8. Bârța care are în *b* o *măseà* pusă în gaură de sfredel.

9. Undreà de fier. Plugurile fără undreà ară locurile slabe. La undreà, deasupra grindeiului, în *a*, se pune un *rac* care este făcut ca *cățelul* fiarelor de cai.

10. Fierul cel lung.

11. Fierul cel lat.

12. Potângul de nuià sucită. Lipsind grindeiul din potâng, «cu celelalte din urmă rotile până la vârful *cârligului* (*15*) ce se agață de jug, se numește *cotigă*».

13. Osia.

14. Mâna; cu această mână *îi iea* și *îi dă brazdă.*

15. Cârligul.

16. Ciocâlteul care intră prin jug și prin cârlig.

17. Coadă de nuià sucită (1).

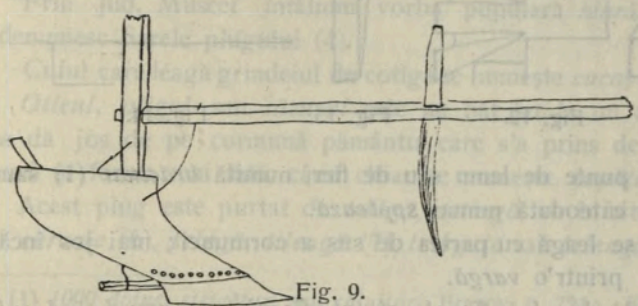

Fig. 9.

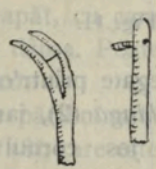

Fig. 10.

Plugurile mixte, alcătuite din lemn și din fier, au fost folosite până pe la anul 1885—90, când și acestea au început a-și lăsà locul plugurilor făcute în întregime din fier, — producțiunile unei industrii metalurgice străine. După una din nenumăratele mărci de firme, «Universal», prin unele părți, întâiele pluguri de soiul acestora s'au numit «universale», iar de către cei nepricepuți «inversale»!

(1) General P. V. Năsturel, în *Albina* XV p. 1631—2, unde urmează: «La plug umblă doi *pogonici*, un *cornaciu*, doi *puitori*. Ară într'o zi trei *litre* (sic) din 44 stânjeni pătrați pe amândouă părțile locului, sau: ară un pogon pe zi».

Astăzi au ajuns și plugurile mixte îndestul de rari.

Plugurile mixte sunt de mai multe feluri:

Unele se compun dintr'un *grindeiu*, proțapul plugului, care stă răzămat înainte pe *broasca cotigei*. Inapoi grindeiul se leagă cu *cornul* plugului, printr'o dăltuitură mai largă decât capătul grindeiului. Ca să nu iasă din corn, grindeiul are la capăt un cuiu de fier (fig. 11); ca să nu joace în dăltuitură, grindeiul se înțepenește cu pene (fig. 12) de lemn (fig. 13). Dacă se bagă toate penele dedesubt, s'ar ridică în sus acest capăt al grindeiului, iar fierul plugului ar luà o poziținne mai oblică față de pământ (fig. 14), deci ar intrà mai afund și prin urmare brazda ar fi mai adâncă.

Cornul este tot de grosimea grindeiului, având la capătul de sus un cuiu, numit și acesta tot *corn* (fig. 10).

La unele pluguri cornul are două brațe și în acest caz se zice că plugul are două coarne (fig. 10). Aceste două coarne sunt câteodată

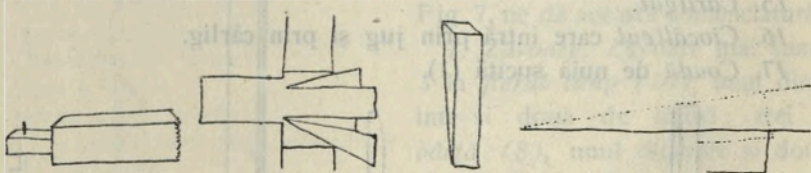

Fig. 11. Fig. 12. Fig. 13. Fig. 14.

legate printr'o punte de lemn sau de fier, numită *brăcinar* (1) sau *chingă* (2), iar câteodată numai *spetează*.

Jos cornul se leagă cu partea de sus a cormunei; mai jos încă tot cu aceasta printr'o *vargă*.

Fierul, *fierul plugului*, *fierul cel lat*, *fierul mare* sau *brăzdarul* se numește prin unele părți din Ardeal *custură* sau *cioroslă* (magh. csoroszlya) (3); el este aproape întotdeauna triunghiular și numai foarte rareori paralelogramic. Prin niște găuri se leagă, prin cuie de fier ghivintuite, cu *cormuna* numită și *cormână* (4), *cormân* sau *poliță* (5). Cuiele au *mutelci* (piulițe) asemenea ghintuite.

Cormuna a fost de lemn, chiar la plugurile mixte, numai rareori;

(1) Damé, *Terminologia*, p. 35.

(2) D. Dan, *Straja*, p. 66.

(3) Viciu, *op, cit.*, p. 31; în Vârcol, *Graiul din Vâlcea*, p. 101, găsim: *trăpiță*, partea plugului care intră în pământ.

(4) Din Hânțești-Dorohoiu, comunic. de d. N. V. Hodoroabă.

(5) D. Dan, *Straja*, p. 66.

obișnuit erà de tablă de fier groasă. Ea răstoarnă pământul brazdei spre dreapta.

Unele pluguri au în partea de sus și înapoi a cormunei o ureche ca o prelungire și care se numește *cormuna mică* sau *urechea cormunei.*

Plazul, călcâiul sau *talpa* plugului se leagă de a treia latură a fierului; el îi dă acestuia orizontalitatea. La unele pluguri plazul este legat de corn printr'o vargă de fier.

Bârsa (1) sau *bârța* este legătura de fier dintre cormună și grindeiu. Dacă fierul și cormuna plugului se leagă de-a-dreptul cu grindeiul, *bârsa* ține plazul și grindeiul legate.

Când cormuna este de lemn, ea se mai numește și *răsturnătoare* sau *cucură.*

In Bucovina, cormană, cormana mică și bârsa se numesc la olaltă *trupuța plugului* (2).

Foarte rari pluguri au *fierul lung* sau *cuțitul*, care se înțepenește în grindeiul plugului și-i taie brazda (fig. 9) (3).

Prin Jud. Muscel întâlnim vorba populară *hiară*, prin care se denumesc fiarele plugului (4).

Cuiul care leagă grindeiul de cotigă se numește *cucoș* sau *cocoș* (5).

Oticul, otigul sau *răzușul* este un băț lat la un capăt, cu care se dă jos de pe cormună pământul care s'a prins de dânsa. Poate aveà și forma mai lată, când chiar se numește *lopățică.*

Acest plug este purtat de *cotigă, cotiugă*, iar în alte părți numită și *căroaie* (6), *telegă, tileagă* (7), *teleguță* sau *teleagă* (8), care este

(1) *1000 doine, strigături sau chiuituri*, Brasov, p. 224: «*Bârsa*, două părți ale plugului» (?).

(2) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 99: *Chindete*, un băț care se schimbă la plug, fierul cel lung, după brazdă.

(3) D. Dan, *Straja*, p. 36.

(4) C. R.-Codin, *O seamă de cuvinte*, p. 39.

(5) Viciu, *op. cit.*, p. 69: *Popă*, la plug, e un lemn în forma lui T, care se bagă în veriga lanțului ce intră prin dricul rotilelor și care ține plugul după rotile.

(6) Viciu, *op. cit.*, p. 27: «*Căroaie*, telega cu două roate cu care duc plugul. In alte părți însemnează o teleagă cu două roate cu care duc la moară mâcinișul dela privați; căroaia este a morii. Tot așà se numește și carul de boi, când îl desfac, prelungesc și cu acela aduc fânul dela pădure».

(7) T. Bud, *op. cit.*, p. 47.

(8) I. Pop Reteganul, *Chiuituri*. Gherla 1897, p. 33. — Ion Creangă, *op. cit.*, p. 441.

în întregime de lemn. Cotiga (fig. 15) are două roate: cea din stânga este mai mică decât cea din dreapta, din pricină că aceasta din urmă, mergând pe brazdă, dacă ar fi de o potrivă, ar strâmbă plugul. *Roatele*, *roţile*, *rotilele* sau *cărtigele* sunt de o construcţie analoagă cu cele ale carului. Avem prin urmare şi aici *osia* cu *podul osiei*. In podul osiei sunt făcute două dăltuituri unde se fixează *cocârţeala* şi *cârligul*.

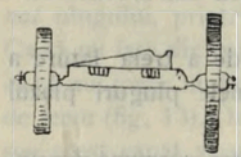

Fig. 15.

Peste podul osiei şi peste cocârţeala şi cârlig este aşezată *broasca* sau *potineiul* (1) de formă triunghiulară. Pe dânsa, într'un culcuş se reazemă grindeiul plugului.

Cârligul e drept şi are un cuiu, *cuiul potângului* sau cuiul *potineiului* sau broaştei, de care apucă *potângul* plugului. Potângul este un fel de gânj circular (fig. 16).

Cârligul are la capăt o gaură care se vâră în tânjelar spre a o apucă cu cuiul tânjelarului. Mai are o gaură pe unde intră cuiul cocârţelii.

Cocârţeala, numită şi *gârloafă* (2), *schimbătoare* (3), *corlobaie* şi după cât ni se pare chiar şi *hărmăsar* (4), este curbă şi nu *joacă* între podul osiei şi broască, cum joacă cârligul. Pe dânsa sunt găuri şi cuiul ce o poate fixă oricum de cârlig. Unghiul mai mare sau mai mic ce-l face cârligul cu osia cotigei determină mărimea brazdei; mutând cuiul spre capătul cocârţelii, brazda se micşorează, din pricină că roata de pe brazdă o iea mai spre stânga.

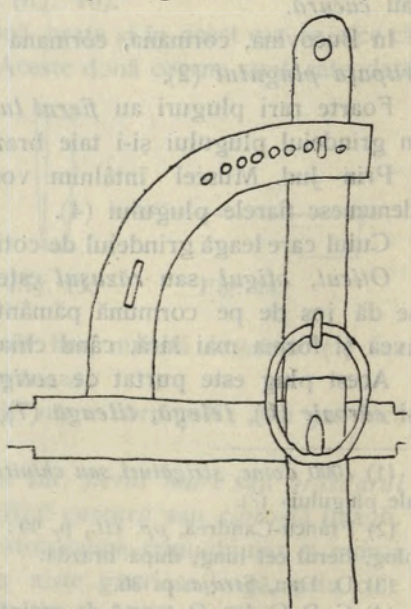

Fig. 16.

(1) Viciu, *op. cit.*, p. 70: *potinèu*, un lemn la rotilele plugului, pe care se aşează plugul. Potineul intră prin două cuie mari de lemn.

(2) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 100: *Gârloafă*, *schimbătoare* dela roatele plugului.

(3) Viciu, *op. cit.*, p. 79—80: *Ştiimboaie*, un picior din teleguţa de lemn (cu rotile), cu care îndreaptă plugul.

(4) *Ibidem*, p. 49: Aparatul de plug cu care îndreaptă rotiţa la mic sau la mare.

Aproape de îngemănare, cocârţeala are o dăltuitură unde intră *teafa* (fierul) securii, care poate slujì la multe trebuinţe (Fig. 16).

De acasă şi până la bucata de pământ, plugul se duce în căruţă cu grapa şi sacii de sămânţă, iar cotiga se leagă la urma carului, ori se pune şi dânsa tot în căruţă.

Dacă nu se iea carul, plugul se lasă pe cotigă, dar se pune pe *iepe* (Fig. 17), cari se mai numesc şi *cobâlă, traglă*, (1), *cobile* (2), *cobilă* (3), *coghile* (4), *trâglă* (5) sau *cotumbă* (6). Iepele se alcătuesc din două lemne legate la un capăt cu un cuiu sau gânjul de nevoie. Braţele ei trec pe sub cornul plugului, de o parte şi de alta a grindeiului, iar îngemănarea se reazămă pe grindeiu.

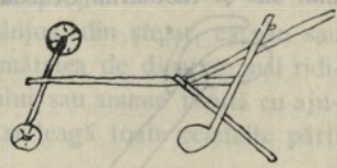

Fig. 17.

Inainte de a trece la celelalte lucrări ale plugarului, trebue să reproduc două comunicări cu privire la pluguri, pentrucă cuprind multe părţi cu totul nouă, ce nu se găsesc în cele arătate mai sus.

Intâia o datoresc d-lui D. Furtună şi se referă la jud. Botoşani (7), care sună: «Văd că şi pe la noi s'au îmmulţit mereu *rânţurile* (8), totuş sunt şi mulţi cari-şi fac arătura cu *îmbrăzdarele* cele vechi, de lemn, cari se mai numesc şi *vìdeşe*, sing. *vìdeş*.

La un asemenea plug se deosebesc:

Coarnele, cari trebue să fie bine înţepenite sau *înţinate* cu *varga*

(1) Damé, *op. cit.*, p. 36.

(2) Culegere din Boureni-Dolj, comunic de d-l N. I. Dumitraşcu.

(3) Viciu, *op. cit.*, p. 52.

(4) Culegere din jud. Brăila.

(5) Culegere din jud. Botoşani, comunic. de d-l Furtună din Mănăstireni.

(6) Culegere din Nemtişor, Vânătorii Neamţului, jud. Neamţ, comunic. de d-l Al. Moisei.

(7) Comunicarea se începe cu aceste cuvinte: «Ca îndeletnicire de căpetenie ţinem din moşi-strămoşi plugăria. Ne-am obişnuit cu dânsa, şi unora nici prin *capul gândului* nu le-ar puteà trece, că Românul nostru trebue să se îndeletnicească mai de grabă cu meşteşugurile. Are să vie şi vremea ceea când ni se va deschide şi nouă bine rostul minţii, şi pe lângă plugărie vom aveà mijloc de agonisire şi meşteşugurile, negustoria şi altele. Da' deodată văd că sunt unii de ai noştri, cărora mai bine le-ai tăià amândouă mânicile dela cămeşe, decât i-ai îndreptà la plugărie. Deci pentru asta ce-ţi trebue? Iá se înţelege, noroc la o *jârghiuţă* de loc, bună băgare de seamă asupra lucrului şi uneltele de nevoie».

(8) Plugurile de fier.

dintre coarne, spre a se sprijini, când plugul merge răsturnat, fără să are. Ca să nu se toceasca cornul, unele pluguri au aici o ureche de fier, care se numește *trâglă la corn.* (Fig. 18, *1*).

Fierul lung (fig 18, *7*) spintecă pământul înaintea *fierului lat*, care se află încheiat bine în *plaz. Fierul lung* se mai chiamă și *cuțit* sau *fierul mic.*

Plazul, și el se leagă cu *poliță* (Fig. 12, 5) care se află cevà mai sus și răstoarnă brazda.

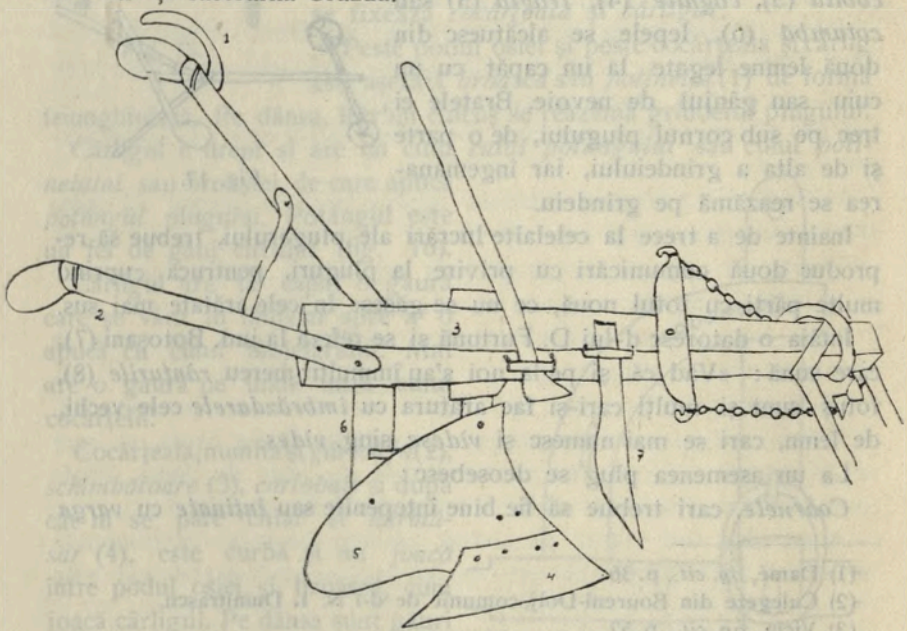

Fig. 18.

Bârsa leagă bine plazul de grindeiu, care se întinde de dinapoi până la *căpătâiul* de pe *cotiugă.*

Cotiuga are o roată mai mică, *de către om*, și alta mai mare, *din brazdă.* De asemeni un *proțăpel.* De proțăpel legăm tânjala la care înjugăm doi sau patru boi (1); așijderea se obișnuește pe lângă doi boi să se pună și un cal, *înaintaș, la vargă*, înhămat c'o *gură de ham...*

Fierul taie *mai în față* ori *mai la adânc*, după cum se schimbă cuiul în bortele dela căpătâiul cotiugei, ori după cum mai iea ori

(1) Ba și vaci,
La cei săraci!

pune *pene* la capătul grindeiului, unde-i legat cu potângul plugului de lemn. Căci la *ranțuri* (fig. 18) potângul e înlocuit prin niște *lanțuguri* cari au și o broască anume de sucit, ca să dai brazda mai la adânc ori mai în față...» (1).

A doua comunicare o avem dela d-l D. I. Prócopie, preot-învățător din Ardeoani, jud. Bacău, cu privire la un chip anumit de pluguri, numit *plug pe un picior* (Fig. 19).

«La acest plug, deosebim următoarele părți:

1. Grindeiul, făcut din lemn tare, vânjos, din ștejar, carpăn sau din alun cioplit în patru muchi, cu jumătatea de dinainte mai ridicată prin o curbătură firească a lemnului sau anume făcută cu ajutorul sculelor de lemnărie. De grindeiu se leagă toate celelalte părți ale plugului. Intâiu avem:

2. Cuțitul sau *fierul cel lung*, ascuțit, care *scrijălă* pământul

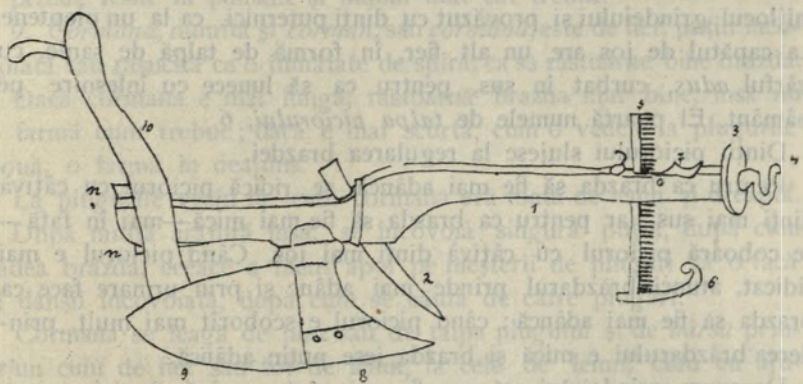

Fig. 19.

înaintea *fierului mare*, a *brăzdarului*, pentru ca să înlesnească ruperea brazdei. Cuțitul trece prin mijlocul lemnului grindeiului și este strâns bine cu legături de fier. Vârful lui este îndreptat înainte, formând

(1) Și urmează: «Toate aceste părți alcătuitoare ale plugului trebue să fie tări și bine mitirisite. Nu după vorba urăturii:

Cu potângul de măgară,
L-a mâncat motanu-aseară!...

c'apoi drept c'ajungem și la cealaltă vorbă:

Că s'a aninat plugul într'un os de râmă
Și s'a făcut *miș* fărâmă....

Un timp de-amù de-ar da Dumnezeu!

Așă-i plugăria noastră: Un an întreg te uiți bietul în sus și doar câtevà zile te uiți și'n cea pungă!»

cu grindeiul un unghiu ascuțit de 50°—60° și la o palmă depărtare de vârful brăzdarului. Este cam cu două degete mai sus decât brăzdarul, pentrucă nu-i nevoie ca să taie brazda până în fund.

Pentru ca plugul să fie cât mai stabil, trebue ca vârful cuțitului să fie îndreptat puțin la stânga brăzdarului, sau, tot puțin, să fie îndoit la *îmbuibarea* limbii cu coada lui. Cuțitul este făcut din fier sau din oțel. Se poate să fie făcut și din *tuciu*, însă cu tăișul oțelit.

La capătul grindeiului se află bine legată de aceasta o *verigă*, *3*, de fier, prevăzută cu un *cârlig*, *4*, de care se agață protapul pentru boi sau crucea pentru cai.

Cam la două palme departe de capătul grindeiului este așezat *piciorul plugului*, *5*, numit și *dințar*, *pieptene*, iar de cei «mai cărturari», regulator. Piciorul acesta este făcut din fier, vârît prin mijlocul grindeiului și provăzut cu dinți puternici, ca la un pieptene. La capătul de jos are un alt fier, în formă de talpă de sanie, cu vârful *adus*, curbat în sus, pentru ca să lunece cu înlesnire pe pământ. El poartă numele de *talpa piciorului*, *6*.

Dinții piciorului slujesc la regularea brazdei.

Pentru ca brazda să fie mai adâncă, se ridică piciorul cu câțivà dinți mai sus, iar pentru ca brasda să fie mai mică—mai în față—se coboară piciorul cu câțivà dinți mai jos. Când piciorul e mai ridicat, atunci brăzdarul prinde mai adânc și prin urmare face ca brazda să fie mai adâncă; când piciorul e scoborît mai mult, prinderea brăzdarului e mică și brazda iese puțin adâncă.

Deasupra grindeiului este un fier mic, între verigă și picior, care se poartă împrejurul unui cuiu cu înlesnire la dreapta și la stânga, care se pune între dinții pieptenului sau piciorului și care se numește *cheia plugului*, *7*.

Plazul sau *talpa plugului* vine în dosul cormanei; este lată cam de două trei degete, e făcută din lemn tare, de stejar sau de ulm și este *încălțată* sau *tălpuită*, ca o talpă de sanie, cu o talpă de fier, pentru ca să alunece cu ușurință pe pământ. Muchea sau marginea din stânga—din afară—este puțin mai ridicată, pentru ca să poată sta plugul drept în brazdă, și să se poată plecà cu ușurință la dreapta și la stânga, după voie. Plazul este talpa sau *călcâiul plugului*, pentrucă pe dânsul se sprijină plugul mai mult și îl face să meargă mai ușor.

8. Brăzdarul, numit și *fierul cel lat*, *fierul cel mare* sau *fierul*

de plug taie brazda pe dedesubt, înlesnind cormanei ca să o răstoarne cu uşurinţă. Are forma de trapez. La plugurile cele vechi, brăzdarul aveà forma de triunghiu, iar mai târziu pe cea de trapez (fig. 20.), cu o margine *a* ascuţită, pentru ca să taie pământul pe dedesubt, în urma cuţitului; ea dedesubt aveà două tălpi *bb*, cari serviau de plaz. Linia *c* arată poziţiunea care o aveà cormana.

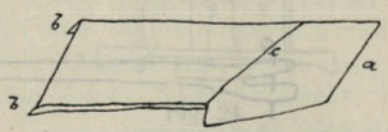

Fig. 20.

Brăzdarul este făcut din tuciu, fier sau oţel.

Din pricină că se toceşte după un cârd de ani, el se leagă de cormană cu şuruburi, pentru a fi scos, ascuţit sau înlocuit, după nevoie. *Botul* sau *vârful* brăzdarului este întors puţin în jos, pentru a prinde lesne în pământ şi numai atât cât trebue.

9. *Cormana*, numită şi *corman*, sau *cormână*, este de fier, puţin încovoiată sau răsucită ca o jumătate de spiră, ca să răstoarne bine brazda.

Dacă cormana e mai lungă, răstoarnă brazda mai bine, însă nu o farmă cum trebue; dacă e mai scurtă, cum o vedem la plugurile nouă, o farmă în deajuns.

La plugurile vechi de lemn cormana erà toată de lemn şi dreaptă.

După multă arătură însă, se încovoià singură puţin, după cum cădeà brazda, ceeace a făcut apoi pe meşterii de pluguri să o facă şi dânşii încovoiată, după cum se căută de către plugari.

Cormana se leagă de plaz sau de talpa plugului şi de *bârsă* printr'un cuiu de fier sau tot de lemn, la cele de lemn, cuiu cu ajutorul căruia se orândueşte sfărmatul şi răsturnatul brazdei, prin îndepărtarea sau apropierea curmanei de bârsă.

Bârsa este lemnul ce leagă grindeiul şi plazul cu cormana şi brăzdarul.

Grindeiul e prins de bârsă într'o dălduitură mai largă decât însuş capătul grideiului, iar în locul rămas gol se bat penele *n*, de lemn, cu ajutorul cărora se regulează adâncimea brazdei. Pentru ca brazda să fie mai adâncă, se lasă grindeiul jos de tot, în dăltuitura din bârsă, şi penele se bat deasupra şi invers; pentru ca brazda să fie potrivită, se bate o pană deasupra şi alta dedesubt, rămânând grindeiul la mijlocul dăltuiturii.

11. Cornul plugului este în formă de cuiu şi se aşează la capătul bârsei. Câte odată sunt două coarne de cari se ţine cu amândouă mânile şi slujesc la cumpănirea plugului şi la potrivirea lui pe brazdă».

Urmăm acuma înainte cu descrierea celorlalte unelte ajutătoare aratului :

De cârligul cotigei, după cum am spus, se leagă *tânjelarul*, care se mai numește și *tânjeală* (1), *tânjeà* (2), *pregănjeală* sau *fortilă* (3) (fig. 21), și are la un capăt o despicătură care prinde cârligul. Dincolo de mijloc e fixată printr'un cuiu *tânjeluța* de care se prinde

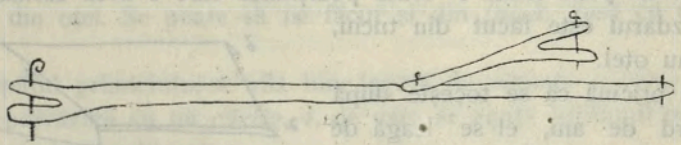

Fig. 21.

jugul (4) boilor dela roate. Tânjelarul de jos, adecă capătul tânjelarului, se sprijinește pe polița jugului și de dânsul se poate legà *tânjala* unei a doua părechi de boi.

Tânjala, *tânjeala* sau *tânjălăul* (fig. 22) se aseamănă cu un *proțap* de car (5) ; la capăt are un cuiu numit *hohlău* care se *petrece* prin

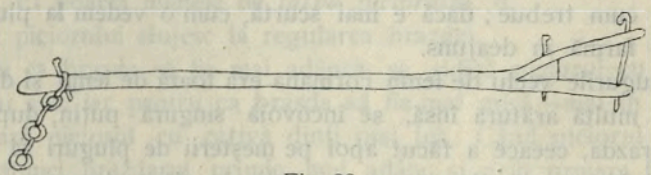

Fig. 22.

cerbicea jugului, iar la celalalt capăt are o *cârceie*, *zale* sau *cârce* de fier, alcătuită din mai multe inele. Inelul din urmă se leagă cu capătul tânjelarului prin ajutorul unui cuiu, despre care am pomenit.

In loc de cârceie de fier, se folosește prin alte părți una de lemn, care se numește *cârceà* (fig. 23) și la care deosebim : *1*, *fălcelele*, *lopețelele* sau *fofezele* cârcelei ; *2*, *lopățica*, *speteaza*, *bulfeul cârcelei*, *crucea cârcelei*, *jigla*, *stinghia*, *scăluşul* sau *popul cârcelei* ; *3*, cuiul lopățelei (6).

(1) D. Dan, *Straja*, p. 65.
(2) T. Bud, *op. cit.*, p. 40.
(3) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 100.
(4) Vezi mai pe larg într'a mea *Industrie*, p. 137.
(5) *Ibidem*.
(6) Damè, *op. cit.*, p. 13.

Asemănătoare cu aceasta este *cârceia de lemn* (fig. 24), și care are: *1*, locul de unde se prinde de cârligul cotigei; *2*, locul de unde se prinde tânjelarul și *3*, *bulfeul* pe care se mișcă *policioara* de sus (1).

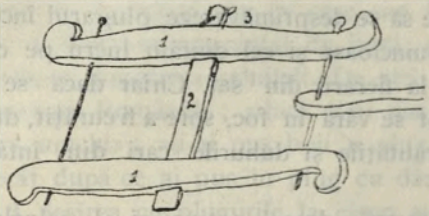

Fig. 23.

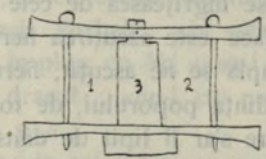

Fig. 24.

Prin județul Muscel întâlnim cârceea sub numele de *criveà*, pl. *crivèle* (2).

3. Am spus mai sus că plugul este unealta de căpetenie, pe lângă car, a țăranului nostru. De aceea și țărancele făcând ouă roșii în-

Fig. 25.

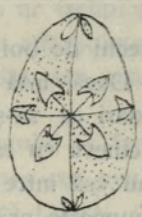

Fig. 26.

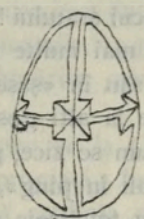

Fig. 27.

Fig. 28.

condeiate pentru Paști, nu uită să facă printre figurile «cinstite» — de acele ce nu supără biserica — *fierul plugului*, care, prin asemănare, se mai numește și *fierul rariței*. Iată trei desene pe fond roșu în fig. 25 (3), 26 (4) și 27 (5), cunoscute de altfel aproape pretutindeni (6). Dintre celelalte părți ale plugului, se zugrăvește și *roata plugului*, adecă a cotigăi (fig. 28) (7).

(1) Văzută în Zorleni-Tutova.

(2) C. Rădulescu-Codin, *op. cit.*, p. 22: *Criveaua* dela plug servește la înnădirea tânjelelor. — Despre o altă *criveà*, care se aseamănă cu figura 24, vezi *Industria*, p. 213. — Probabil că prin unele părți din Ardeal se numește și *cerceà*: *1000 doine*, p. 47: *cerceia*, «parte a plugului».

(3) Maria Panaitescu, *Colecție de ouă încondeiate* din Mogoșești-Dâmbovița; în C. R. Codin și D. Mihalache, acelaș desen, cu partea ce unește cele două fiare mai lungă.

(4) M. Panaitescu, *op. cit.*, din Câineni-R.-Vâlcea.

(5) *Ibidem* din Păușești-Iași.

(6) Marian, *Sărbătorile*, III, p. 33.

(7) M. Panaitescu, *op. cit.*, pentru Muscel.

CAPITOLUL III.

Pornitul plugului.

1. Când vremea stă aproape să se desprimăvereze, plugarul începe să se îngrijească de cele trebuincioase şi cel dintâiu lucru pe care îl face este ascuţirea fierului la fierarii din sat. Chiar dacă se întâmplă se fie ascuţit, fierul tot se vâră în foc, spre a fi curăţit, după credinţa poporului, de toate răutăţile şi duhurile cari din întâmplare s'ar fi lipit de dânsul.

După ascuţirea fierului urmează dresul cotigei şi al celorlalte hinteie trebuincioase.

2. Se uită în urmă omul la boi, şi dacă-s slabi, începe să le dea tărâţă, urlueală sau nutreţ mai din belşug. Grija aceasta de altfel l-a muncit toată iarna, căci se teme «să nu-l lase cu plugul în brazdă», sau «cu plugul pe brazdă», adecă să-i *pice*, să-i *stea*, să-l *lase* boii în mijlocul aratului!

Dacă are două sau mai multe perechi de boi, nu-i pasă; va arà la nevoie în «patru» sau în «şase». Dacă însă boii îi sunt slabi, se gândeşte din vreme la alţi gospodari ca să-şi afle tovarăşi de plugărie, — «caută, cum se zice, pe cinevà cu care să-şi pue boii în plug», «să-şi bage boii în plug», sau «să intre cu cinevà la plug».

Această însoţire sau tovărăşie se numeşte prin părţile de sus ale Moldovei şi prin Bucovina, *sâmbră* (1) sau *simbrie*, iar cei ce se întovărăşesc ieau numele de *sâmbraşi* sau *sâmbriaşi* (2).

Prin această tovărăşie câtimea pământului de arat se măreşte, dar fiind două perechi de boi, puterile acestora nu se istovesc aşà

(1) *Şezătoarea*, II, p. 13.

(2) Marian, *Sărbătorile*, II, p. 171 şi I, p. 23: — *Albina*, B.-Pesta, IV, No. 1: «Plugul Românului este tras în genere de patru boi. Dară numai fruntaşii satelor pot să aibă câte patru boi şi prin urmare şi plugul lor propriu. Sătenii cei mijlocii au de comun numai câte doi boi; pentru aceea se însoţesc câte doi vecini şi ară dimpreună ţarinile. Însoţirea aceasta pentru scopul aratului se numeşte cu un termen tehnic *simbrie*, iară consoţii respectivi se numesc *simbriaşi*. Românul, mai cu seamă cel fruntaş, este mândru de plugul său, de boii săi, şi de aceea anină un clopoţel la tânjala plugului, ca să atragă asupra sa atenţiunea trecătorilor. Dar şi altfel iubeşte Românul să cânte o doină, să fluere o horă, ţinând plugul de coarne, să producă alaiu pentru sine şi pentru bourenii săi, căci mare este bucuria Românului când soseşte timpul aratului.»

de curând. Intr'o zi tovarășii ară la unul, în ziua următoare merg la celalalt, sau după cum le este învoeala.

Totul urmează potrivit învoelii și vai de cel ce caută să se lepede de tovarășul său cu care și-a fost pus boii în plug. Cel înșelat, văzându-se amenințat de lipsă, caută, și cu drept cuvânt, să se răsbune împotriva celuilalt. De aici au ieșit vorbele: «la plug se cunoaște Românul»; «dacă ți-ai pus boii în plug cu N., ai să-i scoți fără urechi»; «ți-ai pus boii 'n plug cu dracul»; «nu-l știi pe om, decât după ce ai pus în plug cu dânsul» ș. a.

3. Ieșirea cu plugurile la câmp se face de către toți gospodarii din sat, de obiceiu odată, pentru ca să se poată face și seceratul sau culesul popușoilor tot odată, căci altfel ar rămâneà unii, — așteptând deplina coacere, — cu ogoarele nestrânse și expuse stricăciunilor de vite, cari umblă atunci slobode pe țarină.

Sătenii «ies cu plugurile» sau «pornesc cu plugurile» obișnuit mai târziu de cum ar trebuì și nu se ieau după proprietarii mari cari mai întotdeauna se află în împrejurimile lor și cari, — ei sau oamenii lor, — au mai multe sau mai hotărîte cunoștințe agricole decât plugarii mărunți.

4. Pornirea plugului se face cam pe la *Cei patruzeci de sfinți* și mai ales în *Lunea* cea mai apropiată, înainte sau după această sărbătoare, pentrucă Lunea, după credința obștească a Românului, trebue să se facă începutul sau *corènia* tuturor treburilor de seamă. Ziua de Marți nu-i bună: cine ară în această zi, nu va aveà ce culege, căci bucatele nu se fac (1).

5. Macedo-Românii înainte de a ieși la arat ieau mai multe boabe de sămânță, le trec printr'un *inel*, fac apoi dintr'însele o turtă pe care o duc la *agru*, cu credință că urmând astfel, cerealele ce vor crește vor fi curate ca argintul inelului și vor fi culese toate, în întregime, ca turta (2).

Prin unele părți, pornitul plugului se face în mijlocul unui ceremonial deosebit. Astfel în Bucovina, unii gospodari, după ce înjugă boii la plug, îl trag în mijlocul ogrăzii unde gospodina iese cu un vas de apă, un *struț* de busuioc, un hârb cu tămâie, o mână de grâu sau mălaiu și o bucată de sare; încunjură plugul de trei

(1) Șt. Tuțescu, *Din trecut*, Giurgiu 1901, p. 32.
(2) P. Papahagi, *Meglono-Românii*, I, p. 98 - 9.

ori, cum merge soarele, stropește cu apă, tămâie și zice următoarea urare:

Cât de curată
E tămâia
Și aghiasma,
Așà de curați
Și voi să umblați;
Nici când să nu dați
Peste vreun moroiu
Sau vreun strigoiu,
Să vă facă vreun rău;

ori:

Precum nimic de tămâie
Și aghiasmă
Nu se poate apropià,
Tot așà
Nu se pot apropià
De arătură
Și sămânță
Și de dobitoacele voastre.

Apa ce rămâne o varsă pe picioarele boilor sau pe ei, pânea și sarea o dă plugarilor și boilor și sfârșește cu «Doamne ajută».

In acest timp un plugar ce sta în genuchi, face cu codirișteа biciului cruce înaintea boilor; odată cu aceasta și ceilalți își fac cruce.

Alte femei aruncă peste boi sau înaintea boilor un *ou* de găină. Dacă oul nu se strică, însemnează că pe tot timpul plugăriei nu se va strică nimic la boi și sâmbra va merge cât se poate de bine.

Hârbul se sparge în coarnele boilor.

Unii plugari ocolesc cu plugurile toată gospodăria; alții numai casa.

Unii, zicând «Doamne ajută» ori «dă Doamne roadă», trag o brazdă în grădină, dejugă boii și le dă demâncare. Dacă boii mânâncă, e semn că anul va fi mănos.

Unele din aceste datine și credințe le întâlnim și prin Moldova, pe unde câte odată se afumă și cu petică spre a nu fi câmpurile năpădite de insecte. Plugarilor li se dau câte un *colac*, spre a fi anul rodos.

In comuna Straja, înainte de a se arà, este uz să se arunce un ou cât se poate de sus. Dacă acest ou se sparge când cade jos, arată că *sâmbra* sau tovorășia făcută între cei doi plugari se va strică în grabă (1).

Prin alte sate, tot din Bucovina, se pune înaitea boilor foc, se afumă cu tămâie, se stropește cu aghiasmă și se asvârle asupra lor cu sămânță din sac. Femeia, din a cărei greșeală se chinuesc oamenii și astăzi, nu este îngăduită să treacă pe dinaintea boilor.

Boii trec peste foc, spre a fi iuți la arat ca focul.

(1) D. Dan, *Straja*, p. 44.

Cu aghiasmă li se face boilor semnul crucii în frunte. Cu coada biciului se face cruce şi pe pământ, cât timp plugarii se închină.

Oul sau cojile de ouă cari se pun înaintea boilor, însemnează că boilor li se va părea *plugăria* sau plugăritul uşor (1).

Prin unele sate din jud. Neamţ se crede că spre a-i merge bine plugarului, trebue să afume cu tămâie pe lângă boi şi plug, înainte de a pornì la arat. După tămâiere se svârle un ou peste plug şi cel care-l va prinde, se zice că va aveà mare câştig în acel an (2).

Prin jud. Botoşani se face la Crăciun un colăcel în chip de 8 ce se numeşte *creciun*, şi la pornitul plugului, după ce se tămâie boii, li se pune în coarne acel colac pe care îl mânâncă plugarii la ogor.

Tot prin jud. Botoşani, mai de demult, «când aveà să înceapă aratul de toamnă, luà grâul ce erà secerat întâiu şi după ce îl *îmblătià*, îl duceà la moară şi făcea făină. Apoi făceà colaci din acel grâu şi când porniau plugurile, puneau la boi în coarne câte o lumânare şi un colac, iar la argaţi dădeà câte un colac mare. Apoi tămâiau boii şi făceau rugăciune la Dumnezeu să fie în pâne roadă; şi astfel porniau plugurile în şir» (3).

In Transilvania ocolurile împrejurul boilor şi al pluguiui se fac cu credinţă că *frumuşelele*, — vânturile rele, — nu vor da peste plug şi plugari, ci-i vor ocolì.

Boilor li se dă un ou sdrobit (4).

Tot în Transilvania, întâiul fecior care a ieşit primăvara la arat este ales *craiu*, după datina *bricelatului;* acesta va aveà dreptul să pedepsească pe toţi feciorii cari în cursul postului mare vor fi făcut vreo necuviinţă (5).

CAPITOLUL IV.

Aratul.

1. Plugarii pornesc de acasă cu boii înjugaţi la car, cu plugul, cotiga, grapa, sacii cu sămânţă şi nutreţul pentru vite în car. Câte odată leagă cotiga de inima carului, iar alteori boii trag cotiga,

(1) Voronca, *op. cit.*, p. 166.—De altfel e o credinţă aproape generală: «Ca să-ţi se pară postul *uşor*, să cauţi să mânânci la lăsatul secului neapărat un *ou*».

(2) Dat. şi cred. Rom. din Nemţişor, comunic. de d-l Al. Moisei.

(3) Voronca, *op. cit.*, p. 166—7.

(4) Marian, *Sărbătorile*, II, p. 171—9, pentru unele de mai sus.

(5) Despre datina *bricelatalui* v. Marian, *Sărbătorile*, III, p. 117—28.

după care vine plugul pus pe iepe. Pe plug se pune grapa şi peste grapă sacul cu sămânţă legat cu o funie, deasupra având nutreţul vitelor, asemenea legat.

Ajungând la bucată, plugarul îşi întocmeşte plugul pe cotigă, îşi pune tânjelarul la cârligul cotigei, prinde jugul boilor la tânjelar, îşi face cruce, întorcându-se cu faţa spre răsărit, zice «Doamne-ajută» şi porneşte brazdă nouă:

Noroc bun!... Pe câmpul neted, ies Românii cu-a' lor pluguri;
Boi plăvani în câte şase trag, se opintesc în juguri,
Braţul gol apasă'n coarne, fierul taie brazde lungi,
Ce se 'nşiră 'n bătătură ca lucioase, negre dungi!... (1).

2. Întâia arătură se face pentru *pânea mărunţică*, *pânea albă* sau *pânea de vară* (*grâu*, — dacă nu s'a sămănat toamna —, *orz*, *ovăs*, *secară*) şi apoi, după sfârşitul aceşteia, plugurile ies la popuşoiu. Obişnuit arătura pentru pânea mărunţică se face în ţarina unde în anul trecut a fost popuşoiu, arându-se astfel *ciocănăria*.

Arătura pentru popuşoiu se face în ţarina unde în anul trecut a fost pâne mărunţică, arându-se astfel *miriştea*.

Când miriştea este prea mare, toamna ori primăvara, i se dă foc, căci altfel face ca brazdele să nu se lipească unele de altele şi astfel sămânţa care a căzut pe această mirişte nu poate să încolţească, ori, dacă încolţeşte, la cea dintâi arşiţă se usucă şi piere, neavând pământ unde să se desvolte rădăcina cea tânără.

3. După cum am văzut, la un plug pot fi o pereche de boi, două perechi, trei cel mult, şi numai foarte rareori mai multe perechi. Se înţelege, câteodată, în loc de boi pot fi şi vaci, — un bou şi o vacă la o pereche, de pildă, sau o pereche sau două de cai. Alteori întâlnim o pereche de boi şi una de cai sau o pereche de boi la roate şi *un cal* înainte, *înaintaş*.

Când sunt două perechi de boi, perechea din urmă se chiamă *perechea* sau *boii dela roate*, *rotaşi*, iar cealaltă *perechea din cap* sau *din frunte*.

Când sunt trei perechi, cea din mijloc se zice că-i *la prigon*, *boi la prigon*.

4. Numai rareori ară un om singur, ţinând cu o mână plugul de corn şi cu cealaltă mânând boii cu un biciu sau cu o vargă, sau ţinând biciul ori harapnicul pe spate, cu coada atârnând pe piept.

(1) V. Alexandri, *Plugurile*.

De cele mai multe ori trebuesc doi inşi: unul, cel mai bătrân, ţine de coarnele plugului, mergând cu capul plecat pe brazdă, şi potrivind-o din lăţime (1), iar cel de al doilea mână boii. Acest din urmă este un băiat al gospodarului, dacă-l are, ori un băietan tocmit pentru plugărie, numai pentru a-i ajută. El se numepte *plugar*, *plugăraş*, *pogoniciu* (2), *ghiriş* sau *biriş*. (3). Acesta are grije ca vitele să nu se oprească pe loc, să nu tragă unii boi iar ceilalţi «să se lase pe tânjală», adică să nu tragă de loc, şi, în sfârşit, ca nu cumvà vitele să apuce la dreapta sau la stânga şi astfel să scoată plugul din brazdă. Când vita din dreapta, care se numeşte «din brazdă» (boul, calul din brazdă) sau cel din stânga, care se numeşte «din spre om», văd iarbă proaspătă pe *mirişte* sau frunze vechi de popuşoiu pe *ciocănărie*, spre a le apucà cu gura, ies din brazdă, şi atunci *plugarul* îi dă la loc.

De aici a rămas şi vorba «a da pe cinevà la brazdă» sau «a-l da pe brazdă», cu înţeles de a-l îndreptà, a-l aduce pe calea cea dreaptă.

Cailor în acest caz li se strigă «hart la brazdă!» (4). Cel ce ţine de coarnele plugului se numeşte *cornaciu* şi împreună cu pogoniciul are grija hrănirii boilor (5). Mai târziu, boul sau calul «din brazdă» se vor deprinde şi se vor obişnuì să meargă numai pe brazdă; atunci slujba plugarului se uşurează.

Când sunt mai multe pluguri pe brazdă, de bună seamă că pe ogor boieresc, este unul pus mai mare peste toate plugurile; el se numeşte *vătav* sau *pristav* de pluguri. Acesta le conduce.

---

(1) C. Sandu-Aldea, *In urma plugului*, p. 8: «Românul nostru mergeà tăcut în urma plugului, şi curăţià din când în când cormana cu oticul. Cum erà adus de mijloc, jurai că-l trage spre pământ o putere nevăzută. Căci dragostea ogorului îndoaie de mijloc pe plugari şi-i înlănţuie toată vieaţa lor de pământ, amestecându-le sudorile cu ţărâna lui».

(2) In Romanaţi. N. Păsculescu, *Lit. pop. rom.* p. 369.

(3) Ung. *béres*, G. Bibicescu, *Poez. pop. din Trans.*, p. 177 şi 461. O doină:

Du-te dor, du-te doruţ,
Boală făr'de crezământ
Du-te dor,
Până mi-e nor,
Că dacă s'o 'nsenină,
Mai departe te-oiu mână.
Pe toate dealurile,
Pe la toate plugurile,
Pe la plug cu şase boi,
Unde-s boi *'ncornăţei*,
Şi *ghiriştii* frumuşei.

(4) Şt. St. Tuţescu, *Taina ăluia*, p. 101.

(5) N. Iorga, *Stud. Doc.* VI p. 268. Ştiri din 1742 pentru un bou pierit dela plug: «numai dând sam[ă] Istrate hol[teiu], că el au fost *pogoniciŭ* dătător de sam[ă] numai de dzi şi Costantin de noapt[e] fiind *cornaciu*».

5. După ce-şi întocmeşte plugul şi vitele la jug, plugarul începe să-şi *brăzdeze* bucata pe care o are.

Bucata având forma dreptunghiulară şi fiind despărţită de bucăţile vecine prin *haturi*, începe să fie arată, sau dela margine sau din mijloc. In fig. 29 bucata este *A B C D* şi plugarul îşi pune

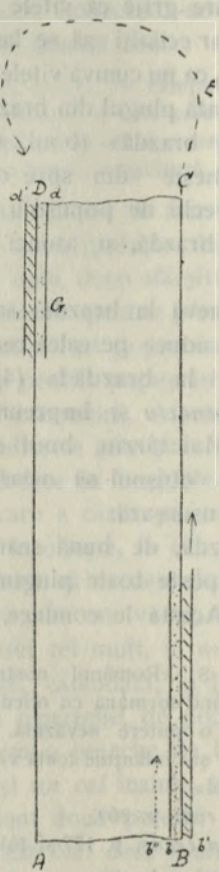

Fig. 29.

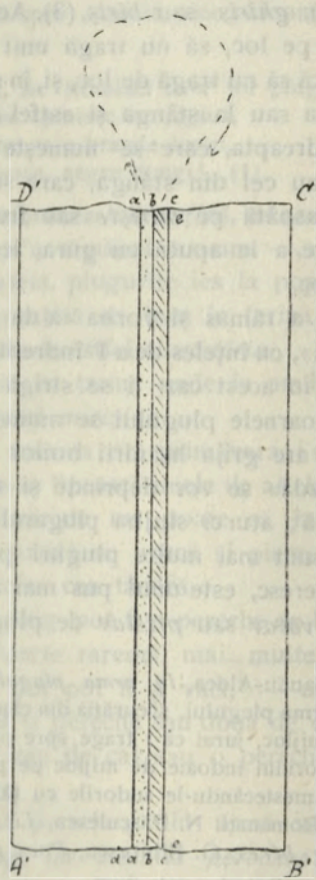

Fig. 30.

plugul în colţul *B*. Plugul, prin fierul său, îşi croeşte brazda *b B*, iar cormuna îi răstoarnă pământul, numit tot *brazdă* sau *glie* (1), pe bucata vecinului din dreapta, acoperindu-i-o pe o dungă lată *Bb'*.

Se poate întâmplà că vechiul hat nu se cunoaşte decât foarte

(1) C. R.-Codin, *O seamă de cuv.*, p. 36: *glie*, o brazdă de pământ.

puțin, iar vitele sunt nedeprinse să meargă drept înainte; prin urmare plugărașul le va duce *de funie*, mergând înaintea lor.

Când plugul a ajuns în *C*, iar vitele în *E*, cel ce ține plugul de coarne îl *pleacă* sau *apleacă* spre dreapta. Cel ce mână boii face cu aceștia un ocol și când a ajuns în *G*, purtătorul plugului de coarne îl ridică, îl pune din nou în brazdă și plugul își croește brazda *Dd*, al cărei pământ cormuna îl răstoarnă pe bucata vecinului pe fășia *d'D*. Astfel merge cu brazda până când ajunge în capătul bucății, în *AB*, de unde a pornit. Pământul pe care se face acest ocol *C E D* trebue să fie sau drum de umblat, sau e însuș capătul bucății, care rămâne astfel nearat. Se înțelege ușor că dacă ar fi arat, făcându-se această întoarcere de mai multe ori pe ogorul altuia, al vecinului de peste drum, sămănătura de pe acel loc s'ar strică cu totul, iar pământul s'ar bătători (1). Acest drum și această brăzdare *BC, DA* se numește *brazdă*, —*o brazdă*, și despre plug și plugari se zice că «au tras o brazdă» cu care *au brăzdat*, au conturat, au determinat bine bucata care urmează să fie arată. Noua brazdă *b''b* va aveà pământ ce va fi răsturnat de cormuna plugului pe

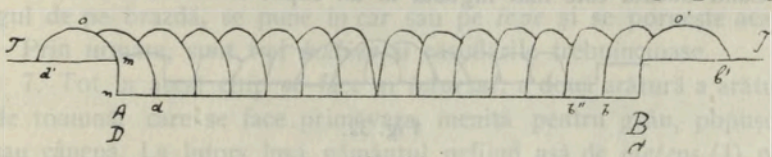

Fig. 31.

brazda (locul săpat) trasă mai dinainte, *bB*. In chipul acesta se urmează până ce întreaga bucată se isprăvește de arat.

In secțiune transversală, această bucată se înfățișează precum se arată în fig. 31, în care *mn* arată adâncimea brazdei.

Prin tăierea fierului și răsturnarea cormunei, pământul din brazdă se mai *înfoește*, adecă își mai mărește volumul, și de aceea nivelul *oo'* al brazdelor este mai ridicat față de terenul nearat *TT'*.

După cum se vede, la mijlocul bucății a rămas o parte mai adâncită, care nu are țărână. Prin urmare dacă la grăpare această brazdă nu va fi acoperită cu pământ din brazdele vecine, sămânța aruncată acolo va fi mai aproape de terenul rămas neatins de fier, —un teren tare,—și nu se va desvoltà în aceeaș măsură cu cea căzută și răsărită în celălalt lat al bucății.

(1) N. Iorga, *Stud. Doc.*, VI, p. 99: neînțelegeri din 1737.

Al doilea chip de brăzdare se îndeplineşte pornind întâia brazdă prin mijlocul bucăţii, cum se vede în fig. 30, şi ajungând în celalalt capăt al bucăţii. Fierul plugului taie brazda *ab* cu care se acopere pământ nearat pe o fâşie *bc*. Când s'a ajuns în capătul bucăţii, boii nu mai ocolesc spre stânga ci spre dreapta, iar fierul plugului prinde şi taie brazda nearată *bc* care fusese acoperită de pământul brazdei *ab*. Când a ajuns în capătul bucăţii de unde pornise, *o brazdă* este încheiată; brazda *ab*, prin răsturnarea propriei sale brazde şi a pământului din brazda *bc*, este aproape acoperită.

A doua brazdă se începe pe porţiunea *da* şi se întoarce pe cealaltă parte, răsturnând brazda *ce*.

După ce bucata s'a isprăvit de arat, are înfăţişarea din fig. 32. Brazdele dela mijloc sunt mai ridicate faţă de celelalte, iar pe la lături sunt două brazde adânci, adevăratele *haturi* cari despart această bucată de bucăţile vecine.

Când sunt la îndemână două sau mai multe pluguri, merg toate pe brazdă, unul după altul.

Când bucata este mai îngustă la un capăt sau când are deosebite

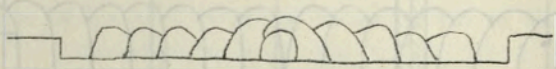

Fig. 32.

lăţimi, rămân în mijloc sau pe de lături nişte triunghiuri lungi, nearate, cari se numesc *clinuri*, sing. *clin*, *colţare* sau *hoisari* (1). Se înţelege uşor că la aceste clinuri brazda merge numai cât aceste clinuri sunt de lungi; cu fiecare brazdă, clinul se scurtează.

6. Când bucata este prea lungă, boii ostenesc şi nu pot să tragă până când să se împlinească o brazdă. De aceea, după *cârnirea* sau întoarcerea plugului, — la *întoarcere* (în capătul bucăţii) —, plugarii opresc pentru o scurtă odihnă, — *hodină*: boii *răsuflă*, iar plugarii se aşează pe grindeiul plugului şi vorbesc despre ce se întâmplă.

Când soarele e «supt-amează», adecă între 9 şi 10 dimineaţa, plugul se opreşte pe brazdă şi plugarii mânâncă, mai ales mâncări de sec, fiind în postul cel mare: peşte sărat, icre sărate, fasole, ş. a.

Incepând din nou să are, în afară de *răsuflarea* la fiecare jumă-

(1) *Vieaţa agricolă*, I, p. 1003: *Hoisar*, clinul, colţarul ce rămâne nearat în o arătură.

tate de brazdă, la fiecare brazdă sau la fiecare număr de brazde hotărîte, plugarii nu mai opresc decât «de-amiază» pe la 12—$1^1/_2$ p. m., când se face *de-amiaza* sau *dejugatul* (pron. pop : *degiugatu*). Vitele se dejugă, se leagă la proţapul carului ori la tânjelar şi li se dă demâncare : paie, fân sau ciocani (hluji, coceni) de popuşoiu. Plugarii mănâncă din nou, după care unul din ei iea vitele şi le duce la adăpat. Celalt, cel mai bătrân, doarme sau seamănă.

Dacă vremea este friguroasă, plugarii îşi fac *dos* — adăpost — cu grapa, sau cu o parte din nutreţul vitelor. Odihna această ţine până la două ceasuri.

Alexandri scrie despre aceasta în «Plugurile» :

> Acum soarele-i l'amiază ; la pământ omul se'ntinde ;
> Cârd de fete şi neveste, dela sat aduc merinde,
> Plugul zace'n lan pe coaste, iar un mândru flăcăoaş,
> Mână boii la izvoare, ori îi paşte la imaş.

Pornind din nou plugul, se ară necurmat până *de-amează'n de seară*, pe la $3^1/_2$ — 4 ceasuri, când se face *hodină* ca şi la *supt-amiază*, şi apoi iarăş porneşte lucrul până seara, când se scoate plugul de pe brazdă, se pune în car sau pe *iepe* şi se porneşte acasă.

Prin urmare, sunt trei *hodine* şi răsuflările trebuincioase.

7. Tot în acest chip se face şi *întorsul*, a două arătură a arăturii de toamnă, care se face primăvara, menită pentru grâu, popuşoiu sau cânepă. La întors însă, pământul nefiind aşà de *pietros* (1), plugul poate tăià brazda mai mare, lucru ce nu se poate face la întâiul arat, când lăţimea brazdei atârnă dela puterea boilor, dela tăria pământului şi dela adâncimea brazdei.

La întorsul unei arături «te poţi mulţămì numai cu o *sgârietură*, o *cufureală* ori o *înnegreală*», lucru ce nu se poate iertà la aratul obişnuit.

8. Când brazda se iea prea mare, se poate întâmplà ca fierul să n'o poată tăià toată şi în acest caz rămân nişte limbi înguste nearate. Ele mai rămân şi atunci când fierul nu le taie din pricina căderii plugului, când purtătorul de coarne este nebăgător de seamă. Aceste *greşeli* se numesc *greşituri*, *brăzdoaie* (2), *greşuri* sau *chicuri*, sing. *chic* (3).

---

(1) Bătătorit, îndesat de ploi sau de vite.
(2) *Vieaţa Agricolă*, I, p. 87.
(3) Culegere din Jud. Neamţ, comunic. de d-l Al. Moisei.

9. Pământul sau țărâna din întâia brazdă este folosită de babele meștere în diferite vrăji sau farmece. Fata care va purtà un *grundișor* din întâia glie, se crede că va fi cu mare vază în horă (1).

10. Din băgarea de seamă a chipului cum taie și răstoarnă brazda, poporul a făcut plugului mai multe gâcitori dintre cari cea mai caracteristică este aceasta :

Ce *hiară* încornorată
Umblă cu gura căscată
Și numai cu limba râmă,
Tot răstoarnă și dărâmă ?

Cuprinzând la un loc pe boi, pe cei doi plugari și roatele cotigei, se zice :

Șaisprezece opintèle,
Două scârțièle
Și-un țuțui după ele ;

Iar alteori se zice :

Mă suii în scaiu
Să văd niște cai,
Dar nu văzui cai
Și văzui vântul
Răsturnând pământul (2).

Megleno-Românii spun : «Amĩi am un gulub, pri sup pimint amnă. Imi am un porubel, pe sub pământ umblă» (3).

11. In sfârșit, cine visează arătură ori locuri arate, însemnează după unii că va da peste sărăcie, iar după alții că va aveà supărare și moarte în ai lui.

CAPITOLUL V.

Sămănatul.

1. *Sămănatul* este aruncarea sămânței pentru rodire peste brazde, adecă după ce bucata a fost arată, sau pe sub brazde, *pe piele*, adecă înainte de a face aratul. Câte odată se face și pe dedesubt, și pe deasupra brazdelor.

Sămânța fiind pusă dedesupt, zic unii, are deasupra ei un strat

(1) Marian, *Sărbătorile*, II, p. 179,
(2) A. Gorovei, *Cimiliturile Românilor*, p. 298.
(3) P. Papahagi, *Megleno-Românii*, I, p. 52.

de pământ sub care nu degeră. Dacă răsare, firele au rădăcinile *afunde, la adânc* şi astfel vor puteà trage *reveneala* sau umezeala care nu se va puteà aflà la suprafaţă; cu chipul acesta vor fi ferite şi la secetă. Alţii, dimpotrivă, spun că de multe ori când arătura se face pe *uscăciune*, adecă atunci când pământul este uscat şi *bolovănos*, sămânţa încolţeşte cu greu şi de multe ori, având mult pământ de străbătut, piere înainte de a răsărì. Tot astfel se întâmplă şi când după aratul pe uscăciune încep ploile: pământul se *bate*, se *înscorţoşează* pe deasupra şi firele nu mai pot răsărì, ci pier putrezind.

Sămănatul pe deasupra brazdelor, zic unii, este mai bun, căci sămânţa răsare mai curând; alţii se împotrivesc, aducând în sprijinul lor arşiţa sau seceta care poate ucide plăpândele fire ce vor răsărì în lipsă de umezeală şi răcoare.

Se înţelege, totul atârnă de câtimea de umezeală a pământului în ziua când se ară, de felul pământului şi de gingăşia sămânţelor şi sămănăturilor.

Pentru a înpăcà amândouă părerile, unii seamănă şi pe dedesupt şi pe deasupra brazdelor, cu credinţă că unul din cele două rânduri de sămânţă va ieşì bun. Aceasta se face mai ales la popuşoiu, unde sămânţa se aruncă rară şi prin urmare unde nu se poate simţì paguba. Pentru *pânea mărunţică* însă, este mai greu şi de aceea, mai întotdeauna, aceasta se seamănă ori numai pe dedesupt, ori numai pe deasupra.

2. Cel ce seamănă este de obiceiu acel care ţine plugul de coarne; el trebue să fie meşter.

Sămânţa şi-o toarnă din sac în *dăsag*, care se mai numeşte şi *dăsagă, dăsagi, disaci, dişagă* (Fig. 33) care, după cum pare că şi numele ne arată, se alcătueşte din *doi saci* legaţi între dânşii printr'o jumătate a pânzei. Dăsagii se poartă pe umărul stâng.

Fig. 33.

Sămânţa se împarte deopotrivă în amândouă părţile dăsagilor şi după ce partea de dinainte se uşurează prin sămănare, se întoarce cealaltă parte care atârnase pe spate şi sămănatul urmează luând sămânţa cu mâna de aici şi aruncând-o. Mâna stângă, care ţine dăsagul în dreptul pieptului, ar obosì grabnic dacă o parte de dăsagă, — cea din apoi, — ar fi mult mai grea ca cea dinainte.

La popușoiu se poate purtà sămânța și într'un *săculeț*, subsioară, cum cântă Alexandri:

Sămănătorii harnici, cu sacul subsioară,
Păşesc în lungul brazdei, pe fragetul pământ,
Pe culme, pe vâlcele, se suie și coboară,
Svârlind în a lor cale sămânța după vânt! (1)

Sămânța aceasta se mai poate păstrà și în poalele cămășii ori în sân (2), dar la sămănatul *pânii albe* și mai ales când bucata este lungă, sacul nu se poate purtà numai c'o mână.

Am spus că sămănătorul trebue să fie meșter, căci este îndestul de greu ca din mână să svârli sămânța așà încât să cadă împrăștiată de o potrivă pe pământ nelăsând din acesta nici cât de puțin nesămănat. Afară de aceasta, sămânța nu trebue să treacă pe bucata vecinilor.

Când bate vântul dintr'o parte, e încă mai greu de sămănat; deci numai cel meșter va puteà sămănà cum se cade.

Când sămănatul se face pe sub brazde, când bucata este prea latà și când omul nu trage nădejde să o poată isprăvì până seara, nu se samănă întreaga bucată, căci paserile (ciorile și vrăbiile) vor mâncà sămânța înainte de-a fi acoperită de brazde. De aceea sămănătorul samănă numai cât va socotì că poate arà.

3. Pentru grâul și secara de toamnă, câte odată nu se mai arà, ci sămânța se *înțelinează*. Înțelenatul se face tot pe *miriște* și în acest caz, după ce se samănă bucata, se boronește cu boroana și se grăpează cu grapa, iar uneori nici nu se mai grăpează.

Despre *înțelinatul* pe ciocănărie, unde boruna și grapa nu pot merge din pricina mușuroaielor de popușoiu, vom vorbì la locul cuvenit.

4. Când pământul este prea tare, când cormuna plugului, în loc să răstoarne țărâna mărunță, răstoarnă *bolovani, losbe, bulgări* mari, *loscoboi* (3) sau *lostopane* de pământ, înainte de a sămănà acești bolovani trebuesc sfărâmați. Sfărâmarea se face prin ploaie, «lăsând bucata [să stea] brazde» până când ploaia o netezește, sau prin ajutorul *borunei*, *grapei* sau *tăvălucului*.

---

(1) Pastelul *Sămănătorii*.

(2) In deosebi despre sămănatul popușoilor, va fi vorba mai pe larg la locul cuvenit.

(3) Culegere din com. Principele Ferdinand, jud. Teleorman și comunic. de Păr. Fl. A. Drăghici.

5. De sămănat poporul nostru are legate mai multe datine și credințe.

In Bucovina, sămânța se stropește cu aghiasmă și se pune în sac, după ce se amestecă cu *sfințituri* dela Paști: pască, coji de ouă și slănină.

Când plugarii încep să samene, zic: «Dă, Doamne, roadă pentru toată dihania, și pentru mine!» și nu: «Dă-mi, Doamne, mie roadă!», căci roadă nu va fi. «Dacă ar vedeà omul câte guri stau căscate în pământ când începe el a sămănà, ar murì de spaimă. Toate cer hrană și mâncare, și din aceea ce omul samănă, Dumnezeu la toate le dă».

Roadele cari se fac în pământ, precum sunt cartofii, să fie sămănate la lună veche, adică atunci când e lună plină, iar cele ce se fac deasupra pământului, cum sunt cerealele, la lună nouă.

Vremea cea mai bună de sămănat se socotește a fi până pe la amiază, căci numai sămănaturile sămănate până la această dată vor aveà roade frumoase.

«Ca să rodească bine, să sămeni în ziua în care a nins întâiu, căci iarna are o lună care merge ca vara». Asemenea se mai crede că-i bine să se samene în ziua când a fost întâiu *chidie* (1) pe copaci (2).

Sămănatul se începe cu ochii închiși, cu credință că precum sămănătorul nu vede sămânța ce-o aruncă, tot astfel nici păsările stricătoare să nu vadă sămânța din spicuri și să le doboare (3).

Tot din această pricină se crede că e bine ca sămănătorul când samănă să fie «cu inima goală», adică nemâncat, și să fie curat și primenit, pentru ca sămănătura să nu facă *tăciune* (4).

Prin jud. R.-Sărat se crede că dintre zilele de lucru nu se ară și nu se seamănă, sau, cum se mai zice: « nu se bagă în pământ» în ziua de *Vinerea seacă*, pentru ca să nu sece sămânța.

In sfârșit, până ce omul nu samănă, se crede că nu-i este îngăduit să dea din sămânța sa cu împrumut, căci altfel se crede că-și dă *norocul* său la roade (6).

(1) Promoroacă.
(2) E. N. Voronca, *op. cit.*, p. 167.
(3) D. Dan, *Straja*, p. 45.
(4) Dat. și cred. Rom. din Zorleni-Tutova, comunic. de d-l C. Patriche.
(5) Candrea, Densușeanu, Speranță. *Graiul nostru*, I, p. 265.
(6) *Șezătoarea*, I, p. 51.

CAPITOLUL VI.

Boronitul.

1. Sfărâmarea bolovanilor după arat, — când se ară pe vreme uscăcioasă, — se face cu borona.

Boruna, *borona*, *boroana*, numită încă și *grapă* sau *fofează* (1) poate să fie, obișnuit, de două feluri : pătrate, cu mai multe stinghii puse cruciș, formând mai multe patrate (fig. 34) și triunghiulară, cu două

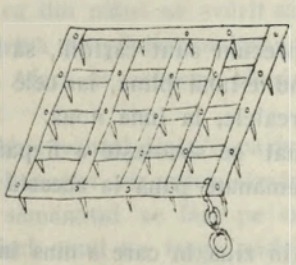

Fig. 34.

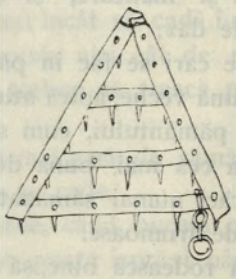

Fig. 35.

sau mai multe stinghii paralele cu o latură a triunghiului (fig. 35). Din distanță în distanță, în mod regulat sau nu, boruna are niște dinți de fier sau de lemn, lungi cam de o *palmă domnească*. Boruna se poartă de boi sau de cai, legată prin *cârceie*, un lanț de fier,—sau prin gânj de lemn, de *tânjală* sau *tânjelar*.

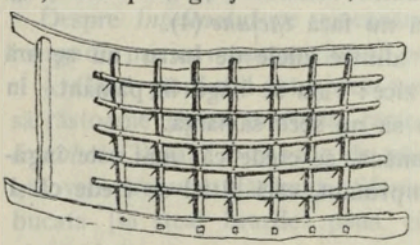

Fig. 36.

Un alt soiu de borună, căreia i se zice *grapă cu dinți de fier*, este cea arătată în fig. 36 ; se folosește de către plugarii de prin jud. Dorohoiu, precum am văzut în com. Hânțești.

Când boruna nu este în destul de grea ca să sfărâme bolovanii, se mai pun deasupra ei bulgări mari de pământ, saci cu sămânță, plugul și se suie chiar și oamenii pe dânsa.

(1) *Viața agricolă*, I, p. 1008.

2. Tot pentru aceste scop se foloseşte şi *tăvălucul* (1), *vălătucul*, *tăfălogul*, *tumburugul* sau *tavala* cu care se *tăvălucesc* bolovanii. Acesta se compune dintr'un buştean lung ca de un strânjen şi gros ca de două palme. La mijloc este găurit pentru a face loc unei osii împrejurul căreia se învârte şi de care se leagă *braţele* ce se încheie cu tânjala sau tânjelarul. El este de stejar, ca să fie greu; pentru ca să nu crape, se cercueşte pe la capete cu cercuri de fier.

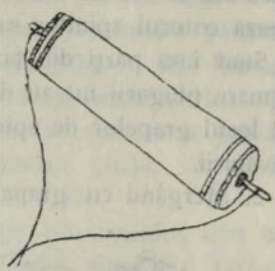

Fig. 37.

Din felul cum se rostogoleşte pe câmp, poporul i-a făcut următoarea gâcitoare:

Pe valea lui Sgaidarac,
Se dă dracul peste cap (2).

CAPITOLUL VII.

Grăpatul.

1. *Grăpatul*, *grăparea* sau *târşitul* (3) are de scop de a netezì bucata arată, prin urmare a nu lăsà să se vadă fiecare brazdă, după cum a fost lăsată din răsturnarea cormunei. Aceasta se face cu scopul de a se acoperì sămânţa ce a fost sămănată pe deasupra şi de a îndesà sau *păturì* pământul *înfoiat* prin arare.

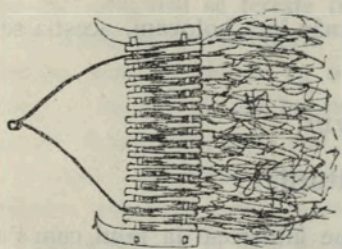

Fig. 38.

Grăparea se face de obiceiu cu *grapa de spini*.

Grapa aceasta (fig. 38), numită mai rar şi *boron*, *boroană* sau *borună*, are două tălpi numite *cotoaie*, în cari sunt înţepenite două stinghii numite *andrele*. Printre andrele sunt împletiţi *spini*. Cotorul spinilor se pârleşte în foc spre a se puteà răsucì şi face *gânj*.

Grapa are două *mâni* sau *braţe* de gânj, cari se împreunează şi de cari se leagă tânjala sau tânjelarul.

(1) Se află şi în jud. Covurluiu, cfr. N. Păsculescu, *op. cit.*, p. 382.
(2) N. Păsculescu, *op. cit.*, p. 101.
(3) *Vieaţa agricolă*, I, p. 89: a *târşì* = a grăpà.

In comuna Goleștii-Badii, jud. Muscel, am văzut alt soiu de grapă, care are în loc de andrele un drug, numit *cotoc*, în care se împănează cotorul spinilor sau mărăcinilor (fig. 39).

Sunt însă părți din țară unde nu se află spini și pe unde prin urmare plugarii nu au din ce să-și facă grapele. Prin aceste părți, în locul grapelor de spini se folosesc borunele cu dinții de fier sau tăvălucii.

2. Mergând cu grapa, nu se poate grăpà decât cel mult 6 — 8 brazde de plug, după cât de mare e și grapa. Pentru aceasta, pentru a grăpà o bucată arată, se poartă grapa până la capătul bucății arate și înapoi, de mai multe ori.

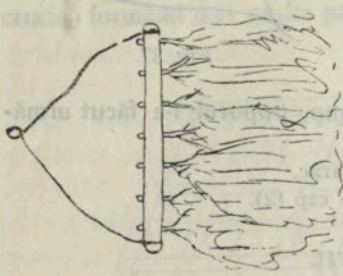

Fig. 39.

Un dus și un venit cu grapa se numește o *brazdă de grapă*.

Când la sfârșitul unei zile nu se isprăvește o bucată de arat, și când mai ales vremea se arată schimbătoare, se grăpează atât cât s'a arat. Cu toate acestea, gospodarii de obiceiu brăzdează numai atât, cât pot arà și grăpà într'o zi, ca să nu fie siliți să lucreze într'o bucată mai multe zile depărtate una de alta din pricina vremii care se poate strică; altfel și săceratul sau prășitul trebue să se facă deosebit pentru deosebite părți din bucată.

Cu grăpatul, *ogorul* (1) s'a încheiat.

Prin Bucovina, dacă după grăpat rămân încă bolovani, aceștia se sfarmă cu o unealtă numită *ciocan* (2).

CAPITOLUL VIII.

Încheiatul arăturii.

1. După ce știm cum se grăpează, ne întoarcem la felul cum s'a făcut aratul: dela lături spre mijloc sau dela mijloc spre lături.

In cazul întâiu, prin grăpare plugarul și-a dat toată silința ca bazda mărginașă, care a fost aruncată pe bucata vecinului, să nu

(1) Comunic. de d-l D. Mihalache, jud. Muscel: *ogor*, bucată, *fâștoacă* arată; *fac ogor*, ar.

(2) Comunic. de d-l I'. Onciul: «un lemn pe-o coadă lungă pentru sfărâmat bulgării după grăpat».

fie grăpată, ci să rămână ridicată, spre a servì ca *hat*, ca să-i arate despărţirea bucăţii sale, de ceea a vecinului. In schimb însă mijlocul bucăţii sale, de unde comuna plugului a răsturnat pământ într'amândouă părţile, caută să-l acopere prin grăpare, căci fundul acelui şenţuleţ, neavând ţărână de loc, sau numai foarte puţină, sămânţa răsărind în pământ tare, rădăcinile nu se vor puteà prinde la adânc şi deci, dacă nu va pierì la cea dintâiu arşiţă, va creşte totuş pipernicită şi va da un rod îndestul de slab.

Acest fel de arătură se potriveşte mai bine popuşoiului, căci firelor de popuşoiu li se va puteà da cu prilejul prăşitului ţărână mai multă la rădăcină, trăgând-o cu sapa din dreapta ori din stânga. La pânea mărunţică însă, acest lucru nu se poate.

Se înţelege astfel uşor, de ce începutul arăturii din mijlocul bucăţii nu are acest neajuns. El însă nu se poate face doi ani dearândul, căci în anul următor plugul n'are după ce să se conducă spre a urmà în linie dreaptă. Totuş rămâne un *dâmb*, *dâlm* sau *coamă* dealungul bucăţii, căci oricât de grea ar fi grapa, ea nu poate împrăştià cele două jumătăţi de brazdă, — întâia brazdă, — cari stau «încălecate», — ridicate una peste alta.

Arând şi în anul următor tot pe mijloc, dâlmul sau ridicătura se va mărì încă mai mult şi astfel ploaia, în loc să intre în pământ se va *prelinge* spre haturi.

Acest fel de arătură se potriveşte sămănăturilor de vară, ale căror bucăţi vor fi despărţite prin haturi de adâncimea unei brazde, pe cari plugarul se fereşte de a le astupà cu grapa.

2. Când se ară o bucată mai mare, adesea după ce se sfârşeşte, bucata arată se *tiveşte* cu o brazdă sau o *brăzdătură*, adecă i se trage o brazdă de jur împrejur, care astfel rămâne neacoperită de grapă. Aceasta tivire se mai numeşte şi *capastrare* (1).

3. Astfel ară omul până îşi isprăveşte bucatele lui: întâiu sau «în frunte» arându şi pânea mărunţică şi apoi popuşoii.

Dacă a isprăvit şi este *diletnic*, mai ară şi pe la alţii în schimbul nutreţului, care poate îi lipseşte, sau cu plată.

In alte vremuri, prin unele părţi plugarii se ajutau şi la arat.

«*Clăcile la arat* se făceau mai ales pentru văduane, preotului, dascălilor şi oamenilor săraci. Erà o frumuseţe să vezi 15—20 de pluguri pe o brazdă şi ogoraşul omului într'o clipă arat, sămănat şi

(1) *Vieaţa agricolă*, I, p. 1008.

grăpat. Plugarilor li se da o cinste și drept plată un «bogdaproste, să fie de sănătatea dumitale și a vitelor!» (1).

4. Ori și cum, arătura trebue să se sfârșească la *Constandin Graur*, Sf. împărați Constantin și Elena, căci se crede prin unele părți că tot ceeace se pune în pământ dela această zi înainte, este degeaba, deoarece se va îngălbini ca *graurul*, — ca *grangurul* (2).

(1) M. Lupescu în *Calendarul Revistei «Ion Creangă»* pe 1911, p. 164.
(2) C. R.-Codin și Mihalche, *Sărbătorile poporului*, p. 66.

PARTEA IV.

POPUȘOII.

CAPITOLUL I.

Popușoiul.

1. *Popușoiul* este astăzi, pentru poporul român, planta care dă grăunțele din cari se face *făina* sau *mălaiul* ce constitue temelia hranei de toate zilele. El a fost adus în Europa către sfârșitul veacului XVI; în Muntenia intră sub domnia lui Șerban Cantacuzino (1678—88), iar în Moldova pe la începutul veacului XVIII, sub domnia lui Constantin Mavrocordat. In Ardeal se crede că a început a se cultivà sub G. Rákoczi I (1631—48), în Banat și Ungaria pe la 1791, iar în Bucovina la 1786 (1).

2. Asupra temeiului ce se pune pe popușoiu, din punctul de vedere al hranei, iată ce ne spune o povestire:

«Se zice că odată s'a întâlnit *popușoiul* și cu *grâul* pe un drum. Grâul, ca să-și bată joc de popușoiu, i-a strigat:

— Bună ziua, «călcăiu crăpat»!

Iar popușoiul i-a răspuns:

— Mulțămesc dumitale, «râsul copiilor»!

Pe grâu îl ustură la inimă vorba popușoiului și de aceea căută să vadă mai bine cum stă treaba. Mai târziu s'a încredințat că n'a avut dreptate să-și batjocorească prietenul și de aceea, întâlnindu-l altă dată, i-a zis:

— Bună ziua, «sațul casei!»

Iar popușoiul vesel i-a răspuns:

(1) Z. C. Panțu, *Plantele*, p. 205. — Poporul însă explicând glumeț zice că: «Intâiu și'ntâiu când s'au adus la noi în țară *popușoii*, au fost aduși de un *popă* care erà cam *șuiu*, așà că vorba *popușoiu* vine dela acel *popă șuiu*!» («*Ion Creangă*», vol. IV, p. 387).

— Mulţămim dumitale, «cinstea mesei!» (1).

O variantă a acestei povestiri se aude şi în partea de miază-noapte a Moldovei, având acelaş înţeles; deosebirea este numai că în loc de *grâu* este vorba de *pâne*, căreia popuşoiul îi zice la sfârşit:

— Mulţămesc dumitale, «cinstea mesei!». Cinste dai, cinste găseşti!

Oricât de mare ar fi cătarea, preţul, preţuirea sau cinstea popuşoiului faţă de grâu, ele se socotesc în popor la olaltă ca sfinte; cu dânsele omului nu-i este îngăduit să facă orice.

In această privinţă, iată ce ne spune o povestire bucovineană:

S'a dus grâul şi popuşoiul odată la Dumnezeu ca să se jăluească asupra tuturor celor ce fac oamenii cu dânşii.

— Mă ară, Doamne, şi mă seamănă, zice popuşoiul.

— Bine fac, creşte, îi răspunse Dumnezeu.

— Mă prăşesc odată şi a doua oară!

— Bine fac, creşte!

— Şi mă taie şi mă desfac!

— Bine fac, creşte, sporeşte!

— Şi mă usucă, mă duc la moară, mă sfarmă şi mă fac făină.

— Bine fac, creşte, sporeşte!

— Şi mă pun pe foc, mă fac mămăligă, mă fierb.

— Bine fac, creşte, sporeşte!

— Şi mă fac mălaiu...

— Şi pe mine, adăugă şi grâul, mă fac pâne, ne pun la dospit, ne frământă şi ne chinue.

— Bine fac, creşteţi, sporiţi!

— Şi ne pun în cuptor de ne coc.

— Bine fac, creşteţi, sporiţi!

— Şi pe urmă ne scot şi ne pun din nou în foc, zicând că nu suntem bine copţi.

— Apoi aceasta este rea treabă; să nu creşteţi, să nu sporiţi! (2).

3. Ca popuşoiul să rodească cu îmbelşugare, poporul român cunoaşte o seamă de vrăji, dintre cari pe unele le vom pomeni la locul cuvenit, iar aici însemnăm următoarele:

In Bucovina, la Bunavestire, înainte de răsăritul soarelui, o femeie lipeşte o *baligă* în păretele coşerului cu popuşoiu (3).

(1) Culegere din Ţepu-Tecuciu.

(2) E. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 180—1.

(3) Marian, *Sărbătorile*, III, p. 224.

Prin Moldova se crede că dacă se împrăştie pe drum cenuşă de *ciucalăi* (fără grăunţe), popuşoii vor creşte mănoşi (1).

Printre firele de popuşoi cari cresc pe o bucată, este câte unul care se chiamă *mama* sau *ştima popuşoilor*. După credinţele plugarilor, acest fir este cel ce păzeşte bucata de primejdii, şi de aceea nu se strică, ci se păzeşte. In Bucovina se crede că *ştima* popuşoiului se cunoaşte pe aceea că are frunza albă, întâiu, cât este mic. Acest fir de popuşoiu se sărută, căci este semn de roadă (2).

Poporul cunoaşte multe semne de bielşug sau *mană* în popuşoi. Astfel:

Dacă la *Stratenie* vor fi *ţurţuri* mari de ghiaţă, popuşoii vor fi mari; dacă, dimpotrivă, ţurţurii vor fi mici, şi popuşoii vor fi mărunţi (3);

Dacă primăvara este multă floare de *gir*, toamna va fi bună recolta de popuşoiu (4);

Dacă *cucuruzul*, — fructul molidului, — e cam des, popuşoii vor fi slabi (5);

Dacă primăvara se vor vedeà pe lângă case sburând mulţi *cărăbuşi*, e semn de mană în popuşoiu (6);

Dacă tot primăvara se vor vedeà mulţi *cărăbuşi* pe arătură, va fi semn că popuşoii se vor face mulţi (7).

Prin unele părţi când femeile coc aluatul pentru Crăciun, după ce îl pun în cuptor, aruncă pe cărbuni un alt cărbune stins. Dacă acest cărbune fură foc îndată şi se înroşeşte, se crede că popuşoii sămănaţi de vreme vor ieşì buni; dacă acel cărbune se aprinde târziu, vor aveà noroc de vreme bună popuşoii sămănaţi târziu (8).

Dacă plouă în timpul aratului la popuşoiu, e semn că în acel an nu va fi mană în popuşoi; dacă dimpotrivă e secetă, popuşoii se vor face cu îmbielşugare (9);

---

(1) I. Creangă, *op. cit.*, p. 421.
(2) E. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 179.
(3) *Ibidem*, p. 961.
(4) D. Dan, *Straja*, p. 44—5.
(5) Cred. Rom. din unele sate din Bucovina, comunic. de d-l P. Cârstean, stud.
(6) *Şezătoarea*, VI, p. 49.
(7) Cred. Rom. din Vârlezi-Covurluiu, comunic. de d-l I. N. Vârlezeanu.
(8) Dat. şi cred. Rom. din com. Bogdăneşti, Jud. Suceava.
(9) *Şezătoarea*, VI, p. 49.

Câte *berze* vei vedeà întâia oară primăvara, atâtea care de popușoiu vei face (1) și

Dacă în noaptea de către Crăciun vei visà *popușoiu*, cât de mari îi vei visà, atât de mari se vor face și dânșii peste vară (2).

4. *Popușoiul* are diferite numiri. In Moldova și Bucovina se mai numește și *păpușoiu* sau *păpâșoiu*; în Țara-Românească i se zice *porumb;* în Ardeal *cucuruz* (3) sau *țenchiu* (4); Macedo- și Megleno-Românii îi zic *călămbuchiu*, *călămbucu*, *gârnișor*, *mălai* sau *misur* (5), numai dacă nu cumvà prin aceste numiri înțeleg deosebite soiuri de popușoiu.

Soiurile cele mai cunoscute de popușoi sunt:

Românesc, *măselat* sau *alburiu*, care e mare și alb la bob;

Moldovenesc, care are boabele mai *mușcate*; coloarea îi este galbenă deschisă; știuletele este lung și gros, iar bobul mare;

Hăngănesc sau *hăngan* are bobul lungăreț și mare, galben-roșcat, firul scurt și știuletele mare; «varietate indigenă precoce, cultivată în comuna Hangu din Moldova» (6);

Mocănesc, cu bobul mare și spornic;

Morânglav, cu știuletele mare și cu opt până la zece rânduri de grănunțe;

Turcesc, cu știuletele gros, cu multe rânduri de grăunțe și bobul albicios;

Tătărăsc, cu bobul foarte mic, alb și rotund;

Scorumnic sau *scoromnic*, cu știuletele subțire și cu opt rânduri de boabe mari, aurii (7).

Colț-de-cal, *dinte-de-cal*, *dintele-calului*, cu bobul mare, lat și albicios; se pare că varietatea aceasta, cultivată în mod excluziv prin jud. Brăila, se mai numește și *american*.

De-cinci-luni, cu știuletele subțire, cu bobul lung și roșietec;

Nemțesc, *cincantin*, *mărunt*, *mărunțel*, *portocaliu*, *chircă* sau *moldovenesc*, cu știuletele scurt și subțire, bogat în boabe și șiruri, iar firul mănos în știuleți (8).

---

(1) *Șezătoarea*, VIII, p. 51, 52 și 54.
(2) *Revista „Tinerimea română"* III, 1, p. 453.
(3) I. G. Bibicescu, *Poezii populare din Transilvania*, p. 452.
(4) Viciu, *op. cit.*, p. 83. — *1000 Doine*, p. 286.
(5) Z. Panțu, *Plantele*, p. 204 — P. Papahagi, *Megleno-Românii*, I, p, 25,
(6) *Ibidem*, p. 204
(7) Culegere din Goleștii-Badii, Jud. Muscel
(8) Vezi Damé, *Terminologie*, p. 63—4

Huţăneşti, sunt pestriţi şi
Ţigăneşti, sunt negri (1).

Megleno-Românii cunosc varietăţile albă şi galbenă, care se preferă fiind mai bună (2).

CAPITOLUL II.

Aratul şi sămănatul.

1. Chipul cum se ară şi se samănă în de obşte, îl cunoşteam din cele arătate mai înainte, unde în linii subţiri s'au pomenit şi popuşoii. După arat, brazdele se boronesc sau se tăvălesc, ca să se sfarâme bolovanii.

De obiceiu popuşoii se ară şi se samănă în mirişte, adecă pe acolo pe unde în anul trecut a fost sămănată *pâne de vară*; totuş pe alocuri, popuşoii se samănă într'aceeaş bucată mai mulţi ani dearândul.

Arătura sau *ogorîtul* pentru popuşoi se face obişnuit primăvara; prin unele părţi se face şi *toamna* (3). In Moldova o astfel de arătură făcută toamna se numeşte *întorsătură*, dela verb. *a întoarce*.

Prin Oltenia şi Ţara-Românească, popuşoii nu se samănă prin asvârlire, ci se *pun*, şi vremea sau lucrarea aceasta se numeşte *pusul*, *punerea* sau *puitura* (4) porumbului.

In aceste părţi, după arat, brazdele nu se grăpează, ci se lasă aşà cum sunt; apoi, din trei în trei brazde, între brazda a doua şi a treia, se face *cuib* cu călcâiul şi în acest cuib se pun câte şase-şapte boabe de porumb din sac. Cuiburile se fac de către *puitor*, din mers, la fiecare doi paşi, tot cu călcâiul piciorului drept. In loc

(1) E. N. Voronca, *op. cit.*, p. 179.

(2) P. Papahagi, *Megleno-Românii*, I, p. 25.

(3) Ic. I. Mălăescu, *Monogr. com. Mălăeşti*, p. 35.

(4) C. R-Codin, *O samă de cuvinte*, p. 63. — Iată cântecul *pusului la (de) cucuruz*. I. I. Ciuncanu, *Doine şi alte cântece*, Craiova 1911, p. 42:

Cucuruz, cucuruz,
Cine[-al] foculuì te-*a pus* ?
Cin'te-*a pus* şi *sămănat*,
Mâna lui să-i fi secat.
Şi iar verde mărgărit,
Nici astăzi n'ai răsărit.
Răsai, cucuruz, şi creşti,
Până sunt fetele mici
Şi flăcăii tot voinici.
Cucuruz cu foaia verde,
Puica mea nu se mai vede.
Puică, tu ai să te pierzi,
Şi lumea n'aĭ s'o mai vezi!

de călcâiu, cuibul se mai face câteodată şi cu *parul* sau *cotonoaga* (1).

Se întâmplă însă ca boabele puse să nu răsară toate; în această împrejurare se face a doua puitură prin locurile sterpe şi care se numeşte *cârpit* sau *cârpeală*. Cârpitul se face cu sapa, căci pământul întărindu-se, călcâiul nu mai poate face cuib, şi se urmează numai pe acolo pe unde boabele n'au răsărit. Când dintr'un cuib n'au răsărit decât două boabe, sau numai unul singur, cele pierite se înlocuesc cu altele, puse tot cu sapa, şi în apropierea vechiului cuib.

Prin jud. Dorohoiu, aceste borte se fac cu *ţărușul* (2).

Prin părţile de deal şi de munte, precum şi pe la şes, prin grădini şi viile tinere, micile petice de pământ adesea nu se mai ară, ci se sapă cu sapa, sămănatul făcându-se ori pe dedesupt, pe *piele*, pe locul nelucrat, ori pe deasupra prăşiturii, pe pământul negru.

Pricina pentru care câte odată grăunţele nu răsar, iese din calitatea grăunţelor cari nu trebuesc să fie seci, uscate de crude sau sfărâmate la bătutul popuşoilor, cu ciomagul ori îmblătiul. Alteori însă aceste grăunţe sunt mâncate de ciori cari le ciugulesc de pe pământ înainte de a le veni rândul să fie acoperite de brazde, sau sunt scoase chiar din arătură, când sămănatul s'a făcut pe deasupra brazdelor. De aceea, la 22 Fevruarie, când cade *Sânt-Toader*, pentru ca ciorile să nu scoată porumbul, se obişnueşte prin unele părţi ca gospodinile să se scoale disdedimineaţă, Marţi, — *Marţia ciorilor*, care vine în preajma lui Sân-Toader, să-şi iea furca în brâu şi să toarcă cu ochii închişi un fir; după acesta să-l înnoade cu mânile la spate şi tot cu ochii închişi, zicând această vrajă: «Nod gura ciorilor, a *garoilor*, a *şuiţelor* şi a toate lighioanele cari scot porumbul». Ieau apoi firul înnodat şi tot cu ochi închişi îl leagă de fiarele coşului, unde îl lasă până când se sfârşeşte pusul porumbului. Când sămănatul s'a isprăvit, firul se iea dela coş şi se leagă la coarnele plugului; în anul următor se ară cu dânsul la plug, unde se ţine până se isprăveşte aratul, când se scoate şi se aruncă (3). De bună seamă că în acest timp la coş a stat vrăjit alt fir înnodat.

2. Mai întodeauna, odată cu sămănatul popuşoilor, printre grăunţele de sămânţă se amestecă şi *sămânţă de cânepă* din care vor răsărî firele ce se vor face *hlandani*, *sămânţă de bostan*, *sămânţă*

(1) După cele văzute în satele de şes din Jud. Muscel. — Damé, *op. cit.*, p. 16.
(2) După cele văzute în Hânţeşti.
(3) *Revista «Tinerimea română»* IV, 1—2, p. 94.

de pepene sau boabe de fasole, cari toate vor creşte împreună cu popuşoii şi cari se vor culege fiecare la vremea potrivită.

3. De aratul şi sămănatul popuşoilor se leagă o seamă de datine şi credinţe. Astfel:

Ca să crească popuşoii buni, *ciucalăii* de pe cari se ieau grăunţele, se asvârle în drum, cu credinţa că se vor face atât de mulţi, câţi drumeţi vor trece pe acolo; alţi gospodari îi dau pe ape şi nici cu un chip nu-i pun pe foc (1).

Când se pune porumbul în pământ, *cocenii* cu frunzele dela legătură se aruncă în baltă, într'o gârlă sau *gropan* cu apă, ca bielşugul popuşoilor să iasă cum iese apa din pământ (2).

Aratul se începe când sunt mulţi *cărăbuşi* (3) păroşi pe picioare. Trăgând seama la aceşti cărăbuşi, dacă se va vedeà că picioarele de dinapoi sunt mai păroase decât celelalte, se crede că popuşoii sămănaţi mai târziu, *popuşoii târzii*, vor rodì mai bine decât ceilalţi; dacă picioarele mijlocii vor fi mai păroase, se zice că popuşoii mijlocii vor fi mai buni: dacă vor fi astfel cele de dinainte, se crede că *popuşoii din frunte* sau *cei de vreme* vor fi mai rodoşi (4).

Aratul începe de obiceiu pe la Buna-Vestire şi ţine până pe la *Arminden* (5) sau *Ispas* (6). Se ară şi se samănă în toate zilele afară de Marţi, pe alocuri, căci «Marţea este cu pieze rele» (7). Tot astfel prin unele părţi nu se samănă în acea zi din săptămână în care a căzut Buna-Vestire în acel an, ca să nu iasă popuşoi slabi (8).

Popuşoii s'ar puteà sămănà cât de târziu, dacă s'ar puteà şti că toamna va fi lungă şi bruma n'ar cădeà curând. Un semn despre aceasta ar fi îngheţul pământului în spre *Patruzeci-de-Sfinţi*.

Popuşoii sămănaţi de vreme vor fi buni dacă în ziua de Buna-Vestire soarele se va arătà dimineaţa; dacă se va arătà pe la amiază

(1) Dat. şi cred. Rom. din Nemţişor, Vânătorii Neamţului, jud. Neamţ, comunic. de d-l Al. Moisei.

(2) Dat. şi cred. Rom. din Catanele, jud. Dolj, comunic. de dl. Şt. St. Tuţescu.

(3) *Melolontha vulgaris*, Fabr.

(4) Marian, *Insectele*, p. 22—3.

(5) I. A. Zanne, *Proverbe*, IX, p. 270: «Dacă nu se seamănă cucuruzul până la Arminden, poţi să bagi mestecăul mămăligii în foc!»

(6) Marian, *Sărbătorile*, II, p. 37.

(7) R. Codin şi Mihalache, *op. cit.*, pag. 108.

(8) Marian, *Sărbătorile*, II, p. 224.

buni vor fi popușoii mijlocii; dacă se va arătà către seară, vor rodì bine popușoii sămnați târziu (1).

4. După sfârșitul aratului și sămănatului de popușoi, se mai samănă numai *mohorul*, — popusoii deși, — cari nu se vor lucrà, ci se vor lăsà să-i năpădească mohorul. Când acestui nutreț sau *cositură* îi va veni vremea să se coseascâ, va fi cosit.

In Ardeal, acest mohor se numește *ciolomad* sau *cucuruz de boi* (2).

CAPITOLUL III.

Borunitul.

1. Popușoii răsărind, își arată întâia frunză când se zice că sunt «ca urechea șoarecelui», după care urmează a doua, a treia și celelalte frunze.

2. De obiceiu, când popușoii au crescut cam de-o «palmă proastă»(3), se *borunesc* sau *boronesc* cu *boruna* de fier sau de lemn. Prin părțile pe unde această unealtă se numește *grapă*, operațiunea se numește *grăpat* sau *grăpare*.

Prin grăpare, o sumă de buruieni rădăcinoase precum ar fi *hòlbura* (4), chirul (5), mohorul și mai ales *cel lat* (6) și *iarba grasă*, dar și *lupoaica*, *ridichioara* (*rapița sălbatecă*, *mușlarul*), *părul porcului*, *visdeiul* (*ghisdeiul*), *ulerul* (*costreia*), *loboda albă* și *roșie*, *răcoina*, *mesteca*, *cicoarea*, *pălămida*, *cucubețica*, *știrița*, *zerna* (*zârna*) ș. a., se desrădăcinează prin dinții borunei și se scot.

Mai presus de aceasta stă însă faptul că prin sgâriare, sau scrijălare, pământul întărit, *bătut*, *bătătorit*, *bătucit* sau *duplit* de ploi, se înfoiază și se aierisește.

Borunitul se face înaintea întâiului prășit. Când plugarul are mulți popușoi de prășit și nu-i poate *dovedì* din muncă, îi boronește și a doua oară, înainte cu o săptămână de rândul prășitului.

Se înțelege, nu se boronesc decât popușoii sămănați prin svârlire, nu și cei sămănați în rânduri.

(1) Marian, *Sărbătorile*, p. 223.

(2) Viciu, *op. cit.*, p. 88.

(3) 20 cm.

(4) *Cămașa lui Dumnezeu*, *hòlbora*, *poala Maicii Domnului*, *poala rândunicei*, *rochița rândunelei* (*Convolvulus arvensis* L.).

(5) Pir (*Triticum repens*, L. = *Agropyrum repens*, P. Beauv.)

(6) Vezi Z. Panțu, *Plantele*, p. 175.

CAPITOLUL IV.

Prăşitul.

1. Indată după borunit, muncitorii ies la *prăşit*, care se mai numeşte şi *săpat* (1), *prăşilă* (2), *sapă* (3), *copoit* (4), *târşit* (5), *târşenit*, *troşenit* sau *bruftuit;* verbele respective sunt: *a prăşì*, *săpà* (*da cu sapa*), *copoì*, *târşì*, *troşenì* şi *bruftuì*, iar ceeace rezultă se numeşte: *prăşitură*, *praşă*, *săpare*, *săpătură*, *târşenire*, *troşenire* (6) sau *bruftuială*.

In deobşte întâiul prăşit se numeşte *prăşitul dintâi*, *sapa dintâi* sau *prăşila dintâi*.

2. Prin prăşire se face la rădăcina firului de popuşoiu un *muşiroiu*, *moşiroiu*, *muşinoiu*, *moşinoiu* sau *cuib*, adecă o mică adunătură de ţărână, care, pe de o parte îi adăposteşte rădăcina fragedă de arşiţa soarelui, iar pe de alta îi înlesneşte o înrădăcinare mai temeinică, având unde să crească şi să se desvolte firele de rădăcină adventivă, numite *mustăţi*. Afară de acestea, prin facerea muşiroaielor se fac nişte adâncături între dânsele, pe unde apa de ploaie poate să pătrundă mai uşor la rădăcinile firelor.

Tot prin prăşit popuşoii se răresc: o parte dintre fire se taie şi se lasă numai acele ce sunt frumoase şi la o depărtare potrivită, în mărime mijlocie cam de un pas, ca să se poată desvoltà fără supărare.

La un moşiroiu se lasă numai un fir de popuşoiu şi numai prea rareori câte două, când însă acestea se află într'o *răritură*, poieniţă.

Tot prin prăşit se taie toate buruienile, cari crescând ar *înăduşì* popuşoii şi i-ar face să se îngălbenească.

Pământul se frământă în întregime, până aproape de rădăcina firului, care adesea, ne mai având în ce să se sprijine, cade. In acest caz, prăşitorul îl ridică în picioare într'un chip meşteşugit prin aruncarea ţărânii cu sapa, prin ridicarea cu degetele picioarelor

(1) *125 chiuituri*, Gherla 1904, p. 4.
(2) Culegere din Romăneşti, jud. Iaşi, şi Vălenii-de-Munte, jud. Prahova.
(3) Goleştii-Badii, jud. Muscel.
(4) Culegere din Dolj.
(5) Şt. St. Tuţescu, *Tania ăluia*, p. 110.
(6) *Vieaţa agricolă*, I, p. 90.

sau apucându-l cu o mână, iar cu cealaltă trăgând pământul cu sapa la rădăcină.

După felul popușoilor, după tăria pământului și după obiceiul locului, unii gospodari lasă popușoii mai *rari*, alții mai *deși* și-i o adevărată fală pentru acei ce știu să-i potrivească.

Dacă sunt pètece pe unde grăunțele asvârlite n'au răsărit, ele se lasă așà, căci popușoii nu se pot *răsădì* sau mutà, deoarece se *pălesc* îndată și *pier*, uscându-se. Numai când prășitul se face *pe moale*, adecă pe vreme ploioasă, se pot mutà, luându-i pe dedesupt, cu sapa, rădăcina neatinsă în pământ mult, și punându-i în locurile goale sau *pleșuve*.

Astfel se face prășitul dintâiu al bucăților cu păpușoi, cari au fost sămănate prin asvârlire.

3. Prin părțile pe unde popușoii se seamănă rânduri-rânduri, pe brazde, la sapa întâia se prășește *ristavul*, locul dintre două rânduri de popușoi, care are lățimea a trei brazde, iar firele din cuib, în caz când au răsărit toate, se răresc prin tăiere și nu prin smulgere, ca să nu se smintească și celelalte. In cuib se lasă numai câte patru sau cinci fire, împrejurul cărora se face *cuib*, adecă mușiroiu.

4. Prășitul sau săpatul acesta se face cu *sapa*.

Sapa se alcătuește din două părți: *sapa* propiu zisă (fig. 40) care are: *1*, *leafa* sau *fierul*; *2*, *tăiușul* sau *gura*; *3*, *colțurile*; *4*, *urechea* cu *5*, *muchea* și *6*, *gâtul*.

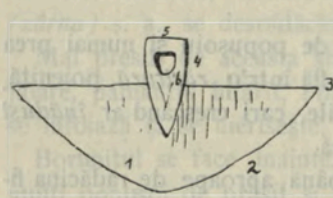

Fig. 40.

Fig. 41.

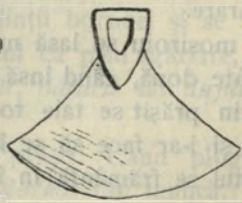

Fig. 42.

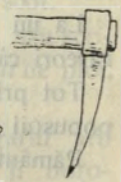

Fig. 43.

A doua parte este *coada* sau *dârjala* care este de lemn drept și neted, ca să nu *bată* la palmă, adecă să nu facă prășitorului *bășici* sau *bătături* pe la rădăcinile degetelor sau pe la mijlocul și încheieturile lor.

Coada se întărește în urechea sapei prin ajutorul unei *pene* de lemn, sau unui *piron* sau cuiu de fier.

De obiceiu sunt două feluri de sape: unele mai înguste (fig. 42—3),

numite și *sape de săpat* și altele mai late (fig. 40—1) numite și *sape de prășit*.

La sapele de săpat, unghiul pe care îl formează leafa cu coada este aproape drept (90°; fig. 43), pe când la cele de prășit, acest unghiu este mai mic. Cu cele dintâi, tăierea în pământ se face aproape vertical, pe când cu cele de al doilea tăietura este mai oblică.

Săpatul se face tăind pământul *sapă* (1) *cu sapă*, adecă bucată cu bucată, pe când prășitul constă din lovirea pământului cu tăișul sapei *și din tragerea pământului* până la mușuroiul popușoiului.

Aceasta este cu putință, căci tăietura pământului ce se trage, nu are o adâncime mare față de tăietura sapei de săpat.

Inchipuindu-ne un mal de pământ, avem în fig. 44 și 45 porțiunile 1, 2, cari arată cât taie atât la săpat (fig. 44) cât și la prășit (fig. 45) cu sapa, observându-se bine atât lungimea lozbei sau bucății de pământ cât și adâncimea ei.

Din cele arătate până aici se poate prin urmare înțelege ușor că prășitul se face cu atât mai ușor, cu cât pământul va fi mai înfoiat,

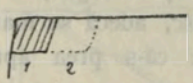

Fig. 44.

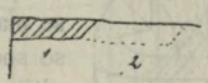

Fig. 45.

mai mrănițos (țărinos), «cu cât se va prăși mai bine». Când pământul va fi mai tare, prășitul se va face mai greu.

După tăria pământului, se dă lefei sapei, față de coadă, o înclinare mai mare sau mai mică, adecă se va da sapa «mai la săpat» fig. 41 *a* sau «mai la prășit» (fig. 41 *a'*) (2). Potrivirea aceasta se face cu ciocanul, îndoind sapa dela gât.

Sapele se *bat* și se *ascut*, după cum vom vedeà când va fi vorba de *coase*.

5. La o casă de plugar sunt de obiceiu atâtea sape câți muncitori sunt, înțelegându-se astăzi, în aceste vremuri grele, prin muncitori chiar și copiii dela opt ani în sus. Dacă acesta poate să țină în

(1) De unde și înțelesul cuvântului *sapă:* o lozbă sau brazdă de pământ, care se taie sau se desprinde dintr'o singură tăietură a sapei.

(2) Despre aplicarea acestui procedeu la... nasul copiilor, în joacele lor, vezi T. Pamfile, *Jocuri de copii*, I, p. 51.

spinare pe un altul mai mare decât dânsul, care i se aruncă în *cârcă* fără de veste, se crede că este «bun de pus la sapă», «ca să plătească şi el cea mămăligă !»

Sapa se cumpără din târg ; mai înainte se făceà de meşterii satelor. Este mai mare şi prin urmare mai grea, după puterea omului.

Din sape vechi, stricate, se fac diferite unelte, — cosoare, cuţite, topoare, — sau slujesc la *pânzuirea plugului.*

Pe ouăle de Paşti chipul sapei nu lipseşte ; desemnul are forma din fig. 46. (fondul roşu iar liniile şi punctele albe) (1).

6. *Prăşitul de-al doilea*, care câte odată împrumută şi unele numiri ale celui dintâiu, se mai chiamă şi *praşila a doua*, *sapa a doua*, *muşiroitul*, *muşoroitul*, *ţărnuitul* (2), *ogorîtul* (3), *îngropatul* (4) sau *copăitul* (5), se face cu scopul de a tăià buruienile cari au crescut şi a mărì muşuroiul dela rădăcina firului de popuşoiu.

Dacă la prăşitul dintâiu s'a răscolit pământul până la rădăcina firului, la prăşitul de-al doilea, vechiul moşinoiu nu se strică, ci peste dânsul se adaogă ţărână proaspătă.

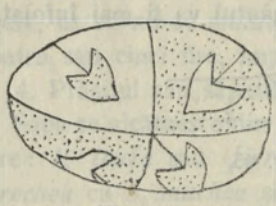

Fig. 46.

Cu acest prilej, dacă popuşoii se găsesc lăsaţi prea deşi dela prăşitul dintâiu, acum se mai *răresc*, adecă se mai taie pe unde se socoteşte că-s prea aproape unii de alţii.

Prăşitul de-al doilea se face la trei-patru săptămâni după prăşitul întâiu ; în orice chip, munca se cumpăneşte astfel ca să se isprăvească cel mai târziu când este aproape să înceapă seceratul.

Când nu este vreme în de ajuns, când plugarul are prea mulţi popuşoi sămănaţi şi când în aceste împrejurări popuşoii nu sunt *buruienoşi*, prăşitul de-al doilea nu se mai face.

Tot astfel, câte odată şi foarte rar numai, când este răgaz, se face şi prăşitul de-al treilea ; aceasta se întâmplă când seceratul întârzie.

Atât la prăşitul dintâiu cât şi la cel de-al doilea, când lucrul nu se face la vremea cuvenită, se zice că *popuşoii au fost scăpaţi*,

(1) Maria Panaitescu, *op. cit.*, după originalul din Baloteşti-Ilfov.
(2) Culegere din Hânteşti, jud. Dorohoiu.
(3) Culegere din Vălenii-de-Munte, jud Prahova.
(4) Ic. Mălăescu, *Monogr. cit.*, p. 36.
(5) *Viaţa agricolă*, I, p. 87.

sau *au fost scăpați în burueni*, referindu-se mai ales la întâiul prășit. Când această primejdie se apropie, se zice că «popușoii încep să dea ochii peste cap».

7. Prin părțile pe unde popușoii se samănă în rânduri, la două sau trei săptămâni după prășitul dintâiu, se face *rărițatul* (1) sau *rălițatul* (2), cu *rărița* sau *rălița*. Prin rărițare se face pe *ristavuri* un

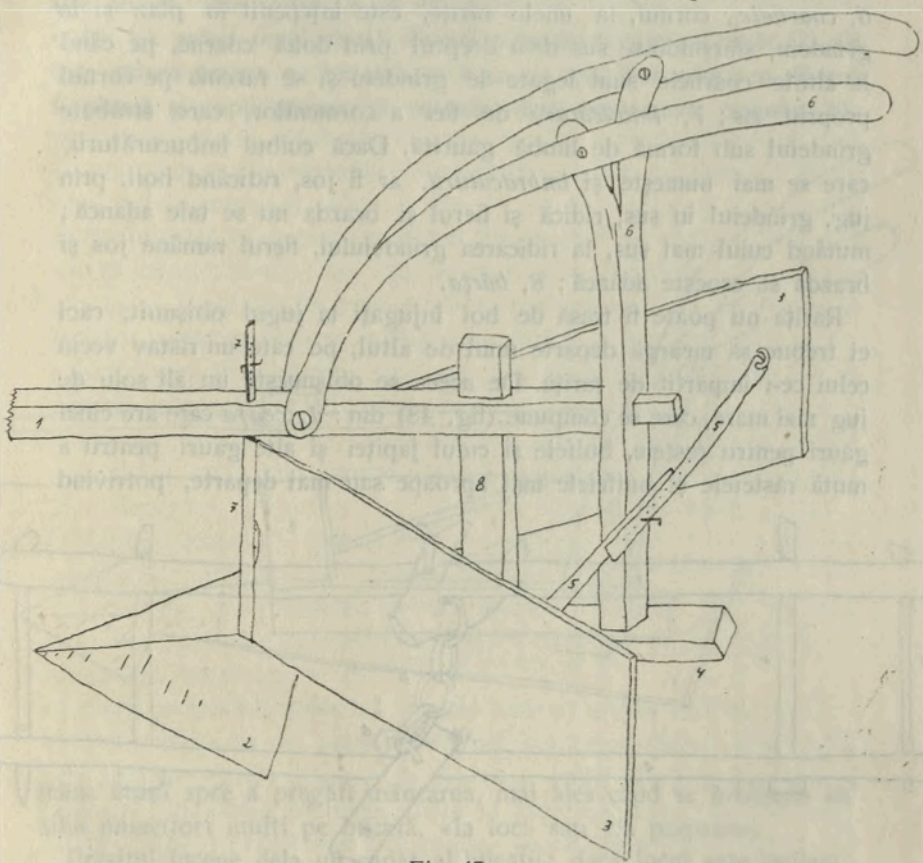

Fig. 47.

șanț, răsturnându-se pământul cu cele două cormane ale unelte, în dreapta și în stânga și înălțându-l pe lângă cuiburi.

Boii merg pe ristavurile lăturașe.

(1) Culegere din părțile de șes ale județului Muscel.

(2) Candrea, Densușianu, Speranță, *Graiul nostru*, I, p. 77, pentru jud.-Dolj.

Rariţa (fig. 47) are următoarele părţi: *1, grindeiul*; 2, *fierul*, un diedru cu un unghiu aproape de 175°; *3, cormène*, sing. *cormană*, de lemn; 4, *plazul* care merge pe pământ; *5, verigile* sau *arcurile* de fier cari sunt legate de cormène prin inele de fier, slujind la apropierea sau îndepărtarea lor de plaz, căci acestea se învârtesc, prin balamale, într'o *îmbucătură* de fier ce le îmbracă pe amândouă; *6, coarnele;* cornul, la unele rariţe, este înţepenit în plaz şi în grindeiu, sfârşindu-se sus de-a dreptul prin două coarne, pe când la altele coarnele sunt legate de grindeiu şi se razemă pe cornul propriu zis; *7, îmbucătura* de fier a cormenilor, care străbate grindeiul sub formă de limbă găurită. Dacă cuibul îmbucurăturii, care se mai numeşte şi *îmbrăcătură*, ar fi jos, ridicând boii, prin jug, grindeiul în sus, ridică şi fierul şi brazda nu se taie adâncă; mutând cuiul mai sus, la ridicarea grindeiului, fierul ramâne jos şi brazda se croeşte adâncă; *8, bârţa.*

Rariţa nu poate fi trasă de boi înjugaţi la jugul obişnuit, căci ei trebue să meargă departe unul de altul, pe câte un ristav vecin celui ce-i împărţit de rariţă. De aceea se obişnueşte un alt soiu de jug mai mare, care se compune (fig. 48) din: *1, ceafa* care are cinci găuri pentru resteie, bulfeie şi cuiul japiţei şi alte găuri pentru a mută răsteiele şi bulfeiele mai aproape sau mai departe, potrivind

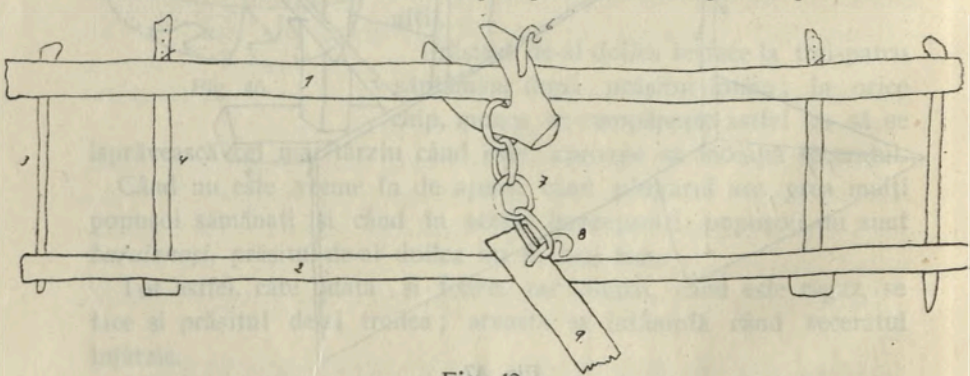

Fig. 48.

cu chipul acesta ca boii să meargă drept pe ristavuri; 2, *poliţă*; *3, resteie; 4, bulfeie; 5, jàpiţa de lemn; 6, cuiul japiţei; 7, chişărul* de fier sau lanţ; *8, cuiul grindeiului* în formă de cârlig, care trage veriga chişărului; *9, grindeiul rariţei* (1).

(1) Descripţia şi desenele rariţei şi jugului, după cele culese din şesul jud. Muşcel.

Un alt soiu de rariță (fig. 49) o dăm mai mult pentru curiozitate, căci se folosește aproape excluziv la grădinărie. La dânsa se deosebește: *1, plazul ; 2, cormanele ; 3, trupița sau cùcura* și *4, cornul*, care este adaus la cornul propriu zis 5 (1).

9. Dela rariță peste o săptămână, se face *sapa a doua*, adecă *mușiroitul* cu sapa sau făcutul mușiroaielor. Dacă însă dau zor alte munci, mușiroitul nu se mai face.

10. La prășit omul pleacă disdedimineață cu sapa pe umăr (2), de care atârnă traista cu bucatele și bota cu apă. Tot odată cu dânsul îi pleacă și copii precum și nevasta, dacă nu cumvà aceasta rămâne acasă spre a pregăti mâncarea, mai ales când se întâmplă să aibă muncitori mulți pe bucată, «la loc» sau «la pogoane».

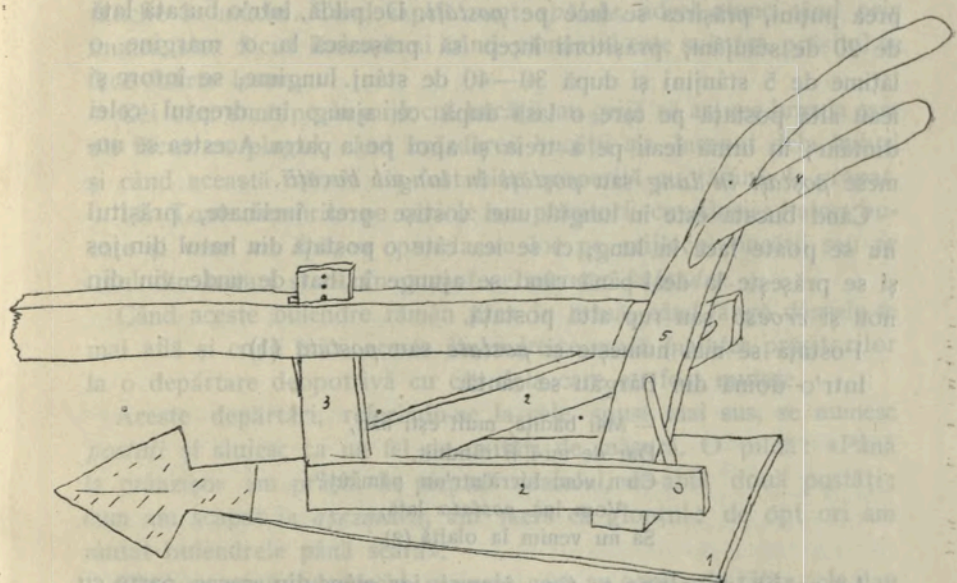

Fig. 49.

Prășitul începe dela un capăt al bucății; dacă locul este înclinat, munca pornește din vale spre deal.

Dacă bucata este îngustă și pe dânsa lucrează numai doi prășitori, unul se așează pe o *brazdă* (3) și celelalt pe cealaltă brazdă,

(1) Văzută în Zorleni-Tutova la d-l M. Lupescu.

(2) Despre cel «calic și fudui», se zice că «merge la bucată cu sapa învălită în basmà», sau «se duce la prășit sprijinindu-se în coada sapei ca'ntr'un băț».

(3) Jumătate de bucată.

Dacă bucata este prea lată, prăşitorii se aşează în curmeziş la intervale egale între dânşii. Obişnuit, acest interval nu trebue să fie mai mare ca trei stânjeni, spre a fi cu faţa întotdeauna către partea neprăşită şi astfel a trage cu sapa dinainte înapoi şi nu în lături, lucru care aduce oboseală mare, deoarece sileşte pe prăşitor a se întoarce veşnic cu faţa spre sapă; însemnează apoi a mutà totdeauna picioarele şi *a bătăturì* astfel prăşitura cu prea multe urme. Fiind mai apropiaţi, afară de aceasta, prăşitorii se pot *luà* sau *îndemnà* la muncă vorbind, cântând şi auzindu-se uşor între dânşii.

Când însă bucata de popuşoi este prea lată şi prăşitorii sunt prea puţini, prăşirea se face pe *postăţi*. De pildă, într'o bucată lată de 20 de stânjâni, prăşitorii încep să prăşească la o margine o lăţime de 5 stânjini şi după 30—40 de stânj. lungime, se întorc şi ieau altă postaţă pe care o lasă după ce ajung în dreptul celei dintâiu; în urmă ieau pe a treia şi apoi pe a patra. Acestea se numesc *poştăţi în lung* sau *poştăţi în lungul bucăţii*.

Când bucata este în lungul unei costişe prea înclinate, prăşitul nu se poate face în lung, ci se iea câte o postaţă din hatul din jos şi se prăşeşte la deal până când se ajunge în hat, de unde vin din nou şi *croesc* sau rup altă postaţă.

Postaţa se mai numeşte şi *postate* sau *postată* (1).

Intr'o doină din Bârgău se cântă.

— Măi bădiţă, mult eşti hâd,
Dar de mi-i fi rânduit,
Cum vom lucrà'ntr'un pământ?
— Vom luà *postata* lată,
Să nu venim la olaltă (2).

La prăşit, un picior se ţine înapoi, iar mâna din aceeaş parte cu acest picior apucă sapa mai de către coadă; cu cealaltă mână se apucă mai dinainte. După o trecere de vreme, această mână, care osteneşte mai mult, se mută în locul celeilalte, schimbând în acelaş timp şi piciorul. Schimbarea aceasta se face foarte repede, odată, cu care se scuipă şi în palme, ca să se lipească mai bine de coada sapei. După mai multe schimbări de mâni muncitorul obosind, trebue să înceteze pentru câtvà timp lucrul spre a se odihnì. Odihna

(1) Ion Creangă, *op. cit.*, p. 437: 1—2 prăjini, bucată; dintr'un ogor la prăşit şi secerat.— Marian, *Sărbătorile*, I, p. 27: o bucată de loc cât cuprinde un şir de prăşitori, când prăşesc.

(2) I. P. Reteganul, *Chiuituri*, Gherla 1897, p. 124.

se face «în coada sapei», adecă, își pune o palmă în coada sapei, pe capăt și pe aceasta mână se sprijinește subsioara celeilalte mâni.

Lenea celor cari prășesc se cunoaște după timpul cât stau răzămați în coada sapei, iar luarea în râs a unor atari muncitori este aceasta: «Ce stai atâta ridicat? Vrei să ne poată mai bine numără megieșii?»

Dacă pământul este moale, lutul se prinde de sape și le umple, le *încarcă* și le face prin aceasta foarte grele. De aceea, din când în când, sapele se izbesc cu muchea de pământ ca să se descarce, se șterg cu picioarele, sau, doi prășitori alături își izbesc sapele muche în muche. Când sapele sunt *spălate*, adecă atunci când prin muncă s'au făcut lucioase și când pământul este svântat, prășitul se face foarte lesne.

Cei cari sunt pe la mijlocul bucății au grijă să astupe brazda care s'a făcut cu plugul, când brăzdarea bucății s'a început dela haturi și când această brazdă n'a fost bine acoperită cu țărână la grăpat.

11. Toate lucrurile pe cari le au prășitorii cu dânșii: haine, bucate și vase cu apă, se pun la un loc pe mijlocul bucății sau pe unul din haturi și cu un cuvânt se numesc *bulendre*.

Când aceste bulendre rămân prea în urmă, când lângă dânsele se mai află și copii mici, aceste bulendre se *mută* înaintea prășitorilor la o depărtare deopotrivă cu cea dela care au fost mutate.

Aceste depărtări, referindu-se la cele spuse mai sus, se numesc *postăți* și slujesc ca un fel de unități de măsură. O pildă: «Până la prânzișor am prășit, în pieptul dealului, de-abià două postăți; cum am scăpat la *așezătură*, am mers ca glonțul: de opt ori am mutat bulendrele până seara».

Când se mută bulendrele, mamele cari au copii «de țâță», «le dau țâță» și dacă vremea e călduroasă, li se face umbră, legând câte doi sau mai mulți popușoi de frunze, — mai ales la prășitul de-al doilea —, și întinzând peste dânșii o broboadă ori o haină.

Bota, ulciorul sau cofa cu apă se pun deasemenea la umbră sau chiar se îngroapă în pământ mai mult de jumătate, ca să stea apa rece.

Mutatul bulendrelor se face de către copii, mai ales când acești copii «mai mult pământ bat [prin ostenire deasă și prin mutare de picioare], decât cât ar prăși».

12. *Prânzurile*, *conacele* sau *conacurile* pentru mâncare sunt obișnuit acele pe cari le-am văzut și la plugărie, cu deosebire ca acum muncitorii

dorm sau «trag câte un puiu de somn» şi la *prânzul cel mare* (1), numit şi *ojină* sau *ojână*.

Atât la prăşit cât şi la alte munci pe bucăţi, se crede că nu-i bine ca omul să se culce pe *hat* sau *hotar*, la ameazi sau în de obşte niciodată, căci hatul este locul dracului. Sf. Ilie, care veşnic caută să trăsnească pe diavol, se poate întâmplà să trăsnească pe cel care se află pe hat (2).

Prin jud. Dolj, înainte de a plecà la muncă, *de cu dimineaţă*, oamenii *îmbucă* numai *pâne goală* sau cu brânză, ţinând-o în mână. Alţi gospodari mânâncă chiar bine, «să se vadă scăpaţi de-o grijă», pe întuneric chiar. E bun, firește, puiul fript şi făcut *moare*, — fript, rupt şi pus într'o strachină cu apă căldicică şi sărat apoi. «La loc», la câmp, mânâncă pe la 9 şi jum. pentru *de prânz*, întinzând bucatele pe o *mesală*, — faţă de masă. Găsind pe cinevà la masă, se zice «prânz bun», sau «masă bună la oameni».

Pe la ora 1—2 după amiază, când e soarele «cruce burţii», se mânâncă *de namiaz* şi apoi se odihneşte la umbră, sculându-se pe la ora 3 când e *chindioara*.

Pe la ora 4, când e *chindia mare*, «se mai iea câte o coajă de pâne în gură, goală, mai ales de cei ce se duc mai des la căruţă, după apă». Ba unii mânâncă de chindie (3).

---

(1) In privinţa odihnei dela prânzuri, iată ce ne spune o jâtie care se aude prin multe părţi:

«Se zice că un om având mai mulţi prăşitori tocmiţi cu ziua, lucrà într'o bucată în al cărui capăt erau sămănate numai fasole.

De amiază, după ce-şi ospătă oamenii, când aceştia voiră «să pună o leacă şi dânşii capul jos», stăpânul le spuse:

— Cât om mai *răsuflà* un pic, oameni buni, haide să prăşim şi fasolele, că pe urmă ne-om întoarce din nou la popuşoiu».

(2) Cred. Rom. din Jud. Botoşani, comunic. de d-l V. Moisiu.

(3) Dat. Rom. din com. Boureni-Dolj, comunic. de d-l N. I. Dumitraşcu: «Prin părţile noastre, femeile n'aduc *în cap, pe cap, în baniţă* mâncarea la câmp, după cum am văzut în jud. Vâlcea şi Gorj, sau partea de mijloc şi de nord a jud. Dolj, părţi deluroase, — pentru prânz şi namiaz *când rămân şi ele* la muncă. Şi nici ţuicà... Mâncarea o ieau dimineaţa când pleacă.

La câmp, mâncarea se duce şi se păstrează în traistă sau *disagi*, — în cari se pune şi *legumea*,—şi care apoi se pune în lada căruţei ori într'un colţ al căruţei, sub căruţă, lângă roată, la umbră; iar când au câni cu năravi, sau au vecinii, ca să nu rămâie făr' de ea, o leagă în vârful proţapului, pe care apoi îl ridică în sus, unde n'au să mai ajungă; sau dacă este vreun pom, o pun în pom.

Legumele lichide le duc în oale acoperite; *moarea* în străchini mai ales, care se ţine pe mâni, în căruţă, pe drum, sau se face «la loc».

Tot cam aceste datine se observe şi prin jud. Vâlcea. Gustarea de dimineaţă se numeşte *fliuştiuc* (germ. Frühstück), iar timpul dintre un prânz şi altul se numeşte *conac*. Ziua are deci trei conace (1).

Prin jud. Teleorman întâlnim *prânzul mic* sau *conacul întâiu* la 9^{30}—10 ore, *prânzul mare*, *conacul al doilea* sau *nămiaza*, pe la 2^{30}—3 când e soarele la *chindie* şi *cina* de seară pe la 8, 9, 10 ba şi 11 ore seara (2).

Prin jud. Muscel, înainte de a plecà muncitorii la prăşit, se închină ca să aibă spor.

13. Seara, la întoarcere, copiii adună buruieni şi popuşoi tăiaţi, le fac maldări sau snopi ori îşi umplu traistele şi le aduc acasă spre a le da ca hrană la porci, miei sau capre, dacă nu cumvà acestea din urmă au fost luate la bucăţi şi priponite în capete cu pripoane.

Trecând pe la fântâni, bărbaţii umplu boţile cu apă, ca să aibă cu ce să pregătească gospodinele mâncarea pentru seară.

Când se pregăteşte mâncarea, bărbaţii mai îngrijesc de câte cevà prin ogradă, adapă vitele, fac alte treburi sau stau *tolăniţi* pe prispă.

Când masa este gata, într'amurg, şi noaptea-i senină, mânâncă toată *casa* «ce-a dat Dumnezeu», pe prispă, la lumina lunii şi apoi se culcă. Cu toţii dorm «*butuc*», căci mai întotdeauna «cad rupţi», vorba :

Ostenit şi plin de apă,
Cum e omul dela sapă,

ca a doua zi să se scoale iarăş disdedimineaţă. In fruntea tuturor însă, «deschide ochii» gospodina ca să facă bucatele, să îngrijească de cloşte ş. a., ca la luminatul de ziuă «să-şi iea traista'n şold, şi la muncă !»

Prin părţile de şes ale Doljului, seara bărbaţii mai închid ochii până femeia pregăteşte mâncarea de seară sau de cină, iar după ce *cinează*, se culcă ; femeia s'apucă de face *aluatul* de *decuseară* sau frământă pânea pentru a doua zi, până pe la 11—12, după care se culcă şi ea. Pe la 2—2^{30} însă se scoală ca să coacă pânea dospită «şi să facă şi de *legume* ca să n'o apuce ziua *cu cerga 'n cap*, aşà că în răsăritul soarelui să fie negreşit *în capul locului*» (3).

14. Gospodarii cari au mult de prăşit îşi ieau oameni «cu ziua» dându-le bani şi mâncare.

Câte odată se ajută între dânşii, prăşind «azi la mine, mâni la

(1) Comunic. de d-l I. N. Popescu, com. Voiceşti.
(2) Comunic. de d-nii Drag. Popescu şi M. Rădulescu, com. Bogdana.
(3) Comun. de d-l N. I. Dumitraşcu, com. Boureni.

tine», când se întâmplă ca popușoii unuia să nu fie tocmai buni de prășit.

Adesea când unii își isprăvesc bucata lor, înainte de *sfințitul* soarelui, și dau peste vreo rudenie sau vreun cunoscut de al lor, care «dă zor-nevoie» să-și isprăvească chiar și mai pe'nnoptate un capăt, se abat din drum și-i ajută ca să-l isprăvească și să nu-și piardă *leriul* și a doua zi, bătând drumul pentru un *prânzișor*, adecă pnntru un timp scurt, cu capătul ce nu l-ar fi putut isprăvì.

Aceasta este o facere de bine care se ține minte.

Se fac și clăci la prășit, dar mai ales se făceau înainte vreme, la slujbașii și preoții satului. Astăzi prin unele sate din jud. Vasluiu (1) încă se mai obișnuesc. Flăcăii și fetele se adună într'o după-amează și începe lucrul, ascultând cântecele lăutarilor din urmă.

Seara *clăcașii* se duc de mănâncă pe la casele lor, iar după masă se adună la cel cu claca, unde lăutarii cântă tineretului ce va jucà până către ziuă. Gazda plătește lăutarii și câte odată chiar și cinstește pe flăcăi cu câte un «*rachiuaș* » sau un păhăruț de vin.

Tot astfel se făceà mai demult și prin unele sate din jud. Suceava, în după-amezile zilelor de sărbătorèle. «Către seară, vreun ceas, prășitorii jucau, iar celor mai bătrâni li se da o *cinste*» (2).

15. Când este aproape să se isprăvească cea din urmă bucată, prin urmare în cea din urmă zi a prășitului de-al doilea, când au rămas numai câțivà popușoi de moșiroit, oamenii glumesc și îndeamnă:

— Haidem acum, băieți, să prindem repede iepurele!

16. De prășit se leagă o sumă de datine și credințe, din cari pomenim câtevà:

Ca cinevà să aibă spor la prășit, trebue să iea sapa în ziua de *Sf. Vasile* și să se facă a prăși prin omăt în trei locuri (3);

Oamenii nu trebue să doarmă în zilele de *Paști*, căci altfel le ploua la prășit (4);

In ziua de *Gheorman* (12 Maiu) nu se sapă la porumb, căci se crede că porumbul săpat în această zi va fi bătut de piatră. Prin jud. Muscel se povestește chiar că un bogătaș din jud. Vlașca a scos în această zi vreo douăzeci de oameni la sapa porumbului. Spre

(1) Claca am văzut-o în Brodoc.

(2) M. Lupescu în *Calendarul revistei «Ion Creangă»* pe *1911*, p. 164—5.

(3) Dat. și cred. Rom. din Nemțișor, jud. Neamț, comunic. de d-l Al. Moisei.

(4) E. N. Voronca, *op. cit.*, p. 346.

seară însă, s'a strânit o *hală* şi *a făcut arie* tot ce săpase, iar el, ca să-şi mai facă voie bună, ci-că a strigat:

— Pe el, Gheormane,
Că mai am şapte pogoane (1).

După ce se isprăveşte prăşitul, ca să rodească bine ogorul, unii se descing şi-şi scutură bine cămăşile ori bat cu sapa în pământ, de atâtea ori de câte care de popuşoi socotesc că vor face; ori, în sfârşit, bat sapele muche în muche şi zic:

— Să se facă unul, două, trei... [care] (2);

In visuri, arătarea popuşoilor verzi, cât şi a celorlalte sămănături prevesteşte jale sau lacrămi după unii (3), sau voie bună după alţii (4).

CAPITOLUL V.

Crescutul şi coacerea.

Crescutul şi coacerea popuşoilor se va înţelege pe deplin dacă vom cunoaşte terminologia unui fir de popuşoiu, vorbind tot ceeace ştim despre fiecare în parte.

In fig. 50 avem:

A: firul de popuşoiu la care deosebim (5):

1: *spicul*, *schicul*, *moţul* sau *chica*. Când popuşoii fac spice, se zice că *dau spic*, *dau în spic* sau *înspică*. Câte odată, pe ramura din mijloc a acestui spic se fac grăunţe, dând naştere unui *cocoloş* (6) sau unei *babe*, care este semnul acelui an *slotos*; unii socot acest semn drept o prevestire că şi anul viitor va fi prielnic popuşoilor (7). Prin Bucovina, îndată ce agricultorii văd «un asemenea spic, îl arată ca amintire: cum au fost popuşoii de demult, având ciocălăul dela rădăcină până sus» (8).

Din acest spic şi din întâia foaie de sub dânsul, copiii îşi fac o

(1) R.-Codin şi Mihalache, *op. cit.*, p. 65.
(2) Dat. şi cred. Rom. din Nemţişor, jud. Neamţ, comunic. de dl. Al. Moisei.
(3) E. N. Voronca, *op. cit.*, p. 235.
(4) *Ibidem*, p. 236.
(5) Cu privire la terminologia *popuşoiului* am primit preţioase notiţe dela d-nii N. I. Dumitraşcu pentru jud. Dolj şi I. N. Popescu şi Gh. F. Ciauşanu pentru jud. Vâlcea.
(6) Goleştii-Badii, jud. Muscel.
(7) Culegere din Hânţeşti, jud. Dorohoiu.
(8) E. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 179.—Vezi povestirea celei dintâi brazde de pământ, dată de Dumnezeu lui Adam spre hrană.

jucărie care se numeşte *cruce de spic de popuşoiu*, sau *crucea care cască*. Ea se dobândeşte astfel: se taie spicul şi frunza (fig. 51), retezându-l de desubtul unui nod, se spintecă apoi nodul şi cu dânsul şi capătul gros al spicului în lungime de două-trei degete, prin două tăieturi crucişe. In urmă, ţinând cu o mână de spic şi cu alta trăgând de frunză spre spic, partea lemnoasă a spicului se rupe rămânând *înţinată* numai în peliţa de deasupra; frunza alunecă. Ridicând de frunză în sus, spre cotor, totul se face la loc (1).

Fig. 50.

Fig. 51.

Prin unele părţi se pare că este obiceiul ruperii spicului la porumb, lucru care se numeşte *mucurit*, dela verbul *a mucurì* (2).

2. *Frunza*, *foaia*, *floaşca*, şi pl. *glujile* (3). Partea din frunză care acopere *covragul* între două *noduri*, se numeşte *teacă*.

(1) T. Pamfile, *Jocuri de copii*, I, p. 65—6.
(2) *Vieaţa agricolă*, I, p. 88.
(3) Viciu, *op. cit.*, p. 43, 45.

La prăşitul de al doilea, este obiceiu prin unele locuri ca să se rupă vârful frunzelor, cu credinţă că popuşoii vor creşte mai groşi în fir (1). Dacă la răsărire frunzele sunt late şi răsfirate, să crede că anul va fi prielnic popuşoilor (2).

3. Păpuşa, despre care vom vorbì îndată. Cele ce cresc aproape de rădăcină se numesc *legături* (3).

4. Coceanul, care se mai numeşte şi *strujean*, *strujan*, *tujlean*, *tuşlean*, *hluj*, *hlujan*, *hlujar*, *covrag*, *lujer*, *turjan*, *tuleiu*, *tuleu*, *tulauaş* (4), *tulean*, *tuhlean*, *dudulean*, şi pl. *hulùgi*, *bălii*, *motoloşi*, *vègii* sau *jipi*. Pe alocuri i se mai zice şi *paiu de cucuruz* (5).

5. Rădăcina sau *mustăţile*. Partea de rădăcină mai groasă se numeşte *fus*.

6. *Ghiarele*, *cepii*, *viţele* sau *ghiţele* (6). Acestea *dau*, adecă cresc chiar deasupra moşiroiului de pământ, întinzându-se în jos şi întrând apoi în pământ.

Dela nodul cel mai apropiat de pământ, adesea firul de popuşoiu, în loc bun, în anii ploioşi şi la *rărime*, dă un fel de ramuri, cari câteodată fac şi ele păpuşi şi spice şi cari se numesc la sing. *susioară*, pl. *susiori* (*subsiori*), *còpil*, pl. *còpili*, pl. *copchileţi*, pl. *ipuieţi* (7), *copileţi*, *fraţi*, *surori* sau *puice*, zicându-se că popuşoiul *dă fraţi*, *susiori* ş. a., sau că *înfrăţeşte*, *susioreşte*, *ipuieşte*, ş. a. (8).

---

(1) *Neamul românesc literar*, V, p. 567: «Bine, tată, buruienile le-ai tăiat [la *îngropatul* porumbului], ca să nu înnăbuşe porumbul, să nu-l iea apa, să-l lase să crească în linişte şi să ne dea boabe multe şi bune. Pământ îi îngrămădeşti la rădăcină ca să strângă apă pentru vremuri grele şi să-i ţie rădăcina, dar porumbul [*fraţii* cei mărunţi] de ce-l rupi şi-i *tai din frunză*...? .... Pentru ca să rămâie mai puţine, să aibă mai multă putere şi mult rod».

(2) Culegere din Hânţeşti, jud. Dorohoiu.

(3) Culegere din Vălenii-de-Munte, jud. Prahova.

(4) Comunic. de C. Atanasiu, Truseşti-Botoşani.

(5) Numiri culese din felurite localităţi, dar şi din Damé, *op. cit.*, p. 63; Viciu, *op. cit.*, p. 17, 41, 51, 61, 86, 89; I. Creangă, *op. cit.*, p. 429; *1000 Doine*, p. 286; Ionescu şi Daniil, *Descântece din Romanaţi*, Vol. II, p. 191; Marian, *Satire*, p. 375 şi altele comunicate de d-l C. Mărgăritescu, pentru părţi din Ardeal.

(6) Comunic. de d-l Al. Moisei, pentru jud. Neamţ.

(7) C. Rădulescu-Codin, *O samă de cuvinte*, p. 21.

(8) Culegere din judeţul Neamţ, comunic. de d-l Al. Moisei: «Când din *noduri*, pe lângă *gite*, se ridică în sus nişte fraţi, li se dă numele de *copchileţi*. Fac şi aceştia grăunţe, dar mai mici. Mai bine e să se rupă de tineri copchileţii, spre a nu se face în grădină *hălăciugă* şi cari să facă a se *huchì* fasolele».

Când popușoii au fost lăsați deși la prășit, acești *frați* se rup mai târziu, ca să nu înăduşască popușoii. Se rup adesea și la prășitul al doilea, când operația se chiamă *copilit* (1).

B. Păpușa sau *puica* se numește astfel până ce nu are *mătasă*. Când păpușa începe să se ivească, se zice că popușoiul *dă* sau *sloboade (lasă)* păpuși, ori că *leagă* sau *împăpușează* (2).

O păpușă desvoltată se numește *drugă, știulete, ștulete, știulet, popușoiu, porumb, cotolan* și are:

1. Frunze, foi, pănuși, sing. pănușă, *pănușe, penușe* (3), *pene, pâtiène* și *pecène* (4).

2. Mătasă, mătăsică, mătășit, chică, peteală sau *musteață* (5). Când aceasta apare, se zice că știuletele *leagă, mătășește,* dă *mătăși* sau *mătăsuri* ori *leapădă* mătasă (6).

Când această mătasă se usucă, unele femei o strâng și o întrebuințează la umplutul perinelor, în locul penelor de pasăre.

3. Frunze, pene, sing. *pană.*

4. Cotor, ciot, gniont, tulpină sau *trunchiu.*

Din felul cum se înfățișează știuletele îmbrăcat în pene, s'au născut în popor mai multe gâcitori, dintre cari scoțând pe unele, cari cuprind fonduri exprimate în forme indecente, pomenim numai pe acestea:

Este un om cam ciudat:
Vara 'n cojoace 'mbrăcat,
Și iarna gol, despuiat (7).

Iesă moșul din rogoz,
Mititel și *flotocos* (8).

C. Poartă numirile dela *B*, dar se mai chiamă și *cucuruz, drugălău* (9), *ciucalău* (10), sau *ciocălău* și are:

(1) V. *Neam. rom. lit.* cit.

(2) Comunic. de d-l I. Preutescu, pentru Bâltășești, *Neamț.*

(3) Comunic. de d-l Al. Moisei, pentru unele sate din județul Neamț.

(4) Viciu, *op. cit.*, p. 51, 65, 66. — Damé, *op. cit.*, p. 63. Pr. Mălăescu, *Monogr. cit*, p. 36. — Ion Creangă, *op. cit.*, p. 424.

(5) Comunic. de d-l Al. Moisei, pentru unele părți din jud. Neamț: «scăpăm la pâne nouă, că a început să le dea *mătășile* sau *musteţile*».

(6) Damé, *op. cit.*, p. 63. — Comunic. de d-l N. V. Hânțescu din Hânțești — Dorohoiu. — Alte culegeri.

(7) N. Păsculescu, *op. cit.*, p. 96.

(8) A. Gorovei, *Cimiliturile Românilor*, p. 276.

(9) C. R.-Codin, *O samă de cuvinte*, p. 28.

(10) *Șezătoarea*, V, p. 57.

1. Cu numirile de mai sus, purtând pe deasupra *grăunțele*, *boabele* sau sing. *buburezul* (1).

2. Cotorul, *ciompul*, *coada* sau *ciocanul*.

Un știulete cu grăunțe mari și rari, prin urmare unul *știrb*; unul cu vârful lat sau *îngemănat* din două știulețe, se numește *babă*; despre acesta se crede că este bun de sămânță.

Femeile, ca să-și râdă de cei ce-l botează «babă», îl numesc prin opunere: *uncheaș*!

Un știulete mic și pipernicit prin Moldova de jos se numește *cucuruz*. Prin Oltenia i se zice *ghìjură* (2), pl. *ghijuri*, *glodari* la pl. (3), *șiștav*, *uștav* (4), *chìciură*, *codină* (5) și *babercă* (6).

Un știulete rotund, care e scurt și gros, se numește *glojdean* (7).

Știuleții cari sunt păroși, adecă acei de pe firele cărora mătasea nu se desprinde ușor, se numesc *moșnegi* (8).

Un fir de popușoiu fără nici un știulete se numește *stărp*.

Când grăunțele încep să se ivească pe ciocan, se zice că porumbul *urzește* sau *îngurzește*, iar când la strivire între unghii dau un fel de lapte subțire, se zice că sunt în *punoiu*, în *linte* (9), în *gingie* (10) sau în *gingiat* (11).

Când mai târziu grăunțele sunt bune de *copt* (12), sau de *fript*, ori de *fiert*, se zice că sunt în *lapte*; despre știuleți se zice că au *boabe de lapte*.

Când grăunțele încep să se întărească astfel că nu se mai pot

(1) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 98.

(2) Comunic. de d-l N. I. Dumitrașcu pentru jud. Dolj.

(3) *Viața agricolă*, I, p. 88: «babe, *gemeni*, *pui de porumb*».

(4) *Ibidem*, p. 89: «porumbul cu boabele mici sau nefecundate».

(5) Comunic. de d-l A. Moisei, Nemțișor-Neamț: *Codină* se zice știuleților răi= babe, știulete cu puține boabe.

(6) Comunic. de Păr. Fl. A. Drăghici, com. Principele Ferdinand, jud. Teleorman: Porumbul, știulete, cu bobul lipsă, necrescut la rândul lui.

(7) Idem.

(8) Voronca, *op. cit.*, p. 179. — Culegere din jud. Neamț, comunic. de d-l I. Preutescu.

(9) Damé, *op. cit.*, p. 62. — Viciu, *op. cit.*, p. 57.

(10) Culegere din Țepu, jud. Tecuciu.

(11) In această vreme, copiii mai ales, dar și oamenii bătrâni, caută *puicele* ca să vadă dacă au făcut sau nu boabe, desfăcând cu unghia foile dela vârful puicei, *sgâmșind* astfel porumbul.

(12) *Viața agricolă*, I, p. 87: «*cocărit*, darea țăranului pentru a avea drept să iea porumb, să coacă».

rupe cu unghia, se zice că sunt *în ținte*, iar vremea aceasta se chiamă *înțintitul popușoilor*.

Capul ciocanului care este alb și n'are grăunțe se numește prin Oltenia *muc*.

Când știuleții sunt în lapte, încep să fie aduși acasă cu trăiștile, spre a fi copți pe lângă jăratec, după ce s'au curățit de foi; câteodată se pun în spuză, «cu foi cu tot», când grăunțele se coc fierbând în zeama lor. Coc mai ales copiii acasă și la păscutul vitelor pe câmp.

Fiertul se face în ceaune sau căldări de către gospodine. Când acestea fierb popușoiu pentru întâia dată, trebue să dea câtivă știuleți de pomană, sau «*să împartă*», pentru sufletele răposaților. Unii presară sare peste popușoii fierți; alții spală cu apă pe cei copți și apoi îi sărează.

Pentru a aveà popușoiu pentru copt și fiert mai de timpuriu, mulți gospodari de pe la câmp îi seamănă și prin grădini; pe la munte, îi seamănă chiar pentru hrană, împreună cu bostanii, fasolele și altele. Acest desiș amestecat se numește *hălăciugă* (1).

CAPITOLUL VI.

Tăciunele.

Una din boalele popușoiului și cea care îi aduce cele mai mari pagube este *tăciunele*, care crește pe hluj, pe spic sau pe știulete.

Poporul crede că tăciunele care se formează pe partea de jos a hlujului este o urmare a faptului că la prășit a fost atins cu colțul sapei. Afară de aceasta, se mai crede că are și alte pricini:

Astfel în Bucovina se zice că tăciunele se face pentrucă unii oameni fumează când merg la sămănat, pentrucă se astupă focul în sobă după sămănat, pentrucă îți fură cinevà din pâne, pentrucă pui cușma pe masă mai ales în zilele Crăciunului, pentrucă cei dintâi oameni cari-ți intră în casă în aceste zile se întâmplă a fi Țigani, pentrucă la sărbătorile cele mari de iarnă, — Crăciun, Sf. Vasile și Bobotează —, stângi focul sau tăciunii în vatră sau că nu-i lași să se prefacă singuri în cenușă, pentrucă la aceste sărbă-

(1) Din Neamț, comunic. de d-l Al. Moisei.

tori «dai cărbuni pe pământ» și în deobște pentrucă stângi cărbunele în apă (1).

Prin Moldova de sus se crede că tăciunele se face din pricină că după ce ai *desfacat* (luat grăunțele) de pe *seminceri* (știuleții frumoși lăsați pentru sămânță), nu i-ai asvârlit pe drum, ci i-ai pus pe foc (2).

Prin județul Tutova se zice că tăciunele popușoiului și al celorlalte grâne se face din cauză că plugarul a fost necurat sau neprimenit la sămănat (3).

Pentru a ferì, prin urmare, popușoiul de tăciune, trebuesc păzite cele spuse mai sus. Pe lângă acestea trebue să se împrăștie pe drum cenușă de ciucalăi (4). In Bucovina cei dintâi ciucalăi nu se aruncă pe foc, ci se dau pe apă, «ca să rodească popușoii și să nu facă tăciune», ca să «se facă roada frumoasă ca din apă» (5).

CAPITOLUL VII.

Dușmanii popușoiului.

1. *Paserile* aduc prea puține pagube popușoiului, scoțând *ciorile* și, pe semne că și *pițigoii*, deoarece se zice că:

Vrabia mălaiu visează,
Pițigoiul popușoiul
Și calicul prasnicul! (6).

2. *Viermii*, printre cari *căpușele*, îi rod rădăcinile.

3. *Cânii* îi strică de îndată ce știuleții se fac în lapte și până la cules. Impotriva lor, ca și a *bursucilor*, nu se poate apără omul decât cu pușca. Mâncătura cânilor se cunoaște după *morsocarea* grăunțelor: «ici o gură, colo alta»; știuleții mâncați de bursuci se par a fi rătezați de pe la jumătate.

Porcii strică și dânșii dacă poarta țarinii ori gardul țarinii este stricat. Este o vorbă: «trăește ca porcu'n popușoiu!»

---

(1) Voronca, *op. cit.*, p. 168—9; credințile acestea se referă îndeobște la orice tăciune al sămănăturilor.

(2) *Șezătoarea*, I, p. 191.

(3) Cred. Rom. din Zorleni, comunic. de d-l Const. Patriche.

(4) Ion Creangă, *op. cit.*, p. 421.

(5) E. N. Voronca, *op. cit.*, p. 167.

(6) *Ibidem*, p. 178.

4. *Şoarecii de câmp* şi mai ales *chiţoranii* strică îndeajuns (1). Despre aceştia însă agricultorii nu se prea plâng, căci se crede că ei nu apar decât în vremuri de sloată.

5. Despre *lăcuste* am pomenit în altă parte. Aici adaugem că prin jud. Muscel, în ziua de *Trifonul viermilor şi al lăcustelor*, care se mai numeşte şi *viermănăritul* (1 Fevruarie), oamenii *dau din mână*, adică de pomană, câte o strachină de *mălaiu*, ca să nu le mânânce lăcustele porumbul, ci să mânânce din mălaiul dat (2).

6. *Omul* este cel mai stricător. Copii scociorăsc ştiuletele desfăcând penele ca să vadă dacă sunt buni de copt; unii fură dela alţii pentru mâncarea lor şi pentru vite, iar femeile «pururea harnice», mergând la câmp printre bucăţile de popuşoi cu furca 'n brâu, fac prin aceasta ca popuşoii să se *sucească* (pron. pop. *a se ciucì*), să se *ciuciulească*, la frunze, pălindu-se de arsiţa soarelui, întocmai cum se răsuceşte şi firul furcii şi al fusului.

---

(1) Damé, *op. cit.*, p. 64.
(2) R.-Codin şi Mihalache, *Sărbătorile*, p. 22.

PARTEA V.

PÂNEA MĂRUNȚICĂ.

CAPITOLUL I.

Holdele.

1. Sămănăturile de *bucate* (1), *pâne mărunțică*, *pâne albă* (2), *pâne de vară* sau *mărunțiș* (3), după ce au răsărit, poartă numele de *holde* sau, după suprafețele de grâu sau orz, cari de obiceiu predomină, se mai numesc și *grâie* (4) sau *oarze*. Când după răsărire firele tinere încep să înfrățească, poporul zice că holdele «îmbracă bucata, țarina sau câmpul», adecă acoperă negrul pământului. Din faptul că nu toți oamenii seamănă acelaș fel de sămânță și în acelaș timp, țarina va luà înfățișarea unui covor nemărginit alcătuit din diferite petece, — bucăți, — cum foarte nimerit se rostește o gâcitoare:

De aici până la munte
Numai pături așternute (5).

2. După câtvà vreme dela răsărire, sămănăturile încep *să deie în noduri* («când holda este de o palmă de înaltă», «când se ascunde cristeiul ori prepelița într'însa»). Odată cu ele însă se desvoltă și

(1) Culegere din Goleștii-Badii, jud. Muscel.
(2) Moldova de jos.
(3) Jud. Râmnicu-Sărat.
(4) G. Madan, *Suspine*, p. 29. Intr'o doină din Basarabia:

Vin, măicuță, de mă vezi,
Cât îs *grâiele* mai verzi...

Elena Sevastos, *Cântece moldovenești*, p. 10, tot într'o doină:

Vino, frate, de mă vezi,
Până sunt *grâiele* verzi...

(5) N. Păsculescu, *op. cit.*, p. 85.

o mulțime de buruieni sau *buruian* (1) printre cari însemnăm *neghina*, *măzărichea*, *rădichioara*, *(rapița-sălbatică* sau *mușțarul)*, *pălămida*, *volbura*, *rugul-de-mure*, *scăieții (scaii, osetul)*, *rușinea-mâței*, *orajnița*, *coada-mânzului*, *grânarița*, *mușețelul*, *barba-caprei*, *cicoarea* (2), *coada-vacii*, *curcubețica*, *chirul* (pirul), *târtanul (tarhonul)*, *sacna (iarba)-calului*, *handra* (3) ș. a. (4).

Aceste buruieni, aproape întotdeauna crescând mai repede decât sămănăturile, *le înneacă*, *înnădușă* sau *înnăbușă*, și astfel le fac să piară în parte sau să rămână pipernicite. Afară de aceasta, buruienile aduc și alte pagube, unele înțepând mai târziu pe secerători, altele încurcând holdele prin împleticirea lor prin fire și făcându-le în chipul acesta să li se rupă spicele, ori în sfârșit prin sămințele lor, cari se scutură la treier, strică curățenia (omogenitatea) grăunțelor treierate.

Asupra acestor buruieni, iată ce se povestește în Bucovina:

«Dumnezeu după ce a făcut pământul, a trimis sămănători să are și să samene. Le-a dat grâu, săcară, ovăz, în fine de toate semințurile cele bune. Dumnezeu a vrut ca grâul și toate pânile să fie curate-preacurate, să nu fie nici o buruiană într'însele, și le-a spus la sămănători:

— Voi dacă veți ară și sămănà, să nu cumvà să vă culcați și să dormiți.

Dar ei n'au ascultat de ce le-a spus Dumnezeu și s'au culcat și au dormit. Atunci *Detunà-l-ar* a venit și a aruncat prin sămănături semințuri de-ale lui: măzăriche, neghină, oset. Când s'au trezit ei, văd că au răsărit printre grâu toate buruienile. S'apucă să le plivească, dar iată vine Dumnezeu:

— Ce-ați făcut, zice Dumnezeu; așà-i că n'ați ascultat ce v'am spus și Detuna-l-ar a sămănat și buruenile lui? Lăsați, nu mai pliviți, căci cu cele rele scoateți și pe cele bune; lăsați de acum așà. Eu, zice Dumnezeu, de aceea v'am pus să nu dormiți, că am vrut să samăn, să crească pânile curate, pentru ca oamenii să fie curați, dar de-amù nu se mai poate să fie curați; vor fi amestecați.

Și de aceea unii oameni sunt așà de buni ca grâul, iar alții au

(1) Culegere din Goleștii-Badii, Muscel.

(2) Damé, *op. cit.*, p. 55—6.

(3) Comuñic. de d-l I. N. Popescu, Voicești-Vâlcea: *handra*, un fel de iarbă ce crește prin grâu acățându-se de dânsul și încurcându-l.

(4) Culegere din jud. Tecuciu.

fire rea ca neghina, — că oamenii au răsărit din pământ, odată cu grâul, când a sămănat Dumnezeu. Pe semne acei ce au sămănat, erau sfinți trimiși de Dumnezeu» (1).

Cu privire la *oset*, prin aceleași părți se povestesc următoarele:

«Dracul toate le-a făcut: și grâul și popușoiul, dar Dumnezeu le-a luat dela el.

— Apoi mie nu-mi lași nimica, Doamne?

— Lasă, să fie ovăzul al tău, a zis Dumnezeu.

Dracul se duce și tot zice din gură «ovăz, ovăz», ca să nu uite.

— La ce i-ai dat, Doamne, ovăzul, zice Sf. Petru, ca și de acela-i păcat. Lasă că îl ieau înapoi;

Și fuge iute înaintea dracului, de se ascunde sub un pod și-l sparie.

Dracul de frică a uitat.

— Unde mergi? îl întreabă Sf. Petru.

— Mă duc să spun stăpânului meu ce ne-a dat Dumnezeu.

— Da ce ți-a dat?

— Dacă am uitat!

— Poate grâu!

— Nu!

— Poate secară!

— Nu!

— Poate *oset!*

— Da, da, acela-i!

Și a alergat drept la stăpânul lui de i-a spus ce dar a căpătat. Și de atunci a rămas osetul al lui» (2)

O variantă a acestei povestiri vom aflà-o mai încolo, când va fi în deosebi vorba despre grâu.

Pentru a scăpà cu totul de aceste plante vătămătoare, sau măcar pentru a le rărì, unii agricultori își *plivesc* holdele înainte de darea spicului, smulgând toate aceste buruieni și așezându-le mănuchèle — mănuchele pe haturi, de unde, dacă va fi nevoie, se vor scoate la capete, — la drumuri.

---

(1) E. N.—Voronca, *op. cit.*, p.165—6.

(2) *Ibidem*, p. 176: «*Osetul* e un fel de spin ce crește printre pânea cea albă, numit și de către Românii ce trăesc în contact cu Rușii tot oset; românește însă, după cât îmi e cunoscut, se chiamă *pălămidă* (Carduus acanthoides, L.) — Acesta însă e *spinul, scaiul, scăietele, schinele,* pe când *pălămida* foarte supărătoare la seceriș este planta *Cirsium arvense* Scop.

Plivitorii păşesc cu cea mai mare băgare de seamă ca să nu calce sămănătura, iar buruienile smulse se dau spre haturi din mână în mână, până la cel din margine.

Smulgerea se face cu mâna şi credem că e vorba de plivitul zarzavaturilor şi al florilor când ni se spune că: «în jud. Constanţa, *sapa* ce se întrebuinţează la curăţitul buruienilor se numeşte *chircă*» (1).

De cele mai multe ori plivitul se face cu ajutorinţa *clăcaşilor*,— cu clăcile, prin urmare şi în zilele de sărbători mici (2).

Se înţelege că dintre toate soiurile de cereale cele ce se plivesc mai adesea sunt *grâiele*, adecă bucăţile semănate cu *grâu*.

3. La un fir de *pâne mărunţică* deosebim: trunchiul care se numeşte *fir* sau *paiu*, *frunzele* sau *foile* şi *spicul*.

Spicul se alcătueşte din *grăunţe* sau *boabe* aşezate în rânduri, fiecare grăunte stând într'un *scaun* al său şi având în vârf, afară de ovăz, *ţepii*, *ţepuşele* sau *musteţile*. Când un spic nu are musteţi, se zice că-i *tuns* sau *golaş*.

Bobul grâului, secării şi ovăzului este învelit în *cămaşă*, *ghioace*, *găoace* sau *pleavă*.

Un fir «frumos» este «în paiu ca trestia şi în spic ca vrabia», după cum se aude în pluguşoare.

Spicul are în popor mai multe gâcitori caracteristice. Dintre acestea una zice: «Au douăzeci şi patru de purcei: suge unul dela altul şi cel de pe urmă e cel mai gros» (3); iar alta:

Infr'un vârf de paiu
Şade oastea unui craiu (4)

In privinţa grăuntelui, găsim în popor unele credinţe cari spun că acesta a fost menit să crească nu numai în vârful firului, ci de jos, dela rădăcină şi până sus: Iată o legendă care se aude aproape pretutindeni:

«Dumnezeu, la începutul lumii, a dat pânea, că erà ciocalăul de jos, dela pământ şi până în vârf; şi spicul erà cât e paiul, dela rădăcină şi până sus. Dară o femeie a făcut batjocură de pâne, şi Dumnezeu a văzut şi de mânie a apucat *popuşoiul* şi *grâul* cu totul,

(1) Damé, *op. cit.*, p. 55.
(2) Pentru jud. Vasluiu, vezi-le la prăşit; se obişnuesc şi în jud. Muscel.
(3) N. Păsculescu, *op. cit.*, p. 100.
(4) Gorovei, *op. cit.*, p. 352.

să nu mai aibă oamenii ce mâncà. Atunci Maica Domnului a sărit şi a prins cu mâna de spic şi de ciocalău şi a zis:

— Doamne îndură-te; măcar atâta lasă cât să fie pentru mâţă şi pentru câne!

Şi cât a apucat atunci în mână, atâta a rămas popuşoiul şi spicul de mare; iar noi azi de pe partea cânelui şi a mâţei trăim; de aceea se cuvine să-i hrănim bine. Maica Domnului e tare bună pentru noi; de nu erà ea, am fi pierit» (1).

O variantă, care se aude prin Oltenia, sună precum urmează:

«Intâiu şi 'ntâiu, când a dat Dumnezeu *grâul*, l-a dat cu rod dela pământ şi până la vârf şi ci-că l-a dat cânelui. Şi cânele când îl mâncà, îi mâncà numai vârful, cât luà 'n gură, că vezi, aveà prea mult rod.

Şi, zice, Dumnezeu, dacă a văzut aşà, i-a luat partea de jos şi i-a lăsat numai cât apucă cu gura, adecă spicul» (2).

In sfârşit Macedo-Românii cunosc următoarea legendă:

«La început, Dumnezeu dăruì omului toate din îmbielşugare, ca să nu se plângă de nimic, însă acesta începù să-şi bată joc de darurile lui Dumnezeu. Astfel o femeie fiind pe câmp îşi şterse copilul de necurăţenie tocmai cu spicul grâului, care pe atunci creşteà de jos şi până sus, pentru care lucru bunul Dumnezeu se supărà foc şi-i scurtă spicul la atât cât se vede în ziua de astăzi» (3).

4. Cele mai mari pagube, aduse sămănăturilor, vin din partea păsărilor, cari ciugulesc boabele din spice şi le strică. Se înţelege, paguba este cu atât mai mare, cu cât omul are sămănături de acestea mai puţine.

Iată cum pomeneşte poporul român aceasta în cântece:

Mâncatu-s, Doamne, de rele
Ca holda de păsărele;
Şi-s mâncat şi de străini,
Ca iarba de boi bătrâni:
Nici mâncată, nici lăsată,
Numai iarbă judecată (4);

sau:

Cine strică dragostile,
Mânce-i grâul paserile;
Să n'aibă pâne pe masă,
Nici sănătate în oase (5);

(1) E. N.—Voronca, *op. cit.*, p. 166
(2) Dict. de N. D. Gigea din Bărca-Dolj şi comunic. de d. N. I. Dumitraşcu.
(3) P. Papahagi, *Din lit. pop. a Arom.*, p. 803—4.
(4) I. Pop Reteganul, *Chiuituri*, Gherla 1898, p. 134.
(5) Marian, *Sărbătorile*, I, p. 286.

sau în sfârșit:

Cine strică dragostile,
Mânce-i grâul paserile,
Șadă 'n sânge până 'n brâu
Și-l mănânce viermii viu.

Fie-i grajdul fără boi
Și staulul fără oi;
N'aibă pită caldă 'n masă,
Nici sănătate în oase (1).

Pentru a feri holdele de paseri, se pun prin sămănături *prăjini* sau bețe înfipte în pământ, în vârful cărora spânzură câte o cioară moartă, câte o bucată de haină neagră, sau în cari se fac chiar și chipuri de oameni. Acestea se numesc *momâi*, *miege*, sing. *miag* (2), *spărietori* sau *pusciuhă*, după cum ne spune următoarea chiuitură:

Nevastă, bărbatul tău
Bun ar fi pusciuhă (3) 'n grău,
Că-i negru ca și-un tăciune,
Paseri pe grâu nu s'ar pune (4).

Afară de acestea prin unele locuri întâlnim și următoarele datine și credințe:

Cine va postì cu *post negru* din *Ajunul Crăciunului* și până la *Ajunul Bobotezii* și nu va mâncà nimic pe afară, aceluia, în acel an, nu-i vor mâncà vrăbiile pânea cea albă (5).

Prin unele locuri spre ajunul Bobotezei se adună de pe afară toate bulendrele sau «cămeșile», sau în ziua de Ajun femeile pun prin pari câte cevà din bucatele ce au fost sfințite de preot pe masă în aceea zi: *vărzare*, *găluște*, *perje* ș. a., sau în sfârșit, nu gustă cu nici un chip din aceste bucate înainte de a le sfințì preotul, ca nici pasările să nu le mânânce *bucatele* de pe câmp (6).

Prin alte părți se serbează cu odihnă ziua de *Sf. Vlasie* (11 Fevruarie), când se crede că se întorc pasările pe la cuiburi, sau în această zi nu se lasă copiii să mânânce pe afară, ca nici pasările să nu mânânce sămănăturile (7).

Prin alte părți, precum în județul Mehedinți, se ieau la lăsatul secului rămășițe dela masă și se aruncă afară în toate părțile câte puțin, chemând toate neamurile de pasări ca să le mânânce.

(1) *Familia*, XXIV, p. 230.
(2) *Uricariul*, X, p. 403.
(3) Numai dacă n'o fi vreo greșeală de tipar pentru «pus *ciuhă*».
(4) *1000 de doine*, p. 290.
(5) C. D. Gheorghiu, *Colendarul femeilor superstițioase*, p. 103.
(6) Marian, *Sărbătorile*, I, p. 165—6.
(7) *Idem*, II, p. 29.

Tot spre acest scop se mai face la lăsatul de post o aţă de cânepă şi cu mânile la spate şi cu ochii închişi, se fac două noduri, în care timp se vrăjeşte cu o anumită vrajă (1).

Prin Transilvania, la lăsatul secului de postul cel mare, gospodarii se feresc toată ziua de a umblà cu boabe de grâu, ş. a., pentru pasări, moară, împrumut ş. a. Seara ieau astfel de boabe în gură şi apoi ieşind de trei ori afară, aruncă boabele cu ochii închişi şi zic: «cum nu văd eu acum pe nimeni, aşà să nu-mi vadă nici pasările holdele mele!»

Prin alte părţi tot din Transilvania, a doua zi după lăsatul de sec, se adună fărâmăturile şi rămăşiţele dela cină, cari se aruncă afară, când se strigă: «Pasările ceriului! Eu vă dau vouă hrană din masa mea, cu care să fiţi îndestulate şi dela holdele mele oprite!»

Toate aceste datine se fac având de scop ca *să se lege grânele*, adecă să se vrăjească spre a fi ferite de stricăciunea pasărilor (2).

Despre *lăcuste* şi alte insecte, s'a pomenit mai înainte.

CAPITOLUL II.

Grâul.

1. *Grâul* se bucură de mare cinste la poporul român şi aceasta de bună seamă se datoreşte faptului că a fost planta care i-a dat pânea zilnică, înainte de a se cunoaşte popuşoiul.

Prin Bucovina se aude povestindu-se că grâul la început erà al diavolului. In urmă însă venind *ursul* la Dumnezeu, i-a zis:

— Doamne, să-mi îngădui să mă pun rămăşag cu diavolul la secerat de grâu; el va secerà cu mânile şi eu cu picioarele dinapoi şi dacă până la amiaza va sfârşì el înaintea mea, grâul va fi al lui; dacă însă voiu sfârşì eu cu ajutorul tău, Doamne, grâul va rămâneà al tău!

Dumnezeu îi învoì aceasta, ursul şi dracul se prinseră rămăşag şi dracul fu biruit, cu toate că umblà să împiedece pe urs punându-i înainte şi încurcându-l cu lanţuri grele, pe cari ursul le rupeà (3).

Tot prin Bucovina se spune că Dumnezeu a lăsat grâul pe pă-

(1) *Şezătoarea*, III, p. 120.
(2) Marian, *Sărbătorile*, I, p. 285.
(3) E. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 178—9.

mânt odată cu naşterea Domnului Hristos şi că Românii spre a cinstî aceasta, mânâncă la Ajunul Crăciunului întâiu grâu fiert (1).

In Basarabia, ca şi prin alte părţi, se spune că *spicul grâului* nu merge la judecată pe lumea cealaltă, ci va sta în poarta raiului şi va judecà florile: «unde li-s miroasele» (2).

Prin Moldova se povestesc multe legende cu privire la grâu.

Intâia vom cunoaşte-o mai încolo, când va fi vorba despre *cartofi*; aici urmează a doua, care se aude prin judeţul Vasluiu şi care sună precum urmează:

«La 'nceputul lumii, ci-că Dumnezeu s'apucase de împărţit vietăţilor buruienile, copacii şi toate plantele. Şi la toată suflarea de pe faţa pământului, care cum venià să ceară, puternicul Stăpân îi hărăzià câte o buruiană, două, să se folosească de ele, fiecari după nevoile ce vor aveà. Lui îşi oprise «lumânărică Domnului» şi alte câtevà, iar încolo prinsese a împărţì de toate, fără să mai ţie socoteală.

«Cucului i-a dat «ciuboţica-cucului», la broască «mintea broaştei», la altă vietate orzul şi măzărichea, la alta plop, stejar, — şi tot aşà dăduse el multe, — când numai iacătă vine şi Dracul.

«Dumnezeu se cam posomoreşte, şi nici una, nici două, îl iea la *obrăzit*:

— «Da' tu de ce nu te-ai lăsat mai la urmă, Satano, să văd ce mi-a mai rămâneà?! Te 'ndeşi aici ca baba 'n raiu, ha?... Pricopsitule!

«Şi cât pe ce să nu-i deie. Ba de supărare, acum nici nu-i veniau în minte buruienile nedate, ca să vadă cam ce-ar fi mai potrivit pentru Ucigă-l crucea. Da' vroià s'o mântue degrabă cu el, să nu-l mai vadă în ochi.

— «Iea-ţi *grâul* şi *secara*, blăstămatule, şi haide, piei de aici!

«Dracul o croeşte de fugă, tot sărind într'un picior de bucurie că tot s'a căpătat şi tot strigând «grâu-săcară! grâu-săcară!» Mai încolo, pe un câmp, numai iacă şi Sfântul Gheorghe, venià călare

---

(1) E. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 131. — Marian, *Legendele Maicei Domnului*, p. 87: «... de când a binecuvântat Maica Domnului şi cu fiul său, Domnul nostru Isus Hristos, grâul sămănătorului care i-a arătat drumul spre Egipet, este datină de a se pune spre aducere aminte de această întâmplare minunată, *grâu de masă*, în ajunul Naşterii Domnului sau al Crăciunului».

(2) G. Madan, *Suspine*, p. 73.

nu-ş' de unde. Auzind pe drac şi fiindu-i de mirare, dă fuga înaintea lui şi-l opreşte.

— «Da de unde le luaşi aestea, necuratule?

— «Păi nu ştii că Dumnezeu împărţeşte buruienile?

— «Ei şi?

— «Şi pe acestea mi le-a dat mie!

«Da' nici n'apucă a răspunde cum trebue, că iute o porneşte din nou, grăbit, de păreà par'că nici n'ar vrea să steie de vorbă cu Sfântul; şi se tot duce urlând într'una ca să nu uite: «grâu-săcară! grâu-săcară!»

«Sfntul Gheorghe rămâne abătut. Mai viindu-şi în fire se duce întins la Dumnezeu.

— «Da' bine, Doamne, ce te-ai apucat de ai dat dracului grâul şi săcara, — cele mai bune plante?

«Dumnezeu rămâne deodată cam încurcat de îndrăzneala Sfântului, dar mai trăgându-şi măsurile şi aducându-şi aminte de ce-a făcut, se stăpâneşte şi răspunde blajin:

— «Ai dreptate, Sfinte Gheorghe! Iaca n'am băgat de seamă; m'am grăbit şi rău am făcut!

«Şi din nou rămâne pe gânduri. Dar îndată luminat de un zâmbet aruncă Sfântului o căutătură cu înţeles.

— «Ştii una? Ascultă ici: te ştiu cam giambaş... Ia vezi, n'a fi vreun chip să i le ieai? Asta-i greu, nu-i vorbă, dar fă şi Sfinţia Ta cum îi crede.

— «Am înţeles, Luminăţie!

«In faţa dumnezeescului îndemn, Sfântul se simţeşte aşà de sprinten şi întărit, că ar merge prin apă, numai să facă voia Domnului. Incalecă şi el şi se duce până dă de nişte coclaure şi prăpăstii, pe unde ştià că are să treacă Duhul rău. Acolo se pune la pândă în dosul unor tufari. Nu mult şi-l aude zdupăind şi urlând: «grâu-săcară, grâu-săcară!»... Atunci Sfântul deodată sare de colo vălătuc înaintea lui cu un strigăt scurt, fioros, şi neaşteptat zice:

— «Hup!

«Şi rămâne aşà nemişcat, pe când dracul, de frică, sare ca de vreo prăjină dela pământ în sus şi boaf! cade înapoi; rămâne locului prostit şi tremură şi nu poate zice nici cârc!

— «Răspunde cine eşti, că bag sulița 'n tine!

«Acum cunoscându-l de pe glas, diavolul se mai încălzì o leacă, dar tot clămpănià de groază.

— «Dumneata erai, Sfinte Gheorghe ? ! Bată-te, să te bată, că m 'ai băgat în toți spărieții !

«Da' Sfântul se face că-i mirat :

— «Cum ! tu erai *ghiavole?...* Să te trăsnească Dumnezeu, că nu te-am cunoscut !

«Când se desmeticește Necuratul, numa-și aduce aminte că Dumnezeu îi dăduse și lui cevà. Zguduit pe semne de frică, — și după ce l-a mai ținut și Sfântul de vorbă, — abià acum vede el că nu le știe numele...

— «Da' bine bre, cine te-a mai scos înaintea mea ? C'am uitat plantele ce mi-a dat Dumnezeu. Na-ți-o bună ! Ce mă fac ? Unde m'ascund mai în tihnă dacă n'oiu aveà și eu buruienile mele ? !

Și prinde a se strâmbà să plângă.

— «Da' ce buruieni ai avut, Sarsailă, — zice Sfântul, — poate cucută-urzici ?

— «Nu !

— «Poate hrișcă-orz ?

— «Nu !

— «Atunci orz-hameiu ?

— «Nu !

— «Mătrăgună-scaiu ?

— «Nu !

«După ce-l încurcă 'ndrăcit c'o mulțime de nume, Sfântul Gheorghe zice de-odată cu hotărîre :

— «Ei, bre, *stuh-papură !* iacătă ce-ai avut !

— «A-ha-ha ! bine zici ! Aeste or fi, — răspunde dracul cu mulțumire și iarăș o luă la goană, ținând tot o gură : stuh-papură ! stuh-papură !...

«Și de atunci dracul șede prin *tiharaiele* de stuh și papură» (1).

O altă povestire o cunoaștem dela *popușoiu* și înțelesul ei, firește, se potrivește cu starea lucrurilor : grâul și-a dat locul de întâietate. Intr'adevăr, astăzi gospodarii seamănă cereale nu numai pentru negoațe, ci și pentru a-și face *paiele* trebuincioase ca nutreț și se știe că țăranul nostru socotește paiele de grâu nu tot așà de bune ca cele de orz și ovăz.

---

(1) Culeasă dela St. Urmă din Dănești-Vasluiu și public. de d. I. Neculau, înv. în Ciortești-Coropceni, jud. Vasluiu, în *Calendarul revistei «Ion Creangă» pe 1911*, p. 55—57. O variantă s'a văzut mai înainte.

2. *Grâul* (1) pe care îl cunoaşte poporul român este de mai multe feluri, cu toate că numai rareori îl găsim neamestecat.

Prin unele părţi întâlnim *grâul românesc* sau *grâul bătrân alb* şi *roş*, grâul *ghircă*, grâul *arnăut*, grâul *sandomirca* şi grâul *bănat* (2).

Prin unele părţi, grâul se împarte în:

bănat-albineţ, cu bobul mare şi spicul cu *mustăţi;*

bănat-roşietic (ruginiu), tot ca şi celălalt;

ghircă, *tuns*, adică fără mustăţi, — roşietic, cu bobul mărunt;

coluz, are spicul mare şi ţepos, boabele mari, galbene, aşezate în patru rânduri pe spic. In Moldova se numeşte *mucheriu;*

arnăut, are ţepi negri, bobul galben închis şi foarte mare (3);

Alţii îl numesc *grâu cârnău (Triticum vulgare* Vill.) şi are ca specii pe *grâul cârnău mustăcios*, numit şi *grâu de vară* sau *grâu văratec (Triticum aestivum* L.) şi pe *grâul de iarnă*, numit şi *grâu de toamnă*, sau *grâu cârnău tuns* (4).

Prin Oltenia i se zice: *grâu alb* şi *grâu roşu.*

Prin Moldova grâul este socotit ca fiind de trei feluri: *alb* şi *roş* cu mustăţi, cari se seamănă toamna, numindu-se deopotrivă şi *grâu de toamnă* şi *ghircă* sau *tunsar*, fără mustăţi, care se seamănă primăvara şi care, pentru aceasta, se numeşte şi *grâu de primăvară.*

Prin unele părţi din Ardeal, grâul de primăvară se numeşte *ièriţă* (5). Prin jud. Mehedinţi i se zice *erită* sau *năgară* (6).

Prin Banat se cunoaşte şi specia de grâu *peleg* (7).

Grâul care se seamănă atât primăvară, cât şi iarna, se numeşte *umblător.*

Megleno-Românii cultivă grâul de trei feluri: *grọn şutârc*, *grọn ciclăzât* care e acoperit cu un fel de puf şi *grọn usatcă*, care este cam negru (8).

3. Arătura şi sămănatul pentru grâu se fac după noimele cunos-

(1) Nu înţelegem ce ne poate spune Damé, *op. cit.*, p. 55: «In toată ţara se zice *grâu*, *spic* şi *paiu*. In Muntenia şi Oltenia se zice şi *bob*, iar în Moldova, *grăunţe*».

(2) V. S. Moga în *Albina*, II, p. 1493.

(3) Damé, *op. cit.*, p. 56—57.

(4) Z. Panţu, *Plantele*, p. 116.

(5) Viciu, *op. cit.*, p. 52.

(6) Damé, *op. cit.*, p. 56.

(7) I. Pop Reteganul, *Chiuituri*, p. 99.

(8) P. Papahagi, *Megleno-Românii*, I, p. 25.

cute, toamna ori primăvara, după cum grâul este de primăvară ori de toamnă.

La aratul de toamnă, dacă este prea de vreme, sămănatul poate întârzia, şi în acest caz grăpatul nu se face decât după ce se seamănă.

Pentru grâul de primăvară se pot face două arături: una toamna care se numeşte *întors* sau *întoarcere*, iar primăvara urmează a doua. Cea de toamnă se face numai pe mirişte, când se mai zice că «se fac ogoarele» (1).

Prin unele părţi din Ardeal însă, pământul pentru grâul de toamnă trebueşte arat de trei ori: odată *la ogor*, a doua oară *la piruit* şi a treia oară la sămănat (2).

Dacă toamna culesul popuşoilor întârzie, şi dacă gospodarul se teme că nu va puteà sămănà grâul de toamnă din pricina uscăciunii sau a vremii rele, atunci grâul se *înţelinează* (3) sau se *înţărnează* (4), adică se pune cu sapa.

Când grâul se înţelinează, se seamănă mai întâiu printre popuşoii uscaţi, iar în urmă vin *înţălinătorii* cu sapele; aceştia sapă pământul ici şi colo, dărâmând mai ales moşoroaiele dela rădăcinile firelor de popuşoiu şi căutând astfel să acopere sămânţa aruncată. Felul acesta de semănătură se numeşte şi *năvoloacă* (5).

Până când popuşoii se culeg, grâul poate chiar să fie şi răsărit.

Înţelinatul se face de cele mai multe ori cu *clacă*.

Iată după o doină bucovineană, ce-şi urează sămănătorul la semănat grâu:

Pe o dungă de pământ
Merge badea sămănând,
Şi din gur' aşà zicând:
— Pică frunză de pe fagi,
Să te faci, grâule, faci,
Şi să-mi stai la îmblătit
Ca puicuţa la iubit;
Şi să-mi stai la secerat
Ca puica la sărutat (6).

Câte odată arătura nu se face nici când grâul urmează să se samene în mirişte, ci i se dă o *baroneală* cu *borona* cu dinţii de fier, se samănă în urma ei şi apoi se grapă cu grapa de spini.

(1) Ic. I. Mălăescu, *Monografia comunei Băleşti, jud. Gorj*, p. 35: *Facerea ogoarelor* pentru grâu se întâmplă rar. Există numai o singură arătură, grâul sămănându-se după porumb.

(2) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 13.

(3) Jud. Tecuciu.

(4) *Viaţa agricolă*, I, p. 88.

(5) *Idem*, III, p. 140.

(6) I. E. Torouţiu, *A fost odată...*, Cluj 1912, p. 102.

Când toamna e lungă şi vremea este călduroasă, grâul sămănat creşte îndată, gospodarul dă pe ţarină oile lui sau roagă mocanul satului ca să i-l pască.

4. Prin Bucovina este datina ca grâul să nu se samene dacă va fi *pâclă* ori vreme posomorîtă în ziua de *Intrarea în biserică* (2 Fevruarie) (1).

Prin Oltenia, când plugarii se duc la arat de grâu, pun în sămânţă mere, nuci, gutui şi pere, şi le aruncă pe lan când samănă, ca să le fie grâul roş ca merele şi plin ca celelalte pometuri.

Prin jud. Brăila gospodinele ţin foarte mult ca prin grâu bărbaţii să samene şi sămânţă de *schinduf*, care miroasă foarte frumos şi care face ca şi grâul, chiar măcinat, — şi prin urmare şi pânea, — să aibă un miros ales (2).

Sămănătorii trebue să fie *sătui*, ca şi bobul grâului să fie *sătul*, adecă plin.

Prin jud. Vâlcea, când omul se duce la sămănatul grâului, aruncă în capul locului cu grâu în sus, de trei ori şi zice: «Doamne ajută cu bine ca să se facă grâul» (3).

Când muncitorii se înapoiază dela arat şi sămănat şi intră în casă, cei ce se află aici se scoală în picioare, dacă se află jos, vrând să înţeleagă prin aceasta ca şi grâul să fie *sculat*, ridicat, adecă să crească înalt şi frumos (4).

5. Am pomenit în altă parte cum plugăria este poetizată în acele epopee populare cari se numesc *pluguşoare* sau *plugărèle*. Fiindcă într'aceste uraţii de an nou se vorbeşte numai despre grâu, dăm în cele ce urmează câtevà fragmente.

Intr'un pluguşor se spune:

...Mâne anul se'nnoieşte,
Pluguşorul se porneşte,
Că dumnealui, boier mare,
O sumă de pluguri are,
Cu *fiarele* de oţel,
Dă pământul mărunţel,
Cu cotiga şinuită,
C'aşà şeade bine la curte,
Cu tânjala poleită,
Cu jugurile zugrăvite,

(1) Marian, *Sărbătorile*, I, p. 247.

(2) Tot prin aceste părţi şi tot spre acest scop gospodinele culeg acest *schinduf* pe vremea secerii şi-l pun prin case la coardă, ca să miroase frumos în odaie. Schinduful e o păstăioasă şi deci aceea ce aflăm în Panţu, *op. cit.*, p. 261: *schinduf* = *Thymus chamaedris* Fries., e o altă plantă.

(3) Comunic. de d-l Gh. Fira, Zlătărei.

(4) Dat. şi cred. Rom. din Catanele-Dolj, comunic. de d. Şt. St. Tuţescu.

Zugrăvite cu costor,
Trage boii mai uşor.
Mă rog, mai aveà şi pluguri de aramă,
Ară pământul fără samă.
Dar în dalba primăvară,
Ieşì o sluguliţă afară,
Cătă în sus, cătă în jos,
Şi grăì către boierul vestit:
— Cucoane cucoane,
Pământul s'a desgheţat,
Că vremea a desprimăvărat
Şi omătul s'a luat,
Ciocârlia a cântat
Şi plugurile pe brazdă-s gata de dat.
Dumnealui boierul poruncì:
— Voi boii să-i înjugaţi,
Să scoateţi plugurile la arat,
Să brăzdaţi cu plugurile pe departe,
Să lăsaţi loc de nouă sate.
Venì vătăşelul,
Puse stânjenul din piatră
Până'n piatră,
C'ajunge boierului de lată,
Din hotar până'n hotar,
Că tot eu am să mi-o ar.
Scoase bătrâni la arat,
Tinerii la măsurat;
Bătrânii că-mi arà',
Tinerii că-mi măsurà'
Şi bun lucru îmi făceà'.
— Ia luaţi, flăcăi, sama bine,
De-a rândul, de-a măruntul,
Unde creşte *arnăutul*,
Să nu fie vreun spine,
Că nu creşte *grâul* bine;
Nici spine, nici rug,
Că-mi creşte grâul năuc... (1)

Intr'alt pluguşor cetim acest fragment:

Plecat-a badea într'o Joi,
Cu plugul cu doisprezece boi:
Cei dinainte
Cu coarnele'nvârtite;
Cei din *prigon*,
Trag în odgon;
Cei dela roate,
Cu coarnele împreunate:
Toţi boi, bourei,
In coadă cudălbei,
In frunte ţintăţei,
La muncă sprintenei,
De fac mii şi sute de lei.
Şi s'a dus în sus
Spre dealul Garalăului,
Aproape de curtea Smăului.
Şi s'a dus Joile,
De-a arat văile,
Şi s'a dus Vinerile,
De-a arat *clinurile*,
Şi'n lungiş şi'n curmeziş,
Brazdă neagră răsturnă
Şi prin brazdă semănă.
Gâu mărunt şi *grâu* de vară,
Până'n seară să răsară,
Chiar şi până mâne
Să facă şi pâne... (2)

Inceputul unui pluguşor ne spune:

Bună vreme, bună vreme, boieri mari,
De când seara s'a lăsat,
Plug c'al nostru n'a brăzdat:
Aşà mândru, minunat,
Cu grindeiu de lemn de brad,
Poruncit la Ţarigrad.
Cu *brăzdar* de lemn de tisă,
Să-mi ţie unde-i clisă,

(1) Dict. de d-l Dumitru Dobre din Ţepu-Tecuciu.
(2) *Urături*, Fălticeni 1903, p. 12—3.

Şi cu roata de smochine,
Să-mi meargă brazda bine.
Şi-a purces jupân gazda,
Şi-a purces în zi de Joi,
Cu doisprezece plugari
Cu câte doisprezece boi,
Cu feciorii tot în doi
La dealul Garalinului,
La poala Rusalimului,
La mărul rotat,
Unde-i câmpul curat
Şi şes bun de arat.
Şi chitià din deal în vale,
Cum îi place dumisale să are:
Lunile văgăunele,
Marţile mărginile,
Miercurile dâmburile,
Joile văile,
Vinerile grindurile
Şi Sâmbetele capetele.

Şi strigà, mări, strigà,
Jupân gazda tot aşà:
— Indemnaţi, flăcăi argaţi,
Şi de boi v'alăturaţi
Şi mânaţi, măi!...
Şi-au purces, mări, a arà,
Brazdă neagră a răsturnà,
Tot din *puhă* tot pocnià,
Văile se sguduià,
De lui jupân gazda barba-i râdeà.
Dar când fură la mijloc,
Au stat plugurile'n loc:
Că ajungând fiarele în nişte oase de [râmă,
S'au făcut plugurile fărâmă.
Ia mai îndemnaţi, măi!..
Jupân gazda supărat,
Ia barbă s'a scărpinat,
Acasă a alergat,
In grajd a intrat,
A scos un cal înşăuat,
Numai bun de'ncălecat,
Pe el s'a aruncat
Şi la meşter a plecat,
La feciorul Darofântului
Din fundul pământului,
Cu cioarecii crusiţi,
Cu luleaua'n dinţi,
Cu ochii la soare sgâiţi,
Cu brâul de lână,
Cu ciocanu 'ntr'o mână,
Cu pila'n cealaltă,
La subţioară c'o daltă,
Şi ciocănià, şi ciocănià,
Şi pilià, cât pilià
Şi plugurile pe brazdă dregeà,
Şi drumul să are le dădeà,
Şi câmpul negru îl făceà,
Iar pe urmă sămănà,
Grâu de vară, cu năgară,
Să răsară până 'n seară,
Grâu mărunt, cu *arnăut*,
Cu preţ mare la vândut,
Ia mânaţi măi!.. (1)

In sfârşit un alt fragment este şi următorul:

... Intr'o Luni de dimineaţă,
S'a sculat badea dimineaţă,
Ciocârlia cântă,
Privighetoarea cântă.
Pe ochi s'a spălat,
Iar soţia dumisale
Un ştergar alb i-a dat,
De s'a şters pe mâni curat,
Apoi un pieptene a luat,
Chica neagră a pieptănat,

(1) Cules din Piatra-Neamţ şi comunicat de d-l. D. I Farcaşanu, din Zorleni, Tutova.

La icoană s'a'nchinat,
In straiu nou că s'a'mbrăcat,
Mânați, măi!...

Și ieșind afară'ndată,
Din bucium a buciumat,
Slugile și-a adunat,
Slugilor poruncă le-a dat,
La ocol de-au alergat
Și au scos doisprezece boi,
Boi bourei,
In coadă cudălbei,
In frunte cu țintați,
In coarne ferecați,
Cu coarnele belciugate,
Cu aur suflate,
Pe pântece bălani,
Pe spate plăvani,
Fiecare de câte cinci ani.
Mânați măi!...
Și mi-a plecat la arat
La câmpul durat,
La mărul rotat,
Pe un deal ascuțit
Ca o dungă de cuțit.
S'a apucat de arat
Zi de vară până'n seară,
In lungiș, în curmeziș,
Brazdă neagră a răsturnat,
Grâu de vară a sămănat,
Grâu de vară cu secară,
Să răsară până'n sară.
Grâu mărunt cu *arnăut*,
A dat Domnul, s'a făcut.
Mânați măi!

Și-a arat cât arat
Și badea s'a bucurat
Și lumea s'a minunat,
Iar dacă s'a înserat,
Badea acasă s'a întors,
Bucuros, veselos,
Să-i iasă grâul frumos,
Mânați măi!... (1)

6. Pentru ca grâul se rodească bine și să fie păzit de primejdii până îi va veni vremea secerișului, plugarii români păzesc o sumă de datine și au o altă sumă de credințe, dintre cari pomenim următoarele:

Prin Oltenia în ziua de *Sâmț* (9 Martie), se împart cei 44 de *bradoși* ce se fac cu o zi înainte și 44 de *pare* (pahare) de vin. Se pune un scul de *nărămzat* și o cârpă albă pe culme, ca să se facă *grâul* roșu sau alb, mult și mare (2). Tot prin aceste părți, când femeile fac pentru întâiașdată pâne din grâu nou, coc întâiu un colăcel mic în foc, la care în urmă leagă o chită de *busuioc* sau de *sporiș*, și-l duc la fântână. Aici îl bagă cu ciutura în fântână, îl scot și îl dau copiilor să-l mânânce, cu credință că grâul va fi spornic și curat (3). De asemeni Joile și Marțile de după Paști, femeile se vor feri să opărească rufe, ca să nu li se *opărească* grâul (4).

(1) Cules din Jorăști-Covurluiu și comunicat de d-l Petru Gh. Savin.
(2) *Revista «Tinerimea Română»*, *VI*, 1—2, p. 93.
(3) Dat. și Cred. Rom. din Catanele, Dolj, comunic. de Șt. St. Tuțescu.
(4) *Revista «Tinerimea Română»*, VI, 1—2, p. 93.

Prin unele părți, la Bobotează se aruncă în podèle cu *grâu* fiert, ca să crească grâul înalt (1).

Prin județul Ialomița, când se aruncă lingura de colivă în sus, în tavan sau în grinda casei, se strigă «spor și izvor» (2).

Prin județul Muscel se serbează *Aliseiul* (9 Iunie), căci în această zi «*bagă grâul bob*», adecă *leagă* grâul bob, crezându-se că grâul celui ce va muncì, va rămâneà sec (3).

Prin alte părți se crede că grâul va crește atât de mare, cât de înalt va fi visat în noaptea de Ajunul Crăciunului (4).

Prin județul Vâlcea se crede că dacă cinevà va visà grâu în postul Crăciunului, este semn că în anul ce vine va fi bielșug în toate și mai ales grâul va fi bun (5).

Curcubeul arată de asemeni dacă peste vară grâul va rodì cu îmbielșugare. Semn pentru aceasta este atunci când curcubeul este mai mult verde (6).

7. Boala cea mai mare a grâului este *tăciunele*, care se face la spic. Prin unele locuri se crede că se datorește faptului că unele gospodine dau pâne de pomană Țiganilor la Bobotează.

Când grâul începe să facă tăciune, se zice că «grâul *aruncă* tăciune» (7). Pentru aceasta prin unele localități s'a luat obiceiu în vremile din urmă, ca să se *saramureze* grâul cu felurite compoziții, printre cari una este și *apa* sau *laptele de var*.

Prin județul Dolj, femeile se feresc de-a măturà casa, având mânile pline de aluat, ca să nu le facă grâul *tăciune* (8).

8. Dintre dușmanii grâului, lăsând la o parte pasările cari aduc pagube tuturor soiurilor de sămănături, după socotința poporului român sunt *vrăjitorii* cari vrăjesc *grâul* vecinului ca să nu rodească, menind în acelaș timp ca rodul ce se cuvenià acelui ogor, să treacă la al său, — la al vrăjitorului, — sau la al celuia ce plătește pe vrăjitor.

---

(1) Dat. și cred. Rom. din Urziceni-Ialomița, comunic. de d-l Dobre Ștefănescu.

(2) Marian, *Sărbătorile*, I, p. 194.

(3) C. R.-Codin și Mihalache, *op. cit.*, p. 73.

(4) *Revista «Tinerimea română»*, VI, 1—2, p. 453.

(5) Cred. Rom. din com. Zlătărei, comunic. de d-l I. N. Popescu, înv.

(6) Cred. Rom. din Trușești-Botoșani, comunic. de d-l C. Atanasiu.

(7) Marian, *Sărbătorile*, I, p. 194.

(8) Șt. St. Tuțescu, *Din trecut*, p. 23.

Vrăjile acestea se fac de obiceiu pe vremea *legatului*, când se urzesc grăunțele; cu toate acestea se obișnuesc și mai de timpuriu.

Prin unele părți, în noaptea de către *Sf. Gheroghe*, femeile cari știu *solomonării*, ieau câtevà ouă clocite, un sul, un frâu, un biciu, o ață roșie, un săculeț cu busuioc, ceară și unt de cămilă cumpărat dela un soiu de Țigani și mergând pe câmp, îngroapă ouăle în capătul locului, leagă săculețul de piciorul drept, înfrânează sulul, se despletește, își lapădă cămașa până la brâu, încalecă pe sul, îl bate cu biciul și fugind pe lan, zice de douăsprezece ori: «Dela N. la mine», adecă rodul grâului să fugă dela stăpânitorul locului, la dânsa. Apoi întorcându-se cu fața spre răsărit, zice:

Bogăția câmpului,
Sporul avutului,
Rodul grâului
Să meargă,
Să treacă,
Grămadă să se facă,
In locul arătat,
Cu sulul însemnat
Și din loc în arie,
Din arie în [groapă].
Și de acì să fac *lăret (sic)*
Că dimineața m'am sculat,
Și la câmpuri am plecat,
Cu Maica Domnului m'am întâlnit
Și de loc m'am spovedit (1)
Ca să ieau
Și să nu dau,
Bogăția câmpului,
Sporul avutului,
Rodul câmpului (2).

Apoi o rupe de fugă zicând de douăsprezece ori: «Dela N. la mine» și în urmă:

Bogăția câmpului,
Sporul avutului,
Rodul grâului.

Aceasta o face de trei ori, după care ascunde sulul în grâul său și se întoarce acasă, nevorbind pe drum cu nimeni (3).

Iată acum și chipul, cum aceste fapte ne sunt descrise de un literat de seamă și agricultor destoinic al nostru, d-l C. Sandu-Aldea:

«...Se ridicară și porniră. Mergeau încet ascultând. Uneori se îndepărtau spre a cuprinde mai mult loc. Alteori se lăsau pe vine uitându-se peste grâu. Vântul le venià în față.

Intr'un rând pândarul stătù în loc:

— Mi se părù ca un glas de om.

(1) Se pare însă c'ar trebui:
Și *pe* loc m'am spovedit!
(2) Se pare că trebuie:
Rodul *grâului.*
(3) *Educătorul*, I, p. 90.

Ascultară amândoi câtvà timp. Intr'adevăr s'auzià cevà. Par' c'ar fi fost glas de femeie.

Boierul şi pândarul se uitară unul la altul. Apoi Mândrea porunci:

— La pământ!

Mergeau încet, târîndu-se ca şerpii. Vântul le duceà fâşâitul înapoi. Se târîră ca vreo trei stânjini, apoi se opriră. O arătare de femeie se deslușià înaintea lor. Umblà prin grâu, se 'ntorceà, da din mâni par'c'ar fi aruncat cu bolovani şi *blodogorià* din gură de nu 'nțelegeai nimic. Ai fi zis că-i nebună.

Ion prinse binişor braţul lui Mândrea.

— Boierule, ştii ce-i asta?

— Ce-i?

— Asta-i baba Rădoaia din Obaia. A venit *să iea mana grâului.*

— Dă 'ncoà harapnicul!

— Şi Mândrea s'a târît pe pântece spre vrăjitoare, răsărind de odată în faţa ei.

— Ai sfârşit, cloanţo? Ei, acu să-ţi plătesc.

Şi dându-se cu un pas înapoi, a'ncins-o strașnic în biciu:

— Na!

Când l-a văzut, vrăjitoarea a rămas câtevà clipe 'mpietrită în loc, apoi a rupt-o la goană. Mândrea după ea! Şi bice!

Vrăjitoarea erà 'n pielea goală şi gonià să-şi iea cămaşa, fusta, brâul şi basmaua de cap pe cari le lăsase, pe semne, la capul locului. Dar Niţă Mândrea o sfârcuià fără milă şi uneori întorceà biciul şi-o sorcovià cu codiriştea de corn.

— Na, cotoroanţă! Na-ţi fermece! Na-ţi vrăji!.. Na!...

Baba mai fugì o bucată de loc, apoi căzù cum cade bou'n jug. Niţă o arse peste spete cu harapnicul.

— Unde ţi-s cămăşile, sgripţoroaico?

— Aoleo!... Hâ!... Sunt mai colea aşà.

— Du-ne la ele.

— Vă duc, boierule, vă duc, păcatele mele ale rele! Aoleo!

Cămaşa erà întinsă pe pământ cu mânecile aduse sub ea la spete; *ciumberul* din cap fluturà, prins de o tufă de alior; fusta erà cocoloşită mai la o parte, iar brâul şerpuià printre ele ca o cărăruşă de sânge.

— Ia vezi tu, mă Ioane, ţine cevà ciumberu' ăla?

Pândarul luă basmaua, o răsucì în mâini ca pe o funie şi trase de ea:

— Ţine, boierule!

— Dă-l încoa.

Mândrea prinse mânile babei, i le aduse la spete şi i le legă strâns. Apoi se dete un pas îndărăt şi o sfârcuì peste piept:

— Să mai vii şi mâne noapte, dacă ţi-o fi dor de zeamă de biciu.

Baba pornì ca scăpată din puşcă, dar după ce fugì ca o svârlitură de băţ, căzù... Au deslegat-o a doua zi nişte drumeţi, cari şi-au făcut cruce când au văzut-o.

Obaia urlà. Baba Rădoaia, spaima satului, să o paţă aşà?! Ea care legà ploile, ea care stăpânià ca un duh necurat toate bunătăţile, să aibă trupul numai vânătăi de harapnic?!... Al dracului om trebue să fie dar Niţ' ăsta al boierului!...» (1).

CAPITOLUL III.

Secara.

1. *Secara* vine «la cinste» în urma grâului, căci pânea făcută din făină de secară, deşì nu este ca cea făcută din făină de grâu, este însă mai bună ca mămăliga.

Plugarului român nu-i place faptul că această grână răsare «ca din pământ» în lanul de grâu, şi astfel îl amestecă, îl *tarcheză*, adecă îl face *tarcat*, îl *secăreşte*, îl face *îndoitură* sau *serjoană* (2), aducând după seceriş şi treier un preţ mai scăzut pentru grâu. De aceea, după ce secara dă în spic, pe deasupra spicelor de grâu, acele spice se retează cu foarfecile ori cu secera. Munca aceasta se numeşte *secărăţit*, iar grâul se zice că se *secărăţează* sau *săcărăţază* (3). Aceasta, zice poporul, se 'ntâmplă din cauză că unele femei mătură în ziua de Paşti (4).

In privinţa deosebirilor dintre grâu şi secară, iată o povestire:

«Se zice că la început grâul şi secara aveau tot o sămânţă, se sămănau tot pe o vreme, creşteau deopotrivă şi tot odată se secerau.

Pe vremea aceea toate ierburile trebuiau să se ducă la biserică, ca să se închine lui Dumnezeu. Deci dară, grăeşte grâul către secară:

— Hai, dragă surioară, să ne închinăm astăzi la icoane.

Iar secara leneşă îi răspunse:

(1) *In urma plugului*, nuvele şi schiţe, Bucureşti 1905, p. 86—9.

(2) *Uricariul*, X, p. 403: «*Indoitură, serjoană*, grâu amestecat cu secară».

(3) Viciu, *op. cit.*, p. 74.

(4) Cred. Rom. din com. Catanele, jud. Dolj, comunic. de d-l Şt. St. Tuţescu.

— Baiu! că eu n'oiu merge, ci m'oiu suì pe movila asta şi-oiu privì tocmai de-aici cum se năcăjesc preoţii cu slujba.

Pentru această nesocotinţă mare, Dumnezeu blestemă pe secară să crească mai înaltă decât grâul, ca oamenii s'o vadă şi s'o taie, iar coliva făcută dintrînsa să nu audă niciodată blagoslovirea preoţilor, ci numai cea de grâu (1).

Această povestire se aude şi în părţile de sus ale Moldovei, aproape la fel:

«Grâul mergeà la biserică şi s'a întâlnit cu secara.

— Hai, cumătră, la biserică!

— Mergi sănătos, că eu văd biserica şi de aice; nu-s mic ca dumneata.

Şi de aceea preoţii numai cu grâu slujesc, iar secara nu se primeşte în biserică, deoarece ea a fost semeaţă şi a greşit» (2).

Bucovinenii spun că «grâul cu secara se *pereceşte*. Secara zice că e mai mare, că creşte mai înaltă şi toţi oamenii se hrănesc cu ea. Dar grâul zice:

— Ce folos că tu eşti înaltă şi eu mic, dacă numai eu ies la oameni, la lume; că de-i la Paşti, norodul pe mine mă duce şi mă sfinţeşte; de-i cumetrie, de-i nuntă, pe mine mă duc la cinste, mă fac colaci; pe tine, nu!»

Mergând cu socotinţa mai departe chiar, spun că secara-i lucru ţigănesc, că la început Ţiganul a făcut pâne de secară şi că a grăit lui Dumnezeu:

— Bună e, Doamne, turta, dar păcat că e neagră!

— Neagră este, i-a răspuns Dumnezeu; să fie dar sămânţa a ta! (3).

2. *Secara*, *săcara* sau *sacara* se numeşte prin unele părţi din Ardeal şi *hărână* (4) iar Macedo- şi Megleno-Românii îi zic *sicară* (5).

3. Secara se seamănă atât toamna cât şi primăvara, prin locuri mai sărăcăcioase, pe unde grâul n'ar puteà «*răsbì*» sau «*răsbate*», adecă n'ar puteà creşte frumos.

Nu-i bine însă să se semene între *Vinerèle*, adică între 14 şi 28 Oct. (6).

---

(1) Auzită şi culeasă din Viltoteşti-Băsăşti, Fălciu.

(2) E. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 180.

(3) *Ibidem*, p. 179—80.

(4) Viciu, *op. cit.*, p. 49.

(5) P. Papahagi, *Basme aromâne*, p. 696; *Megleno-Românii*, I, p. 25.

(6) E. Voronca, *op. cit.*, p. 930.

4. Prin Bucovina se crede că dacă toamna, târziu, cresc ciupercile pe imaşuri, prevestesc că în anul acela va fi multă roadă de secară (1).

CAPITOLUL III.

Orzul.

Plugarii români seamănă *orzul* numai pentru negoţ şi pentru *paie*. El este de trei feluri:

Moldovenesc, românesc sau «orz adevărat», care are spicul mare, iar în spic patru rânduri de grăunţe.

Orzul mucheriu sau *mucherul* are şase rânduri de grăunţe şi *orzoaica*, al cărui spic are numai două rânduri de grăunţe.

Macedo-Românii îi zice *orzu* (2) sau *uorz* (3).

Pluralul *oarze* se întrebuinţează atât pentru a denumi mai multe bucăţi sămănate cu orz, cât şi pentru a înlocui vorbele *grâne*, *grâie* sau *sămănături* de primăvară.

Orzul se seamănă numai primăvara şi numai prea rareori se poate sămănà şi toamna, când se *înţărnează* chiar (4).

CAPITOLUL IV.

Ovăzul.

Ovăzul se seamănă pentru negoţ şi pentru nutreţ de cai mai ales. Prin Moldova i se mai zice şi *ovăsc* (5), iar Megleno-Românii îi zic *uvèz* (6).

Când se seamănă cu gândul de a fi cosit de verde, pentru a înlocuì fânul din nutreţul vitelor, se numeşte *cosolină* (7).

(1) Cred. Rom. din Straja, Bucovina, comunic. de d-l D. Dan.
(2) Z. C. Panţu, *Plantele*, p. 196.
(3) P. Papahagi, *Megleno-Românii*, I, p. 25.
(4) *Vieaţa agricolă*, I, p. 88.
(5) Ţepu, jud. Tecuciu; Zorleni, jud Tutova, comunic. de d-l M. Lupescu.
(6) P. Papahagi, *Megleno-Românii*, p. 25.
(7) Ion Creangă, *op. cit.*, p. 425.

PARTEA VI.

STRÂNSUL HOLDELOR DE PE CÂMP.

CAPITOLUL I.

In ajunul secerii.

Când holda începe să se îngălbenească, se zice că *dă în copt*, *dă în pârg*, e în *pârgă*, se *pârgueşte*, se *pârgăeşte* sau *arde* (1); grăunţele prind a se învârtoşà, astfel că nu se mai pot curmà cu unghia, paiul se întăreşte, iar gospodarul se gândeşte la secere, voios sau trist, după înfăţişarea roadelor pe cari le vede.

Dacă firele holdei sunt dese, «dese ca peria» sau «perie de dese», dacă sunt înalte «perete», «în paiu ca trestia» şi, fireşte, «în spic ca vrabia», se bucură.

Dacă însă holda, cu toate că ar fi înaltă, e mai mult paiu decât spic, dacă spicul n'are grăunţe de loc sau aproape de loc, holda se zice că-i *hulchită* (2), *huchită* (3), *upită* sau *opită* (4), iar agricultorul ştie că toată truda îi va fi zadarnică, deoarece, în afară de paie pentru vite, nu va mai puteà scoate nimic.

Dacă holda este rară, ceeace se întâmplă când anul este secetos sau când arătura s'a făcut pe vreme de secetă, aşà încât bolovanii au făcut să piară multe fire, — prin Ardeal se numeşte *pieritură* (5). Ea are spicul şi paiul mic şi plugarul ştie că puţine foloase va trage dintr'o muncă anevoioasă şi fără plăcere.

Dacă pânea nu-i *în picioare*, dreaptă, *ridicată*, ci-i *culcată*, *căzută*

(1) *Uricariul*, X, p. 404.
(2) Vezi Damé, *Terminologie*, p. 55 şi urm.
(3) Vezi D. I. Farcaşanu în «*Ion Creangă*», III, p. 225—8.
(4) *Uricariul*, X, p. 409. Cfr. ὄπος=succus.
(5) Viciu, *op. cit.*, p. 66.

BIBLIOTECA MUNICIP. TURDA
Inv. Nr. 186301

sau *picată*, *tulită*, *plecată*, *trântită*, *pălită*, *învăluită* sau *policnită*, plugarul iarăş se întristează, căci aceasta îi aduce pe de o parte greutăţi la secerat, iar pe de alta roade îndestule nu-i dă. Intr'adevăr nu se pot culcà decât semănăturile prea înalte, cele *hulchite* adesea, şi numai în vremea urzitului, când ating cea mai mare înălţime. Aceasta se întâmplă de obiceiu când plouă prea mult, când bat vânturile prea tare şi când grâul este *buiac* sau *buiecit* de ploi şi locuri grase. Căzând unele fire se frâng şi se usucă, iar altele slăbesc şi ne mai putând hrăni spicul ca de obiceiu, acesta rămâne sec.

Prin unele părţi se crede că sămănăturile se vor culcà în acea parte, dincotro va bate vântul la Bobotează (1).

Dacă grâul este *prichit*, *pripit*, copt fără vreme, în pripă, gospodarul iarăş se întristează, căci cu toate că paiele vor fi uscate în *mustul* sau verdeaţa lor, grăuntele va fi mic, sbârcit sau cu desăvârşire sec. In acest caz, «păcat că a lăsat Dumnezeu şi aşà, că mai rău ne strică inima».

CAPITOLUL II.

Seceratul.

1. *Secerea* (2), cu care se *secerà*, se compune dintr'o parte de fier în chip de semilună la care se deosebesc: *1*, *zimţii*, *2*, *limba*, şi *3*, *mânerul* sau *coada*, care se înţepeneşte în *4*, *mănunchiul* de lemn (fig. 52, *A*).

Mai de mult se folosiau numai secerile făcute de fierarii satelor; acestea aveau limba latà şi zimţii mari, iar mânerul erà bine înţepenit în mănunchiu. Astăzi, cu secerile de târg, nu se poate secerà înainte de a le *zimţuì* sau *zimţà* la fierari. Aceştia le înroşesc în foc, le fac din nou zimţi, lovind cu dalta ascuţită pe o singură parte a secerii (3). In urmă secerile se *călesc* în apă rece şi se *dau la tocilă* adecă se ascut.

Secerile «de târg, de Braşov, braşoveneşti», cum li se mai zice nu sunt bine înţepenite în cozi, căci mânerul nu pătrunde mănunchiul spre a se răsfrânge; aceasta face că adesea secerătorul rămâne cu mănunchiul în mână. Pentru a înşelà aparenţele, secerile de fa-

(1) Marian, *Sărbătorile*, I, p. 193.
(2) Vezi şi T. Pamfile, *Industria casnică la Români*, p. 157.
(3) Cea care se vede în fig. 52.

bricâ au în mănunchiu o steluţă sau un bumb crestat, care se numeşte în popor *floare* sau *floricică* şi care odată puteà să fie făcută şi de fierarul satului. Despre aceasta *pluguşorul* ne spune:

Secerele frumuşele,
La mănunchi cu *floricele*,
Să tragă voinicii cu drag la ele!

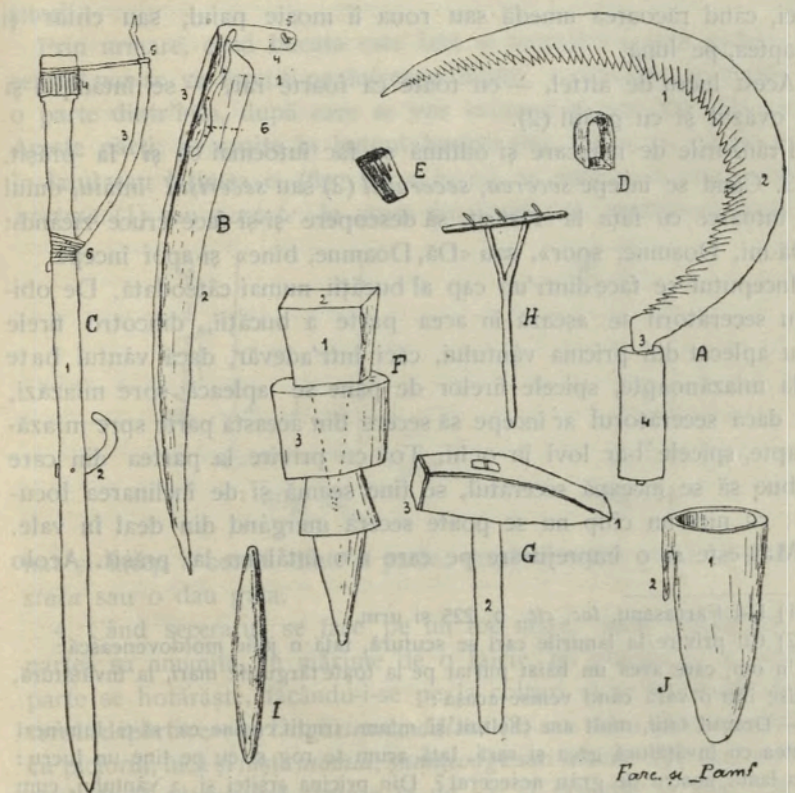

Fig. 52.

Mănunchiul trebue să fie bine lustruit, căci altfel face săcerătorului bătături în palmă.

2. La seceră, ca şi la oricare muncă de câmp, Românul porneşte cât se poate de dimineaţă, luându-şi bucatele sau *demâncarea* pentru ziua întreagă. Are grijă mai ales pentru apă, pe care o duce în *botă* pe spate, în *cofă* sau *ulcior*.

Câteodată e nevoit chiar se doarmă pe câmp, căci unele pâni, precum este *orzul*, nu aşteaptă seceratul vreme prea multă, ci se *scutură*, adecă îndată ce i se atinge firul, spicul cade. «Ale orzului sunt numai trei zile; el trebue luat la secere cât este *în putere*, pentrucă în câtevà zile spicul lui se cârligă şi orzul s'a dus, *s'a trecut* [din copt], e răscopt şi se scutură» (1).

Când orzul e trecut, seceratul lui nu se poate face decât în zorii zilei, când răcoarea umedă sau roua îi moaie paiul, sau chiar şi noaptea, pe lună.

Acest lucru de altfel, — cu toate că foarte rar, — se întâmplă şi cu ovăzul şi cu grâul (2).

Prânzurile de mâncare şi odihnă se fac întocmai ca şi la prăşit.

3. Când se începe *secerea*, *seceratul* (3) sau *secerişul* întâiu, omul se întoarce cu faţa la răsărit, să descopere şi-şi face cruce zicând: «Dă-mi, Doamne, spor», sau «Dă, Doamne, bine» şi-apoi începe.

Inceputul se face dintr'un cap al bucăţii numai câteodată. De obiceiu secerătorii se aşează în acea parte a bucăţii, dincotro firele s'au aplecat din pricina vântului, căci într'adevăr, dacă vântul bate dela miazănoapte, spicele firelor de pâne se apleacă spre miazăzi, iar dacă secerătorul ar începe să secere din această parte spre miazănoapte, spicele l-ar lovì în ochi. Tot cu privire la partea din care trebue să se înceapă seceratul, se ţine seamă şi de înclinarea locului; cu nici un chip nu se poate secerà mergând din deal în vale.

Mai este şi o împrejurare pe care n'o întâlnim la prăşit. Acolo

(1) D-l Farcaşanu, *loc. cit.*, p. 225 şi urm.

(2) Cu privire la lanurile cari se scutură, iată o jâtie moldovenească:

Un om, care aveà un băiat purtat pe la toate târgurile mari, la învăţătură, îi zise într'o vară când venise acasă:

— Dragul tatii, mult am cheltuit şi m'am trudit cu tine ca să-ţi luminezi mintea cu învăţătură grea şi rară. Iată acum te rog şi eu pe tine un lucru: Vezi lanul nostru de grâu nesecerat? Din pricina arşiţei şi a vântului, cum pui mâna pe fir, se rupe spicul şi cade. Poruncescu-ţi dară, ca până mâne, cu învăţătura ta, să nu-l mai văd. M'ai înţeles?

— Înţeleg, tată, răspunse feciorul.

Peste noapte ieşì feciorul afară, şi la răcoare, la lumină de lună şi stele curate, începù să cugete şi să se frământe. Se uità 'n sus, se uità 'n jos, la deal şi la vale, până ce află din ce parte bate vântul. Apoi puse lanului foc şi până să răsară soarele, pe ţarină nu se mai află un spic de grâu!

Aşà învăţătură mai rar în zilele noastre!

(3) Comunic. de d. N. I. Dumitraşcu, din Boureni, jud. Dolj: La noi vorba obişnuită este «Ai început la *secerat?*». «Mai ai de secerat?»

un prăşitor se puteà rotì în dreapta şi în stânga până la doi sau trei stânjini, dincolo de care venià locul sau partea unui alt prăşitor. La secere, aceasta nu se poate întâmplà, căci un secerător, tot tăind *mănunche*, trebue să le aşeze la spatele sale, pe *mirişte*, spre a face un *polog*, iar dacă se îndepărtează prea mult de polog, pierde multă vreme tot ducându-se la dânsul. De aceea secerătorii trebue să fie mai deşi, mai aproape unii de alţii, decum sunt prăşitorii.

Prin urmare, când bucata este lată şi secerătorii sunt puţini, seceratul nu se va începe pe întreaga lăţime a bucăţii, ci numai pe o parte dintr'însa, după care se vor întoarce şi vor luà altă parte. Aceste părţi, fie croite în lungul bucăţii (fig. 53, *a*, *b*, *c*,) fie luate în latul sau lăţimea ei (fig. 54, *a*, *b*, *c*,), se numesc la sing. *postaţă*, *postată* (1) sau *postate*. In acest din urmă caz, secerătorii merg pe

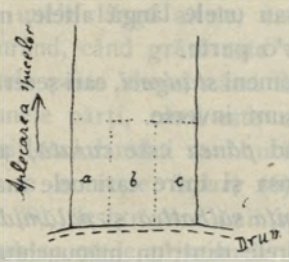

Fig. 53.

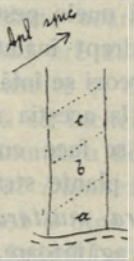

Fig. 54.

hat şi încep a secerà dintr'o parte, urmând astfel până ce *scot postata* sau o dau gata.

4. Când seceratul se face pe un loc mare, unde fieştecine are partea sa anumită, în mărime de o falcie, un pogon, ş. a., această parte se hotărăşte, făcându-i-se pe la colţuri şi pe laturi din depărtare în depărtare—pe lângă *urma*, *dâlma* (2) sau *dâra* (călcarea firelor) cu piciorul, încă şi nişte *momâi*, *şumuioage* sau *nisane* (3) cari nu-s altcevà decât câtevà fire strânse la un loc şi răsucite la spic. Cu privire la alte părţi, putem pomenì că «lanurile mari, pentru uşurinţă

(1) Marian, *Sărbătorile*, I, p. 27: *Postată*, o bucată de loc cât cuprind un şir de secerători.—Din Boureni, Jud. Dolj, comunic. de d-l N. I. Dumitraşcu: «*Postată* sau *postaţă* este cât ieau secerătorii din loc, spre a secerà şi când ajung la capul locului, se întorc iarăş pe altă postată».

(2) *Viaţa agricolă*, III, p. 139. *Dâlmă*, urmă într'un lan; semn prin care se diferenţiază un ogor de altul.

(3) Comunic. de d-l. M. Lupescu, Zorleni, jud. Tutova.

se *răcluesc* la un *obraț*, la două obraţe ori la mai multe obraţe (1) şi pe urmă se dau la secerători bucăţi cari se despart între ele prin *cărări* şi *momâi*, *ciuhe* (2), *ciuci*, *mişane* ori *cocori*».

5. Secerea se ţine în mâna dreaptă, secerătorul se pleacă, având picioarele depărtate unul de altul, cu secerea desprinde din peretele pânii o câtime de fire, cari sunt întâmpinate cu mâna stânga şi strânse mănunchiu. Trăgând cu secerea spre dreapta, mănunchiul este retezat, şi astfel rămâne în mână. Dintr'o singură tăiere mâna nu se umple, adecă, — înţelegând prin *mănunchiu* atât cât se poate cuprinde în mână, nu se poate tăià un mănunchiu dintr'odată. Pentru a întregì un mănunchiu, se va trage cu secerea de mai multe ori.

Când mâna nu mai poate cuprinde alte fire, *mănunchiul* este gata; el este lăsat la spatele secerătorului, pe *mirişte*, numai prin întoarcerea mânii stângi. Secerătorul, urmând astfel, şi punând mai multe mănunchiuri unele peste altele sau unele lângă altele, merge cu seceratul ori drept înainte ori într'o parte.

Foarte rareori se întâlnesc şi oameni *stângaci*, cari seceră cu stânga; se înţelege, la aceştia rosturile sunt inverse.

Seceratul se face cu spor când *pânea* este *curată*, adecă atunci când nu are plante străine într'însa şi între cari cele mai *uricioase* ar fi: *volbura*, *muştarul* sau *rapiţa sălbatică* şi *pălămida*. Volbura, ca o plantă agăţătoare, face ca firele dintr'un mănunchiu să se desprindă cu greu, — adesea numai rupându-se spicele —, de altele. Muştarul şi pălămida se ocolesc cu secerea.

Mohorul este bine primit şi cu plăcere secerat, deoarece fiinţa lui în viitoarele paie le va face mai bune ca nutreţ pentru vite.

Seceratul se face cu spor când pânea este *ridicată;* din potrivă, dacă este *trântită*, seceratul merge greu.

Felul cum taie secerea, — dacă e *spălată* (luciată) sau nu, starea de uscăciune sau jilăveala precum şi rărimea şi înălţimea pânii, înrâuresc şi ele în oarecare măsură.

Cu toate acestea, sunt secerători meşteri cari «seceră'n două mânii», adecă de acei cari, cum fac, cum dreg, au spor mult (3).

In graba care se pune la secere, trebueşte multă cumpătare, căci

(1) Un *obraț* are opt *prăjini*.

(2) Damé, *Terminologie*, p. 56: «*Ciuhă* este un semn ce se face prin iarbă sau grâu, legând un mănunchiu de iarbă sau grâu la vârf, cu alt mănunchiu de fire rupte».

(3) R.-Codin şi Mihalache, *Sărbătorile*, p. 75.

adesea mânile, mai ales cea stângă, din prea mare încordare, începe a se umflà. Umflătura poartă numele de *prichealà* şi se tămădue, după practica poporului, legându-se cu *făină* opărită.

6. Prin unele părţi ale Ardealului, *mănunchiul* se numeşte *palotie* (1), iar prin alte părţi i se zice *otcoş* sau chiar şi *polog* (2).

Prin jud. Muscel, pe unde grânele nu se seceră cu secerea decât atunci când sunt încurcate de vânturi, din mai multe *mănunchiuri* se alcătueşte o *pală* şi din pală se face *snopul* (3).

Prin jud. Vâlcea, mănunchiul se numeşte şi *mărunche*, *mânură* ori *vâslă* (4).

Prin jud. Dolj, se chiamă *mână*; mai multe mâni alcătuite la un loc se numesc mănunchiu sau *mărunchiu* (5).

Obişnuit însă, după cum am mai spus, *mănunchiul* e atât cât poate fi cuprins în mână, iar *pologul* se compune din mai multe mănunchiuri, puse unele lângă altele, ca să le răsbată soarele şi să se usuce mai curând, când grâul este verzuiu, când are *dudău* mult în el, — ori unele peste altele, când firele sunt uscate şi curate.

7. Prin unele părţi, când este aproape să se încheie seceratul, se lasă în mijlocul lanului sau bucăţii un mănunchiu de fire nesecerate, care se numeşte *iepure* (6), *barba lui Dumnezeu* (7) sau *barba popii* (8), despre care unii spun că «aşà e bine să se lase», sau după cum se crede prin unele părţi din Ardeal, grâul, dacă nu se lasă aceste 3—4 spice netăiate, se mânie şi la anul nu va mai rodì, ci va zice:

— Eu îţi pot da atâta *silă* de rod şi tu să nu-mi laşi nici un fir, două ? (9).

Prin jud. Dolj, spicele cari alcătuesc barba lui Dumnezeu se leagă cu un fir de *aţă roşie* (10).

---

(1) Viciu, *op. cit.*, p. 65: mănunchiu de grâu.

(2) N. Păsculescu, *Literatură populară*, p. 370.

(3) Dict. de d-l D. Mihalache, Goleştii-Badii, jud. Muscel.

(4) Comunic. de d-l N. I. Dumitraşcu pentru Obislav-Grădiştea şi d-l I. N. Popescu pentru Voic eşti.

(5) Comunic. de d-l N. I. Dumitraşcu: «poate să fie şi o *mână mărunchiu*, atunci când grâul este mai rar şi omul se depărtează (o vorbă: grâul e mâini—mâini)».

(6) *Şezătoarea*, VIII, p. 101.

(7) *Ibidem*, VI, p. 35.

(8) In Ţepu, jud. Tecuciu.

(9) Dat. şi cred. Rom. din ? comunic. de d-l Petre Ugliş.

(10) Comunic. de d-l N. I Dumitraşcu.

8. După cum am arătat şi la prăşit, şi la secere se întrebuinţează prin unele părţi claca cea plină de veselie şi aducătoare de spor cu puţină cheltueală.

9. Secerea-i grea prin faptul că secerătorul trebue să stea veşnic cu capul plecat spre pământ, pe cea mai călduroasă vreme a anului; O doină de pe Târnave zice chiar că

Nici o boală nu-i mai grea
Ca vara, cu secereà (1).

Cei mai mulţi se vaită de durerea şealelor, despre cari iată ce credinţe aflăm în popor:

Să nu ciocăneşti *ouă roşii* în ziua de *Paşti*, dacă vrei să nu te doară mijlocul la secere (2);

Să nu mănânci *ouă roşii* în cele trei zile ale *Paştilor* (3) sau măcar în ziua dintâi (4);

Dacă primăvara vei vedeà pentru întâia dată *cocostârc* sburând, nu te va dureà mijlocul la secere; dacă îl vei vedeà pe jos, te va dureà (5);

Vara la secere, să nu înfigi secerea cu vârful în pământ, că te doare mijlocul (6);

Ca să nu te doară, să tai un mănunchiu din mirişte şi să-l pui în brâu la spate (7);

Când auzi buratecul cântând primăvara pentru întâia dată, să te dai de-a roata sprijinindu-te în mâini şi'n picioare (8); şi

Când vezi un *furnicar* întâia dată primăvara, să ieai ţărână cu mâna din muşoroiu şi s'o arunci peste cap (9).

9. Cu privire la secerat, nu se găsesc versuri mai frumoase, în

---

(1) *1000 doine*, p. 226.

(2) *Şezătoarea*, I, p. 277.

(3) Dat. şi cred. Rom. din Jorăşti, jud. Covurluiu, comunic. de d-l P. Gh. Savin şi din Gohor, jud. Tecuciu, comunic. de d-l V. Gh. Beldie.

(4) Dat. şi cred. Rom. din Ţuţcani, jud. Covurluiu, comunic. de d-l I. O. Zugravu, din Vârlezi, acelaş jud., de d-l I. N. Vârlezeanu, şi din Schineni, jud. Tutova, de domnii fraţi Kahu.

(5) *Şezătoarea*, I, p. 277.

(6) Cred. Rom. din Ciureşti, jud. Tutova, comunic. de d-l G. V. Şuşnea.

(7) Idem.

(8) Idem.

(9) Cred. Rom. din Schineni, jud. Tutova, comunic. de d-nii fraţi Kahu.

altă parte, ca să-l zugrăvească, decât în vestitele plugușoare ale Sfântului Vasile. Iată un fragment:

...Dumnealui dacă văzură,
Că pânea-i atât de bună,
Nici p'acasă nu mai da,
Ci tocmai în târg la Bârlad s'oprià
Și cumpărară
Nouă ocà de fier,
Nouă de oțel,
Ca să dea la Stan Țiganul.
Dar Stan Țiganul nu erà acasă,
Ci venià din lunca mare,
Cu căciula de-a spinare,
Cu ochii sticliți,
Cu luleaua 'n dinți,
Cu foile între picioare,
Și se văicără că moare.
Și făcură nouă *secerățele*
Cu mănunchi de floricele,
Cu zimții de viorele,
Să tragă fetele cu drag din ele.
Ș'a strâns finii și vecinii
Și vreo trei babe bătrâne,
Cari știu rândul la pâne,
Și pe toți i-a dus
Și pe toți i-a pus
La lucrul pământului,
La puțul porumbului,
La *hilișteа* (1) vântului,
Unde-i vine voinicului a muncì
Și leneșului a odihnì.
A odihnì bine, a dormì.
Iar o babă bătrână
C'o secere cârnă,
Cu dreapta trăgeà,
Cu stânga polog făceà (2)...

Și încă un alt fragment:

[După arat],
La lună, la săptămână,
Își umplù cu apă mâna
Și se duse ca să vadă,
De i-a dat Dumnezeu roadă.
Iar grâiele de departe înverziau,
De aproape îngălbeniau.
Erà 'n paiu ca trestia,
Erà 'n spic ca vrabia.
Erà mândru și frumos
Ca și fața lui Hristos.
Nici prea mare, nici prea mic,
Cum îi mai frumos la spic.
Atunci singur dumnealui,
Peste coama calului,
Lângă grâu s'a alăturat
Și trei spice-a apucat,
In basmà mi le-a legat
Și 'nspre casă s'a 'nturnat.
— Măi femeie, măi femeie,
Grâul nostru o să pieie!
Lelica le-a dus în casă
Și-a pus spicele pe masă.
Casa s'a luminat,
Copiii s'au bucurat.
Lelica frumoasă,
Stăpâna de casă,
Pe masă le-a despicat,
Din gură a cuvântat,
Că nu-i verde, nici uscat,
Numai bun de secerat.
Atunci badea 'mbucurat,
Din bucium a buciumat,
Slugile s'au adunat,
Slugilor poruncă le-a dat,
Și slugile la grajd au alergat
Din grajd pe Murgu au luat,
Un cal graur,

(1) In altele auzim: *vìliște*, *hìriște*, *stèriță*, ș. a.
(2) Culegere din com. Jorăști, jud. Covurluiu, comunic. de d-l P. G. Savin.

Cu şaua de aur,
Negru ca corbul,
Iute ca focul,
Cu poatcoave de argint,
Ce bat bine la pământ.
Şi cu frâul de mătasă,
Impletită viţa 'n şase.
Badea pe el s'a aruncat,
Pământul s'a hâţânat,
Văile s'au răsunat,
Frunza 'n codru a picat,
Sf. Vasile din cer s'a bucurat,
Badea spre Chişinău a apucat,
Auzise că acolo-i fier,
Fier şi oţel.
S'a dus pe uliţa mare
Şi n'a găsit nimica,
Iar pe uliţa din dos,
Tot a fost mai norocos.
Şi-a luat fier şi oţel.
In nouri s'a urcat,
In târgul Bârladului s'a lăsat,
La Stan Ţiganul a apucat,
Fierul şi oţelul i-a dat.
Iar Ţiganul meşter bun,
Bea luleà făr' de tutun,
Cu pila pilià,
Cu ciocanul băteà,
Şi-i dădù poruncă şi plată
Să-i facă secerile îndată,
Şi mai mari, şi mai mici,
Să le vie bine la voinici,
Mici şi *îmbârligăţèle*
Pentru fete tinerele.
Seceruica cea mai bună,
Pentru baba cea bătrână,
Şi-a pus badea slugile,
Le-a pus la secerat,
Cu dreapta secerau,
Cu stânga legau... (2).

CAPITOLUL III.

Smulsul.

Anii de secetă precum şi locurile prea sărace ori sărăcite fac de multe ori ca holdele să nu poată fi secerate din pricina micimii lor.

Intr'adevăr, dacă s'ar secerà, paiul cu spicul ar fi prea scurt şi poloagele nu s'ar puteà legà în snopi. Afară de aceasta, grânele fiind sămănate nu numai pentru grăunţe, ci şi pentru paie,—pentru nutreţul vitelor pe timpul iernii—, câtimea paielor s'ar micşorà prin rămăşiţa,— miriştea,— ce-ar fi lăsată după secere.

Din aceste pricini, gospodarul mâhnit începe să-şi smulgă pânea de-a rândul, scuturând mănunchile de talpa piciorului, ca să curgă toată ţărâna din rădăcina firelor. Dacă această ţărână n'ar curge, ea s'ar amestecà la treier cu grăunţele şi le-ar micşorà calitatea.

La *smult* sau *smuls* poloagele se fac ca şi la secerat. Facerea poloagelor se mai numeşte şi *pologit*, iar verbul e *a pologì*.

CAPITOLUL IV.

Cositul.

1. Sunt părți din țară unde *seceratul* rămâne numai cu numele, pe unde *sămănăturile* se cosesc. Astfel se întâmplă prin multe sate din jud. Botoșani, în întreagă Dobrogea și în deobște prin părțile deluroase și păduroase, unde «locurile de hrană sunt puține sau sărăcăcioase, dar mai ales pe unde așà se pomenește din vechiu».

Prin Moldova de jos, cei ce-și cosesc semănăturile sunt huliți: «Păcat de pâne c'o strică!»; «apoi cum să mai dea Dumnezeu, când își bate joc de dânsa!». Le spune astfel, și cu drept cuvânt, căci un cositor sau cosaș nedeprins, face ca o mulțime de spice să cadă jos, scuturându-se din fire. *Coasa* este socotită numai pentru a cosi sau *a da jos* fânul sau *mohoarele (păringul, mohorul* alcătuit din *mohor* și *popușoiu)*, iar grânele nu se cosesc decât atunci când sunt hotărîte de-a dreptul pentru nutreț (ovăzul verde, secara buiecită sau orice grâne cari au fost stricate de *piatră* sau grindină și cari prin urmare nu pot fi bune de sămânță).

Prin părțile unde secerea este înlocuită cu coasa, grânele se cosesc numai când sunt *curate*, când n'au *buruean* (1) și-s înalte (2), ceeace se întâmplă mai des.

2. *Coasa* (3) (fig. 52) are: *B, fierul, pânza, custura, trupul coaseĭ* sau *coasa* propriu zisă, care este de oțel bătut. Când oțelul este prea *moale*, coasa se îndoaie; când este prea *iute*, coasa se rupe. La *coasă* deosebim *2, gura* sau *tăișul* care taie, *3, varga, vergeaua, muchea* sau *arcana*, o dungă perpendiculară pe pânză care-i dă tărie spre a nu se îndoi sau rupe, *4, coada, măseaua, mănușa* sau *mâna*, care se îndreaptă de-a curmezișul pe pânză și poartă pe dânsa un *5, dinte*, numit și *bonțoc, cățel* sau *măseà*, ce intră într'o gaură făcută în lemnul coasei.

Pânza se întărește în *toporâie, toporâște, coporâe* sau *cosie, C*, care la unii cosași este frumos înfloratà cu crestături de cuțit. Unele toporâi sunt împărțite prin crestături în palme, putându-se măsurà cu dânsele ca și cu stânjinul.

---

(1) Buruiană.

(2) Culegere din Goleștii-Badii, jud. Muscel.

(3) Vezi T. Pamfile, *Industria casnică la Români*, p. 141—2 și *«Ion Creangă»*, III, p. 226—7.

Toporâia are pe la mijloc un lemn scurt, înțepenit într'o dăltuitură, care se numește *cocârlă*, *picior* (1), *mănunchiu* sau *mâner*. La cosit, coasa se duce ținând-o cu mâna dreaptă de picior, iar cu cea stângă de capătul puțin subțiat al toporâiei.

Coasa se întărește sau se înțepenește în toporâie alipindu-se mânușa de capătul toporâiei, astfel ca să intre cățelul la locul său; peste ambele să strânge cu o *brățare* sau *cârceie* de fier, *D*, care are către o parte două unghiuri, iar către cealaltă parte este rotundă.

Înțepenirea brățării se face cu ajutorul unei *pene* de lemn, *E*.

Izbindu-se cu vârful în pământ, sau dând peste o tufă ori o rădăcină, coasa se rupe de lângă măseà; pentru a preîntâmpinà acest neajuns, coasa se *vărgălueşte* cu o *vargă* sau o *legătură de fier*, *(B, 6)*, ce pleacă din capătul măselei și merge pe lângă arcană până aproape de mijloc, sau câte odată chiar până la vârf (2).

Prin unele părți varga coasei nu este bătută în mănușă, ci, după

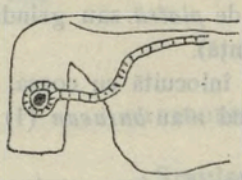

Fig. 55.

Fig. 56.

ce face un arc, se termină printr'un inel care vine și se prinde slobod în cățel (fig. 55).

Ascuțirea unei coase se face în chipul următor: se iea o *batcă* (fig. 56) ce se compune dintr'un con de lemn în care stă înțepenit un cuiu de fier ca un fel de nicovală și se bate în pământ. Prin alte părți batca are (fig. 52 F.) *1*, *nicovala* de oțel mai moale, în chip de nicovală sau gură de ciocan; partea cea mai de seamă a ei este *gura*, *2;* când batca este prea tare, ciocanul se știrbează. Nicovala se înțepenește în *3*, *pop*, *picior*, *batcă*, sau *butucer*, care este de felurite chipuri.

(1) Fetelor scunde li se cântă prin Suceava:

Tu Mariţo, scurtă, groasă,
Bună-i fi *picior* la coasă!

(2) D. I. Fărcășanu, *loc cit.*, p. 226—7: «*Legătoarea* se pune de Țigan, care *vâră* sau *scaote coasa de sub iarbă*. Coasele slabe în trup și în gură se *culcă*, se încreţesc, li se *bălţează* gura».

Prin jud. Suceava se zice la olaltă *bătălie*, înțelegând prin aceasta batca și ciocanul (1).

La nevoie, în loc de batcă se folosește și o muche de topor sau secure înfiptă într'un lemn.

A bate coasa e un adevărat meșteșug (2) și se face în două feluri. Când nicovala este lată, ciocanul este subțire și cu dânsul căutăm să subțiem prin ciocănire tăiușul coasei; când nicovala e cu gura de ciocan, coasa se pune cu gura în jos (altfel decum se vede în fig. 52) pe batcă, iar deasupra se ciocănește cu muchea lată a ciocanului.

Coasa se bate sau *țigănește*, cu batca așezată între amândouă picioarele, sau stând cosașul răzămat într'un cot, pe-o coastă, răzămând cotul mânii ce ține ciocanul pe un șold. In acest caz vede mai bine felul cum să se lovească coasa.

Ciocanul cu care se bate coasa este de oțel bine călit și are *1*, *gura* cu care se ciocănește tăișul coasei ca să se subțieze, *2*, coada de lemn tare și *3*, *muchea*.

Pentru a netezì zimții cari se fac pe gura coasei, aceasta *se dă*, *se ascute* sau *se trage* pe o parte și pe cealaltă cu *arceriul*, *cutea* sau *gresia*, care nu-i altceva decât o piatră de ascuțit, cubică mai rar și mai des paralelipipedică sau bitronconică, (fig. 52, *I*). Tot cu arceriulud din când în când se trage coasa spre a-i îndepărtà *mâlul* care mâlește coasa. Mâlul se compune din praf de pe firele de fân, care, amestecat sau muiat de seva fânului, se așează pe coasă și-i îngroașă gura. De mâl arceriul se șterge cu o *petică* sau *cârpă* pe care cosașul o ține în brâu.

Fig. 57.

Gresia se ține într'un *toc* sau *tioc* (fig. 52 *J*), făcut în întregime din lemn, cu ureche sau chiotoare cu tot, sau are o ureche de fier (fig. 57).

Un alt soiu de tioc (fig. 58) este paralelipipedic, cu un perete prelungit și înclinat, căci întâmplându-se să pătrundă apa prin fund din cauza vreunei crăpături sau a sdrun-

(1) *Șezătoarea*, II, p. 149.

(2) De aceea se face o legătură cu înțeles adânc între *brăbat și batereá coasei*, când se zice:

La toată casa
Bate coasa,
Numai la mine
N'are cine!

cinelii, să nu se prelingă pe picioarele cosașului. Tiocul se poartă la spate atârnat de un băț, cu două ramuri, ce stă înfipt în brâu (1).

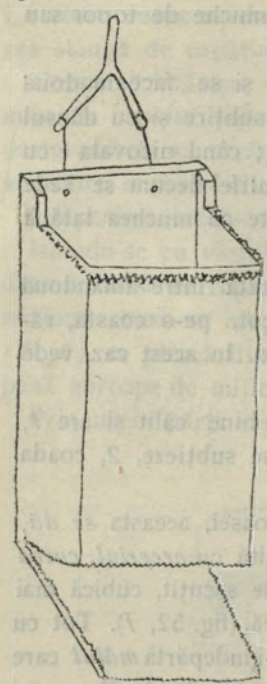

Fig. 58.

Mai înainte, când tocurile nu erau iscodite, cosașii purtau *boalce*, niște oliță sau moșoiace, și chiar *doniciore*.

In tocuri se află apă ca să țină gresia totdeauna umedă, iar ca apa să nu sară de smuciturile brațelor, tocul este umplut cu paie sau cu iarbă.

Acestea se pot spune despre coasă, care servește la cositul pânilor și al nutreturilor. Pentru grâne însă, mai în totdeauna coasa mai are un *cârlig* sau *buhaiu* (fig. 52 C. 3) care ce compune dintr'o vărguță cu un *clenciu* la vârf, ce se leagă de toparâie prin două ațe, două *cheotori*: cea de jos 5, și cea de sus, 6.

Fig. 59.

Alteori se pot pune și două cârlige la coasă.

Prin unele părți din Oltenia coasa cu cârlig se numește *coasă împiedcată* (2). Prin aceste părți cârligul e legat de coporâie prin trei locuri (fig. 59, *1*, *2*, *3*). Unghiul ce-l face cârligul cu coporâia este mai mare sau mai mic, după cum și pânea este mai mare sau mai mică. Legăturile sunt de sârmă, căci ața se *taie* sau se rupe.

In loc de cârlige întâlnim adesea pusă la coasă o *hreapcă* (3), — dela care cositul se numește și *hrepcuit*, — care nu-i altcevà decât o mică *grebliță* (fig. 52), care face să i se dea coasei și numele de coasă cu *grebliță* sau *grebluță*.

(1) După cele văzute în jud. Muscel.

(2) Din Boureni, jud. Dolj, comunic de d-l N. I. Dumitrașcu; «*Hreapcă* noi n'avem, [cum de altfel se află prin jud. Mehedinți], ci numai coasă împiedecată».

(3) Din Nemțișor, jud. Neamț, comunic de d-l A. Moisei: «*hreapcă*, o nuia strâmbă așezată la coasă, ca să așeze ovăzul spic la spic și rădăcină la rădăcină».

Cârligul și grebla au de scop să desfacă din peretele holdei numai firele pe cari coasa le va tăià, să le strângă mănunchiu și să le culce spre stânga, spic la spic ori rădăcină la rădăcină, spre a puteà mai în urmă să fie legate cu ușurință și cu rânduеală.

Când cosașii merg la cosit pe departe, coasele, adecă pânzele nu-s puse la coporâi, ci stau intinse pe aceasta și legate cu ață.

Sporul cositului stă în voinicia cosașului, dar și în felul coasei, care atârnă dela calitatea oțelului și dela chipul bătutului. O coasă rea, oricât de măiestrit ar fi bătută, tot rea rămâne, de unde a și rămas chiar zicala celui ce nu vrea să se îndrepte: «*îl bate ca pe-o coasă rea*, dar de geaba!»

Sunt însă meșteri cari știu să aleagă coasele; sunt oameni cunoscători cari cumpără pentru alții; în ce le stă însă meșteșugul, ei nu spun nimănui, căci cu aceasta, — ca babele cu descântecele, — capătă câte cevà pentru cinstit ori pentru luleà.

Unii, spre a vedeà dacă o coasă este bună sau rea, scuipă pe arcană și peste scuipat pun un paiu cruciș pe coasă; dacă paiul se îndreaptă dealungul arcanei, spun că-i bună coasa.

Alții zic că o coasă bună trebue să dea la lovire un sunet subțire și prelung. Trăgând pe gura ei cu o piatră, coasa trebue să lase scântei cari să se lipească de dânsa, iar nu să se împrăștie (1)

Sunt și meșteri cari dintr'o coasă rea fac una bună «de frică!»: «o apucă mânioși, o trag la tocilă, o bat, o ascut, o trag din nou la tocilă, o *muncesc* în fel și chip, și coasa trebue să-și vină odată și-odată în minte!» (2).

Din coase vechi, rupte, gospodarii își fac custuri.

3. Spicele de grâu, fiind culcate la stânga spic la spic și cotor la cotor, alcătuesc o brazdă *cosită* pe miriște. Prin unele părți această brazdă se numește *polog* (3).

Prin altele, tot din ținuturile de sus ale Moldovei, și numai pe unde grâul se seceră rar, poloagele obișnuite făcute cu secerea se numesc *mănunchi*.

Pe miriște sau pe cositură, brazdele sau poloagele așteaptă până se leagă.

Prin Ardeal se crede pe alocuri că după ce se isprăvește o holdă

(1) Culegere din Goleștii-Badii, jud. Muscel.

(2) T. Pamfile, *Industria casnică la Români*, p. 142.

(3) Al. Vasiliu, *op cit.*, p. 205: *polog*, ovăzul, grâul sau orzul dat jos cu coasa.

de cosit, seara, cosașul trebue să-și ascuță îndată coasa, căci astfel «ducând-o în spate către casă, se călătorește dracul pe ea» (1).

CAPITOLUL V.

Legatul și adunatul snopilor.

1. *Poloagele* secerate sau *brazdele* cosite stau pe mirișe sau cositură până către seară, când se *leagă*, sau se *mrejuie* (2), adecă se fac *snopi*. Aceasta se întâmplă numai dacă sunt uscate; dacă sunt încă verzi, fie din pricina buruienilor, fie dintr'a firelor, ele se lasă până se usucă bine, căci legându-le astfel, ele nu se vor mucezì și nu se vor *aprinde* nici în snopi.

In orice caz, un dușman mare al poloagelor și al brazdelor este furtuna care împrăștie și ploaia care udă; amândouă cer o muncă nouă, *întorsul* poloagelor sau brazdelor de partea cealaltă.

Legarea snopilor se face cu *legătoarea*, pl. *legători*, sau *legătura*, pl. *legături* (3), pentru cari la seceră se lasă o *vetrișoară* sau un *petec*, nimit și *părtal* nesecerat, pe unde-i pânea mai mare și mai în putere, spre a se smulge, scuturând țărâna de talpa piciorului, sau secerà, când pânea e prea înaltă, ca la ovăz (ovăsc) sau secară.

Pentru o legătură se ieau (fig. 60) două mănunche, se pun spic la spic și se răsucesc cum arată *B* din figură și apoi se alătură mănunchile, rămânând partea spicelor răsucită la mijloc, între paie. Legătorile le fac cei bătrâni, bărbații mai ales, ca să se scutească de durerea de șale a seceratului. Făcute din vreme, legătorile se udă cu apă și se învelesc cu poloage (fig. 60, *A*), ca să nu se usuce și să se rupă la legat.

Când pânea e prea mică, se fac legături *din trei*, adăugându-se la *B* încă un mănunchiu astfel: se răsucește partea cu spicele celui de al treilea mănunchiu împrejurul unui mănunchiu al legătoarei *în două*, se desface în două acest din urmă mănunchiu și prin deschiderea aceasta se *petrece*, se vâră cotorul mănunchiului al treilea și se întinde ușor.

---

(1) Comunic. de d-l P. Ugliș.

(2) Comunic. de păr. Fl. A. Drăghici, com. Principele Ferdinand, jud. Teleorman: *a mrejuì*, a legà un snop fie de cereale, fie de nuiele, nu cu toată inima, ci mai mult a lene.

(3) Culegere din com. Voicești, jud. Vâlcea, comuuic de d-l I. N. Popescu.

Când pânea *ta* nu-i bună de legători, smulgi dela vecin şi pentru partea smulsă îi pui un polog sau mai multe din pânea ta. Supărare nu poate fi!

Când nici pânea lui nu-i bună, îţi faci legătorile într'alte bucăţi ale tale şi le duci unde trebue cu *sarcina*, cu *spinarea* (în sarcină

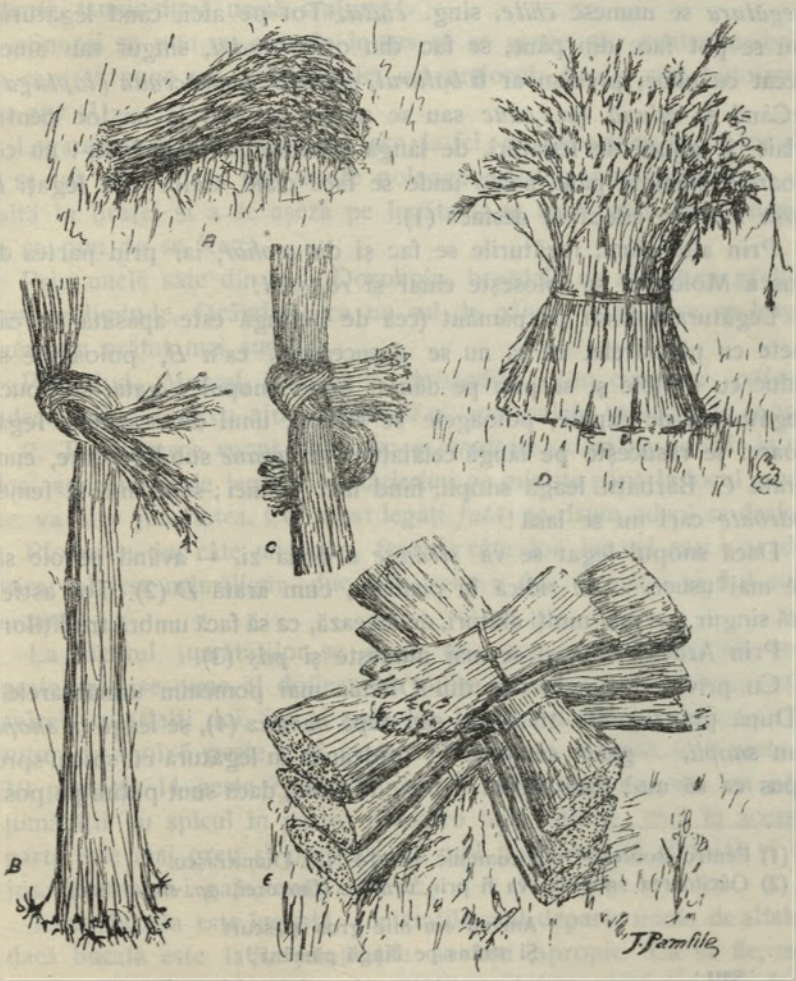

Fig. 60.

şi pe umeri) sau cu carul, ori, în sfârşit, îţi legi snopii cu legători de *lăptugă* (1), smulgând-o, împreunând firele dela vârf ale celor

(1) Numele nu-l aflu în Z. Panţu, *op. cit.*

două mănuche, și răsucindu-le, ca să nu se desfacă. Acest soiu de legători se face mai întotdeauna odată cu legatul. Legăturile de lăptugă sunt rele, căci până la căratul snopilor se usucă și se rup multe dintr'însele.

Prin unele părți din jud. Dolj, cele două mănuchiuri ce alcătuesc *legătura* se numesc *chite*, sing. *chită*. Tot pe aici, când legăturile nu se pot face din pâne, se fac din orice *dudăi*, singur sau amestecat cu pâne, precum ar fi *bălurul*, *cicoara* și *sărăceaua (lăptuga)*. «Când se *adună* (se *aduc* sau se *strâng* snopii) la un loc pentru claie, îi apucă de legături, de lângă înnodătură și târîndu-i cu cotoarele înnainte până acolo unde se face claie. Celor rău legați *le iasă mațele*, adecă se desfac» (1).

Prin alte părți, legăturile se fac și din *mohor*, iar prin partea de sus a Moldovei se folosește chiar și *rogozul*.

Legătura întinsă pe pământ (cea de lăptugă este apăsată pe capete cu picioarele, ca să nu se desucească), ca'n *B*, poloagele se aduc cu brațele și se pun pe dânsa. Când snopul e gata, se apucă legătoarea de capete, poloagele se strâng, unul din capetele legătoarei se răsucește pe lângă celălalt și se *supune* sub legătoare, cum arată *C*. Bărbații leagă snopii, fiind mai voinici; sunt însă și femei *bărbate* cari nu se lasă!

Dacă snopul legat se va *strânge* a doua zi, — având nevoie să se mai usuce, — se ridică în picioare, cum arată *D* (2). Tot astfel stă singur, ori mai mulți alături, de amează, ca să facă umbră trudiților.

Prin Ardeal, snopul se mai numește și *pâș* (3).

Cu privire la unele sate din Oltenia mai pomenim următoarele: «După prânz (orele 10 a. m.) sau după *namiaz* (4), se leagă *în snopi* sau *snopii*, — grâul se pune în totdeauna în legătură cu spicul spre apus ca să nu-l fure vântul (5), — de unul, dacă sunt puțini pe pos-

(1) Pentru Boureni-Dolj, comunic. de d-l N. I. Dumitrașcu.

(2) Gâcitoarea snopului va fi prin urmare (Govorei, *op. cit.*, p. 346):

Am un om mic gros și scurt
Și strâns pe lângă pământ;

sau:

O sută de frați,
Intr'un brâu legați.

(3) Viciu, *op. cit.*, p. 65: «Holda-i secerată și legată *pâșuri*».

(4) Se pronunță *namgniaz* (*gn* francez.) (Nota comunic.).

(5) In deobște cu spicele dincotro bate vântul.

tată, sau 2—3, mai ales bărbați, când sunt mai mulți. După legare îi pun cu spicile în sus, în picioare, spre a se coace mai bine. Dacă sunt copți, îi trânteşte cu genuchele.

«La legat vede stăpânul locului, — căci el întotdeauna leagă snopii, firele rămase pe urma secerătorilor [şi strigă]: «U! măi! v'ajung *tăunii;* tăunii după urmă v'ajung!»

«Snopii se pun cu spicele în sus să se usuce, sau pentru umbră, la care se pune ori copilul mic, ori urciorul, *boata* sau butoiaşul cu apă (1)»

Legarea brazdelor cosite se face la fel, cu deosebire că în loc de a se luà polog, ori mai multe poloage (câte se pot cuprinde la olaltă în braţe) şi a se aşezà pe legători, se ieau părți din brazde şi se pun de se leagă.

Prin unele sate din jud. Dorohoiu, brazdele se adună cu grebla rostogolindu-le, făcându-le ca un sul de pânză, după care se leagă cum am arătat mai sus (2).

Prin jud. Muscel, poloagele dobândite prin coasă *se pălesc*, adecă se fac *pale* cu ajutorul *furcii* şi apoi palele se leagă în snopi.

2. Treisprezece snopi alcătuesc o *jumătate;* deci se adună la un loc, apucându-i de legături şi târîndu-i pe mirişte până la locul unde se va face jumătatea. Cei prost legați *fată* pe drum, adecă se desfac.

Plodurile duc câte un snop, femeile câte doi, iar cei cari «cu adevărat plătesc mămăliga», duc câte patru: doi în mâni şi doi subsioară.

La făcutul jumătăților se pune un snop jos; în faţa lui, spic peste spic, se pune al doilea; al treilea se aşează de-o parte, peste spicele celorlalți doi, iar al patrulea în faţa acestuia, peste spicele tuturor; apoi 5 peste 1, 6 peste 2, 7 peste 3, 8 peste 4, 9 peste 5, 10 peste 6, 11 peste 7, şi 12 peste 8. Al 13-lea se pune ca *vârf* jumătății cu spicul în partea dincotro bate vântul, căci în această parte este mai greu şi prin urmare nu-l poate *umflà* (înfoià) şi da jos. Jumătatea-i gata, cum arată *E.*

Când bucata este îngustă, jumătățile sunt departe unele de altele; dacă bucata este lată, jumătățile se mai apropie. Ca să fie, mai târziu, căratul mai lesnicios, jumătățile se fac în acest caz câte două alături, câte trei, patru ori, în sfârşit, cum socoteşte gospodarul.

(1) N. I. Dumitraşcu, pentru localitatea citată.
(2) Culegere din Hânțeşti-Dorohoiu.

Două jumătăți alcătuesc o *claie*, care este o unitate de măsură pentru pânea secerată: «Am 70 de clăi pe Bâzu și 13 clăi pe Valea-Mățului», adecă 140 de jumătăți într'un loc și 26 într'altul.

Unii gospodari fac jumătățile din 17 snopi, având în loc de 3 snopi câte 4 pe latură, dar rareori; alții din 21 de snopi, încă mai rar. Unii le fac din 14 snopi, punând unul dedesupt, peste care se așează 1 și 2. Pe vremuri ploioase, zice omul, în chipul acesta în loc să putrezească doi snopi, putrezește numai unul; adevărul grăește altfel: în loc să dea *jităria jitarului* câte un snop dintr'o claie ori din două clăi, adecă unul din 26 sau 52, dă unul din 28 sau 56 și astfel se îmbogățește!

Prin unele părți din Bucovina, pe unde rareori pânea se leagă în snopi, jumătatea de claie are 10 sau 20 de snopi. Prin părțile de-la țară, — la șes, — «jumătatea de claie constă în totdeauna din 15 snopi» (1).

Prin părțile Moldovei de sus snopul de-asupra se pune cu cotoarele paielor în sus și cu spicele în jos, răsfirate în patru părți. El se numește *popă*.

Prin jud. Muscel jumătatea se numește *picior; picerile* au câte 13 snopii, din cari cel de sus se numește *măgar* (2). Tot astfel se numește și prin jud. Vâlcea; pe aici, mai înainte, picerile se făceau din 15 ori 17 snopi (3).

Prin jud. Gorj, clăile (4) se numesc *cârstace* (5). In Dolj însă avem *cârsta* alcătuită din 9 sau 13 snopi «așezați în regulă» (6); li se zice *cârste, cârstăți*, spre a denumi jumătatea sau claia (7).

Prin jud. Dolj întâmpinăm adesea cârste alcătuite din 7, 9, 11 sau 13 snopi; patru cârste alcătuesc o *claie* (8).

---

(1) D. Dan, *Straja*, p. 45.

(2) Culegere din Goleștii-Badii, Muscel. — Vezi și *Viața agricolă*, I, p. 88.

(3) Comunic. de d-l. I. N. Popescu, pentru Voicești.

(4) D. Dan. *Straja*, p. 45: «Mai adese se adună pânea cea albă în *căpițe* numite *clăițe*» (de sigur că de cositură).

(5) Damé, *Terminologie*, p. 56.—Nu știm ce ar fi *stoave*, clăi, stoguri (*Viața agricolă*, I, p. 89).

(6) Șt. St. Tuțescu, *Taina ăluia*, p. 96.

(7) *Viața agricolă*, I, p. 89.

(8) Pentru Boureni, comunic. de d-l N. I. Dumitrașcu. Tot d-sa ne mai trimite: «9—10—11—12—13 și mai ales 9—11—13 snopi formează o *cârstă;* al treisprezecelea este *măgar;* îl pune cu spicul mai jos spre apus, ca să nu se desfacă cârsta și să nu se ude ceilalți snopi când ploua; două cârste [fac] un *picior;* 2 picioare («două *picioare*» nu se zice niciodată), o *claie*».

Prin unele părți, jumătățile sau picioarele se numesc *clăițe* (1): prin altele, din Oltenia, li se zic *petițe* și cuprind fiecare câte 14 snopi (2).

Prin Ardeal, jumătatea se numește *cruce* și are 17 snopi; cel de deasupra este botezat *popă* (3).

Prin unele sate din jud. Iași, precum în satul Românești, am văzut *clăi*, nume ce-l poartă obișnuitele jumătăți, — cu snopii puși nu în patru părți ci în trei părți, având prin urmare 7, 10 sau 13 snopi de claie.

Dela aceste chipuri de *a face clăi* sau de *claĭ* (4), plugarii noștri se îndepărtează foarte rar; numai rareori se pot vedeà pe o miriște câte trei snopi puși cu spicele unuia peste ale celuilalt, făcându-se aceasta numai în cazul când snopii mai au încă nevoie de a se svântà sau uscà. Alteori și mai ales pe moșii mari, după cum am văzut pe Bărăgan și prin jud. Brăila, un rând de snopi dela o jumătate nu este simplu, adecă snopii nu stau unii peste alții, câte unul, ci unii peste alții câte doi alăturea; deci la acest soiu de jumătăți, crucea de jos a jumătății nu va fi compusă din 4 snopi, ci din 8 și prin urmare o jumătate nu mai are 13 snopi, ci 25.

Tot pe moșii mari, de pe cari snopii se vor cără de-a dreptul la treier și unde prin urmare nu se vor mai face clăi sau stoguri, snopii se adună chiar pe miriște în mici clăi de câte 100 de snopi în mijlocie, atât cam cât se poate încărcà cu carul dintr'o singură dată.

In sfârșit *secara*, având paiul înalt și snopii ei fiind prea lungi, câte odată nu se poate așezà în clăi ca și celelalte grâne, căci o astfel de claie s'ar dărămà; de aceea snopii ei se pun rezemați unii de alții, *în picioare*, adecă cu spicele în sus, câte 5—6 la un loc (5).

3. Dintre unelte, am pomenit mai sus, când a fost vorba de legatul brazdelor de pâne cosită, de greblă și de furcă.

---

(1) *Viața agricolă*, I, p. 88.
(2) *Idem*, p. 1008.
(3) Viciu, *op. cit.*, p. 38.
(4) Pentru Boureni-Dolj, comunic. de d-l N. I. Dumitrașcu.
(5) Văzute în Ciocani-Tutova.

Grebla fig. (61) are o *coadă* și doi craci *împănați* într'o lozbă ce cuprinde, asemenea împănați, un număr de dinți de lemn.

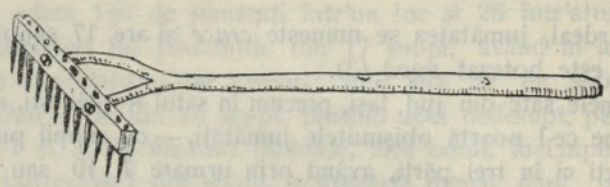

Fig. 61.

Furcile se fac din lemn tare: *gârneață* (stejar), *ulm*, *frasin*, *corn*, *alun*, ș. a., care trebue să fie și mlădios. Nuiaua cu ramurile trebuincioase se taie de verde, se pune la îndoit într'un *jug* (fig. 62) și primăvara se lucrează. Furca (fig. 63) are *coada* puțin curbată, iar *coarnele*, două sau mai multe (fig. 65), sunt curbate și cu vârfurile ascuțite, ca să poată pătrunde prin paie.

O furcă mare se numește *furcoiu* sau *ciolpău*.

Fig. 62.

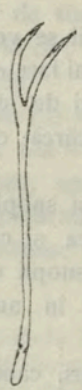

Fig. 63.

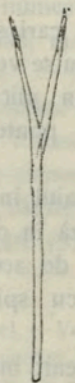

Fig. 64.

Fig. 65.

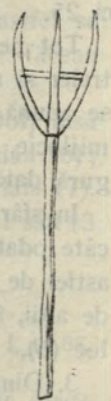

Fig. 66.

Pentru paie mărunte și pleavă se întrebuințează o furcă cu rețeà, numită *lingură*.

Alt soiu de furci sunt făcute de lemnari de meserie (fig. 66); ele însă nu sunt așà de trainice, deoarece nu-s «dintr'una», adecă dintr'o bucată, ci din trei bucăți sau mai multe, după numărul coarnelor ce le au.

O furcă cu coadă şi coarnele drepte (fig 64) poartă numele de *ţăpoiu*. El cuprinde în coarne, nu pe coarne; cu el se ridică sus, nu în lături. Un ţăpoiu cu coadă foarte lungă se numeşte *vârfar*, iar unul de mijloc *ţunchinar*.

Colţa este o furcă de fier, strâmbă, cu care se trag paiele făcute (1).

4. Mergând pe nisipoasele sau pietroasele costişe ale Dobrogei, ori privind şi ţarinile de dincoace de Dunăre într'un an secetos, vom vedeà aproape pretutindeni, în loc de jumătăţi şi clăi, nişte moviliţe cari seamănă cu cele de fân. Ele cuprind cositura de pâne şi se numesc *porcoaie*, *căpiţe* sau altfel, după cum vom vedeà când va fi vorba despre nutreţuri. In aceste împrejurări, legatul în snopi nu se face, fiindcă aşà s'a apucat, — un obiceiu vechiu adus de lipsa braţelor sau de *ovăz* mai ales, care, fiind «prost», nu poate să se bucure de o muncă mai rânduită.

Pentru a face căpiţele, se foloseşte furca şi grebla; cu furca se iea din brazde cât se poate şi se duce la locul unde trebue să se facă porcoiul, iar cu grebla se adună firele cari au căzut din furcă, pe acele ce nu s'au putut luà cu furca şi pe acele împrăştiate de vânt sau de coasă, cu prilejul cositului.

Făcând cositura pe vremuri bune, se risipesc o mulţime de spice şi apoi îndestul de multe putrezesc sub căpiţă, când aceasta a fost făcută pe pământul ud sau pe timp ploios.

5. Intovărăşirile despre cari am pomenit la prăşit, — clăcile, — le întâlnim şi la secere, cu toate că mai rareori. Trebue însă să reproducem pe de-a'ntregul felul prea frumos cum în unele părţi din Ardeal se face claca ce poartă numele de *pana* sau *cununa* grâului:

«Pe la poalele Munţilor, fiecare sătean când termină cu seceratul, împleteşte din spice o frumoasă *pană* sau cunună pe care cu mândrie o duce acasă. Cu ocaziunea ducerii cununii toţi cari au apă la îndămână îl udă şi chiar şi copilaşii aleargă după el cu doniţele cu apă.

Cununa se atârnă de pe peretele deasupra mesei şi când gazda casei a isprăvit cu sămănatul grâului, o împlântă în capătul pământului, unde a tras cu plugul cea din urmă brazdă.

Cea mai mare veselie împreunată cu *pana grâului* este aceea, când vreun fruntaş din sat a acordat *claca jocului* pentru o zi la secere.

(1) Cfr. T. Pamfile, *Industria casnică la Români*, p. 143—4.

Fruntaşul în timpul eceriі chiamă pe *căpeleşi* şi le arată ziua în care doreşte ca să fie *claca*. *Impresara* clăcii, căpeleşii, vătavul jocului şi mai mulţi feciori pleacă cu lăutarul prin sat. La fiecare poartă unde e fată mare se opresc şi joacă, iar căpeleşii intră în casă rugând pe părinţi să binevoească a o lăsà la *claca jocului*. Numai când s'a întâmplat vreo nenorocire în familie, refuză părinţii invitarea.

A doua zi înainte de răsăritul soarelui, feciorii pleacă cu lăutarul la casa fruntaşului, care merge cu ei la câmp şi le arată holda.

In acelaş timp sosesc necurmat din sat fete, neveste şi bărbaţi la holdă, unde se înşiră pe câte un spaţ anumit spre a-l secerà şi acel spaţ se numeşte *postate*. In fruntea postatei e unul din căpeleşi care conduce pe secerători, lăutarul se preumblă cântând din vioară dela un capăt până la celălalt al postătei, iar călußarii joacă, pe când fetele şi nevestele, acompaniate de bărbaţi, cântă secerând, încât se clatină frunza în codru. Toţi *clăcaşii* sunt îmbrăcaţi în haine de sărbătoare.

In ziua *clăcii*, în curtea fruntaşului e o mare mişcare; toate finele şi muierile oamenilor săi de casă sunt ocupate cu gătitul mâncărilor, cu pusul meselor, cu măturatul şi udatul curţii, încât nu mai ştiu unde le este capul, pentru ca să nu fie defăimate de clăcaşi. Când nu mai este decât o postate de secerat şi soarele se apropie de deal, fetele mai meştere se retrag la o parte şi împletesc din spice *pana* sau *cununa* pe care o oferă membrului familiei prezent la holdă şi acesta o încredinţează unui fecior sau unei fete spre a o duce.

La plecare clăcaşii se formează în coloane, cel cu pana înainte, după el feciorii ţinându-se pe după cap, la mijloc lăutarul şi în urmă fetele şi nevestele ţinându-se de peste mijloc. Cântecele şi chiuiturile răsună, încât satul întreg îl pun în picioare. Din toate curţile ies căsenii cu doniţi de apă şi aleargă pe uliţă ca să ude pe cel cu cununa, care, când ajunge acasă, pare că ar fi scos dintr'un râu. La poarta casei, deasemenea toţi cei din curtea fruntaşului îl udă, încât curge apa ca valea de pe el, iar în pragul uşii îl aşteaptă stăpâna casei, care-l stropeşte cu apă dintr'un păhar şi îi dăruieşte un fiorin în piesă de argint. De aici stăpâna, însoţită de cei trei căpeleşi şi de lăutar, îl conduce în casă, unde după ce

au așezat cununa, îl cinstește cu câte un păhărel de vinars, iar cel care a adus cununa se duce să-și schimbe hainele.

Masa e întinsă în curte și în frunte șade gazda casei, iar la stânga lui să înșiră muierile și la dreapta bărbații. Băuturile și mâncările sunt din cele mai bune și după masă se încinge prin curte *haidăul* (jocul). Toți membrii familiei, oricât de mari boieri ar fi, ieau parte la această veselie generală; ea ține până după miezul nopții, când gazda casei adunând împrejurul său pe clăcași, le închină câte un pahar cu vin, mulțumindu-le pentru bunăvoința ce au arătat-o de a nu-i ocoli casa și masa și pentru rândueala ce au păstrat-o.

Cu această solemnitate se termină frumoasa zi a zeiței *Ceres*, serbătorită în aceste ținuturi frumoase românești cu atâta veselie și ordine minunută» (1).

6. In sfârșit mai trebue să pomenim și faptul, că după sfârșitul seceratului la grâu, femeile bătrâne merg chiar pe bucățile altora, și adună spicele scuturate la secere. Aceste spice, bătute mai târziu, vor da grâul din care după măcinare se vor face *litiile*, acele pâni din cari preotul va sfinți anafora (2).

CAPITOLUL VI.

Căratul snopilor.

1. De obiceiu, dupăce toți oamenii și-au isprăvit secerea, *se dă drumul jitarilor* ca să-și ieà *jităria* sau *pândăritul*. Această voie vine dela primărie, care are grijă se oprească pe cei ce se împotrivesc.

Lucrurile acestea însă se întâmplă numai prin acele părți, pe unde țarinile sunt uniform cultivate și păzite de către jitari tocmiți de către întreg satul. Când țarinile sunt prea îndepărtate de așezările omenești și prin urmare n'au nevoie de a fi păzite, ori dacă sunt,

(1) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 137—9.

(2) Culegere din com. Țepu, jud. Tecuciu, comunic. de fratele meu Vasile: «Spicele de grâu rămase se adună de pe câmp de babe (cari voesc să meargă cu orice preț în raiu!) dimineața pe nemâncate, se bat cu totul, asemenea dimineața și pe nemâncate, se spală, se râșnesc la râșniță, se fac prescuri și se dau popii, — toate tot dimineața și pe nemâncate».

plata jitarilor se dă în bani, — oricine și oricând după secere își poate aduce snopii acasă.

După cum am mai pomenit, jitarii ieau de obiceiu din fiecare claie câte un snop. Pentru aceasta ei trebue să știe, în fiecare bucată câte clăi sunt. De aceea se urmează astfel:

Jitarii se așează în lungul unei bucăți din depărtare în depărtare și din vedere în vedere numără clăile; numără dela capătul bucății până la sine și spune vecinului, prin strigăt, cât a aflat. Acest al doilea adaugă la cătimea spusă pe aceea ce o găsește între întâiul jitar și dânsul și totalul îl spune celui de al treilea jitar; acesta face la fel spunând rezultatul dobândit celui de al patrulea. Acesta, fiind de pildă la celălalt capăt al bucății și cunoscând câte clăi sunt în bucată, scoate din cea din urmă claie partea ce se cuvine ca jitărie. Dacă în bucată au fost opt clăi și jumătate, el dă deoparte opt snopi și jumătate. Dacă au fost treisprezece clăi fără vreo șase snopi, dă și dânsul deoparte treisprezece snopi fără un polog.

Prin județul Dolj, *pândarul* își iea pentru pândărit câte 1 —3 snopi, din fiecare claie (1).

Când se scoate jităria, lucru care de obiceiu se face într'o zi sau două, se zice că se *numără jităria* sau *numără jitarii*.

De obiceiu a douazi, jitarii vin cu căruțele și-și ieau jităria, după care oricine este slobod să-și încarce clăile sale.

Jitarii își adună jităria la un loc, o trieră, în deobște vând la olaltă ceeace au scos și folosul îl împart. De obiceiu însă, păzitorii țarinelor, «cei dela gardu' țăr'ni», fiind Țigani, sau oameni fără multe rosturi, își adună jităria pe la crișme, unde trieră și cu ceeace scot plătesc datoriile pe mâncare și mai ales pe băutură, făcute din primăvară și până atunci. Și ceeace le mai rămâne, împart.

2. *Căratul snopilor, căratul de snopi* sau *căratul pânii* se face cu carul (2). *Carul, căruța, ghiociul, harabaua* sau *șarabana* este prevăzut cu *corlate* (fig. 67), cari se alcătuesc în chipul următor:

Le pune pe *scaun* și pe *vârtej* câte două reteveie groase sau două scânduri, asemenea groase, bine înțepenite. Pe dânsele și în niște culcușuri se așează doi *drugi*, cari pot fi și două scânduri groase,

(1) Comunic. de d-l N. I. Dumitrașcu.

(2) Pentru alcătuirea carului, vezi T. Pamfile, *Industria casnică la Români*, p. 128 și urm.

puse vertical, pe lângă mănușe. Peste acești drugi, și de-a curmezișul lor, se pun alți doi drugi, aproape de capete, cari ies cu câte un metru de o parte și de alta a carului. Aceștia din urmă, împreună cu perechea de desubt, alcătuesc adevărații *drugi*, având forma unui dreptunghiu, cam de patru ori mai mare în suprafață decât pomostirea carului. Pe alocuri, drugii se mai numesc și *oplene* (1).

Drugii sunt găuriți cu sfredelul din distanță în distanță și în aceste găuri se pun niște bețe numite *pretce* sau *prece*, — puțin mai lungi ca un stânjen. Aproape de capete, pretcele sunt legate cu funii de cânepă sau de teiu. Funia este legată de o preatcă, trece la altă preatcă vecină, este dată pe după dânsa și astfel merge la a treia și mai departe, până ce ajunge din nou la preatca dela care a plecat.

In loc de a fi legate cu funii, pretcele susțin câte odată un drept-

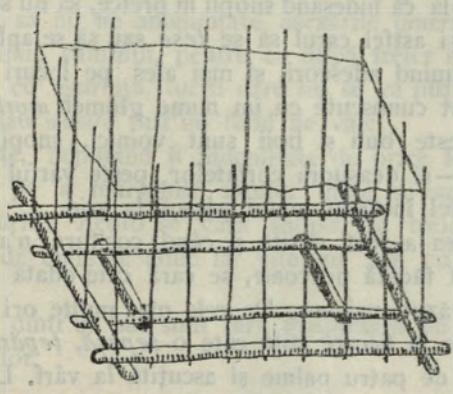

Fig. 67.

unghiu făcut din lemn, care are niște găuri simetrice cu cele ale drugilor, și în care intră pretcele de o palmă. Alteori, în loc de funii se folosesc rămurile unui *corcàn* sau *viță* lungă de *lăuruscă* sau *răuruscă*, — viță de vie sălbatecă.

Drugii, pretcele și legătura lor alcătuesc la un loc *corlatele*, sau cum se mai numesc în unele părți din Țara-Românească, *pătulul* «ce are *țeruși*».

Prin jud. Brăila cei doi drugi lungi se numesc *lăturași*, iar celor doi mai scurți li se zice *înaintași*.

(1). A. Gorovei, *Cimilîturile*, p. 102: cimilitura *corlatei și a coșului:* «Am patru frați, pe o mânecă de cojoc băgați și toți beau tutun cu lulelele».

3. Pe pomostinea carului se pune o rogojină ori mai curând un ţol sau *ţolică*, care să oprească pierderea grăunţelor ce pică din spicele sfărâmate cu prilejul încărcatului.

La încărcat trebue doi oameni: unul va merge pe jos ducând boii de funie dela claie la claie şi va svârli snopii în car, iar al doilea, cel din car, va aşezà snopii. Cel dintâiu trebue să fie mai cu seamă voinic; cel de-al doilea este mai ales meşter.

La început snopii se aruncă printre pretce. Când însă clăditul în car se urcă, ei vor fi aruncaţi pe deasupra funiei, lucru care cere multă putere. Aruncarea se face cu un *ţăpoiu*.

Meşteşugul încărcării stă în aşezarea snopilor astfel ca să poată încăpeà cât mai mulţi. Ei se pun cu secerătura în afară, răzimaţi sau prinşi în pretcele corlatelor; funia are tocmai scopul de a ţineà pretcele drept în sus şi a nu le lăsà să se aplece de greutatea snopilor. Se poate întâmplà că îndesând snopii în pretce, să nu se păstreze cumpăna dreaptă, şi astfel carul să se *lese* sau să se aplece într'o parte mai mult, pricinuind adeseori, şi mai ales pe locuri povârnite, răsturnări cari sunt cunoscute cu un nume glumeţ *morişcă*.

Când carul este bun şi boii sunt voinici, snopii se pun, — un rând ori două — şi deasupra corlatelor, peste vârful pretcelor.

Cu carul astfel încărcat, omul pleacă la arie.

4. Când pânea a fost cosită şi când cositura n'a fost legată în snopi, ci a fost făcută porcoaie, se cară câte odată tot cu corlatele pe cari le-am văzut mai sus. De cele mai multe ori însă, drugii au în loc de pretce la fiecare colţ câte o *ţepuşă*, *ţepăruie* sau *tălbăcie*, lungă cam de patru palme şi ascuţită la vârf. La cei doi drugi lungi, li se pune câte o ţepuşă şi la mijloc, în dreptul crucii.

Drugii cu ţepuşele alcătuesc un tot care se numeşte *ţepuşe*.

5. Când se cară snopii, agricultorii sunt cu mare băgare de seamă la locurile de sub clăi. Dacă află acolo *găuri* şi *muşiroaie de şoareci*, este semn că iarna viitoare va fi foarte grea (1). In Bucovina, despre aceşti *şoareci* se crede că «ei îşi adună pâne pentru timpul iernii în 12 *mişune*. Dintre aceste mişune însă ar fi numai două ale lor, pe cari le află; celelalte 10 însă, nu» (2).

---

(1) Dat. şi cred. Rom. din Vârlezi-Covurluiu, comunic. de d-l I. N. Vârlezeanu.

(2) D. Dan, *Straja*, p. 45.

CAPITOLUL VII.

Clăditul.

1. Când vremea căratului se apropie, agricultorul începe să se îngrijească despre locul unde trebue să-şi adune *pânea*, snopii sau *strânsura* (1). Acest loc se numeşte *arie*, pl. *arii* sau *árii* mai pretutindenea, iar câte odată şi *arioiu* (2) *harman* (3), *arman* (4), *ţarc* (5), *nasadă* (6), *sâlişte* (7) sau *otac* (8).

Aria trebue să îndeplinească următoarele condiţiuni:

Locul ei trebue să fie neînclinat, adecă *aşezat*, pentru ca la vremea treierului să nu fugă paiele la vale, când le vor purtà caii în picioare;

Să fie atât de departe de case încât întâmplându-se vreo primejdie de foc, să nu fie ameninţate aşezările omeneşti;

Să fie în bătaia vântului, pentru ca după treier să se poată vânturà grăunţele cu uşurinţă, lucru care nu se va puteà face dacă aria va fi ascunsă sau *dosită* într'un fund de vale.

Aceste cerinţe, neputând fi îndeplinite de orice loc, fac ca ariile să fie adunate pe la marginile satului unde nu sunt copaci ca să oprească vânturile. Acolo se cară snopii, se treieră şi tot acolo rămân paiele, de unde se aduc la vite în sat cu carul sau cu coşarca.

Când casele dintr'un sat sunt rari, gospodarii îşi întocmesc ariile prin grădiniie lor.

---

(1) Frâncu-Candrea, *op. cit.* p. 26: «Când una din cele două ţarini e sămănată şi oprită, clăile de grâu şi de fân sau *strânsura*, cum se numeşte..., se adună la *şuri*, unde iernează vitele şi de unde grâul se aduce îmblătit acasă».

(2) Comunic. de d-l D. Petrescu, agronom, pentru jud. Ialomiţa. — *Vieaţa agricolă*, III, p. 139: *Arie, arioiu*, suprafaţa pe care se face treieratul cerealelor. Pe alocurea este o diferinţă între arie şi arioiu, *aria* fiind numai pentru un fel de cereale, iar *arioiul* o arie pentru mai multe.

(3) Comunic. de d-l M. Lupescu: «*harman*, locul dela poarta ţarinii unde se treieră pânea albă cu cai».—Din judeţul Neamţ, comunic. de d-l A. Moisei.

(4) Comunic. de d-l T. Popovici, Zorleni, jud. Tutova.—Jud. Brăila şi R.-Sărat.

(5) Nemţişor-Neamţ, comunic. de d-l Al. Moisei.

(6) Idem.

(7) T. Vârcol, *op. cit.*, p. 99.

(8) *Vieaţa agricolă*, I, p. 89.

Când vor treierà cu maşini, vor strânge mai mulţi la un loc, rămânând ca mai pe urmă să-şi care paiele acasă sau la arie.

2. *Arie* nu se chiamă numai locul pe care se treieră, ci întreaga suprafaţă cuprinsă cu îngrăditură. In fig. 68 avem *abcdef aria* cu poarta în *g*, la drum. Cercul de lângă poartă este aria propriu zisă, *faţa de arie*, *faţa ariei*, *faţarea*, *făţarea* (1) sau *făţarul* pe care se treieră şi care are în mijloc un *par*, *h*.

Lângă faţa ariei, în *i*, *j*, *l*, *m*, sunt snopii aduşi dela câmp. Cealaltă parte de arie este hotărîtă pentru sămănături de zarzavaturi, verdeţuri, păstăioase, cartofi, ş. a., sau este prinsă cu pomi, dacă nu împiedică vântul.

3. Faţa ariei şi câtvà loc de prin prejur, pe unde se vor pune snopii, rămâne nelucrat primăvara, adecă nearat sau nesăpat, — se lasă ca *loc tare*, *loc bătut* sau *bătătură*. In ajunul căratului, acest

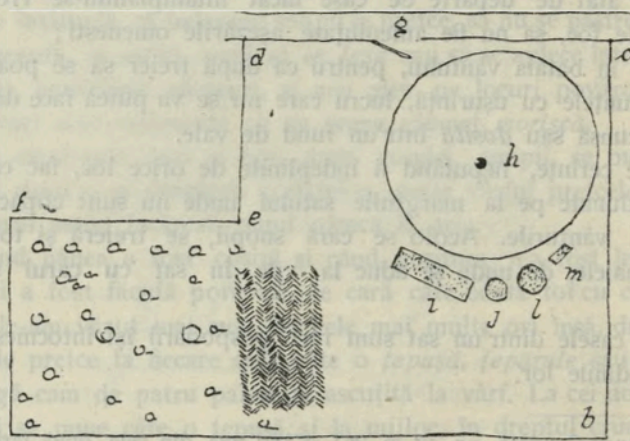

Fig. 68.

loc se *prăşeşte*, adecă se curăţă de buruienile cari crescuseră pe el şi de gunoiul care din întâmplare se poate găsi.

Prăşitul, care se mai numeşte şi *curăţit*, se face cu o *sapă dată la prăşit*, pentru ca buruienile să fie tăiate *din faţă*, adecă dela faţa pământului, şi nu din pământ; numai astfel pământul rămâne neted şi curat «ca o faţă de arie», neavând gropi cari s'ar tocì şi la treier şi-ar măcinà ţărâna, şi ar umpleà astfel grăunţele pânii de praf sau colb.

(1) N. Păsculescu, *op. cit.* p. 30 şi 338.

Prăşitul începe dintr'o parte, tăind încet buruienile şi făcându-le brazde pe margine; în urmă se iea altă porţiune îngustă şi se începe a se prăşi, ducând cu sapa ceeace se adună, până ce se dă sau se ajunge de partea prăşită mai înainte. Astfel se urmează până când întreaga faţă a ariei este curăţită.

De obiceiu gunoiul nu se iea de pe arie îndată, ci se lasă tot acolo, împrăştiindu-se chiar la loc, ca să nu se strice aria. Intr'adevăr, când carul se vâră în arie, el trebue să treacă de multe ori chiar pe faţa ariei; în acest caz, roatele carului şi copitele vitelor ar strică făţarul dacă l-ar găsi neacoperit.

Luarea gunoiului se face de obiceiu tocmai în ajunul treierului. Adesea faţa ariei nici nu se mai prăşeşte; se coseşte doar de buruieni ca să se poată trage carul la descărcat, prăşindu-se numai locul unde se vor clădi snopii.

Şi'ntr'un chip şi altul, după ce aria şi locul snopilor vor fi prăşite, *gunoiul* sau *prăşitura* de pe arie se adună la un loc şi se cară afară. De cele mai multe ori, când acest gunoiu este curat, se scoate pe poartă în drum cu ajutorul unei unelte, numite *traglă* sau *tragă* (fig. 69). Aceasta se alcătueşte dintr'o scândură cioplită dintr'un butuc şi două *braţe* sau *mânuri* de unde se leagă tânjala boilor. Pe tragă se pune un copil, ca să fie grea; gunoiul se strânge înaintea ei (1).

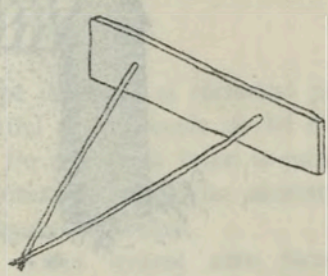

Fig. 69.

4. Carul încărcat cu snopi se trage lângă locul unde trebue descărcat; boii se desjugă. Descărcatul se face snop cu snop. Dintre cei doi inşi, — cel ce descarcă şi cel ce *clădeşte* sau *durează*, — celui dintâiu i se cere putere multă, mai ales când cel de-al doilea se va ridică cu clăditul în sus, trecând peste descărcător, iar clăditorului i se va cere mult meşteşug.

Snopii se clădesc în *şiri*, *şuri*, *girezi*, *stoguri* sau *căi*.

Şira, *şura* sau *gireada* are o bază dreptunghiulară, una din cele două laturi mici sau amândouă chiar putând fi curbe sau jumătate-circulare. Cele patru feţe din afară ale şurii se formează din snopi puşi unii lângă alţii şi unii peste alţii, cu cotoarele în afară şi cu spicele în lăuntru. Prin mijlocul şurii, snopii se aşează cât mai îndesaţi, ca să se dea o tărie cât mai mare şurii.

(1) Vezi T. Pamfile, *Industria casnică la Români*, p. 158.

Când trupul şurii s'a înălţat până pe la 1—1½ stânjeni, î să i se facă *streşina*, dela care porneşte în sus *coama*. Streşina se alcătueşte dintr'un rând de snopi cu spicele în afară şi mai *ieşite* decât partea secerată a snopilor. Pe măsură ce clăditul se înalţă, snopii puşi cu spicele în afară se trag tot mai în lăuntru, până se ajunge sus, unde se aşează un singur rând de snopi cu spicele în partea dincotro bat vânturile mai cu temeiu.

Această şiră are prin urmare patru feţe verticale formate din partea secerată a snopilor, spre a feri spicele de vite şi de *frecături* (atingeri), şi două oblice, cu spicele în afară, spre a face ca ploaia să se scurgă cu uşurinţă până pe streaşină şi de aici jos, în afară de pereţii şurii (fig. 70). In sfârşit, mai pot aveà şi o înfăţişare mixtă.

Stogul are baza circulară şi se compune de obiceiu din două părţi:

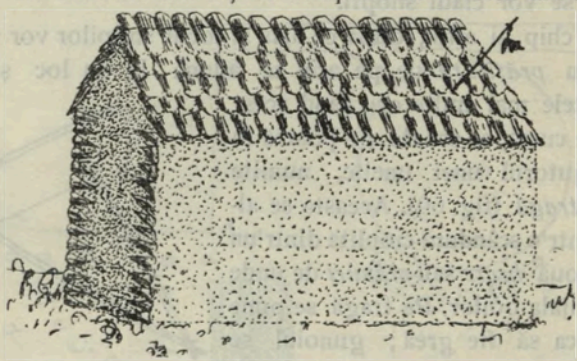

Fig. 70.

una cilindrică formată din cotoarele snopilor, care se numeşte *piept*, şi alta conică, deasupra celei dintâi, formată din spicele snopilor şi care se numeşte *vârf* sau *coamă* (1) (fig. 71 *C*). Alteori stogul este conic aproape, ascunzându-şi toate spicele (*B*).

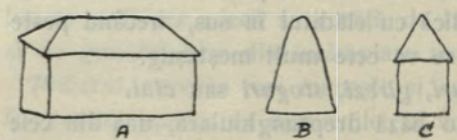

Fig. 71.

Formele mai mult sau mai puţin regulate atârnă dela prevederea celor ce clădesc. Unii gospodari îşi croesc şuri şi stoguri late, socotind că vor aveà cu ce să le înalţe; curând însă văd că n'au snopi de ajuns şi atunci se grăbesc să le facă partea

(1) Culegere din Hânţeşti, jud. Dorohoiu.

de sus, ca să nu-i apuce ploile «cu snopii laţi», adecă cu dânşii împrăştiaţi, — cu şura fără vârf.

Oricum, o şiră sau un stog nu cuprinde decât snopi din acelaş soiu de pâne. De pildă, dacă un agricultor are numai orz şi ovăz, iar din grâu n'a putut scoate decât 8 căi, pe acestea din urmă le face la un capăt al şurii, grămadă: «ia, fac din ele o *gomâlteaţă*» pe care, se înţelege, va treierà-o deosebit.

Cositura, — dacă pânea a fost cosită, — se face şi dânsa în arie, şură, dar mai des stog, însă aceste stoguri sunt mai puţin înalte decât stogurile de snopi.

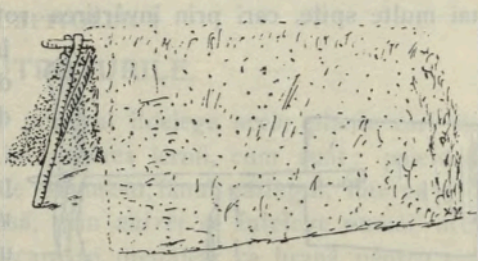

Fig. 72.

Prin părţile muntoase ale Moldovei de sus, precum se întâmplă în judeţele Neamţ şi Suceava, pentrucă ovăzul n'are vreme ca să se usuce îndeajuns pe câmp, se face, după ce s'a cosit, *şură* cu *ocniţă* (fig. 72), bătându-se trei furci în pământ, punând un lemn lung pe deasupra şi rezimând pe acestea altele, de o parte şi de alta. Astfel se alcătueşte un fel de prismă triunghiulară culcată pe o faţă. Pe cele două laturi se pune ovăzul. Bătând vântul pe de desupt, cositura se usucă, iar sămânţa din spic dobândeşte o culoare gălbue foarte frumoasă.

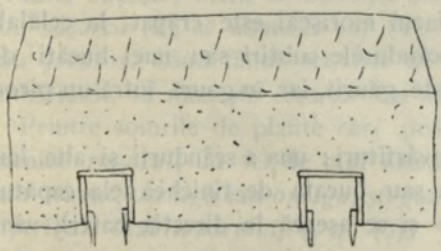

Fig. 73.

Dacă ovăzul este făcut snopi, se alcătueşte tot în *şură cu ocniţă* în chipul următor: se pun mai multe scânduri ca un fel de pod, sprijinite în ţeruşi, astfel că vântul bătând prin şură, usucă snopii (fig. 73 în secţiune verticală, longitudinală) (1).

6. Astfel pânea strânsă aşteaptă până când îi vine vremea treieratului, luna lui August, fiind ferită de oamenii răi şi de pasări.

(1) După arătările d-lui D. I. Fărcăşanu, conductor agricol la orfelinatul «Ferdinand» din Zorleni-Tutova, unde chiar a aplicat aceste practici cu bună reuşită.

Găinile, gâștele, rațele și curcile sunt alungate cu gura, iar în potriva celorlalte pasări se pun pe șuri sau pe stoguri niște bețe sau prăjini în capătul cărora spânzură un petec negru, o haină sau o pălărie veche, ori o cioară împușcată. Acestea se numesc *sperietori*.

Câte odată se fac chiar *momâi*, niște manechine din haine umplute cu paie.

Prin unele părți, precum bunăoară prin Ardeal, gospodarii au un soiu de aparate de lemn numite *cârâitori* sau *cârțâitori*; acestea au mai multe spițe, cari prin învârtirea roții lovesc într'un *clempuș* înțepenit în fusul lor, producând scârțâierea care are de scop se sparie pasările (1).

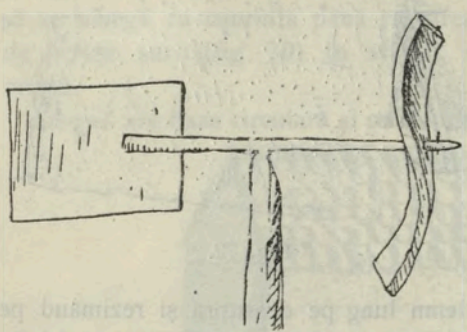

Fig. 74.

Tot ca spărietoare pentru pasări slujește și *morișca de vânt* care se face în chipul următor: Se cioplește o scândurică, însă în așà chip, încât cele două jumătăți ale ei să nu fie în acelaș plan. In mijloc i se dă o gaură, pe unde se vâră un băț ca osâiac, acesta fiind împănat la un capăt cu o pană de lemn sau cu un cuișor de fier ca să nu iasă. In partea cealaltă are iarăș un cuișor, între care se poate învârti morișca. Osâiacul morișcăi este crăpat la celălalt capăt, spre a face locul unei scândurèle subțiri sau unei bucăți de tinicheà. Mijlocul osâiacului este găurit, iar în gaură intră un piron sau vârful ascuțit al unui par.

Această morișcă are două învârtituri: una a scândurii și alta împrejurul parului, căci scândura sau bucata de tinicheà dela capătul opus morișcăi «ține cumpăna» și se așează în direcția baterii vântului.

Această morișcă slujește de altfel și ca jucărie pentru copii (fig. 74).

(1) T. Pamfile, *Industria casnică la Români*, p. 140.

PARTEA VII.

SĂMĂNĂTURI FELURITE.

CAPITOLUL I.

NUTREȚURILE.

1. Prin *nutreț* sau *nătreț* poporul înțelege acele plante cari slujesc ca hrană pentru vite în curgerea iernii, cum sunt: paiele de cereale, hlujii sau cocenii de popușoiu, fânul, păringul, luțerna ș. a. Cu înțeles mai restrâns însă, prin *nutreț* se înțelege numai acele plante cari prin cosire și uscare se pregătesc ca hrană pentru vite, pe vremea iernii.

Infățișerile cele mai de seamă sub cari se prezentă nutrețurile sunt:

Fânul care este alcătuit din felurite ierburi furajere și care crește fără a fi sămănat. La rândul său, fânul este și dânsul de mai multe feluri după esența care precumpănește pe celelalte. Când fânul este buruienos, adecă atunci când cuprinde *buruieni*, plante nefurajere, groase, bățoase, mari, se numește *heredeu* (1). Când are mult *rogoz* sau *șușarcă* (2), se numește *țâf* (3), *șovar* sau i se zice că-i *rogozos* sau *șovăros*. Când fânul are fire de ierburi înalte și groase sau este îmbătrânit, se numește *colariu* sau se zice că este *beldios* (4).

Printre soiurile de plante cari predomină câte odată în fân pomenim *rogozul*, un fel de stuf mărunt, *pănășița*, *papura*, *stuhul*, sau *stuvul*, *oschiga* sau *opsiga*, *șteghia* sau *ștevia*, *trifoiul*, *ghisdeiul*, *țipirigul*, *osul iepurelui*, ș. a. (5).

(1) *Uricariul*, X, p. 402.

(2) Viciu, *op. cit.*, p. 81: *șușarcă*, un fel de *rogoz*.

(3) *Ibidem: țâf*, pl. *țâfuri*, fân ce *aruncă* mult rogoz.

(4) *Uricariul*, X, p. 401.

(5) De curiozitate urmează rostul fânului în vise: *iarba verde* însemnează sănătate și vieață lungă (un blestem greu este acesta: «n'ai mai ajunge, să dea Dumnezeu, să calci pe iarbă verde!»); *brazde* cu iarbă, *veacul* omului; *fân*, de ești flăcău sau fată, te măriți sau te însori (alții zic că-i bucurie; alții spun că-i moarte); iarbă cosită, supărare mare (E. N. Voronca, *op. cit.*, 234–5).

Mohorul creşte prin arături fără ca să fie sămănat; creşterea lui însă este îngăduită numai atunci când este destul de des, când a crescut mohorul «des ca peria». Aceasta se întâmplă numai atunci când sămănătura din arătură n'a răsărit de loc, când a răsărit prea rară, — lucru care se întâmplă mai ales cu popuşoii; în acest caz nu se mai muncesc. Ca sămănătura să iasă prea rară, presupune o sămânţă rea, o secetă aspră urmată de ploi cu rost sau un înnec cu *potmoliri* sau *mâlire*, din care în deosebi răsare mohorul.

Mohor se mai numeşte, după cum am văzut, şi amestecul de *mohor* propriu zis cu popuşoiu, ovăz, ş. a., care se lasă să crească în scopul de a-l face nutreţ.

Păringul, care se mai numeşte şi *pering*, *perânc*, *dughie* sau *meiu*, se ară şi se seamănă. Din bucata de păring se lasă la cosit un capăt spre a se coace. Spicele acestui capăt se seceră, se bat şi sămânţa vânturată se păstrează pentru arătura anului viitor.

Mălaiul, *păsatul* sau *meiul* se coseşte după ce i s'au secerat spicele. (1). Când mălaiul este prea *curat*, adecă atunci când n'are mohor printr'însul, se seceră ca şi pânea mărunţică; dacă cinevà are mulţi snopi de mălaiu, îi treieră şi scoate paie pentru vite.

Lucerna, *luţerna* sau *luţărna* a început a fi cultivată în anii din urmă. Aratul de început, cositul şi foate celelalte munci se fac întocmai ca şi la fân, cu deosebire că se repetă de două sau mai multe ori pe an.

Verde, luţerna nu se dă la vitele cornute, boi şi oi, — *rumegătoare* —, căci acestea o mănâncă fără a o mestecà, lucru care pricinueşte acea desvoltare de gaze, care aduce adeseori moartea animalelor.

Trifoiul se seamănă pe o scară încă mai mică. Prin unele sate din Bucovina, se seamănă mult *trifoiu roş* amestecat cu *iarba lui Timoteiu* (2).

Când vremurile sunt ploioase, iarba care creşte pretutindeni, se poate così şi preface în nutreţ. Când această iarbă, în care de obiceiu predomină *tròscotul*, *mohorul subţire* şi *mohorul lat*, are încă alte feluri de ierburi şi a crescut îndestul de înaltă încât se poate così, poartă numele de *dudău*, cuvânt care prin părţile Moldovei de jos însemnează şi: orice plantă furageră verde (care se poate così), sau uscată (cosită), în afară de fân (3).

(1) T. Pamfile, *Industria casnică la Români*, p. 243.

(2) D. Dan, *Straja*, p. 45.

(3) Pentru Basarabia: Gh. Madan, *Suspine*: *Dudău*, iarbă mare amestecată cu buruieni.

2. Fânul creşte pe văile apelor, pe şesuri, de-o parte şi de alta a albiei. Aceste şesuri se numesc *fânaţuri*, *fâneţuri* sau *fânării*. Fânul recoltat de pe aceste locuri nu este totdeauna bun, căci văile apelor sunt în totdeauna primejduite de revărsări şi de înnecuri, când fânul se *măleşte*, *prinde mâl* şi, se înţelege, va mirosi a mâl. Afară de aceasta, văile apelor sunt în aproape peste tot străbătute de mici *gârle*, *viroage*, *iroage* sau *scursuri*, pe lângă cari cresc *păpurişuri*, *rogoaze*, *stuhării* sau *stuhărişuri*, *ţipiriguri* şi alte plante de baltă cari nu-s bune în nutreţuri.

Fânul creşte şi pe şesuri fără apă, cari nu se ară şi cari se numesc *cièruri*, sing. *cièr* sau *cieriu* (1), sau *ceairuri*, sing. *ceair* (2).

Şi unele şi altele, aceste locuri se *pasc* cu vitele până pe la Sf. Gheorghe, când se *închid*, adecă «se *opresc* din partea vitelor», spre a aveà vreme când să crească fânul.

Prin urmare aceste *întinsòri* de fân se vor mai numì şi *islazuri*, *păşuni*, sing. *păşune*, *suhaturi*, *suhăţii*, *lazuri* (3), *ploştine* (4), sau *tabòn* (5). *Râtul* îl găsim în Transilvania:

Poruncit-a poruncit,
Poruncit-a bădiţă,
Dela *rât*, dela cosit
Pe-o frunză de stăjerel,
Să mă duc în *rât* cu el! (6)

Cuvântul îl aflăm şi în Maramureş (7), unde se aude şi diminutivul *râtuţ* (8), pl. *râtuţuri*, şi în Bucovina, însă numai în acele sate unde sunt Români veniţi din Transilvania (9).

Fânul mai creşte prin pădurile cu copacii rari, precum ar fi *dumbrăvile* şi unele *lunci* la şes. La dealuri şi la munte creşte prin poieni sau *zănoage* (10). Tot la dealuri, fânul este lăsat să crească prin grădinile cu pomi roditori, cari se numesc *grădini* sau *livezi*, sing. *livadă*, *livede* şi *livade* (11).

Dela aceste livezi, numele a trecut mai departe şi se dă chiar şi şesurilor de *fâneţ* curat.

(1) Ion Creangă, *op. cit.*: «locul unde pasc caii».
(2) C. Rădulescu-Codin, *O seamă de cuvinte*, p. 15: «islaz pentru vite».
(3) T. Bud, *Cântece din Maramureş*, p. 64.
(4) Viciu, *op. cit.*, p. 68. *Ploştină*, fânaţ, *rât*, luncă.
(5) C. Rădulescu-Codin, *O samă de cuv.*, p. 72.
(6) *1000 Doine*, p. 119.
(7) T. Bud, *op. cit.*, p. 5: *Rât*, livadă (ung. *rét*).
(8) *Ibidem*, p. 82.
(9) Marian, *Legendele Maicei Domnului*, p. 131.
(10) C. Rădulescu-Codin, *O seamă de cuvinte*, p. 80: *Zănoagă*, poiană 'nverzită.
(11) Candrea, Densuşianu, Speranţă, *Graiul nostru*, I, p. 37.

3. Nu mult după prășitul de-al doilea, alteori în timpul secerii și câte odată chiar și mai târziu, oamenii *ies la coasă* sau la *cosit*. Vremea ieșitului atârnă de felul anului, — bielșug sau secetă, — și de felul fânului. Dacă fânul a crescut în secetă, se coace curând, *se arde*, și prin urmare se poate cosi și trebue cosit din vreme. Dacă vara a fost ploioasă, fânul este crud și dacă se coseşte, nu se poate uscà bine, iar la cea mai mică bură și umezeală se *mucezește*, se *aprinde* și apoi «n'ai nici un spor, nici un folos dela dânsul». «Fânul nu-i copt; trebue să-i așteptăm vremea».

Vremea potrivită pentru cosit e atunci când fânul stă gata să-și scuture floarea. Atunci este copt, în putere. Dacă se *scapă*, fânul *se coace*, *se trece*, *se îmbățoșează*, adecă se face tare, *bățos*; vitele nu-l mai mănâncă în întregime, ci lasă o rămășiță de *ogrinji*,—tulpinile tari ale firelor de fân.

Pe șesuri, acest fân se coace mai târziu decât pe coaste, și acesta mai curând ca cel dela munte sau de prin livede.

Fânețele nefiind brăzdate, adecă bucățile sau propriteţile oamenilor nefiind însemnate prin alte semne, la vremea cositului toți *cosașii* trebue să iasă într'o zi.

Aproape de această zi, care se hotărește cu o săptămână înainte, oamenii se îngrijesc de coasă, de furcă, de greblă și de toate celelalte unelte de lucrat la fân, cari se numesc în Ardeal cu un singur cuvânt *hodrâncuri* sau *hodrânci* (1).

Prin unele părți, ziua începutului la coasă trebue neapărat să fie *Luni* (2); prin alte părți acest început trebue să fie neapărat după ce a trecut *luna tânără*, adecă *luna nouă* sau *craiul nou* (3).

In ziua hotărîtă oamenii purced disdedimineață la fân și cum ajung, se așează în capătul fânaţului și așteaptă să se adune cu toții, mai ales cei ce alcătuesc un *neam*, caci de obiceiu *neamurile* sunt hotărîte din vechi, prin *stâlpi de piatră* sau prin diferite semne, cari se știu: copaci, tufe, movilițe, ș. a.

Indată ce s'au strâns cu toții, — de doi, trei cari lipsesc, nu se ține socoteală, — se începe măsurătoarea *neamului* în curmeziș, spre a se încredința dacă nu cumvà stâlpii, pietrile sau hotarele au fost mutate cu gânduri rele de către alții. Dacă lățimea neamului

(1) Viciu, *op. cit.*, p. 50.
(2) Jud. Tecuciu.
(3) Marian, *Sărbătorile*, I, p. 104.

se găsește bună, își măsoară fiecare dela o margine, tot în lățime, stângenii sau bucata sa, făcând semne de despărțire, niște *șumuioage* de fân, niște mănunche, ale căror vârfuri se răsucesc și se *supun* sub răsuceală. La câtevà zeci de pași mai încolo, către mijlocul bucăților sau mai bine zis *stânjinilor*, iarăș își măsoară fiecare lățimea sa, făcându-și neapăratele semne; aceste semne din rândul al doilea se unesc cu respectivele lor din capătul fânațului printr'o *dâră*, o urmă ce se face cu pasul călcând fânul. Câte odată această dâră nu se mai face, dar se ține seamă din ochi la cosit, să nu se treacă de locul pe unde dâra s'ar cuveni să vină.

Prin jud. Dolj iarba «înnodată» care se face când se măsoară livezile de iarbă spre a se puteà da cu pogonul la oameni, să le cosească, să numește *pocie* (1).

Când toate acestea s'au isprăvit, când sfezile sau neînțelegerile neapărate s'au curmat, fiecare începe să cosească stânjinii săi.

Dacă bucata este de un stânjin, adecă dacă se poate cuprinde o singură dată cu coasa în toată lățimea sa, cositul se face în lung. Acest fel de a così însă are un neajuns, căci adună fânul pe marginea stânjinilor sau bucății vecine, în stânga. In acest chip nu se cosește decât dacă bucata din stânga este cosită sau dacă bucata de cosit este margine de fânaț, în stânga.

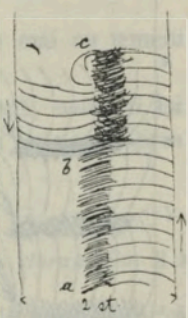

Fig. 75.

Când bucata este lată până la doi stânjini, *cositorul* sau *cosașul* începe a così sau «a trage cu coasa» pe partea dreaptă, înaintând atât cât socotește și apoi se întoarce îndărăt pe partea cealaltă. Când a mers înainte, fânul s'a adunat într'o *brazdă* la marginea jumătății rămase necosite *abc*, iar când se întoarce pe partea cealaltă, fânul cosit se adună tot alături sau peste brazda *bc*, dând o brazdă mai groasă *cb*. (fig. 75).

Intr'o astfel de bucată îngustă avem, după cosit, o singură brazdă, pe la mijlocul ei.

Prin unele părți din Țara-Românească și Oltenia, brazda se numește *polog* (2). Prin unele părți din munții Moldovei de sus,

(1) Șt. St. Tuțescu, *Taina ălaia*, Piatra-Neamț 1906, p. 107.

(2) Candrea, Densușianu, Speranță, *Graiul nostru*, I, p. 37. — N. Păsculescu, *Literatură populară*, p. 370.

prin *polog* se înțelege iarba sau fânul cosit dar *neadunat*, ci *lăsat brazde* (1).

Prin Oltenia brazda se numește *otcoș* (2), cum adeveresc aceste versuri de cântec:

Mi-arde inimioara'n coș,
Ca fânul vara'n *otcoș*,
De Marița din Gogoș (3).

Când bucata este prea lată, adecă atunci când stânjenii sunt mai mulți, brazdele nu vor mai fi așezate dealungul băcății, ci de-a curmezișul (fig. 76). Acest soiu de brazde nu are o lungime egală cu lățimea bucății, deoarece amândouă capetele le sunt *supuse* sau *răsfrânte*, adecă sunt *adunate* prin ajutorul coasei către mijlocul bucății.

Aceasta se face în scopul ca să nu fie tăiate sau rupte de coasa vecinului și să nu-l împiedece la cosit.

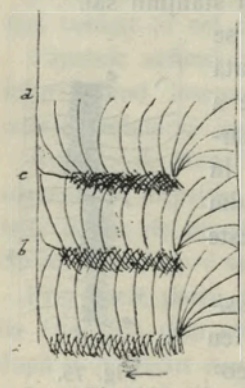

Fig. 76.

Ca și la secere sau prășit, avem și aici *postața* sau *postatea*; aceasta poate să fie socotită în lungime ca în fig. 75, *ab*, sau în lățime ca în fig. 76. *ab*, *bc*, *cd* (4).

Pentru cositul fânului, *coasa* se pregătește ca și la secere; deosebirea este numai că aici nu mai are nici un soiu de cârlige.

Partea de fân cât se taie dintr'o singură trăsătură de coasă este cu atât mai îngustă și mai scurtă, cu cât fânul este mai uscat, mai bățos, mai mâlit, mai des, mai înalt. Când este verde, fraged, curat, rar sau scurt, cositul merge foarte repede.

Mohoarele și toate celelalte nutrețuri se cosesc mai lesne decât fânul.

Toată băgarea de seamă a cosașului este să nu-și rupă coasa în vreo rădăcină uscată, într'o buruiană prea rădăcinoasă, într'o tufă sau vreun moșiroiu de cârtiță sau chiar în pământ, căci în acest caz omul trebue să-și piarză o zi de lucru venind în sat spre a-și căută o altă coasă.

(1) Al. Vasiliu, *Cântece*, p. 205.
(2) Sau *otcos*.
(3) Tuțescu, *Taina ălui*a, p. 105.
(4) Nu ne putem lămuri cam ce ar însemnà: C. Rădulescu-Codin, *O seamă de cuv.*, p. 78: *Vârtop*, atât cât se poate luà cu coasa jur împrejur.

Un cântec bătrânesc ne spune cum o fecioară, la care venise *Moartea*, se roagă lui Dumnezeu ca să-i aducă ibovnicul, dus la cosit, spre a o scăpa:

Rupe-i, Doamne coasa'n două,
Să vină la alta nouă,

socotind că nimic nu l-ar face să se întoarcă mai curând în sat, decât ruperea coasei.

Cositul cere multă voinicie, nu numai în braţe, dar în întreg trupul: de aceea această muncă este foarte anevoioasă. Un cântec de pe Târnave ne spune că

Nici o boală nu e lungă
Ca vara cu coasa'n luncă! (1).

Această greutate se măreşte însă când coasa nu-i bună, adecă atunci când nu taie, când «ori cât ai bate-o, nu poţi *spârcui* (2) nici o brazdă ca lumea» (3).

La coasă prânzurile de odihnă şi de mâncare se ţin mai cu temeiu ca la alte mnunci (4).

La prânz şi de amiaza, după sculatul dela odihnă, oamenii îşi *bat* din nou coasele şi apoi le *calcă;* caii pasc în pripoane prin

---

(1) *1000 Doine*, p. 226.

(2) *Uricariul*, X, p. 407: *scârcuesc, sgârcuesc* din piedica *ciorupurilor* şi a coasei netăioase, numai sgârcueşte iarba = terpeneşte (?).

(3) Zicala referitoare la cei îndărătnici: «îl bate, dar de geaba-i: par'că bate o *coasă rea*».

(4) Cu privire la această muncă iată o jâtie:

Un om îşi tocmeşte cu ziua un băiat, la cosit, şi-l întreabă:

— Ei, băiete, toată lumea ştie: coasa nu i lucru de şagă! acolo trebue om, nu glumă! Poţi, ori nu poţi?

Iar băiatul îi răspunde:

— De, moşule; *ca un băiat şi eu;* oiu cosi cât oiu puteà.

La coasă omul îl vede şi i se pare că nu-i rămâne cel mare spor pe urmă.

— Tare puţin, băiete, tare puţin!

— De moşule, *ca un băiat şi eu.*

Vine seara.

Seara, omul îşi adună cosaşii la masă. La masă, toţi mâncau cum mâncau, dar băiatul prăpădià pământul.

Iar omul de acolo.

—.La mâncare, dragul moşului, mănânci, nu te'ncurci.

Şi băiatul:

— De moşule, ce să fac: *ca un cosaş şi eu!*

capetele bucăților, iar copiii caută ouă de prepeliță și de cristei pe cositură, ori pere pădurețe prin peri.

Prin unele părți la cosit se făceau și chiar și astăzi se mai fac *clăci*, întocmai ca la secere și prășit, cu flăcăi și gospodari, fără lăutari însă, și numai cu cinste. Preoții și dascălii de biserici aveau mai de mult drept la aceste clăci. Fiind însă lipsite de cântece și de feluritele glume, aceste petreceri sunt monotone (1).

In de obște fânul se cosește numai o singură dată. Numai luțerna și trifoiul în anii buni se pot cosi, «li se pot da mai multe coase».

Ca să i se dea și fânului a doua coasă, trebue ca *otava*, adecă iarba sau fânul ce crește după întâia cositură, să fie lăsată să crească, dacă are vreme prielnică. Creșterea ei însă se zădărnicește, căci de îndată ce fânul s'a uscat și s'a strâns de pe câmp, pe fânațuri se dă drumul vitelor la păscut, ziua adunate în cireadă sau *ciurdă* de boi și cai, iar noaptea în pripoane, împiedecate sau slobode.

4. Fânul nu poate să fie strâns verde, căci s'ar mucezi în claie, *s'ar aprinde*, adecă s'ar înfierbântă și ar putrezi. Acelaș lucru, într'o măsură mai mică s'ar întâmplà și atunci când fânul ar fi strâns nu îndestul de bine uscat.

Timpul cât trebuesc lăsate brazdele pe pământ în bătaia soarelui spre a se uscà, atârnă de căldura, «de puterea soarelui», de vântul care bate, de umbra care se așterne, — în cazul când sunt în poieni de codru sau de lunci—, de grosimea brazdelor și de vrâsta fânului. Când fânul a fost abundent, brazda este groasă și soarele n'o poate răsbate așà de ușor. Când fânul este *copt*, *răscopt* sau *scopt*, adecă trecut, brazdei îi trebue puțină vreme ca să se usuce.

Un lucru foarte neplăcut pentru cosași este *ploaia* care le udă brazdele, adecă fânul în polog, împiedecându-l pe de o parte să se usuce în grabă, iar pe de alta îi face să muncească a doua oară cu întorsul. Pentru acest cuvânt se crede că nu-i bine să se purceadă cositul decât când luna este la *pătrare*, adecă atunci când nu-i nici nouă, nici plină și prin urmare când nu *se pișcă* (începe să crească sau să descrească), căci altfel este primejdie de ploaie.

Această fricà de ploaie a făcut să se nască și alte credințe în popor. Prin unele părți se spune că dacă la cosit te mușcă un *furișor* (2) în timpul somnului, este semn că în curând va plouà ; în

(1) M. Lupescu în *Calendarul revistei «Ioan Creangă» pe 1911*, p. 165.
(2) *Pompilus viaticus* L.

acest caz este bine prin urmare, să te scoli şi să te îngrijeşti de fânul cosit până atunci (1).

In ziua de *Paşti*, gospodarii trebue să se ferească dela somn, căci dormind vor aveà parte de ploi multe la cosit (2).

Brazdele se lasă întinse spre a fi răsbite de soare şi pe partea de dedesubt. Când însă ele sunt într'atât de groase încât căldura nu le poate răsbate, ele *se întorc* cu furca pe partea cealaltă. Această muncă se numeşte *întorsul fânului*. După întors, brazdele sunt lăsate astfel până se usucă bine şi pe partea aceastá.

Intoarcerea brazdelor se face şi cu *grebla* sau şi cu *furca*.

Când însă fânul se coseşte în pădure, la munte mai ales, unde soarele nu-l poate bate decât prea puţin şi unde de obiceiu vremea este foarte ploioasă, uscarea fânului, a luţernei şi a trifoiului se face pe *prepeleciu*, *prepeleac*, *clenciu* sau *ploscoană*, care nu-i altcevà decât un par cu mai multe *cloambe*, *colugi* (3) sau ramuri retezate (fig. 77). Aruncându-se peste acest prepeleac *pàlele* de fân, adecă acele bucăţi de brazdă, câte se pot luà odată cu furca, ele se opresc şi se prind prin cracii lui, unde vântul şi soarele le poate *bate* şi svântà mai bine.

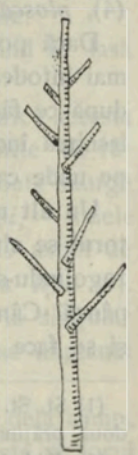

Fig. 77.

Tot pe la munte, fânul se mai poate uscà şi în *ocniţe*, după cum am văzut că se obişnueşte cu ovăzul (4). Ocniţele au forma prismei triunghiulare, culcată pe o faţă. Scheletul i se face din prăjini lungi şi subţiri (fig. 72). Ocniţele, ca şi prepelecile stau pe fâneaţă sau în mijlocul semănăturii de lucernă necurmat, vara şi iarna (5).

Prin Ardeal se folosesc pentru această uscare un soiu de *capre* cari se numesc *pipirige* (6).

5. După ce fânul s'a uscat, brazdele se *adună*, adecă se strâng. Prin unele părţi ale Ardealului, a aduna fânul «când începe a se uscà», se numeşte *a corì* (7).

(1) Marian, *Insectele*, p. 229.

(2) Cred. Rom din Vicovul de sus, Bucovina, comunic. de d-l P. Cârstean, stud. — E. N. Voronca, *op. cit.*, p. 346, 930.

(3) Viciu, *op. cit.*, p. 70

(4) Relaţiunile acestea se referă la jud. Suceava, fiindu-mi comunicate de d-l D. I. Farcaşanu, agronom în Zorleni-Tutova.

(5) Frumoase grădini cu astfel de prepelece şi ocniţe am văzut pe Valea Oituzului, şi mai ales în apropriere de Grozăşti.

(6) Viciu, *op. cit.*, p. 67.

(7) *Ibidem*, p. 35.

Adunatul are de scop să înlesnească încărcatul fânului, căci carul nu va fi oprit decât în puține locuri pe bucată, iar pe de altă parte, fânul se poate uscà încă mai bine, fiind în acelaș timp ferit de ploaie, lucru care nu se întâmplă cât fânul stă *polog*, în brazde. Prin urmare mai întotdeauna întâiele grămezi de fân cari se vor face din brazde, nu vor fi prea mari, tocmai pentru ca vântul și căldura să le poată pătrunde.

Cea mai mică grămadă este *pala*, porțiunea de fân care se poate luà pe coarnele furcii, băgând-o pe sub fân, sau cât se poate luà în coarnele furcii, vârînd furca în fân de sus înjos.

Din mai multe pale puse una lângă alta și acoperindu-le cu alte pale, se face o grămadă care se numește *porcoiu*, dim. *porcoieș* (1), *copită*, *copiță* (2), *porșor*, *paloanie*, *purculeț* (3), *căpiță*, *pârțioane* (4), *ploscă*, *porculeț* (5), *purculete* (6), *plastă* (7), sau *clăiță* (8).

Dacă porcoiul este mai mare, el se numește *porcan*, *basalic* și mai întodeauna *căpiță*. De obiceiu căpițele se fac la câtevà zile după ce fânul a fost strâns în porcoaie și are ca scop numai înlesnirea încărcatului, mai ales prin acele părți de coastă sau pădure, pe unde carul nu se poate ridicà.

Un alt mijloc de a adunà brazdele este și acela în care muncitorul se slujește de *greblă*. Cu grebla brazdele se fac *vălătuci*, rostogolindu-se dela un capăt, întocmai cum s'ar rostogoli un val de pânză. Când vălătucul s'a făcut îndestul de mare, se iea în furcă și se face *căpiță* (9).

---

(1) Șt. St. Tuțescu, *Taina ăluia*, p. 107: *porcoi*, cât fân pot luà doi inși pe două prăjini.

(2) *Ibidem*, p. 98: *copiță*, cât poate luà un om odată cu furca.— Viciu, *op. cit.*, p. 68.

(3) Viciu, *op. cit.*, p. 65: ex.: «paloanele estea trebue să le aruncăm pe căpiță, cu *ciolpăul*.

(4) *Viața agricolă*, I, p. 1008.

(5) N. Păsculescu, *Lit. pop.*, p. 79. Gâcitoarea porculețului sau *copiței de fân* este:

Ce e mare
Și mai mare
Și rădăcină nu are ?

(6) Viciu, *op. cit.*, p. 44.

(7) Șt. St. Tuțescu, *Taina ăluia*, p. 107: Grămadă mare de fân, în care intră 7—12 porcoaie.

(8) D. Dan, *Straja*, p. 46.

(9) Văzute în com. Hânțești, jud. Dorohoiu.

Când fânul de pe o bucată «se adună într'un şir lung spre a se face *boaghe*», se numeşte *coardă* sau *vândălag* (1).

In sfârşit, un alt mijloc de a adună fânul grămadă, înainte de a-l cărà acasă sau de a-l adună la locul unde va petrece iarna, când acel loc se află tot pe câmp, este căratul lui pe *prăjini*, *drugi*, sau *rude* (2).

Acest mijloc se întrebuinţează la munte şi pe locurile prăpăstioase. Fânul este pus pe cele două lemne şi cărat de cei doi inşi la locul unde trebue, întocmai cum se poartă năsălnia cu *capetele* (colacii şi coliva) morţilor. Câtimea de fân *câtă* o pot duce aceşti doi inşi, se numeşte prin unele părţi *rudaş* sau *boghiu* (3).

Dacă locul este înclinat, fânul se poate cărà pe drugi chiar şi de un singur om, care apucă de cele două capete ale rudelor, iar pe celelalte două le lasă să se târască pe pământ ca o sanie.

In deobşte la munte fânul se păstrează «sus» până când se lasă zăpezile mari şi numai atunci se aduce «de vale».

De obiceiu sub căpiţă şi peste căpiţă nu se pune nimic; aceasta nu se poate atunci când căpiţele sunt mari şi sunt menite să rămână peste iarnă în acelaş loc. Câte odată, ca să se poate scurge lesne apa pe sub dânsele, li se pun dedesubt nişte *târşi*, — nuiele cu ramuri (4) —, sau se pune sub ele un prepeleac. O astfel de căpiţă, mai mică decât un stog, se numeşte în Bucovina *lipă* (5). Prin Ardeal aceste «clăi de fân de pădure» se numesc la singular *prepeleciu*, după numele lemnului subţire şi lung care se implântă în pământ după ce ramurile i s'au curăţit (6).

6. Am pomenit că fânul câte odată nu se mai aduce dela câmp, ci se *clădeşte* în pădurea, dealul, poiana sau, în de obşte, pe locul unde a fost cosit. De cele mai multe ori însă, el se cară acasă.

---

(1) Viciu, *op. cit.*, p. 35.

(2) Se pare că se numesc şi *ploscări*, sing. *ploscar*, «rude cu cari se apropie fânul de pari, ca să-l pună *căpiţă* sau *claie*» (Viciu, *op. cit.*, p. 68).

(3) Viciu, *op. cit.*, p. 37.

(4) *Ion Creangă*, *op. cit.*, p. 419: «când se adună *pologul* (fânul cosit), se clădeşte mai întâiu ori în grămezi mai mici numite *porşori*, cari se cară de un om sau doi pe *druci*, până unde au a se clădi în *claie* sau *stog*, ori în grămezi mai mărişoare aşezate pe *târşi* (mici mesteceni cu ramuri cu tot), numite *căpiţi*, cari de obiceiu se cară cu boii».

(5) Comunic. de d-l P. Cârstean.

(6) Viciu, *op. cit.*, p. 70.

Căratul fânului se face cu carul. Carul are *drugii* pe cari îi cunoaştem dela căratul snopilor, cu deosebire că nu mai au *corlatele* alcătuite din *pretce*, ci acestea sunt înlocuite prin patru până la zece *ţepuşi*, pe cari le-am văzut întrebuinţându-se la căratul sămănăturilor cosite.

La cărat fân, ca şi la snopi, muncesc doi inşi: unul de jos, care duce carul din căpiţă în căpiţă şi apoi când ajunge, svârle fânul în car, iar altul stă în car şi *încarcă*, adecă aşează fânul. Cel de jos se slujeşte la aruncatul *palelor* de un *ţăpoiu*, iar cel din car are în mână o *furcă*.

Intâiul iea fânul din căpiţă *pale-pale*, adecă pe una câte una, înfigând coarnele ţăpoiului cu vârfurile în jos şi atât cât socoteşte că va fi pala numai bună de ridicat în sus, unde cel de-al doilea o iea cu furca, «binişor şi 'ncetinel» ca să n'o strice, pe dedesubt, pe coarnele furcii sale, şi o aşează în ţepuşe sau acolo unde vede că trebue (1). După ce pune un rând de pale, le calcă cu picioarele apăsând cât poate mai tare.

Ca să se încarce carul în aşà chip încât să încapă fân mult şi să nu se răstoarne pe drum, se cere o îndestul de mare măiestrie.

După ce carul s'a încărcat, se greblează cu grebla sau cu furca, *se piaptănă* carul, cum se zice, ca să nu mai rămână nici un mănunchiu de fân prins slab, care să se scuture pe drum. Toată pieptănătura de pe car cât şi *greblătura* de pe *cositură*, *cosìrişte* sau *cosorişte*, adică de pe locul cosit, se aruncă deasupra, în car.

In urmă carul se leagă.

De obiceiu legarea se face de-a curmezişul cu o frânghie, care are un capăt prins de inima carului; frânghia se aruncă peste car, când cel de jos trage mereu de capătul slobod al frânghiei, cel din car calcă cu picioarele sau bate cu coada furcii peste frânghie, ca să se îndese bine fânul. Când fânul a fost bine strâns, funia se leagă tot de inima carului (2).

Numai când fânul este prea mărunt, se poate legà carul şi în lung de dinainte înapoi.

Acest fel de a legà însă nu este cel mai bun. Intr'adevăr, după ce se aruncă capătul frânghiei peste car, cât timp se trage de acest

(1) Viciu, *op. cit.*, p. 64: *pală*, o furcă de fân luată pături de pe car sau din căpiţă.

(2) Părţile Moldovei de jos.

capăt, se poate foarte lesne întâmplà ca fânul să se aplece în partea aceea și prin urmare întreaga câtime din car să se *șoldească*, «să se lese» și carul să fie veșnic în primejdie de a se răsturnà.

Pentru acest cuvânt, în locul frânghiei se întrebuințează un *drug* (1), care are legată la ambele sale capete câte o frânghie. Drugul se pune orizontal sau de-a curmezișul carului, iar cei doi inși, trăgând de o potrivă de capetele de funie, îndeasă fânul drept în jos. Când fânul s'a îndesat atât cât s'a putut, funiile se leagă.

Prin unele părți din Ardeal, căratul fânului se face cu un fel de sanie care se numește *trahlă*; aceasta însă se așează pe *dricuri* (cele patru roate dela car) (2).

7. Ca și paiele cerealelor, fânul și celelalte *cosituri* se adună în *arii*, *ării* sau la *harmàn* (3), cari sunt în marginea satului sau în afară de sat, — când satul este des, — ori în mijlocul satului și pe lângă case, prin grădini, — când satul este rar. In acest din urmă caz, un colț din grădină se îngrădește și, sub numele de *țarc* sau *ocol*, slujește ca loc pentru păstratul nutrețului.

Căruțele sunt aduse pe rând la *clădiș* (4), cum se zice prin jud. Vâlcea locului unde se vor face clăile. Acolo, din mai multe cară sau căruțe (de fân), sau ghiociuri, dacă se cară cu acestea, — se va face o *claie*, care se mai numește și *clădiș* (5), *fârcitura* (6), *copită* (7), *stog*, *șură*, *șiră* sau *gireadă*.

La clădit, cel ce aruncă fânul se slujește de o furcă, dar mai ales de un *țăpoiu*; când claia se înalță, se folosește *țurchinarul* și tocmai la urmă *vârfarul*, cari sunt tot niște țepoaie cu cozile lungi.

De obiceiu *claia* are forma din fig. 78 și se compune dintr'o parte scurtă, cilindrică *ab*, care se numește *talpă* (8), *fundac* sau

---

(1) Comunic. de d-l A. Moisei din Nemțișor, jud. Neamț: *Drug*, un par cu care se leagă fânul, când se aduce cu carul de pe câmp.

(2) Viciu, *op. cit.*, p. 86.

(3) Comunic. de d-l M. Lupescu, Zorleni, jud. Tutova: *Harmàn*, locul unde se strânge fânul pentru iarnă.

(4) Candrea, Densușianu, Speranță, *Graiul nostru*, I, p. 37: *Pologul* se strânge în *copiță* și copițele se duc la *clădiș* și se fac *clăi*.

(5) Vârcol, *op. cit.*, p. 91.

(6) Viciu, *op. cit.*, p. 42: *fârcitură*, capiță (căpiță?) de 4—5 cară de fân.

(7) C. Rădulesu-Codin, *O samă de cuv.*, p. 21.

(8) Jud. Dorohoiu.

pòdină (1). La unele clăi, fundacul poate fi şi mai înalt. Deasupra acestei părţi se află o alta hemisferică, de o rază mai mare ca baza, *cd*, având adesea în *c* un fel de *streşină*, spre a face ca apa de pe claie să nu se scurgă pe talpă, ci în afară de dânsa. Această parte se numeşte *mijloc*, *miez* sau *pântece*, deasupra căreia în *e* se află *vârful*, *pieptul* sau *creştetul* (2).

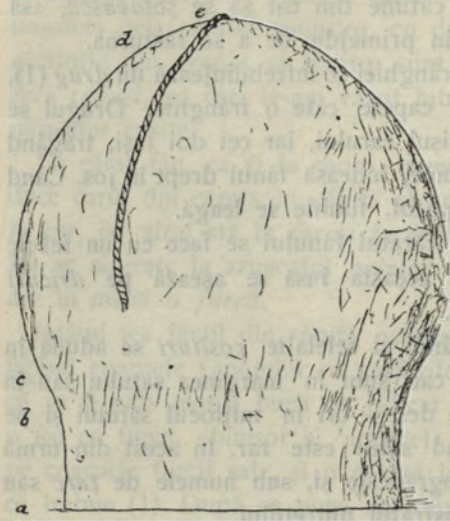

Fig. 78.

Ca şi încărcatul fânului în car, *clăditul*, *clăitul* sau făcutul clăilor cere o deosebită măiestrie dela care atârnă păstrarea fânului. Din clădit unii oameni îşi fac o adevărată meserie (3).

De obiceiu, sub claie nu se pune nimic; unii însă pun paie vechi,

(1) Viciu, *op. cit.*, p. 68. – Creangă, *op. cit.*, p. 436–7: «*podină*, partea *stogului* de fân cam pân' aproape de jumătate şi atât de înaltă cât poţi ajunge să dai fân la *clădit* cu furca sau cu *ţăpoiul* şi mai pe urmă, după ce se înalţează, cu *trupinarul*».

(2) Adaugem şi aceste amănunte nehotărîte din C. Rădulescu-Codin: *O samă de cuv.*, p. 24: *curetic*, *cureac*, o parte dintr'o copită. Viciu, *op. cit.*, p. 26: *căpiţă*, picior de claie.

(3) In această privinţă iată o povestire culeasă din com. Ţepu, jud. Tecuciu, dela Zamfir G. Rugină: «Rămas-a din neam în neam la Rugineştii (alde Rugină) din Ţepu în minte, o întâmplare de pe când veniau în ţara Moldovii Tătarii. Odată trecând pe aici, prinseră mulţi robi, între cari şi pe unul de-alde Rugină. Numele lui s'a prăpădit în vânzoleala anilor, dar spusele despre dânsul nu s'or şterge niciodată. Ci-că Rugină ista erà meşter, nevoie mare, de făcut *clăile de fân* şi de asta l-ar fi luat Tătarii în ţara lor, unde nu-l puneà la altă treabă decât la asta, cu toate că chiar aşà de uşoară nu erà.

A stat el vreo doi ani acolo, când într'o vară, pornind el o claie de fân mare şi minunată, începù s'o dureze numai pe de lături de 40–50 de stânjeni, iar pe dinăuntru o lăsă goală. Tătarii de jos tot îi svârliau cu ţepoaiele pale de fân, pe cari cel Rugină le puneà pe de mărgini; iar când înseră bine, spuse Tătarilor că el rămâne sus, s'aştepte răsăritul lunii, să mai aşeze pe ici, pe colo, şi cum i-a face vârf clăii, s'o da jos.

Acolo a mai stat el ce-a mai stat, şi lăsându-se în jos, pe inima clăii, şi-a făcut loc pe dedesubt şi a pierit în pustietatea tătărească, de unde se strecură cum putù şi venì în sat, la Ţepu lui».

crăngi de copaci și câte odată chiar rădăcini de copaci, scoase din pădure, peste cari pun lețuri, scânduri sau lemne lungi, iar deasupra acestora se clădește claia. Acest chip de a clădi este foarte bun, căci ploile și «*reveneala* pământului» nu strică nimic din fân.

Pe alocurea, spre a feri clăile de fân de stricăciunile vitelor, fac împrejurul tălpii, înainte de a începe clăditul, un *țarc*, *țărcoteiu* sau *gard* de nuiele (1).

Dacă locul este *prăvălatec*, ca să nu iea apa fânul pe dedesubt, partea care ar trebuì să fie mai joasă este ridicată prin lemne.

Facerea vârfului la claie se numește *vârfuit*, verbul a *vârfuì* (2), iar cel ce clădește vârful se chiamă *vârfar* (3).

In vârful clăii se înfige adesea câte o *țepușă* ca să-l țină mai temeinic, sau se pun niște *prăjini* sau *prăștini*, legate două câte două. In Transilvania aceste prăjini se numesc *posme*, sing. *posmă*, sau la sing.: *paiengin* și *paiangăn* (4).

Prin alte părți, cum bunăoară am văzut prin ținuturile de sus ale Moldovei, se pun, în loc de prăjini, niște funii împletite din două vițe, tot de fân sau de *curmeie*, — vrejuri, — de bostan sau dovleac.

Când claia este astfel gătită, se piaptănă cu furca sau cu grebla, ca să nu rămână mănunchiuri sau paie de fân pe cari vântul să le poată *sburà* cu ușurință.

Câte odată numai, și numai la gospodarii bine *cuprinși* sau proprietarii mari, în loc de clăi sau stoguri, se fac *șuri* sau *șire* de fân, de forma celor de snopi.

Scuturătura de fân, adecă acele firișoare mărunte și flori, cari rămân pe fundul carului, când se cară, se mai numește și *stroh* sau *stroh de fân* (5); ea se strânge cu acest prilej deoparte, păstrându-se ca hrană pentru găini, sau ca un prețios material medical în feredeiele sau băile celor slabi trupește (6).

(1) D. Dan, *Straja*, p. 46: «In această ocupațiune (facerea fânului) desvoaltă ei (locuitorii din Straja-Bucovina) o mare dexteritate. *Stogurile* se clădesc în jurul unei *prăjini* lungi înfipte în pământ. Fânul nu se așează pe pământul gol, ci pe o *podină* de *druci*, cari se pun pe trei căpătâie. Imediat după clădire se ocolesc stogurile jur-împrejur cu un gard de răslogi».

(2) *Șezătoarea*, V, p. 171.

(3) *Viața agricolă*, I, p. 90, dacă nu cumvà va fi o greșeală.

(4) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 104.

(5) In Transilvania, după Viciu, *op. cit.*, p. 80, *strohul* este «fânul mărunt și putred».

(6) Ion Creangă, *op. cit.*, p. 440.

Prin alte părți, și mai ales pe acolo pe unde fânul nu se găsește în mare cantitate, în părțile muntoase unde fânul n'are vreme să se usuce, deoarece nu poate sta pe pământul pururea umed, căpițele sau *copăițele* se fac prin copaci, despre cari un călător englez prin Muntenia se miră în deajuns prin 1827 (1).

Tot cam astfel sunt și *pătiucurile* (2), *pătuiagurile* (3) sau *pătulele* cari au *funduria* (4).

In sfârșit fânurile și toate nutreturile se mai pot păstră și în *măietori*, *măieriști* sau *șuri* (5). Prin județul Bacău, șurile sunt făcute din bârne orizontale încheiate pe la colțuri, sau,—când laturea lor este prea lungă, — în niște ușori. Partea de sub pod cuprinde de obiceiu două despărțituri: una cu păretele din fund sau cu trei pereți slujește ca adăpost pentru uneltele gospodăriei și altă parte, închisă din toate părțile, având în mijlocul unui părete o ușă, slujește ca șopron pentru vite, vara și iarna.

Grinzile de deasupra pereților ies mai mult în afară. Peste ele se pun alte 5—6 grinzi, formând asttel *podul șurii* pe care se sprijină coperișul de *șindilă* ce are o gură într'o parte sau în mijlocul feței trapezoide, pe unde fânul sau cositura se vâră cu furca și se așează. Acolo nutretul se usucă foarte bine.

CAPITOLUL II.

Cânepa și inul.

1. *Cânepa*, care pare a se mai numì prin județul Mehedinți și *groasă* (6), are aproape aceeaș cultură sau *rost* ca și *inul*; prin urmare tot ce se va vorbì despre cânepă, se va referì și la in. Cu privire însă la suprafețele de cultură, numai îndemnurile sunt deo-

(1) Ap. «*Ion Creangă*», III, p. 354: «Trebue menționat contrastul izbitor pentru călător, între bordeiele săpate în pământ cu un acoperiș mizerabil de paie, și casele suspendate în aer [!] ca ale Indienilor din Paraguai. Am văzut câtevà *copăițe* de fân ridicate la fel. Astfel de bordeie subterane mai văzusem în Transilvania, dar copăițe și colibe în aier nu mai văzusem până acì.»

(2) Gâcitoarea vâlceană în Gorovei, *Cimiliturile Românilor*, p. 277: *Patru oameni* poartă toți *o căciulă*. — Vârcol, *op. cit.*, p. 97.

(3) Auzite în com. Zlătărei și Ștefănești, jud. Vâlcea.

(4) Viciu, *op. cit.*, p. 44: *Fundurie*, *podină* la pătulul de fân, când se gată fânul din pătul, de rămâne numai cu un *purculete* pe fundurie».

(5) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 102.

(6) Vârcol, *op. cit.*, p. 93.

sebite: Cânepa se cultivă de mulţi şi pe suprafeţe mici (1), pentru a scoate dintr'însa materia textilă, pe când inul se seamănă mai ales de proprietarii mari pe suprafeţe întinse pentru sămânţa lui din care se scoate uleiul respectiv. La culesul inului, proprietarii chiamă oamenii satelor învecinate la cules, dându-le în schimbul lucrului firele de in, cu cari de altfel n'au, sau nu ştiu ce să facă.

2 Cel mai bun pământ pentru cânepă trebue să fie *gras*, adecă *mâlos;* de aceea *cânipăriile* sau *cânipiştile* (2) sunt totdeauna pe văi sau pe malul apelor. Când aşezările omeneşti sunt departe de aceste locuri, cânipăriile pot fi în mijlocul sau în capătul unei ţarine de *pâne mărunţică*, deoarece pe-acolo nu vor paşte vite şi prin urmare nu le vor strică după ce se vor cară snopii de pe mirişte.

Când însă satele sunt aproape, cânipăriile se fac de obiceiu într'un capăt al popuşoilor, deoarece paza ţarinii de popuşoiu ţine până târziu, când recolta cânepii este sfârşită. In orice caz, oamenii se înţeleg din vreme asupra locului unde îşi vor face cânipăriile, spre a fi înlesniţi cu privire la paza de vite.

Pentru o casă cu un număr de suflete mijlociu, 7 sau 8 prăjini de loc sămănate cu cânepă, ajung; trebueşte prin urmare cam o prăjină de loc de fiece suflet. Aici întră şi cânepa care se dă celor ce n'au loc de sămănat, în schimbul ajutorinţei la lucru.

Sămănatul se face de obiceiu prin Maiu, după ce pământul a fost arat mai dinainte, după ce a fost lăsat câtevà zile şi după ce în urmă a fost săpat cu sapa ca să se sfărâme sau să se *sdruşească* şi cei mai mărunţi bolovani.

Pentru sămănatul celor şapte prăjini, trebue 8—10 baniţi de sămânţă de cânepă, după cum gospodarul vrea să-i răsară cânepa mai deasă sau mai rară.

Oricum, cânepa se seamănă atât de deasă, încât «s'o poată linge boul».

După ce s'a sămănat, pământul se netezeşte bine pe deasupra cu sapa.

Prin unele părţi din Gorj, după sămănare gospodarii pun câte un copil ca s'o păzească de vrăbii, *cinczi* şi *presuri*, cari de obiceiu scurmă pământul şi ciugulesc sămânţa. Acest păzitor iea câte o

(1) Am văzut totuş în toamna anului 1911 câmpii întregi sămănate cu cânepă, prin jud. Roman şi Vasluiu.

(2) Din com. Mănăstireni, jud. Botoşani, comunic. de d-l D. Gr. Furtună: *cânichişte*, loc gras pe la capătul ogoarelor, mai ales unde se seamănă cânepă.

blană şi un ciocan de lemn şi toată ziua bate împrejurul locului ca să nu vină pasările. Paza aceasta ţine cam două săptămâni.

Alţi gospodari pun beţe pe marginile sămănăturii, le leagă capetele cu nişte sfori şi pe sfori atârnă bucăţele de hârtie, pentru acelaş lucru.

Blăstămul paserilor cari vin la sămânţă este acesta:

Heà, heà,
Păsărică, păsăreà,
Nu mâncà cânepà,
Că te mâncă inimà ! (1)

Prin unele părţi «în ziua de *Vartolomeiu şi Vârvara* se seamănă un rând de cânepă, după ce s'a sămănat încă un rând la *Blagoveştenie*, apoi la *Constantin şi Elena*, iar dela *Onofreiu* înainte nu se seamănă nici *hlandani* batăr» (2).

3. Cânepa fiind deasă şi subţire şi crescând repede, *înăduşă* sau *înneacă* aproape toate soiurile de buruieni cari ar răsări odată cu cânepa. Prin urmare *bucata* sau *capătul* de cânepă este aproape în totdeauua *curat* sau *curată*. Dintre buruieni, numai *hòlbora* sau *vòlbora* poate creşte printre cânepa deasă, învălătucindu-se pe fiirele ei.

Cu privire la această buruiană priu Bucovina se crede că nu-i bine să fie plivită, deoarece este primejdie pentru respectiva gospodină să-i moară bărbatul (3). Inţelesul acestei credinţe însă ar fi că prin plivire cânepa mai mult ar suferi decât i-ar prii.

4. Cânepa fiind atât de trebuincioasă pentru pânza ce se foloseşte în casa unui gospodar, este firesc deci ca întreaga sarcină a cânepii şi inului să fie lăsată pe seama femeii care va fi pururi «cu grija'n spinare».

Pentru ca să crească frumoasă cânepa, femeile romînce de pretutindeni au de obiceiu să dea preotului câte un *fuior răghilat* şi *periat* când acesta vine prin casele *poporănilor* săi cu molifta ajunului Crăciunului sau al Bobotezei (4). Tot ca să le crească din îmbielşugare cânepa, prin Bucovina femeile se adună şi cinstesc băutură în ziua de *Spolocanie*, adecă a doua-zi de lăsatul secului de

(1) Comunic. de d-l I. I. Ciuncanu, com. Vâlcelele-din-Topeşti.
(2) C. D. Gheorghiu, *Calendarul femeilor superstiţioase*, p. 76.
(3) E. N. Voronca, *op. cit.*, p. 1070.
(4) T. Pamfile, *Industria casnică*, p. 200—1; a se vedeà acolo şi alte însemnări ale acestui fuior.

postul cel mare (1). Prin alte părți și tot în acest scop, femeile caută neapărat să meargă la biserică în ziua de *Duminica Floriilor* spre a luà mlădițe de salcie, ca să le pună în case pe la icoane (2). Prin altele, gospodinele socotesc de nevoie să-și trimită fetele să tragă de funia clopotelor dela biserică în ziua de Paști (3). In Bucovina, femeia care dorește să aibă cânepa frumoasă, când face la Paști focul pentru pască, pune pe cuptor sămânța de cânepă care este menită să fie sămănată în primăvara aceea (4).

In afară de aceste practice, femeile serbează cu nelucru desăvârșit sau se feresc de anumite ocupațiuni în anumite zile, pentru ca *piatra* sau grindina să nu le strice cânepa. Astfel dela *Crăciun* și până la *Bobotează*, femeile nu pun furca în brâu spre a toarce, iar *Cele nouă Joi* de după Paști se păzesc ca orice zi de sărbătoare, pentru ca *piatra* să nu le *bată* cânepa și celelalte sămănături (5). Prin unele sate din Bucovina, cu acest scop nu se serbează decât *Joia a nouă* (6).

Ca să le crească mare și frumoasă cânepa, prin unele părți din jud. Tutova se obișnuește ca femeile și fetele, atunci când văd cea dintâi *rândunică*, să svârle o mână de țărână în sus, crezând prin aceasta că le va crește cânepa atât de înaltă, cât de mult s'a urcat țărâna (7).

In Bucovina, unele gospodine, ca să le crească frumoasă cânepa, pun sămânța sub fața mesei de *Ajunul Bobotezei;* altele în această zi torc pe fiecare fus câte un fir, ca să nu le găsească Boboteaza goale; altele se îngrijesc ca de Bobotează să aibă toate *călepile* spălate, căci dacă vecinele dușmance le-ar vedeà nespălate, le-ar vrăjì și în chipul acesta cânepa n'ar mai crește cum se cade; altele nu *bat* cămeșile cu maiul, până când nu tună; altele beau și joacă la Sf. Vasile, zicând că joacă fusul și furca; unele joacă și la lăsatul secului de postul mare, și «dacă n'ai cu cine, măcar singură să tropăiești!»; alte gospodine seamănă cânepa în zi de post, aruncând cu sămânță încă și *fărămături* și găoci de ouă dela Paști; altele, spre a le fi cânepa moale și multă, când o seamănă se ung pe mâni cu

(1) Marian, *Sărbătorile*, II, p. 4.
(2) *Ibidem*, p. 265.
(3) *Șezătoarea*, II, p. 196. — Marian, *Sărbătorile*, III, p. 114.
(4) E. N. Voronca, *op. cit.*, p. 339.
(5) T. Pamfile, *Sărbătorile de vară*, p. 4.
(6) Dat. și cred. Rom. din Straja, comunic. de d-l D. Dan.
(7) Dat. și cred. Rom. din com. Schineni, comunic. d. d-nii frați Kahu.

unt, iar când se întoarnă acasă dela sămănatul ei, caută să mânânce *scrob*, ca să le fie cânepa galbenă; tot spre acest scop, altele se ung la *Sânzienii* cu *slănină* ori cu *unt* pe mâni, ungând și cânepa de pe ogor în patru cornuri; altele nu lasă furca goală după ce li s'a isprăvit caierul, ci caută să lase pe furcă măcar ața, iar în cel mai rău caz, se scuipă pe lemn; dacă pun pânză, se silesc ca să nu le apuce noaptea cu sulul gol, ci se trudesc să-l *învelească* cu urzeală, iar dacă aceasta nu se poate, sulul se învelește, adecă se acopere cu orice; «când mântui pânza, la toate celea se lasă câtevà fire de uruioc, să nu fie goale, și la vatale, și la iță, și la spată, ca să deie Dumnezeu să tot fie. Și la *bătălău* se lasă câte o leacă de buci, și la meliță, și la perie o leacă de *pacișe*, și'n raghilă, — nu se lasă goale, ca să mai dea Dumnezeu cânepă». Alte gospodine cred că e de nevoie să toarne apă pe *urzitoare*, după ce au isprăvit de urzit, ca să nu fie vara secetoasă pentru cânepă; altele spre acelaș scop udă tălpigele și spata, după ce au isprăvit de țesut (1).

In Ardeal, «ca să se știe de s'a face *cânepă* și *grâu* peste an, de ajunul *Bobotezei* fac femeile o păpușă cu două *lumânări*, le leagă cu testemel împrejur și pun de toate mlădițele de copaci la legătoare, le aprind pe masă când vine preotul, și după ce se duce le stâng: una în grâu și alta în cânepă. Și de care sămânță se prinde mai mult de lumânare, de aceea se face peste an. Lumânările, așà cum sunt, se pun în cuiu și stau o săptămână; atunci le desleagă, zicând că desleagă cununiile, — că până atunci nunți nu se pot face. Mlădițele le dau apoi la vite, să le mânânce» (2).

In sfârșit prin unele părți se crede că numărul de *chite* de cânepă, pe cari le va face o gospodină, poate fi prevestit de numărul *cocoarelor* pe cari le vede întâiu acea gospodină (3).

5. In afară de grindină sau de piatră, care poate strică cu desăvârșire cânepa, de cea mai mare primejdie sunt și *pasările*, printre cari mai ales se socot *vrăbiile*. Din această pricină, prin unele părți din Bucovina se crede să spre a le îndepărtà este bine ca la ajunul *Bobotezei*, femeiele să pună prin pari din felurile de bucate ce au fost sfințite pe masă de către preot, precum ar fi *vărzarele*, *gălu-*

(1) E. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 1058-60.

(2) *Ibidem*, p. 1058.

(3) Cred. Rom. din Schineni, jud. Tutova, comunic, de d-nii frați Kahul.—*Șezătoarea*, I, p. 277.

ştele şi *perjele* (1). Până una-alta însă, înfig beţe înalte în cânipărie şi în vârful acestor pun cioare împuşcate, pălării, căciuli şi haine vechi, sau alcătuesc din aceste lucruri nişte adevărate chipuri de oameni, spre a sperià vrăbiile, sticleţii, grangurii şi pe celelalte pasări stricătoare. Acele *sperietori* sau chipuri de oameni se numesc şi *momâi* sau *păuze* (2).

6. La un fir de cânepă deosebim *rădăcina*, *firul*, *bățul* sau *paiul* cu frunzele lui şi *floarea cu frunzele* care se numeşte *sglăvoc* sau *muc*, mai ales la *cânepa de toamnă*,—acele fire cari *leagă* şi prin urmare fac sămânţă. Prin Banat floarea cânepii se numeşte *plosconiţă* (3), iar prin jud. Muscel i se zice câte odată şi *măciucă*.

7. Firele de cânepă poartă mai multe numiri:

Hlandànii sing. *hlandàn*, cari se mai numesc şi *hlandàri*, sing. *hlandàr*, *hăldani—hăldan*, *hàlduri—hàldur* în Ardeal (4); *aldani—aldan* (5) sau *clandàni—clandan* (6), sunt firele de cânepă crescute în lărgime, la larg, cari prin urmare vor fi foarte desvoltate, având nu numai un fir subţire şi simplu, ci un trunchiu gros cu o mulţime de ramuri, fiecare cu câte un sglăvoc în vârf. Hlandanii se seamănă mai ales prin *popuşoaie (porumbişte, cucuruzi)* şi *bostănării (păpănării)* pentru a scoate dintr'înşii sămânţa trebuincioasă pentru a sămănà cânepa prin acele locuri pe unde cânepa va creşte de un stat de om, în mijlocie, deasă, şi prin urmare pe acolo pe unde dânsa va da numai fire bune şi multe, iar nu şi sămânţă.

Aceşti hlandani se taie cu secerea pe la sfârşitul lunii lui August, se pun la uscat şi se bat pentru sămânţă, după cum vom vedeà.

Cânepa de toamnă (cea femelă) este cea care rămâne verde până când se culege; ea face sămânţă în *sglăvoc* sau *muc*. Pentru acest cuvânt prin unele părţi (7) ea se mai numeşte şi *cânepă mucoasă*.

Cânepa de vară (masculă) este cea care înfloreşte şi îngălbeneşte pe timpul secerii; ea creşte mai înaltă ca cea de toamnă. Cu privire la aceasta, iată ce ne spune o legendă bucovineană:

---

(1) Marian, *Sărbătorile*, I, p. 165.
(2) C. Rădulescu-Codin, *O seamă de cuv.*, p. 57.
(3) Marian, *Naşterea la Români*, p. 38.
(4) Viciu, *op. cit.*, p. 48.
(5) Jud. Dâmboviţa.
(6) *Şezătoarea*, V, p. 47.
(7) Jud. Iaşi, satul Românești, dict. de d-l V. Dorin.

Se zice că odată *cânepa de toamnă* a îmbiat pe *cea de vară* la biserică, zicându-i:

— Hai, soro, la biserică!

Iar cânepa de vară i-a răspuns:

— Apoi de ce să mai merg degeaba; eu sunt destul de înaltă şi-o văd şi de aici destul de bine; tu, fiind scurtă, n'o poţi vedeà; de aceea poţi merge şi singură.

Iar cânepa de toamnă i-a răspuns supărată:

— Apoi dacă aşà ţi-i vorba, nici Dumnezeu să nu-ţi ajute ca să mergi şi să vezi şi tu biserica.

Din această pricină se crede că a rămas obiceiul ca la crucea preotului să nu se dea fuior de cânepă de vară. Şi apoi, fiindcă această cânepă nu rodeşte, se crede că nu-i bine să se lege *buricul* unui copil la naştere cu aţă făcută din tortul ei, căci astfelel acel copil va fi sterp în căsnicia lui (1).

Porghicii, la sing. foarte rar *porghic*, numiţi şi *poghirci* (2), în Ardeal *podbici*, *poşomogi*, *bârzoci* (3), iar prin unele părţi din Ţara-Românească, *bobirci* (4), sunt firele de cânepă cari n'au putut creşte mari, proveniţi fiind din firele de cânepă cari au răsărit mai în urmă. Ei stau sub cânepa mare cum stă puful sub penele unei pasări. Ca şi cânepa, sunt şi dânşii de două feluri: *porghici de vară* şi *porghici de toamnă*.

8. *Culesul cânepii* este aşteptat cu mare nerăbdare şi cu mai mult interes de către gospodină, pentrucă dela cules începe adevăratul lucrul al cânepii, care, cu voie ori fără voie, trebue dus până la capăt. Intr'adevăr, dacă nu se culege cânepa la vremea ei, în câtevà zile firele *se trec*, *se topesc*, adecă se usucă peste fire şi nu se mai poate înţelege nimic de dânsele. Dacă s'ar întâmplà una ca aceasta, pe respectiva gospodină «ar arătà-o toată lumea cu degetul». Dacă o culege, trebue neapărat să o *topească* în apă şi apoi iarăş să o mèliţe şi să o lucreze, fiindcă nimic nu-i mai de batjocoră pentru o femeie decât atunci când îşi lasă cânepa «baltă.»

Deci cu culesul începe grija pentru gospodinele harnice şi chinul

(1) E. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 1059. — Varianta am întâlnit-o la *secără*.
(2) Jud. Iaşi, satul Românești, dict. de d-l V. Dorin.
(3) Viciu, *op. cit.*, p.19,
(4) Culegere din Goleştii-Badii, jud. Muscel.

pentru cele leneşe. Unor asemenea femei ca cele din urmă, vecinele lor le strigă în Ardeal:

Frunză verde de dudău,
Sărmane bărbatul meu,
Eşti nebun şi *meteleu:*
Cârepa mi-ai *sămărat* (1)
Boala'n oase mi-ai băgat.
Da' iea coasa şi-o coseşte,
De boală mă ispăseşte! (2);

sau:

Bărbate, cânepa-i coaptă,
Eu-s bolnavă de-s moartă!
Dar iea coasa şi-o coseşte,
De boală mă mântueşte! (3).

sau:

— Foaie verde sămulastră,
Nevastă, cânepa-i coaptă
Şi tu dormi, dormire-ai moartă!
— Foaie verde foaie lată,
Omule-s bolnavă, moartă
Şi cânepa noastră-i coaptă!
Iea coasa şi gresia
Şi-mi coseşte cânepa,
Fă-o apoi *măldărèle*
Şi mi-o pune pe coşere,
Doar mi-o mai trece de şele (4).

Culesul începe cu cel al *cânepii de vară*, care se face pe la sfârşitul lunii lui Iulie. La acest soiu de cânepă, gospodinele ţin foarte mult, fiindcă din firele lui se dobândeşte un fuior mai alb şi mai tare decât din firele scoase din *cânepa de toamnă*.

Culesul se face prin smulgere, adecă prin tragerea firului drept în sus. Pe uscăciune şi pe căldură, când pământul este tare, culesul este foarte anevoios, din pricină că firul se rupe, deoarece în pământ se ţine prea mult. Un fir îndoit sau rupt nu este bun ca firul întreg, căci mai târziu nu se va topì cum se cade; afară de aceasta, orice bucată ruptă şi rămasă în pământ este o pagubă. In această privinţă, iată ce ne spune o pişcătură basarabeană:

De-ar venì [şi] Sâmbătà,
Milo, sărmănà,
Să-mi mai văd ibovnicà
Cum culege cânepà!
Şi-o culege mai de sus,
Să nu-i trebuească fus! (5).

Cânepa de toamnă se culege de obiceiu cam peste o lună dela culesul celei de vară. Acest cules este mai uşor. Dacă la cea dintâi

(1) Rotacisme: *cârepă*—cânepă, *sămărat*—sămănat.
(2) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 93.
(3) *1000 doine*, p. 209.
(4) Comunic. de d-l I. I. Ciuncanu, com. Vâlcele-din-Topeşti, jud, Gorj.
(5) G. Madan, *Suspine*, p. 53—4.

trebuià să despartă cu încetul firele de cânepă de toamnă spre a apucà pe cele de vară, întinzându-se cât mai mult, spre a nu călcà prea mult pe cea verde, la aceasta din urmă culesul se face dearândul, dela un cap la celălalt al bucății. Firele se trag tot drept în sus, dar se pot apucà în mână câte mai multe odată.

Când pământul este prea tare, această cânepă se taie și cu sapa dela fața pământului, sau chiar un deget, două din pământ. Unul o apucă în mâni și altul o taie cu sapa. Sămânța ce se va scutură va fi, oricum, mai puțină decât aceea ce s'ar pierde căutând să se *smânceascà*, să se smulgă brusc firul din pământul tare.

Prin unele locuri, cânepa aceasta se cosește chiar cu o *coasă* cu coada scurtă numită *tarpàn*. De secerat, am spus, se seceră numai hlandanii și «cânepa se taie cu secerea numai când vrei să-ți bați joc de darul lui Dumnezeu, care te va ocolì de bună seamă la anul».

Porghicii, atât cei de vară, cât și cei de toamnă, se culeg odată cu cânepa de toamnă, și la un loc, când cânepa de toamnă nu este înaltă. Când aceasta este înaltă, porghicii se culeg «*de bàșca*» sau «*de bașcà*», adecă deoparte.

După ce cânepa s'a ales, se leagă la un loc mai multe fire, atât de multe câte se vor puteà cuprinde în palme, punând degetele vârfuri în fârfuri. Un mănunchiu astfel făcut se numește *mănușă*, *munușă*, *mărușă* sau *maldăr*; aceste din urmă două numiri se aud prin unele sate din jud. Muscel (1). Mănușa se socotește ca unitate de măsură la numărătoarea cânepii.

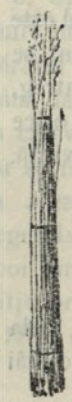

Fig. 79.

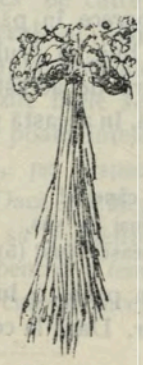

Fig. 80.

Mănușa cânipii de vară (fig. 79) se leagă în trei locuri, după ce firele i s'au așezat rădăcină la rădăcină. La mănușa cânepii de toamnă, legătura se face numai sub sglăvoc (fig. 80). Porghicii se leagă într'un singur loc.

Mănușile se leagă cu porghici, 4—5 fire răsucite,—sau la nevoie cu câtevà fire de cânepă măruntă și mlădioasă, cari deasemenea se răsucesc și se *supun* ca și *legătoarea* snopilor.

Intrebând pe o femeie despre câtimea cânepii făcute într'o vară, iți răspunde îndată, arătându-ți numărul mănușilor din fiecare soiu de cânepă: «80 de mănuși de vară, 112 de toamnă și 23 de porghici».

(1) Culegere din Goleștii-Badii, dict. de d-l D. Mihalache.

Mai adesea însă îți spune numărul *chitelor*. O *chită* de canepă are de obiceiu 12 mănuși; unele gospodine însă socotesc chita de 13 mănuși.

9. După ce s'a cules și s'a făcut mănuși, cânepa de toamnă este dusă acasă; cea de vară se pornește deadreptul la apă spre a fi topită, dacă este bine uscată.

Mănușile de cânepă de toamnă se fac grămezi-grămezi, sglăvoc peste sglăvoc și este lăsată astfel două sau trei zile ca să se *dubească* (pron. pop: *dugheascâ*). Prin alte părți, făcându-se tot astfel, se zice că se pune cânepa *glugă* la *dospeală*. Prin dubire sau dospire, pleava care ține închisă sămânța cânepii putrezește, iar după uscarea mănușilor, se poate scuturà mai ușor.

Spre a le uscà, mănușile de cânepă se pun prin parii gardului sau li se desfac firele în trei părți și se pun astfel «în picioare», în bătaia soarelui pe fața ariei sau prin grădini, unde se păzesc de pasările de casă și de cele «ale cerului».

Adesea dubitul și uscatul, și în acest caz și bătutul, se face pe bucată, pe loc.

După ce cânepa s'a uscat, *se bate*; bătaia constă în a lovì cu un bețișor sglăvoacele mănușilor.

Prin jud. Gorj, cânepa de toamnă se bate cu *maiu* sau cu un *pilău* de lemn, pe un *butiuc*, tot de lemn (1).

Sămânța amestecată cu pleavă pică pe un țol, de unde se va vânturà uneori, cum vom vedeà că se va face cu fasolele; de cele mai multe ori însă, acest amestec se cerne cu un fel de ciur cu găuri mari, care se numește *dârmoiu*, *dârmon* sau *dârmoniu*: jos vor cădeà semințele de cânepă, iar *pleava* care se mai numește și *buc* (2), *pòiu*, pl. *poiuri*, *goz*, *gozomat*, *huc* (3) sau *posconiță* (4), rămâne în ciur și se aruncă, după ce se mai freacă în mână și se mai încearcă la cernut.

După batere, mănușile de canepă de toamnă se desfac din legă-

(1) Comunic. de d-l I. I. Ciuncanu, com. Vălcelele-din-Topești.

(2) *Șezătoarea*, II, p. 151: *buc*, pleava ce rămâne după baterea cânipii și a inului.

(3) Din Jud. Botoșani, comunic. de d-l. D. Gr. Furtună: «pleava ce rămâne dela vânturatul cânipii (și a inului, fasolei, bobului, grâului)».

(4) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 104: «pleavă în care se află sămânță de cânepă».

turi şi se întocmesc din nou, bătându-se la rădăcină, adecă se fac întocmai ca şi cele de cânepă de vară.

Hlandanii se bat şi ei, întocmai ca şi cânepa de toamnă şi apoi se fac mănunchiuri.

Porghicii numai se usucă.

Sămanţa de cânepă se pune în saci, *uleie*, *postăvi* sau alt vas, după ce se mai usucă.

Când toate acestea s'au isprăvit, cânepa se duce la *topit*, cu care se începe industria casnică a cânepii (1).

CAPITOLUL III.

Pepenii, bostanii şi castraveţii.

1. *Pepenii*, în general, cari se cultivă, sunt de două feluri: unii au coaja tare, groasă, verde în secţiune, iar la suprafaţă pot fi albi, gălbui, verzi, cu sau fără pete ori dungi; coaja nu se mânâncă; *miezul* le este alb, gălbuiu, roşu sau se înfăţişează cu alte colori mijlocii. Celălalt soiu are coaja mai moale, subţire, de coloare albă sau galbenă, când ajunge la maturitate; miezul îi este apătos şi totdeauna de coloare galbenă.

Cei dintâi se numesc *pepeni verzi*, *harbuji*, *harbuzi* (2), *pepeni-negri* (3), *boşari* sau *lubeniţe*; Macedo-Românii îi numesc la sing. *himănic* şi *şiărhiu* (4).

Cei de-ai doilea se numesc *pepeni*, *pepeni galbeni* sau *zămoşi*, iar de către Macedo-Românii li se zice la sing. *peàpine* sau *gălbòniu* (5).

Atât pepenii verzi cât şi cei galbeni, dacă au la coacere coaja albă curată, se numesc prin unele părţi din Moldova de jos *pepeni verzi* sau *pepeni galbeni turceşti*, iar prin jud. Muscel *pepeni bălani*.

Dacă pepenii verzi au o înfăţişare lungueaţă, se numesc *păpănoaice*. Unui pepene verde, mare, i se zice şi *păpănoiu*. Unui pe-

(1) Pentru această parte, vezi T. Pamfile, *Industria casnică la Români*, p. *198—214*.

(2) Ion Creangă, *op. cit.*, p. 441.

(3) Auzit în com. Goleştii-Badii, jud. Muscel.

(4) Z. Panţu, *Plantele cunoscute de pop. român*, p. 211.

(5) P. Papahagi, *Basme aromâne*, p. 678.

pene verde sau galben mic, rămas astfel din pricina vremii târzii și rece în care a crescut, sau din pricina secetei ori a locului rău, i se zice *băbăscuță*.

Pepenele verde poate aveà miezul roșu (1), iar sămânța neagră (2) sau altfel (3); sau miezul alb și sămânțele colorate oricum (4). Când miezul este alb, pepenele se numește «pepene cu miezul bălan» sau «pepene bălan la miez».

Pepenii galbeni, după tăria miezului și după dulceața ce o au, se numesc: *scorțoși*, când sunt tari și dulci, *înnecăcioși*, când nu se pot înghiți lesne, și *mălăieți* când sunt moi.

O specie rară de pepene galben este *cantalupul* sau *cantaloșul* (5).

Locul cel mai nemerit pentru sămănatul pepenilor este *țèlina*, adecă acel loc care este sau a fost mult timp nelucrat. De obiceiu locurile despădurite ale marilor proprietari se dau pe la sătenii vecinași ca să le desfunde cu plugul în schimbul *rădăcinilor* cari le vor scoate pentru dânșii și al pepenilor pe cari îi cultivă în anul întâiu. Alteori pentru aceste locuri se plătește chiar în anul întâiu.

Când țeline nu se găsesc, pepenii se seamănă într'o parte a țarinii sătești, de preferință acolo unde locul este nisipos, — printr'o înțelegere între oameni luată mai dinainte, ca să le fie apoi și paza mai lesnicioasă.

Aratul și sămănatul se face ca și la popușoi.

Pe laturile despărțitoare dintre bucăți se samănă *floarea* sau *soarea soarelui*, pentru frumusețea și sămânța ei, ori *mălaiu tătărăsc*, pentru spicul său, din care gospodarii își fac mături, după ce le bat de sămânță. Alții seamănă pe aceste haturi chiar *păring*, deoarece peste *curpenii* de pepeni se poate trece și prin mijlocul bucății, nefiind nevoie de haturi cari trebue să fie cu totul închise

---

(1) N. Păsculescu, *Lit. pop.*, p. 87. Gâcitoare: «Am o fântână cu cheiul verde și apa roșie». — Variantă și la p. 94. — Artur Gorovei, *Cimiliturile Românilor*, p. 94: «Cutea verde, grecul roș».

(2) Gorovei, *op. cit.*, p. 184: «Este o apă verde, la mijloc roșie și peștii negri; Am o mânăstire verde, cu călugării negri în ea». — Păsculescu, *op. cit.*, p. 94: «Malul verde, gârla roșie, pietrile negre; Am o fântână: apa e roșie, pereții verzi și pietrele negre».

(3) Păsculescu, *op. cit.*, p. 94: «Malul verde, apa roșie, peștele cum se nimerește; Am o fântână: pietrele negre».

(4) *Ibidem*: «Strachina verde și untul din ea nu se vede».

(5) Z. Pantu, *op. cit.*, p. 211.

spre a nu îngădui curpenilor să se întindă la vecini, *să lege* şi să facă deci pepeni acolo.

In capetele bucăţilor, pe la drumuri, se samănă de obiceiu *bostani*, *mălaiu tătăresc*, *mălaiu*, *păring* sau chiar popuşoiu.

Când pepenii au răsărit şi au crescut în trei-patru frunze, ei *se prăşesc* ca şi popuşoii, dar, se înţelege, fără a li se face moşiroiu la rădăcină. La *prăşitul dintâiu*, firele de pepene se răresc cam la doi-trei paşi, lăsându-se mai multe fire sau *cuibare* de pepeni verzi decât de pepeni galbeni.

Prăşitul de-al doilea vine la vremea lui şi apoi al *treilea*, când pepenii sunt chiar înfloriţi. Acum *bostănăria*, adică acea parte de ţarină care este dela olaltă sămănată cu pepeni, şi care se mai chiamă şi *bostană*, *păpănărie*, *harbuzărie* sau *pepenărie*, este întemeiată şi prin urmare trebue să i se dea o pază.

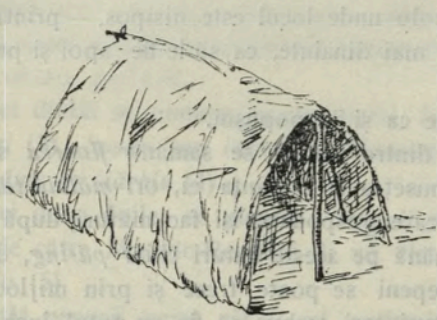

Fig. 81.

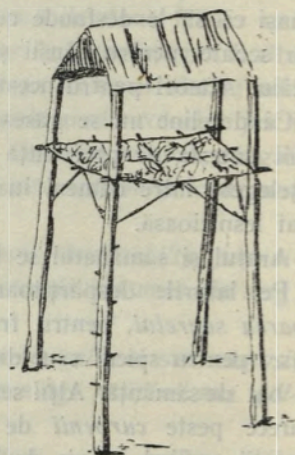

Fig. 82.

Paza aceasta se face cu *bostănari*, păzitori cari îşi fac *colibe* sau *bostane* în diferite părţi ale bostănăriei şi de obiceiu pe locurile cele mai ridicate. Aceste colibe (fig. 81) sunt mai multe şi de obiceiu nu trebue să se ştie în care mâne peste noapte sau stă ziua bostănarul, spre a se adeveri zicala înţeleaptă că «frica păzeşte pepenii» sau «frica păzeşte bostănăria».

Prin unele părţi în loc de aceste colibe sunt ridicate un fel de pătule pe patru stâlpi înalţi (fig. 82), ca un soiu de cuşte pentru porumbei. Cuşca poate fi făcută din scânduri sau din îngrăditură de nuiele; în acest caz are o uşă şi patru ferăstruici în cele patru părţi.

In loc de pereți poate să aibă niște *dosuri* de *frunzari*, printre cari se poate vedeà foarte bine și cât de departe.

Bostănarul poate sau nu să fie într'însele, căci și într'un caz și într'altul, el nu se vede.

Pentru pază, bostănarului sau bostănarilor li se plătește o sumă proporțională cu numărul prăjinilor sau cu lățimea în stânjeni. Pe lângă bani, li se mai dă ca tain iarăș, la prăjină sau la stânjin, o câtime oarecare de făină și pe deasupra, câte odată, un puiu de găină sau doi.

De rodul pepenilor se leagă unele datine și credințe. Astfel dacă cinevà voește să aibă pepeni mulți, să culeagă de pe câmp buruienile numite *păpănași* și să le pună între straturile de pepeni (1).

Când pepenii au avut vreme prielnică și au crescut frumoși (2), când în sfârșit nu sunt vătămați nici de insecte sau păduchi, pentru cari, după credința populară, trebuesc neapărat aghesmuiți cu agheasmă dela *Trif*, copiii, mai ales, vin din vreme în vreme și încearcă pepenii spre a vedeà dacă-s copți.

Această încercare se face în mai multe feluri.

Unii cred că pot cunoaște pepenii copți numai după sunet, ciocănindu-i cu degetul arătător sau mijlociu, îndoit sau nu. De obiceiu când acest sunet este mai gros, se crede că pepenele este copt. Cercatul cu sunetul însă dă greș de multe ori, căci sunetul atârnă de grosimea cojii, de plinătatea miezului și de căldura atmosferei; altfel sună pepenele când este rece și altfel când este înfierbântat de dogoarea soarelui.

Alții cred că cunosc pepenii copți după *cârcelul*, adecă după codița cu care este legat fructul de *curpăn*. Dacă acest cârcel este neted, adecă dacă nu-i flocos sau păros, se crede că pepenele este copt; dacă, dimpotrivă, este flocos, plin de perișori, pepenele este crud.

(1) Dat. și cred. Rom. din Hânțești-Dorohoiu, comunic. de d-l N. V. Hodoroabă.

(2) N. Păsculescu, *op. cit.*, p. 14, gâcitori:

Am o casă gogoneață,
Invelită cu verdeață
Și în lăuntrul ei
Sunt pui de țigănei.

Funii întinse,
Ghemuri strânse.

Alţii apucă pepenele între podurile palmelor şi-l strâng; dacă miezul lui pârâie, se zice că pepenele este copt; dacă nu pârâie, pepenele se crede a fi crud.

In sfârşit, cel din urmă mijloc de a vedeà dacă pepenele-i copt, este *înţencuşarea*. Pentru a *întencuşà* un pepene, adecă pentru a-i face *ţencuşă*, se înfige cuţitul în coaja pepenelui, până la patru degete adâncime, în patru părţi, astfel ca cele patru tăieturi să lase pe suprafaţa coajei o urmă pătrată cu o latură lungă de un deget şi jumătate. Tăieturile sunt cam pieziş făcute pentru ca ţencuşa să aibă o formă piramidală, cu patru feţe. Baza ţencuşii va fi formată din coaja verde, iar restul va fi miez, care se poate vedeà de-i copt sau nu, de-i dulce sau ba. Dacă ţencuşa (1) este coaptă, pepenele se taie; dacă nu-i coaptă, se pune la loc.

Se înţelege foarte bine că prin înţencuşare pepenele se *răsuflă* şi se strică pe lângă ţencuşă, până îi va venì rândul coptului.

Calitatea pepenilor atârnă mai puţin dela felul sămânţei şi mai mult dela chipul cum au fost lucraţi sau munciţi. Pentru acest cuvânt lesne se poate întâmplà ca cinevà să se vadă păgubit cu un număr de pepeni. De aceea are grijă ca să-şi *însemne* cu *semnul* lui, să şi-i *înfiereze* sau *înhereze* cu *fierul* sau *herul* său. Fierul nu-i altcevà de cât un semn, o sgârietură făcută cu unghia, cu un cosor, cuţit sau briceag pe coaja verde a pepenelui. Semnul rămâne alb, şi astfel oricine îşi poate cunoaşte pepenii săi în carul sau casa altuia, când are cuvânt şi putere să caute. Ca martor stă în totdeauna bostănarul.

Pepenii galbeni se cunosc dacă-s copţi, după coloare; aceştia nu se înţencuşează şi nici nu se înfierează.

Ca şi la ţarina cu sămănături, nu «se dă drumul la bostănărie», adecă nu este nimeni învoit să-şi culeagă pepenii săi, decât după ce a plătit pentru paza bostănarului.

Copiii nu sunt lăsaţi printre pepeni, căci pe de o parte strică prin înţencuşare, iar pe de alta calcă pe pepeni, îi rupe «luându-i cu picioarele în *hìolă*» şi prin urmare îi face să se usuce.

Venirea la pepeni se face mai ales Dumineca şi în zilele de sărbători, când oamenii îşi pot trage seama unii la alţii. In aceste zile se ieau pepeni pentru tot restul zilelor, până la cea mai apropiată sărbătoare.

(1) Ion Creangă, *op. cit.*, p. 441: «bucăţică de harbuz (pepene verde) ce o scoate cu cuţitul, spre a vedeà dacă-i copt».

Oamenii vin la pepeni cu carul sau cu trăsura; boii se dejugă în capul bucății, iar caii se priponesc, ori mânâncă cositură proaspătă din chilna ghiociului.

Păpănăriile *țin*, adecă dăinuesc, după împrejurări, cam până pe la *Sântămărie*, iar câte odată și mai târziu. Când este să se *spargă*, adecă să se sfârșească, bostănarii dau de veste cu mult înainte oamenilor, spre a fi cu toții în acea zi.

La spartul bostănăriei se culeg toți pepenii, atât cei mari și copți, cât și cei mici, *băbăscuțele* crude sau coapte, bune sau *clocite* de soare, — *clociturile*. Cei buni de mâncare se mânâncă sau se păstrează, iar cei răi se dau la porci. *Cruziturile*, adecă pepenii mici, se pun la murat.

După spartul bostănăriei se dau drumul vitelor cari găsesc o hrană îmbielșugată, compusă mai ales din mohor și *iarbă grasă*.

2. *Bostanii*, cari la sing. se mai numesc și *dovleac*, *dofleac* (1), *dovlete*, *dovlete alb*, *dovlete turcesc*, *curcubătă porcească*, *curcubetă turcească* (2), *curcubeată*, *lubă*, *lubeniță* (3), *picitoc* (4), *tărtacă* (5), *bostan de țară* (6), *hârban*, *harbuț* (7), *ludău*, pl. *ludaie* (8), sau *berbeniță* (9), sunt de două feluri: galbeni și albi. In deobște cei galbeni se numesc *moldovenești* sau *românești*, iar cei albi *turcești*.

Bostanii se cultivă pentru fructul lor cărnos care se mânâncă fiert (10) sau copt (11) sau se întrebuințează ca hrană pentru porci mai ales, dar și pentru boi.

Bostanii se seamănă prin grădini și se îngrijesc din lucru ca și pepenii. Locul obișnuit însă de sămănat al lor este popușoiștea, când se prășesc de două ori, la olaltă cu popușoii, fasolea și hlandanii.

Se crede că în care zi a săptămânii a nins întâia oară iarna, în

---

(1) In dialectul Bufanilor olteni din Banat se numește *dovlece* (*Calendarul «Ligei culturale»*, 1911, p. 168).

(2) Viciu, *op. cit.*, p. 38.

(3) Z. Pantu, *op. cit.*, p. 22. — Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 102.

(4) Viciu, *op. cit.*, p. 66: *dovleac*, bostan alb (magh. sütötök).

(5) C. Rădulescu-Codin, *O samă de cuvinte*, p. 66: *dovleac cu dungi*.

(6) Viciu. *op. cit.*, p. 38.

(7) *Ibidem*, p. 49.

(8) *Ibidem*, p. 57.

(9) *Ibidem*, p. 19.

(10) Se face cu aguridă, după ce s'a fiert, sau se fierbe cu zăr de oi; se fierbe și în apă.

(11) După ce s'a tăiat felii sau nu.

acea zi trebuesc sămănați și bostanii, ca să crească mulți, mari și frumoși (1).

Prin alte părți se crede că spre a crește bostanii și pe secetă, trebue să li se iea floarea lor și să se bată pe drumuri (2).

Când vremea le este prielnică, *vrejul*, *curpănul*, *funia* sau *covragul* de bostan crește îndestul de lung, se urcă pe garduri (3) și chiar prin pomi, dând afară de aceasta și numeroși *muguri*, *lăstari* sau *còpili* (4), cari cresc, înfloresc și rodesc.

Când curpenii s'au uscat, de obiceiu odată cu culesul popușoilor, se culeg și bostanii; cei albi trebuesc *petrecuți*, adecă mâncați în grabă, *în scurt*; cei galbeni, cu coaja (5) netedă sau buboasă se mai pot păstrà încă, dar în așà chip încât să nu fie atinși de îngheț, căci dacă vor da din nou de căldură, se vor muià, se vor *coflejì* sau *cofleșì* și nu vor fi buni de nimic.

Sămânțele de bostan se scot din *mațele* lui și se usucă, punându-se apoi la păstrat într'o tivdă pentru sămănat «la anul», pentru mâncat, făcut oloiu, vânzare, ș. a.

3. *Castraveții*, numiți la sing. și *castravete*, *pepene* în Moldova de sus și Bucovina (6), *cucumăr* în Banat, iar prin unele părți din Ardeal li se zice și *pepeni râioși* (7), — se seamănă de obiceiu prin grădini. Pământul se sapă bine, iar în locul unde se va pune sămânța, țărâna se freacă între palme ca să se îngrăunțoșeze. Acolo se face cu sapa o mică adâncătură, numită *cuib*, se pun într'însa trei-patru semânțe ori chiar și mai multe; în acest caz, la prășit, gospodina

(1) Cred. Rom. din Hânțești, jud. Dorohoiu, comunic. de d-l N. V. Hodoroabă. — *Șezătoarea*, VI, p. 22: «In ziua în care a nins întâiu, în acea zi primăvara să pui bostani, căci cresc *vrăjmaș* de mulți».

(2) Dat. și cred. Rom. din Vânătorii-Neamțului și Nemțișor, jud. Neamț, comunic. de d-l A. Moisei.

(3) Gâcitori: «Tată-seu pe gard, mațele sub gard»; în genere gâcitorile bostanului se aseamănă cu cele ale pepenilor; «pe pământ uscat, stă tată-tău umflat; hop în dop, blăni îngrop, ațe 'ntinse, gheme strânse; cine se târâște ca șearpele și-și face cuib ca iepurele? baba'n vale ca o floare, moșu'n deal ca un buștean; într'o vale adâncă, zace tată-tău de brâncă; pe valea lui Baibarac, șade Vlad mort și umflat» (Colecțiunile Gorovei, Pamfile și Păsculescu).

(4) Vârcol, *Graiul din Vâlcea*, p. 92.

(5) C. Rădulescu-Codin, *O samă de cuv. Scofleajă*, $^1/_2$ din coaja dovleacului rămasă goală = *sgăvleajă*, p. 80.

(6) Panțu, *Plantele*, p. 50. — Marian, *Sărbătorile*, III, p. 295.

(7) Viciu, *op. cit.*, p. 66.

are grijă să mai smulgă câtevà fire, dacă vede că toate sămânţele au răsărit. Dacă se lasă să crească toate, castraveţii sunt *deşi, se îneacă, se opăresc, pier* sau nu *leagă.*

Ca zi de sămănat, prin Banat se crede că cea mai bună este *Lunia*; alteori *Armindenul.* In acest caz se zice că dacă s'ar sămănà în alte zile, i-ar mâncà *viermii* (1).

Intre un cuib şi altul se lasă de obiceiu doi sau trei paşi.

Frica cea mai mare a gospodinelor, cu privire la castraveţi, este ca nu cumvà aceştia să nu *lege.* Ca să le lege florile, adecă spre a le face florile să fecundeze, obişnuesc să anine de curpeni câte un fir din planta cu florile rotunde şi păroase cari se numeşte prin Moldova de jos *motocei* sau *flocoşei*, iar prin alte părţi, *coinăcelele cotoiului.*

Pe-alocuri când pepenii, adecă castraveţii, au floare multă şi nu rodesc, li se strânge floarea într'o Duminecă dimineaţa, când preotul este în biserică şi se bate cu un băţ în *răscrucile* drumului, cu credinţă că astfel vor rodì cu îmbielşugare (2).

O a doua frică a gospodinelor este ca nu cumvà să li se facă castraveţii amari. Pentru aceasta ei se seamănă numai în locuri grase şi de obiceiu umede, căci «de soare şi secetă, castraveţii prind amăreală».

Amăreala castraveţilor însă mai poate aveà, după credinţa populară, şi alte pricini. Astfel prin jud. Muscel şi Tecuciu se zice că dacă se culeg castraveţii «pe soare», când e soare, ei se amărăsc. Adevărul însă este altul: porunca aceasta vrea să ne spună că pe soare, când curpănul se păleşte îndată ce ar fi călcat, *sdrelit* (rupt puţin), nimeni să nu intre între castraveţi. Tot acest scop are şi altă credinţă care ne spune că nu trebue să se mănânce castraveţii chiar pe locul în care sunt sămănaţi, ci să se ieasă cu dânşii la o margine (3).

In sfârşit prin alte părţi se crede că dacă rupi din castraveţii cari au ieşit întâiu, într'o Miercuri sau într'o Vineri, adecă într'o zi de sec, aceştia se amărăsc (4), prin altele se crede că această amăreală

(1) Marian, *Sărbătorile*, III, p. 295.

(2) *Şezătoarea*, I, p. 191. — Dat. şi cred. Rom. din Nemţişor, jud. Neamţ, comunic. de d-l A. Moisei: Ca să se facă *castraveţii* şi pepenii, iea floarea lor când e uscată şi-o bate în drum.

(3) Dat. şi cred. Rom. din Vârlezi, jud. Covurluiu, comunic. de d-l I. N. Vârlezeanu.

(4) Revista *Tinerimea Română*, III, fasc. I, p. 450.

se întâmplă numai când castraveții se seamănă într'o zi de sec (1); pentru a fi dulci, urmează să se semene într'o zi de dulce (2).

Castraveții pentru sămânță se lasă ca să crească mari; atunci când au o coloare roșie-cafenie, cu multe crăpături pe peliță, se rup și se pun din nou la soare. Sămânțele, după ce se scot, se usucă și se păstrează ca și cele de bostan, dar numai pentru sămănat (3).

CAPITOLUL IV.

Păstăioasele.

1. *Fasolele* sunt de mai multe feluri, după cum au bobul alb sau colorat într'un chip, după cum acest bob e mai mare sau mai mic, după cum cultura lor este pentru a produce fasole de mâncare sau este numai pentru frumuseță cu flori și frunze, și în sfârșit după cum cresc pe pământ sau au nevoie de un lemn ca sprjin.

Ca denumire se întrebuințează mai ales pluralul *fasole* sau *făsui*, *păsule*, *mazere* (4), *fansòle* (5); *fasule*; mai rar se aude singularul *fasolă*, *fasoală*, *făsaică*, *fâsaiu*, *fuseiu*, *păsuiu*, iar la Macedo-Români *fasuliu* sau specia *braclă*, renumită prin unele localități din Meglenia, prin cantitate și mai ales prin calitate (6).

Fasolele se seamănă prin grădinile de pe lângă case și pe câmp, singure sau printre popușoi.

Pentru a le sămănà, locul trebue săpat sau arat mai întâiu. La sămănat, la *pus* sau la *puitură* (7) este nevoie de doi inși: unul dă cu sapa în pământ și o saltă puțin, trăgând la sine ca să facă loc celui de al doilea, care svârle sub leafa sapei câte șase, până la zece fire din fasolele ce le are în pestelcă, șorț sau o traistă. Cel dintâiu numai face vânt sapei și țărâna cade peste *cuib* sau *cuibar*, întocmai cum a fost și mai înainte.

(1) Cred. Rom. din com. Goruneşti-Vâlcea, comunic. de d-l C. M. Popescu: «*Castraveții* nu se pun Vineri și Miercuri în pământ, căci ies *amari*».

(2) *Șezătoarea*, III, p. 120.

(3) Gâcitoarea castravetelui: «Băgai mâna'n frunză și apucai pe tată-tău de buză» (Gorovei, *op. cit.*, p. 48 și N. Păsculescu, *Lit. pop. rom.*, p. 76).

(4) Z. Panțu, *Plantele*, p. 93.

(5) Culegere din jud. Suceava, comunic. de d-l I. Zotta, Dorna.

(6) P. Papahagi, *Megleno-Românii*, I, p. 25.

(7) C. Rădulescu-Codin, *O samă de cuv.*, p. 63: *puitură*, timpul în care se seamănă fasolea.

Când *pune* unul singur, de obiceiu merge odată și face cuibarele, cu sapa; a doua oară pune fasolele și a treia oară împinge cu *leafa* sapei sau numai cu piciorul țărna peste boabele de fasole.

Când fasolele se seamănă printre popușoi, pusul se face nu târziu după sămănarea acestora. Depărtarea dintre cuiburi este de doi sau trei pași, iar depărtarea dintre rânduri deasemenea. Dacă se seamănă prin grădini, însă în popușoi, aceștia nu trebue să fie prea deși, căci în acest caz fasolele se *huchesc*, adecă înfloresc fără să lege. De asemeni fasolele se huchesc și când popușoii, cu toate că ar fi lăsați rari la prășitură, se îndesesc prin *înfrățire* sau prin *copchilire*. In astfel de împrejurări popușoii trebue răriți, rupându-li-se *copchileții* (1).

Când fasolea este singură pe câmp, un pas între cuiburi și tot un pas între șiruri sau rânduri, ajunge. Dar aceasta nu în totdeauna; când fasolea este de felul său prea roditoare sau prea stufoasă, când nu pot crește mai multe fire la un loc, boabele de fasole se seamănă odată cu popușoii.

Prin unele părți din Banat se crede că cel mai priincios timp pentru pusul fasolelor este *Armindenul*, socotindu-se că numai astfel vor fi rodnice (2).

Fie sămănate singure, fie printre popușoi, fasolele se prășesc întocmai ca și aceștia, fără însă a le face moșiroaie mari la rădăcină.

Pentru ca paserile de ogradă să nu strice fasolele din grădină, gospodinele cred că acestea trebuesc hrănite la ajunul *Crăciunului* cu atât de multă mâncare, încât să fugă singure, însă a doua zi, în ziua de Crăciun să nu li se mai dea nimic demâncare. Tot astfel fac gospodinele și la ajunul *Bobotezei* (3).

Cele mai cunoscute soiuri de fasole sunt:

Fasole de harag, *de arac*, *de par*, *de rude*, *de pocii*, sing. *pocia* (4), sau *poca*, pl. *poci* (5), *de hălpige*, sing. *hălpig* (6), sau *fasole urcătoare*, sunt acele cari au vițele lungi ce se târăsc pe pământ sau se prind între dânsele ori pe buruieni și popușoi, răsucindu-se;

---

(1) Unele părți din jud. Neamț, comunic. de d-l A. Moisei.
(2) Marian, *Sărbătorile*, III, p. 295.
(3) Culeg. din Țuțcani, jud. Covurluiu, comunic. de d-l I. O. Zugravu.
(4) Viciu, *op. cit.*, p. 74.
(5) Haragi necopliți; Goleștii-Badii, jud. Muscel.
(6) Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 101.

când însă au pe lângă dânsele un *harag*, o nuià, o trestie sau altcevà, se urcă pe acel lucru răsucindu-se (1).

Fasolea mare are bobul mare.

Fasolea oloagă creşte sub înfăţişare de tufă, neavând lăstari cari să se lege de cevà. Ea se mai numeşte şi *ologuţă* sau la pl. *fasole fanèle.*

Fasolea albă are bobul alb, lucitor.

Fasolele gogonèţe au bobul ca o *halică*, alb.

Fasolele obădate au bobul ca un *rărunchiu (rinichiu)* sau ca o *obadă* dela roata carului.

Fasolea grasă, ţucără sau *ţucheră* este acel soiu care are păstăile galbene putându-se mâncà multă vreme. Mai toate celelalte soiuri însă au o tinereţe scurtă, prinzând îndată *aţă* pe *teci*, *păstări* sau *păstăi*, dimin. *păstăiuţe* sau *păsteuţe*;

Fasolea pestriţă urcătoare este mare sau măruntă;

Fasolea pestriţă neurcătoare, tot astfel;

Fasolea gogoneaţă de câmp;

Fasolea cireaşă;

Fasolea hălăciugă;

Fasolea copăcel (2);

Pentru comuna Ţepu, jud, Tecuciu, trebue să mai adaugem:

Fasolea moldovenească este albă, are boabele mărişoare, se seamănă prin popuşoiu şi se agaţă de hluji; nu-i aşà de *păstăioasă.*

---

(1) Despre acest soiu vorbesc gâcitorile (Colecţia Gorovei, p. 140-1, şi N. Păsculescu, p. 82):

Enderiţă
Menderiţă
Cârcei, *toboriţă.*

Păsărică *rue*
Pe copaci se suie.

Carne grăsulie
Pe bete se suie.

Albă păsărică,
Pe arac se urcă.
N'are aripioare,
N'are nici picioare.

Sasca,
Parasca
S'ar suì în cer,
Dar n'are picioare.

(2) *Dicţionarul limbii române*, II, p. 72.

Fasolea 'ntr'un picior, se seamănă printre popușoaie, cu firul. E foarte păstăioasă și «crește împrejur»; nu se agață, are boabele mici. Țăranii spun că fierbe anevoie și nu-i așà de gustoasă la mâncare ca celelalte soiuri. Se mai numește și *fasole mărunțică*.

Fasolea de hărag amestecată crește prin grădini pe haragi; are păstări mari și cărnoase, boabele mari și cu dungi roșii, albastre sau altfel; sunt foarte gustoase.

Fasolele soldățești sunt lungărețe și au pe partea pe care au fost lipite de păstare o pată cafenie în chipul unui cap de «curcan».

Fasolele goldane sunt mari, albe sau galbene.

Fasolele calului sunt foarte mari, se seamănă mai mult de frumusețà, căci nu se mânâncă.

Fasolele curve sunt jumătate roșii și jumătate albe.

Fasole nohotii au coloarea *nohotului*, năutului.

Fasolele țigănești sunt negre sau *tărcate* cu negru.

Pentru com. Joraști, jud. Covurluiu deosebim:

Fasolele gogonèle sunt rotunde și foarte productive.

Fasolele cu totul sunt grase și au coloare cafenie închisă.

Fasolele copăcel se pun numai câte una în cuib; se suie pe harag; au floare roșie iar bobul le este roșu ca și cârmâzul.

Fasole una, sunt mărunte, rotunde și foarte mănoase. Fac păstări foarte multe, dar nu-s așà de gustoase la mâncare.

Fasolele urieșe fac păstările lungi aproape de un metru; se urcă pe harag.

Fasolele boambe sunt mari și se urcă pe harag (1).

Culesul fasolelor se face prin August, când aproape toate păstările s'au uscat și când unele dintr'însele, *fruntea*, încep a se *desghiocà* sau a se desface singure. Oamenii merg pe la bucăți, smulg cuiburile sau cuibarele din pământ și le pun subsioară sau, dacă fasolele sunt prea mărunte, le pun într'un sac. Culegerea este anevoioasă când firele de fasole sunt încâlcite împrejurul firelor de popușoi. Desprinderea sau desfacerea se face cu atât mai greu, cu cât fasolele sunt mai uscate și cu cât *soarele* este mai *tare* ori mai *iute*.

Când subsioară nu mai încap, fasolele se pun pe un hat sau pe mijlocul bucății, grămejoare-grămejoare, *grămejui-grămejui*, și culesul urmează. Când fasolele se fărâmă prea tare, se cară la capătul bucății sau în afară de bucată, la car, ori la locul hotărît.

(1) Comunic. de d-l P. Gh. Savin.

După ce bucata a fost culeasă toată, — se înțelege, când jitarii nu și-au luat încă partea lor, *jităria*, li se lasă —, se face căratul la car prin ajutorul brațelor, când fasolele sunt încă jilave, sau punând grămezile în țoale și cărându-le astfel.

Scoase afară din popușoi, fasolele se încarcă în car, după ce pe *pomostinea* carului s'a pus un țol ca să oprească bobii ce se *scutură*, să cadă jos, și se aduc acasă. Când locurile sunt sigure, fasolele se lase pe loc; tot astfel se face și atunci, când câmpul tot este sămânat cu fasole.

Uscatul fasolei ține după împrejurări. Dacă vremea este frumoasă, fasolele se pot uscà în două zile; dacă fasolele se usucă pe o parte, se întorc și pe partea cealaltă.

După ce toate păstările s'au uscat, începe *baterea* sau *bătutul* fasolelor pe fața ariei curățită, căci culesul lor se face înainte sau pe vremea secerișului și a trierului, când aria este curată.

Fasolele încep să fie bătute cu coarnele furcii până ce toate păstările s'au desfăcut. De obiceiu la o grămadă de fasole bat doi inși lovind cu partea convexă a furcii pe rând și cu îndestul de multă putere. Dela acest fel de a bate a și rămas zicala: «bate ca la fasole», sau «trage ca la fasole».

Când pe deasupra nu se mai vede nici o păstare nedesfăcută, se iea gremejuia cu furca pe dedesubt și se scutură bine, astfel ca toți bobii cari întâmplător s'ar fi prins prin paie, să cadă jos; apoi se întoarce grămada și pe partea ceealaltă urmându-se cu bătutul ca și mai înainte.

După ce fasolele au fost bătute și pe partea aceasta, paiele se scutură bine în furcă și se dau deoparte, făcându-se din toate un *porcoiu de paie de fasole*.

Câte odată însă, și mai ales atunci când fasolele nu erau bine coapte, nu toate păstările se desfac cu ușurință, și prin urmare nu toți bobii cad; în acest caz, un bătrân sau un copil primește de o lături paiele bătute și luându-le cu deamănuntul, desface acele păstări, cari mai în totdeauna sunt verzi sau abià galbene.

Când fasolele sunt multe, ele se treieră cu caii, cum vom vedeà că se face cu cerealele, însă în vreme cu mult mai scurtă.

După ce toate fasolele au fost bătute, rămân pe fața ariei sau pe țol o grămadă de boabe amestecate cn pleavă. Acest vrav se vântură într'un *găletar* sau și jos chiar, luând cu un vas din vrav și lăsând să se scurgă bobii de fasole câte puțini, dela înălțimea

umerilor, pe cari obișnuit se razămă fundul vasului. Pleava este despărțită de vânt, iar bobii curați,—amestecați doar cu mici pietricele sau fărămături de bolovani, cad grămadă.

Dacă se întâmplă ca bobii de fasole să nu fie bine uscați, sau dacă au fost bătuți pe o vreme *moinoasă*, este de neapărată trebuință ca fasolea să se usuce, întinzându-se la soare pe țoluri, în strat subțire, căci altfel *se aprinde*, *se încinge*, se înnegrește și prinde mucegaiu.

2. *Bobul*, numit și *bobă* sau *favă* (1) se cultivă numai pe lângă case, pentru frunzele lui cari se întrebuințează ca salată și pentru *bobi* cari, cu toate că-s mai gustoși decât fasolele, cer însă prea multă trudă.

Sămănatul se face ca și la fasole.

Prin unele părți din Oltenia se crede că «*bobul* nu se pune Miercuri sau Vineri în pământ, căci face *pureci*, cari îl mănâncă până îl usucă. El trebue pus de timpuriu, înainte de a cântă *răcăneii*» (2).

Prin jud. Covurluiu se crede că bobul trebue pus înainte de a începe luna lui *Martie*, căci altfel îl mănâncă *puricii* (3), iar prin Bucovina se zice că «întocmai precum *usturoiul*, dacă nu l-ai sămănat pân' la *Sf. Dumitru*, mai mult nu-l poți sămănà, că pică asupra capului, tot astfel și bobul, dacă nu l-ai sămănat până la *Sf. Gheorghe*, mai mult nu-l poți sămănà; măcar o leacă să pui dinainte; și atunci după Sf. Gheorghe dacă sameni, să nu-l dai din casă, ci de afară, de undevà, — tot pentru cap».

Astfel face «cine vrea să fie sănătos de cap» (4).

Prin alte părți, tot din Bucovina, bobul se pune grămadă în pământ cu trei zile înainte de Sf. Gheorghe, acoperindu-se. După Sf. Gheorghe se scoate din groapă și se seamănă, cu credință că numai astfel nu va fi mâncat de *viermi* (5).

In personificări, poporul crede că bobu-i bărbat iar *fasolea* e femeie (6).

(1) Z. Panțu, *Plantele*, p. 20.

(2) Cred. rom. din com. Goruneşti, jud. Vâlcea, comunic. de d-l C. M. Popescu.

(3) Cred. Rom. din com. Țuțcani, comunic. de d-l I. O. Zugravu.

(4) E. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 556.

(5) *Ibidem.*

(6) *Ibidem.*

Culesul bobului se face câte odată smulgând firul cu totul; de cele mai multe ori însă, se rup păstările şi se desfac cu mâna.

3. *Lintea* se cultivă numai pentru boabe. Grija care i se dă este întocmai ca acea care priveşte fasolea. E curios numai faptul că se întâlnesc sate întregi cari, fie că n'o cunosc, fie că n'o mănâncă.

4. *Mazerea* sau *mazărea* se aseamănă în cultură cu bobul. Păstările de mazere sunt adesea mâncate de crude. Zicala: «e ca mazerea lângă drum» ne zugrăveşte un lucru care ispiteşte pe toţi cei cari trec pe lângă dânsul.

Prin Bucovina se crede că mazărea a răsărit din lacrămile Maicei Domnului (1).

5. *Nohotul*, *noutul* sau *năutul*, numit de Macedo-Români *ţeaţire*, se cultivă aproape excluziv numai pentru a face din el o podoabă a grădinii.

Acestea sunt cele cinci păstăioare pe cari poporul român le cunoaşte şi le îngrijeşte.

CAP. V.

Cartofele.

1. *Cartofele*, ca nici un alt lucru cunoscut de poporul român, au cea mai bogată terminologie. Intr'adevăr, ele se mai numesc (2):

Alune,	Bigùri,	Cartoafe,
Alune de pământ,	Boabe,	Cartofe,
Badaliurce,	Boambe,	Cartofi,
Bandrabuci,	Boboaşe,	Cartofli,
Bandraburce,	Bologeane,	Colompire,
Baraboi,	Bologene,	Coroabe,
Barabule,	Brandaburce,	Crumpene,
Barabuşte,	Bulighene,	Crumpeni,
Bicioici,	Bulughene,	Crumpi,

(1) E. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 557; şi: «mazere, fasole, linte când visezi, sunt lacrămi supărări, huiet».

(2) Vezi: I. Pop Reteganul, *Chiuituri*, Gherla 1897, p. 28. — Z. Panţu, *Plantele*, p. 48. — *Uricariul*, X, p. 400. — *Etymologicum Magn. Rom.*, p. 2462, 2476 şi urm. — P. Papahagi, *Megleno-Românii*, I, p. 25. — Viciu. *op. cit.*, p. 104—5. — Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 99, 104. — *Şezătoarea*, V, p. 37, 172. — Comunicări din Dorna, jud. Suceava, de d-l I. Zotta şi culegeri personale din alte părţi.

Crumpiri,
Curule,
Erdăpane (1),
Fidirèie,
Ghibiroance.
Ghistine,
Ghiştine.
Goate,
Gogoaşe,
Gramciri,
Grampiri,
Grube,
Grumbe,
Grumciri,
Grumpe,
Grumpene,
Grumpiri,
Hadaburce,
Hilibe,
Hiribe,
Măgheruşte,
Mere,
Mere de pământ,
Năpci,
Napi,
Napi de pământ,
Ouă de pământ,
Pătati (2),
Pere,
Pere de pământ,
Peruşte,
Picheuce,
Picioage,
Picioarce,
Picioci,
Picioici,
Piciorci,
Piroşte,
Poame de pământ,
Ţermer,
Vovici.

Cartofele se pun în *cuiburi* sau *cuibare*, ca şi fasolea. Cele bune de sămânţă se taie în feliuţe şi jumătăţi de felii, astfel ca fiecare bucată să aibă un *colţ, ochiu*, sau *mugur* în mijloc, din care va naşte şi va creşte viitorul fir. Bucata se pune astfel în pământ, în cât colţul să fie în sus, spre a-i veni lesne să se ridice şi să răsbată prin ţărână.

Prin unele părţi din Bucovina, cartofele «nu se pun la *lună nouă*, pentrucă punându-se atunci, ar *dudăi belile* lor în sus, pe când barabulele n'ar rodì în pământ. Dacă însă pe timpul lunii celei nouă s'a făcut slujba în biserică», atunci cartofele se pun (3).

2. Cu privire la minunatul rod al cartofilor, urmează această legendă, care se aude aproape pretutindeni:

Se spune că înainte vreme, când nu erau oameni pe pământ, Dumnezeu şi diavolul, deopotrivă în putere, se hotărîră se muncească dânşii ogoarele de şes, pe unde nu erau ape şi păduri.

— Să munceşti tu anul aista, zise Dumnezeu dracului, şi ce va ieşì, să împărţim în două cu banita.

— Nu, răspunse diavolul; ce să mai stăm să măsurăm! Crezi, pe semne, că eu am să seamăn o falcie ori două? Ori vrei să m'apuce iarna pe câmp, de dragul dreptăţii, ca să nu ieau eu un fir mai mult ca tine?

— Apoi atuncia, cum crezi că-i mai nimerit?

— Eu zic aşà: pentrucă-i munca mea în ist-an, să-mi dai tu sămânţa şi ce-o fi afară, ăi luà tu, iar ce va fi în pământ, voiu luà eu.

— Bine, zise Dumnezeu.

(1) Germ.: *Erdäpfel*, mere de pământ.
(2) Meglenia.
(3) D. Dan, *Straja*, p. 45.

Primăvara venì și de îndată ce se topiră omeții, ieșiră plugurile diavolului la țălinișuri, să are. Și a arat, și a arat, și Dumnezeu i-a dat sămânță tot *grâu* moldovenesc de cel cu firul cât vrabia, și dracul a sămănat mereu, până când, așà cam pe la Paști, a încheiat brazda.

Dumnezeu dădù apoi ploi tot la vreme, și pe la Sâmpietru de vară, câmpurile erau galbene-roșcate ca arama.

— Hai, Doamne, strigă necuratul, iea-ți partea mai repede, că mi-i teamă să nu-mi putrezească rodurile în pământ!

Dumnezeu puse îngerii la seceriș și pe la Sf. Ilie hambarele erau pline, lăcatele cât ciurul pe la ușe și Sf. Petru fudul, nevoie mare, și cu chieile la brâu.

Iar dracul își făcù ci-că repede cruce cu stânga, când își văzù isprava. De ciudă îi venià să crape și mai multe nu. Iarna chiar erà să moară de foame, dacă Dumnezeu nu l-ar fi chemat și nu i-ar fi spus:

— Uite, neprietene, am uitat să-ți dau jităria pentru cât ai păzit ogoarele; nu voesc să te crezi întru nimic nedreptățit; na-ți atâta și fugi repede din ochii mei, că te mâncă sfinții!

Și dracul a șters-o în grabă la sănătoasa, dar în gând și-a plănuit cam asta: «Las' că-l prind eu pe Dumnezeu! adecă ce, la anul nu pot cere eu rodul de-afară? Ba bine că nu!»

Iarna trecù și cu venirea rândunelelor, Dumnezeu își înșiră plugurile pe ogoare. Făcù gropi și sămănă *cortoafe*. Cartoafele răsăriră frumoase, și dracul murià de bucurie când le vedeà floarea lor cea galbenă, — după capul lui: semnul unui rod îmbielșugat.

Sfârșitul e lesne de înțeles: dracul dăduse iar cu mâna 'n spuză și mai că și-ar fi mai făcut vreun plan ca să înșele pe Dumnezeu din nou, dacă Cel-prea-sfânt n'ar fi rupt-o cu Ucigă-l-toaca. Cu atâta grâu și cartoafe, puteà s'o ducă ani îndelungați.

Dar diavolul, se înțelege, s'a mâniat foc; ba mai mult, s'a hotărît să-și răsbune: și de atunci ura cea mare între dânșii. Dar vedeți: grâul și cartofele sunt de atunci saținl casei.

Tot legenda aceasta se mai aude și sub o altă formă, spunându-se că în întâiul an a cultivat dracul *cartofele*, a luat partea dinlăuntru și deci a păcălit pe Dumnezeu. In anul următor dracul a sămănat tot cartofe, cu nădejde să iea tot partea din pământ, dar Dumnezeu le schimbă în *grâu* și dracul a rămas înșelat.

De atunci grâul este plăcut lui Dumnezeu și dintr'însul gustă Zi-

ditorul în toate zilele, pe când cartoafele sunt «poama dracului» și se îmmulțesc așà de tare, tocmai pentrucá și omul trage tot spre partea Celui cu coarne (1).

Intr'adevăr această îmmulțire este minunat descrisă în gâcitorile poporului:

Mă dusei în pădure,
Găsii ouă de *giubice*;
Luăi nouă,
Lăsăi două
La giubice ca să oauă! (2).

Sau:

M'am dus la pădurea mare,
Să taiu cuie și răsteie
Și n'am găsit cuie și răsteie,
Ci am găsit pe hogea pe ouă,
Și am luat două
Și mi se mai ouă (3).

3. Culesul se face cu sapa scoțând cartoafele din țărână. Când cartoafele s'au sămănat rânduri, pe brazda de plug, tot cu plugul se face răsturnarea cuiburilor, după care se culeg din țărână.

După culegere, cartoafele se pun la soare ca să ce usuce bine, și numai după aceasta se pun la păstrat.

Sămănatul lor se face atât pentru nevoile casei, cât și pentru negoț. Vânzarea se face cu baniță.

CAPITOLUL VI.

Ceapa, usturoiul și prajul.

1. *Ceapa*, — căreia în glumă i se mai zice și *slănină de post* sau *brânză sârbească*, din pricina albeței sale, — se cultivă numai prin grădini și pe lângă case; la îndepărtări mai mari ar puteà fi lesne furată, cu toate că se crede că acelor ce vor furà ceapă ori usturoiu, pe lumea cealaltă sufletele le vor puți îngrozitor (4).

Gospodarii păstrează *sămânța* ori o cumpără din târg, înțele-

(1) Culegeri din Țepu, jud. Tecuciu.
(2) N. Păsculescu, *op. cit.*, p. 76.
(3) Comunic. de d-l N. I. Covurluianu, com. Meria, jud. Covurluiu.
(4) Cred. Rom. din Nemțișor, jud. Neamț, comunic. de d-l A. Moisei.

gându-se câte odată prin sămânță de ceapă, acea ceapă măruntă cât vârful degetului, care se mai numește și *harpacică*, *arpacică*, *harpagică*, *arpagică*, *arpagic*, *orgiac* (1), iar prin unele părți din Ardeal, *parpangică* (2).

Această harpagică se cumpără cu cântarul și se pune în pământ alcătuind *table* sau *straturi*, niște dreptunghiuri despărțite între dânsele prin haturi, late de doi-trei pași și lungi de patru până la șase pași. Haturile au o lățime de două-trei palme. Pământul fiind săpat și mărunțit cât se poate de bine, este înfoiat și prin urmare mai ridicat decât haturile. In țărâna mărunțită, harpacica se înfige cu degetele rânduri, rânduri, la un lat de palmă fir de fir și rând de rând. După ce toată tabla a fost pusă, țărna se netezește cu mâna pe deasupra.

Prin unele părți din jud. Ilfov se crede că nu-i bine să se semene ceapa, ca și usturoiul, în zi de sec, că-l mănâncă *viermii* (3).

După câtevà zile dela sămănare ori îndată după aceasta, peste tablele de ceapă se pun *spini* tăiați de pe câmp și uscați din anul trecut, ca nu cumvà pasările din ogradă, găinile mai ales, să sară gardul în grădină și să le strice, scurmându-le sau ciugulind *țâfurile*, cele dintâiu fire de ceapă, cari răsar.

Unii gospodari, pe lângă harpacică, pun în pământ și ceapă veche din anul trecut, care le-a fost rămas nemâncată și care, de îndată ce a sosit moleșagul primăverii, a dat colț, adecă a încolțit și s'a stricat.

Unele gospodine își fac singure harpacica sămănând în *răsădnițe*, de obiceiu niște cutii înguste, — «sămânța de ceapă adevărată». După ce sămânța răsare, când frunzișoarele sale au ajuns crescute până la un lat de palmă sau chiar și mai mult, firele se *răsădesc* în alt loc, unde sunt puse mai rari. Pentru loc, se dă gaură în pământ cu un băț, se pune răsadul, se acopere bine și apoi se udă, urmând cu udatul câtevà zile în șir, până ce totul *se prinde*. Prin Bucovina, răsăditul cepei se face de obiceiu la *Patruzeci de mucenici* (4).

Pentru o casă se pun de obiceiu patru sau cinci table, rămânând ca pentru iarnă se se cumpere din târg dela *grădinării* sau *bul-*

(1) R. Codin, *O samă de cuv.*, p. 55.
(2) Viciu, *op. cit.*, p. 65: *parpangică*, ceapă de răsădit.
(3) Credință comunic. de d-l S. P. Chiricel.
(4) E. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 329.

gării, ceeace se crede că nu va ajunge. La aceste câmpuri întinse de ceapă credem să se referă vorba *ogor* din acest fragment de cântec basarabean:

Prin *ogorul cel de ceapă*,
Ca nime să nu priceapă;
(Şi) prin *ogor de usturoiu*,
Să ştim numai amândoi (1).

Ceapa care n'a fost scoasă din pământ în anul trecut, creşte din nou primăvara; această ceapă care creşte fără a fi sămănată, se numeşte, prin unele părţi ale Olteniei, *vlaşiţă* (2). Ea are înfăţişarea de tufă.

Straturile de ceapă obişnuit nu se udă, căci cu toate că uneori udatul e bun, alteori însă face ca ceapa să se *mălureze*, adecă să facă la rădăcină un soiu de viermişori, cari aduc uscarea.

Singura grijă pe care gospodina o are faţă de stratele sale de ceapă, este să le plivească de buruieni şi să le prăşească. Prăşitul se face desfundând pământul dintre fire cu degetele sau cu ajutorul unei sape mici numite *calistire* sau *calistir* (3).

La un fir de ceapă desvoltat deosebim rădăcinile cari se mai numesc şi *mustăţi, ceapa* sau *căpăţina* şi frunzele sau *foile* (4).

O deosebire între diferitele soiuri de ceapă numai arareori se face: unora le place ceapa *cea iute*, care *ustură* şi care se crede a fi cea roşie pe deasupra ori cea cu o înfăţişare *turtită*; alţi ţin mai mult la acea specie care este lungăreaţă şi care se zice că n'ar fi iute.

Un soiu de ceapă mare se numeşte *cepoi* (5).

Când ceapa care creşte nu este harpacică, ci este ceapă veche, sau chiar o harpacică mare, *dă* una din foi drept în mijloc, care este *bătoasă*, tare, mai umflată la mijloc şi care poartă în vârf o *gămălie*, *măgălie* sau *măciulie* învelită într'o peliţă albă şi subţire, care este floarea de ceapă. Firul de ceapă la care se desvoltă floarea,

(1) G. Madam, *Suspine*, p. 52.

(2) Din Obislav-Grădiştea, jud. Vâlcea, comunic. de d-l N. I. Dumitraşcu: *Vlaşiţă*, ceapă crescută nepusă, cu *pui* pe lângă ea, verzi.

(3) T. Pamfile, *Industria casnică la Români*, p. 128.

(4) Gâcitorile cepei: Bordea 'n groapă, pletele afară (Pasculescu, *op. cit.*, p. 76); Roşe e, măr nu-i, pături sunt, plăcinte nu-s; Ii un măr ca mărul şi nu-i măr, îi cu păr ca omul şi nu-i om; îi cu pături ca plăcinta şi nu-i plăcintă. (Gorovei, *op. cit.*, p. 67).

(5) *Şezătoarea*, V, p. 56.

aproape rareori când face și ceapă, adecă căpățină. Din această pricină, când într'o tablă sunt prea multe cepe cu flori, acele fire de foi se rup, lăsându-se numai câtevà pentru sămânță.

Când florile s'au uscat, gămăliile se rup și se păstrează pentru anul viitor, când, frecându-se între palme, se capătă sămânța «adevărată», din care, după sămănare, se va dobândì toamna harpagica.

Un semn că ceapa va crește frumoasă, este cârâitul *răcăteților* în ziua de *Patruzeci de sfinți.*

Unele gospodine de prin jud. Muscel, ca să li se facă straturile de ceapă și de *usturoiu* frumoase și mari, în noaptea de către *Sf. Gheorghe* aduc din pădure crăci de *fag* cu frunze verzi și ramuri cari se numesc *sânjori* sau *brazi* și pe cari îi pun pe strate, — numai dacă nu cumvà aceste crăngi or fi făcând slujba spinilor despre cari am pomenit mai înainte.

Când foile încep a se vestejì și a se lăsà singure în lături, e semn că ceapa s'a copt și a crescut atât cât a putut să crească. Ea trebue smulsă, dar până atunci toate foile de ceapă trebuesc uscate. Pentru aceasta acele foi cari mai stau încă «în picioare», drept în sus, *se culcă*, adecă se frâng cu de-a sila, spre a se pălì întâiu și spre a se uscà în urmă.

După ce toate firele s'au uscat, ceapa este scoasă cu mâna, dacă pământul nu-i tare; dacă-i tare, ceapa rămâne în pământ, foile se rup și prin urmare stratul trebueşte scormonit cu sapa.

După scoatere, cepele se mai lasă câteva zile ca să se usuce și numai după aceasta se fac *cunună*, la care căpăținile stau pe laturile cununii, iar foile alcătuesc cele trei viţe ale ei. Cununile se spânzură în pod pe la căpriori, pe mărtace ori mai întâiu afară pe sub streşinile caselor, prin cuie și numai după aceasta se urcă în pod, unde urmează a se uscà, la bătaia vântului.

2. *Usturoiul*, despre care poporul zice că se chiamă așà fiindcă *ustură*, se mai numeşte *aiu* prin Maramureş (1), Banat (2) și prin munții Moldovii de sus; *aiu de vară*, *usturoiu de vară* sau *ustunoiu* (3) prin Transilvania și *aliu* de către Macedo-Români (4).

---

(1) T. Bud, *Poezii populare din Maramureş*, p. 75.
(2) *1000 de Doine*, p. 76.
(3) Viciu, *op. cit.*, p. 88.
(4) P. Papahagi, *Basme aromâne*, p. 519. — Z. Panțu, *Plantele*, p. 319.

Usturoiul se seamănă ca şi ceapa, tot pe lângă casă, în acelaş fel de table, dar nu din sămânţă, ci din *căţei*, bulbii căpăţinei, *căciuliei*, *măciuliei* sau *băciuliei* (1). Căpăţina se freacă în palme şi căţeii se desprind cu mare uşurinţă. Câte odată răsar primăvara de timpuriu din căpăţinile de usturoiu lăsate dinadins, uitate sau pierdute la scos, foi verzi. Aceste foi şi fire se numesc *sămulastră* sau *sămuraslă* (2),

Prin comitatul Bihorului se crede că dacă viermii mânâncă aiul, este nevoie să se rupă din gardul birăului lemne şi să se împlânte prin straturi ca să fugă *viermii* (3).

Prin alte părţi se zice că dacă un gospodar a apucat şi a sămănat într'un an usturoiu, trebue ca toată vieaţa să samene necurmat, căci altfel nu-i merge bine (4).

Usturoiul, care face floare ca şi ceapa, nu face căpăţină; prin unele părţi acest usturoiu se numeşte *baib* sau *usturoiu baib* (5).

Culegerea şi făcutul usturoiului cununi sunt întocmai ca şi la ceapă (6).

Usturoiul de câmp sau cel sălbatec se numeşte *pur*; dintr'acesta specia *de baltă* este foarte gustoasă.

3. *Prajul*, numit şi *praz*, *ceapă-blândă* sau *poriu* în Transilvania, iar prin alte părţi *pur* (7), aproape nici nu se cultivă de gospodari; el se cumpără mai în totdeauna dela zarzavagiii de meserie.

CAPITOLUL VII.

Mălaiul.

Românul cunoaşte două feluri de mălaiu: *mălaiul* propriu zis, *mălaiul mărunţel*, *mălaiul mărunt*, *meiul*, numit de Macedo-Români *meliŭ* (8), sau *meliŭ-răpesc*, care este mic şi ne dă fructul

(1) *Dicţionarul limbii române*, p. 414.

(2) Culegere din jud. Neamţ, comunic. de d-l I. I. Preutescu. stud. seminar. Numele acesta însă se dă şi la alte plante ce răsar dintr'o rădăcină veche sau din sămânţă scuturată,—sămănată fără voie!

(3) Comunic. de d-l V. Sala din Vaşcău.

(4) *Şezătoarea*, VI, p. 6.

(5) *Etym. Magn. Rom.*, p. 2354.

(6) Şi gâcitorile usturoiului se vor asemănă prin urmare cu cele ale cepei: «Dobră în groapă, pletele afară», dar referindu-se la căţei se va zice: «Intr'o urmă de oaie, un pumn de buboaie» (Colecţ. A. Gorovei).

(7) Z. Panţu, *Plantele*, p. 226.

(8) P. Papahagi, *Basme aromâne*, p. 637. — Z. Panţu, *Plantele*, p. 168.

său numit *păsat*, *pasat*, *pâsat*, sau *pisat* (1), și *mălaiul mare*, *mălaiul-tătăresc*, *mătura*, *bălurul* sau *flocoasa*, din spicul căruia se fac măturile late.

Mălaiul tătăresc se seamănă prin grădini în fire singuratece, dar mai ales prin bostănării și pe haturi; frunza îi este aproape la fel cu cea a popușoiului.

Mălaiul mărunt se seamănă ca și cerealele. Apărat pe câmp de pasări, precum ar fi *vrăbiile* (2), prin spărietori sau momâi, la vremea coacerii i se seceră numai spicele, iar restul se cosește, folosindu-se ca nutreț la vite.

Când însă cineva are mălaiu mult, îl seceră ca pe grâu, îl face snopi și îl treieră ca pe fasole.

Spicurile de mălaiu se bat cu bățul și după vânturare se capătă păsatul (3).

Mai înainte vreme, când popușoii nu erau cunoscuți, cultura acestui soiu de mălaiu era foarte întinsă.

CAPITOLUL VIII.

Hrișca.

Hrișca, numită și *hirișcă*, *rișcă* sau *tătarcă*, se seamănă mai ales prin Bucovina și ținuturile Moldovei de sus, pentru sămânța sa, din care, după măciniș, se pregătește pâne.

Unii agricultori socot că hrișca nu trebue să se samene dacă la *Intâmpinarea Domnului* nu-i vremea frumoasă, având credința că în acel an hrișca nu se va face (4).

Alți agricultori sunt băgători de seamă la insecta nemită *cărăbușel*, care se mai chiamă și *cărăbuș de hrișcă*, *gândac de hrișcă* sau *hrișcar* (5). Când această insectă se ivește, este semn că sămănatul hrișcăi se poate face. Câte odată însă, se poate sămănà și mai târziu.

---

(1) Tudor Pamfile, *Industria casnică la Români*, p. 243.

(2) E. N.-Voronca, *op. cit.*, p. 178. Zicala: «vrabia mălaiu visează, pițigoiul popușoiul și calicul praznicul», văzută.

(3) Despre a căruia folosință în bucătărie, vezi *Industria casnică la Români*, p. 243—4.

(4) Marian, *Sărbătorile*, I, p. 247.

(5) *Rizotrogus solstitiolis L.*

Când ies mulți *cărăbuși*, e semn că se va face din îmbelșugare în acel an pâne și hrișcă (1).

Pentru ca hrișca să fie roditoare, unii gospodari prind în sara de dinainte de Sânzienii mai mulți *bourei* sau *rădaște* (2) și le aruncă în lanurile de hrișcă (3).

CAPITOLUL IX.

Verdețuri și verdeață.

Prin *verdețuri*, poporul român înțelege toate *zarzavaturile*, dar mai ales *morcovii*, *pătrunjelul*, *țelina*, *ridichea* și *sfecla*. Câte odată în această denumire intră și *murăturile*, *patlagelele* sau *dumatele* și *ardeii* sau *chiperii*, ba chiar și *varza* sau *curechiul*.

Aceste toate se cultivă mai ales de grădinarii de meserie și numai rareori se pot întâlnì obișnuit pe la toate casele unui sat.

Prin *verdeață* se înțelege frunza unor plante, care se pune în anumite soiuri de bucate spre a le da gust, sau se mânâncă singure. Aceste plante se găsesc întotdeauna aproape pe lângă case, între *florile* din «grădiniță».

Acestea sunt:

Mărarul ale cărui frunze se folosesc în bucate; trunchiurile întregi de mărar se pun deasupra murăturilor, sub teasc.

Cimbrul, *cimbrul de grădină* sau *ciumurica* se folosește verde și uscat, în unele mâncări, punându-se întreg.

Leuștanul, *buruiana de lungoare* sau *buruiana lungorii*, asemenea, numai frunzele însă.

Marùlele, *marula*, *lăptuca*, *salata* sau *salada*, cari pot fi crețe sau *proaste*, adecă necrețe, se seamănă în table. Se mânâncă salată, cu sare, cu sau fără oțet, întocmai ca și *susaiul* sau *păpădia* de câmp.

Pătrânjelul, numit și *pătrunjel*, *petrânjel*, *petrinjel*, *pătrânjei*, etc., iar de către Macedo-Români *macheadon* sau *magdanos* (4), dă frunze și mai târziu rădacină, bună în bucate.

---

(1) Marian, *Insectele*, p. 17—8
(2) *Lucanus cervus L.*
(3) Marian, *Insectele*, p. 39.
(4) Z. Panțu, *Plantele*, p. 209.

PARTEA VIII.

TREIERATUL.

CAP. I.

Imblătitul.

Prin *îmblătit, îmblătire, umblătit, umblătire, îmblăcit* sau *umblăcit*, se înțelege scoaterea grăunțelor din snopul de *pâne albă* prin baterea spicelor cu un *umblăciu, îmblăciu* sau *îmblătiu* (1), pl. și *îmblăciri* (2). Prin unele părți din Ardeal *a îmblăti* și *a treierà* sunt două cuvinte sinonime; se aude chiar zicându-se: «a treierà cu îmblăciri».

Imblăciul se compune din două părți, — două bucăți de lemn tare —, numite *odârje* sau *hadaragi*. De cele mai multe ori însă, *odârjă* se numește coada, partea de care se ține cu mâna, și *hadarag* cealaltă, capătul care lovește snopul.

Aceste două părți nu sunt deopotrivă. Prin jud. Dorohoiu, bățul mai mare se chiamă *îmblăciu* sau *îmblăciug*, iar celui mai scurt i se zice *hadarag*. Amândouă bucățile sunt legate între dânsele printr'o cureà de piele țintuită de lemne și bine strânsă pe deasupra cu o sfoară numită *oglăji* sau *oglăjii* (Fig. 83). Adesea legarea celor două părți ale îmblăciului se face cu o ață obișnuită (3).

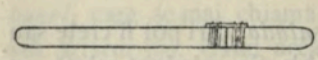

Fig. 83.

Din Bucovina ne vine această terminologie a îmblăciului (fig. 84).

(1) T. Pamfile, *Industria casnică*, p. 145.

(2) Viciu, *op, cit.*, p. 86.

(3) I. C. Bibescu, *Poezii pop.*, p. 448—9: «Imblătitul se face cu un instrument compus din două bucăți, din cari una de peste doi metri, iar alta mai scurtă ca un metru, legate cu o sfoară».

1. Dârjeaua sau *coada* de care se *poartă* sau se ține îmblăciul.

2. Hadaragul care *joacă* (îmblătește) pe aria de orice fel de holdă, de păstăioase și mai rar de porumb (1). Lemnul din care se face dârjeaua și hadaragul trebue să fie *sănătos*, *vârtos* (de carpăn,

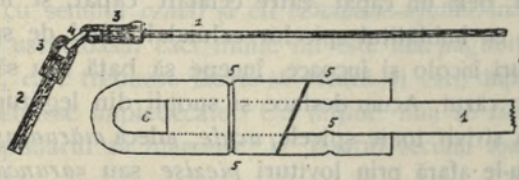

Fig. 84.

alun, fag, carpen ș. a.). Dârjeaua e cam de două ori mai lungă decât hadaragul, pe când hadaragul e cam de două ori mai gros ca dârjeaua, căci lui îi pică partea cea mai grea a îmblătitului.

3. Oglejele, *oglaghițele* sau *oglăghiile* (sing.: *ogleajă*, *oglaghiță*, *oglaghie*) cari sunt niște curele de piele de vită, legate cu cureluşe sau cu ață tare pe *toartele*, *crestăturile* 5, de pe capetele hadaragului și dârjelei, așà fel încât ambele *ogleje slobod* la capete câte o *ureche 6*, prin care apoi ca o verigă se petrece.

4. Chiŭzul, o cureluşe de piele tare; astfel îmblăciu-i gata, căci legătura dintre hadarag și dârjeà este făcută.

Se îmblătește în 2, 3, 4 sau mai mulți *îmblătitori*. Ropotul îmblătitului în patru trece drept cel mai frumos» (2).

Imblătitul se practică mai ales prin acele părți, pe unde *pânile albe* se seamănă și se culeg în puțină cantitate, pe fața ariei, după ce a fost bine *prășită*, stropită sau udată și măturată.

Prin Bucovina, «mai de mult, când Românii nu aveau *șure* sau *standole*, unde să-și îmblătească pânile, făceau arii sub cerul liber și pe acestea îmblătiau ei pânile cele albe... Românii cei sermani până și în ziua de astăzi îmblatesc pânea cea albă pe asemenea arii (3).

(1) «De obiceiu porumbul se *bate* pe *leasă* cu hadaragul (un par lung, un *șarampoiu*. Vezi «*Ion Creangă*», III, No. 10, unde se zice «mai de mult se băteau [popușoii] cu umblăciul». Acest «mai de mult» e spus firește cu privire la starea de lucruri din Moldova latifundiilor, unde batoza a luat și slujba îmblăciului; în Bucovina îmblăciul lucră înainte». — Pentru această înțelegere greșită, vezi la locul respectiv.

(2) Publicat de d-l Al. Morariu în rev. *Ion Creangă*, V, p. 146—7.

(3) Marian, *Sărbătorile*, I, p. 28.

Pentru a începe îmblătitul, se fac mai întâiu pe arie, sau sub adăpost, două rânduri de snopi drepte, aşezate spic la spic, cu snopii nedesfăcuţi din legători. *Imblătitorul*, apucând de partea mai lungă a îmblăciului, începe a bate spicele unui rând de snopi, mergând dealungul lor, dela un capăt către celalalt capăt, şi întorcându-se după aceasta cu îmblătitul spicelor celuialalt rând de snopi. După câtevà drumuri încolo şi încoace, începe să bată sau să *ucidă* spicele cari n'au căzut. Acum desface şi snopii din legături.

După ce a strivit toate spicele, *ucide*, adecă *mărunţuşează* şi paiele, scoţându-le afară prin lovituri *piezişe* sau «*aruncate*» ale îmblăciului. Paiele scoase afară se numesc *cosolină;* afară ele urmează a fi *ucise* pentru a scutură dintr'însele şi cele mai singuratece grăunţe cari ar mai rămâneà în câte vreun spic neatins de îmblăciu.

După ce s'a isprăvit de îmblătit, dedesubt rămâne *vravul* sau *vraful* (1), care se vântură după cum se va vedeà mai departe.

Imblătitul se poate face şi snop cu snop, putându-se pune spicele şi pe un lemn, ca să se sfarâme mai curând. Un cântec ne spune chiar:

Şi l-aş pune stog pe prag,
Şi l-aş îmblătì cu drag;
Şi l-aş pune stog în casă,
Şi l-aş îmblătì pe masă (2).

Iar altul:

Dorul meu şi-al lui badeà,
Eu să pot, l-aş sămănà
Şi frumos l-aş secerà
Şi l-aş face stog în prag,
Şi l-aş îmblătì cu drag! (3)

Prin părţile pe unde de obiceiu se treieră, îmblătitul se reduce la baterea snopilor sau poloagelor cu un băţ; aceasta o face gospodina în vremea secerii, seara, când dă hrană pasărilor din ogradă şi o fac şi rău-făcătorii, pe câmpuri, când încă nu s'au strâns snopii, pe vremuri întunecoase şi în totdeauna la sporul muncit şi adunat de altul.

Un snop îmblătit se numeşte *vup* sau *pâş* (4).

(1) A. Scriban în *Arhiva*, an. XXII, p. 283. «Vsl. *vrahŭ*, treierare, grămadă».
(2) I. G. Bibicescu, *loc cit.*
(3) I. Pop Reteganul, *Chiuituri*, Gherla 1897, p. 73—4.
(4) Viciu, *op. cit.*, p. 65.

CAPITOLUL II.

Treieratul.

1. *Treieratul* pe arie începe ca și orice muncă mai mare, tot într'o zi de *Luni*, cu semnul *crucii* și cu «*Doamne-ajută*». Inceputul se face pe o vreme uscăcioasă, căci nimic nu este mai păgubitor la treierat decât ploile, cari trebuesc lăsate să treacă și cari, după credința poporului, trebuesc împiedecate. Un mijloc bun se zice că ar fi și acesta: gospodarul să mânânce la lăsatul secului toată ciorba din strachină! (1).

Cu o săptămână mai înainte, omul se îngrijește de cele trebuincioase: își *prășește*, sau dacă și-o are prășită aria, o mai netezește puțin, căci poate o seamă de buruieni au otăvit din rădăcină, și-o curăță și se gândește la vitele cu cari va treierà. Dacă are boii sau caii săi, e bine; dacă are numai o «*vită de cal*» și pânea îi este puțină, iarăș e bine; dar dacă are «pâne *nămol*», adecă multă, și n'are vite, ori dacă le are, nu-i sunt bune, trebue neapărat să-și caute cai cu ziua sau cu zeciueala, ori să-și împerechieze calul său cu al altuia, care tot astfel are numai unul singur.

Prin unele părți, precum de pildă prin județul Tecuciu, pe vremea treierului vin *mocani*, Moldoveni dela munte, de prin județul Putna și Bacău cu căruțele cu caii spre a se tocmì la cei cu lipsa de cai. Impăcarea se face de obiceiu din 20—25 una, adecă după ce se treieră și se vântură, a 20-a sau a 25-a parte din vrav va luà-o stăpânul cailor pentru truda sa și a vitelor sale.

2. Când toate acestea sunt gata, începe pregătirea mai de aproape și care se pornește prin *udare*. Apa se aduce în poloboace dela fântână, iar cu cofele se udă întreaga față a ariei, ca să se umfle pământul, să se umfle micile crăpături cari vor fi, și apoi să se acopere încă mai mult prin măturarea colbului cu măturile din *mături* (2) sau de *pelin*. Acest *udat* sau *stropit* mai are de scop și jilăvirea pământului spre a împiedecà facerea prafului în timpul treieratului.

Dacă din anul trecut nu se mai află *parul*, *țeajărul* (3) sau *steà-*

(1) Șt. St. Tuțescu, *Din trecut*, p. 34.

(2) Z. Panțu, *Plantele cunoscute de poporul român*, București 1906, p. 167: *Mături, Mături-de-grădină, Mături-de-țară, (Kochia Scoparia* Schrad., sinon. *Chenopodium Scoparia* L.).

(3) Șt. St. Tuțescu, *Taina ăluia*, P.-Neamț 1906, p. 109.

jărul în mijlocul ariei, se pune la loc, bătându-se mai afund. Dacă prin bătaie crapă, se cercueşte la un capăt cu un cerc de fier.

3. Mai înainte vreme, cam până pe la jumătatea veacului trecut, *ariile* sau *ăriile* proprietarilor mari, precum şi ale sătenilor fruntaşi, cari aveau sămânătură mai multă, erau închise, adecă împrejmuite cu gard. De par nu erà nevoie, căci caii se vârau în arie slobozi, după ce se *năsădiau* snopii, după care începeau să fie mânaţi în toate părţile spre a frământà spicele snopilor cu picioarele. Caii mergeau în regulă, căci se spune că se aşezau dela sine în rând şi începeau să facă cercul,—cei de către mijloc mai mic, cei dela margine mai mare, — împrejurul celui ce-i mânà, sau îi îndemnà cu strigăte din gură şi cu pocnete din harapnic.

4. Udatul care se face seara, în ajunul zilei de treier, se înnoeşte şi a doua zi în zorii zilei, când cu adevărat se reduce la un simplu *stropit*, de unde îi vine şi numele.

După stropit urmează *năsăditul* sau *pusul pe arie*. *Năsadă* însemnează câtimea firelor de *cereale* care a alcătuit snopii şi care

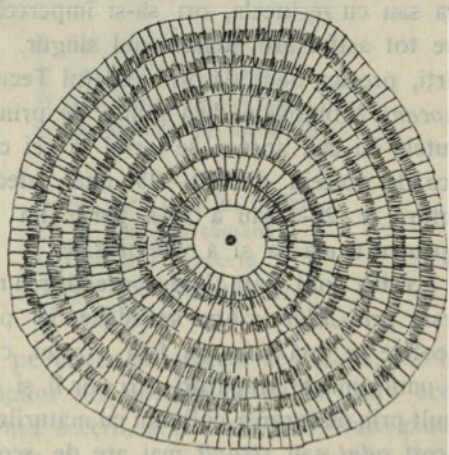

Fig. 85.

acum se împrăştie pe arie spre a fi treierată (1); *a năsădì* vrea să zică a pune snopii pe arie în anumit fel, tocmai pentru a fi treieraţi.

Năsăditul se face disdedimineaţă, «cu noaptea 'n cap». Un om

(1) Prin urmare «a băgà caii în năsadă» însemnează a-i aduce în arie, spre a începe treieratul. E o greşeală, se pare, în Marian, *Sărbători* I: *năsadă*=treier.

se urcă pe vârful *stogului*, a *clăii* sau a *șurii* (*girezii*) și începe să arunce snopii jos. Alți oameni ieau acești snopi, câte unul, doi, trei sau patru și-i duc pe fața ariei unde-i năsădește. Cu cei dintâi snopi se face împrejurul parului un inel sau o roată, care are spicele în afară iar cotoarele spre par. Peste acest colac și în afara lui se așează un alt rând de snopi; acesta însă are spicele răzemate peste spicele rândului întâiu, iar cotoarele sale sunt așezate pe pământ. Peste acest rând și în afara lui se năsădește rândul al treielea de snopi, și astfel se urmează înainte, cât ține fața ariei, toate rândurile fiind cu spicele în sus, deasupra și cotoarele aproape acoperite (fig. 85 plan. și fig. 86 secțiune verticală).

Dela par și până la cotorul întâiului rând, se lasă un loc de un pas sau mai mult unde va sta cel ce va mână caii la treier.

Rândul dintâiu de snopi se așează în chipul acesta pentru ca să nu alunece firele și să acopere locul gol; dacă s'ar găsi spice și în acest loc, pe de o parte caii nu le-ar puteà ajunge cu copitele și

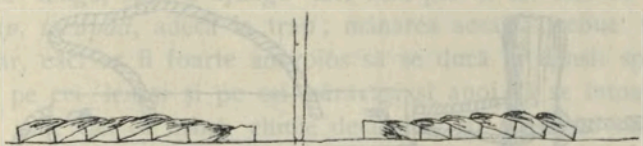

Fig. 86.

deci nu le-ar puteà fărămà, iar pe de alta ar împiedică pe cel ce mână caii să se învârtească după funie împrejurul parului.

Snopii sunt deslegați din *legători*. Dacă legătorile sunt făcute tot din același *soiu* sau *neam* de *pâne*, se desfac și se svârle de-asupra năsadei; n'are nimica însă de-a face dacă snopii sunt, de pildă de orz și legătorile de ovăz: o baniță de ovăz, ce va ieși din toate legătorile, nici nu se bagă de seamă într'un vrav de orz. Nu se vor puteà însă pune legătorile de ovăz în vravul dn grâu. Dacă legătorile sunt de *lăptugă*, se aruncă deoparte; dacă sunt de *mohor*, se lasă în năsadă.

Meșteșugul năsăditului este să se facă năsada cu desăvârșire rotundă, căci dacă ar fi ovală, caii în cercul lor n'ar puteà ajunge părțile ieșite în afară de cercul care are ca rază funia legată de par și de gâtul cailor.

Dacă *pânea* n'a fost făcută snopi, ci a fost *cosită*, adecă atunci când este cositură, ea se împrăştie cu furcile pe toată faţa ariei, aşezându-se ca şi snopii, dela par în afară, în roate, pală lângă pală.

5. După ce s'a năsădit, începe treieratul care se face în mai multe chipuri.

Mai de mult, după cum am pomenit, grânele se treierau cu caii slobozi, în *vràişte* (1).

Astăzi, mai pretutindenea se treieră cu caii cari fug împrejurul parului. De par este legată o funie în aşà chip încât să nu se învârtească şi dânsa împrejurul parului, după cum se învârteşte inelul împrejurul degetului. La celălalt capăt are băgat un *şumuiog*, *şomoiog*, *moşoioc* de paie care intră într'un *ochiu*, *ureche* sau *laţ*, tot de funie sau sfoară făcută la capătul unui *jug* (Fig. 87). *Jugul de cai* nu-i altcevà decât o scândură care are câte o ureche la fiecare capăt. De unul se leagă funia, iar de celălalt se leagă alt jug, unui al

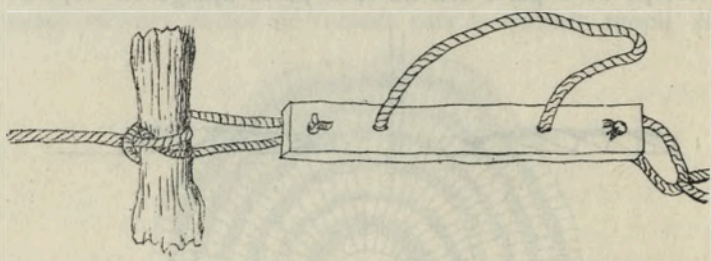

Fig. 87.

doilea cal. Adesea două juguri au un laţ comun. Laturile sunt prinse în jug prin două borte făcute cu sfredelul. Intre cele două găuri se fac alte găuri pe unde se *petrec* capetele unui *curmeiu* care alcătueşte *jugul* propriu zis, care se pune peste gâtul, calului.

Când se treieră cu un cal, trebue un jug; două pentru doi cai, trei pentru trei şi tot astfel până la cinci sau şase cai.

Presupunând că funia este lungă cât faţa ariei şi având caii cu jugurile puse, dacă se pornesc de către cel ce-i mână, ei vor face mai întâiu un cerc, însă după sfârşitul acestuia funia care se învârteşte împrejurul parului va fi mai scurtă; prin urmare cercul sau *roata* ce o fac caii, nu este un cerc adevărat. Roatele se mic-

(1) Cfr. A. Scriban în *Arhiva*, loc. cit.

şorează din ce în ce mai mult, până când «funia a ajuns la par», adecă până când caii au ajuns lângă mânător. De aici a rămas zicala «a ajuns funia la par», care arată marginea unei putinţe, peste care nu se mai poate trece.

Prin jud. Dolj, învârtitul sau datul funiei după par se numeşte *povârnit:* «povârneşte funia după *steajăr*» (1).

Când au ajuns caii la par, se scoate şumuiogul de paie din urechea jugului care a fost spre par, se întorc caii cu faţa înapoi şi împrejurul acestui jug, la dreapta'mprejur sau la stânga'mprejur, şi şumuiogul se pune în urechea celuilalt jug, care vine de data aceasta la par. Mânând caii înainte, funia se desvălue de pe par, se lungeşte prin urmare, iar caii se îndepărtează tot mai mult către *lături*, adecă în lături.

O desvăluire şi o învăluire a funiei se numeşte, în limba treierului, o *funie*.

Cel ce mână caii are un *biciu* cu coada lungă şi cu o *iuşcă* asemenea lungă, spre a ajunge caii dela par şi a-i face să meargă în *treap*, *treapăd*, adecă la trap; mânarea aceasta trebue s'o facă dela par, căci ar fi foarte anevoios să se ducă la dânşii spre a îndemnà pe cei leneşi şi pe cei nărăvaşi şi apoi să se întoarne din nou la par. Cel ce mână chiuie de-acolo, iar cu biciul numai cât vâjâie pe deasupra cailor. Strigătul obişnuit îi este: «*hi! la lături hi-hi-hi-ha!*», care îndeamnă pe cai să tragă puţin «la lături» sau «în lături», spre a face funia să stea veşnic întinsă şi să nu vină «*la par*», unde, din pricina cercului mic, pe lângă că «vor luà funia în picioare» adecă vor călcà-o şi poate chiar vor rupe-o, dar *vravul* sau *năsada* nu va fi pretutindeni frământată cu picioarele.

Când funia s'a strâns aproape toată şi prin urmare când caii au ajuns la par, cel ce-i mână, îi schimbă repede strigându-le: *har-tunea!* sau *har-tu!* (2).

A mânà caii nu-i un lucru aşà de uşor, deoarece acel ce-i mână trebue să se învârtească împrejurul parului necontenit, având grijă ca pe de o parte să meargă caii în trap potrivit şi pe de alta să ţină funia întinsă, să n'o lase slabă, căci în cazul acesta funia se încolăţeşte pe par inel peste inel, în a doua jumătate a «funiei». Intr'adevăr, dacă funia se învălue în chip de spirală, adecă inel

(1) Şt. St. Tuţescu, *Taina ăluia*, p. 107.

(2) Care pare a însemnà: *iar tu!*

lângă inel, toată fața ariei este călcată de o potrivă. Dacă însă funia se învălue ca un ghem, înelele nu sunt de o potrivă de mari și deci caii, la desvăluit, se vor duce mai repede către lături; la învăluit vor venì mai cu grabă la par.

Cel ce mână este de obiceiu un băiat, un flăcău sau un om mai tânăr; ori cum, din când în când trebue să se schimbe, căci sau ostenește, sau amețește. Ceilalți oameni, muncitori pe arie, dacă n'au ce face, stau la umbra pomilor din arie, la umbra gardului sau al șurilor de snopi sau paie, mânâncă pepeni, struguri ori «pun satul la cale».

Calul, și mai întotdeauna caii cari treieră, trebue să fie potcoviți *proaspeți*, adecă din nou, căci potcoava este aceea care lovește spicul și-i desprinde grăunțele sau fărâmă paiul spre a-l face bun de mâncat pentru vite.

Acest fel de a treierà cu caii este cu atât mai lesnicios, cu cât pânea care se treieră este mai uscată iar vremea este mai călduroasă.

Literatura noastră populară și anume *pluguşoarele* din ajunul lui Sf. Vasile ne pomenesc acest fel de treier. Iată un fragment:

... In grajd repede-a purces,
Zece iepe de-a ales,
Zece iepe
Tot *sirepe*,
Cu potcoave de argint,
Cu cuie de mărgărint,
Cari unde mi-ți călcà,
Pământul cutremurà!
Carele se clătinau,
Oamenii se minunau,
De tot stau
Și se uitau!
La arie le-a adus,
La treierat le-a pus.
Cu copitele treierau,
Cu gura mi se hrăniau... (1)

Iată și un al doilea:

... Iar când gazda vede-așà,
A trimis la curtea sa
Să aducă nouă iepe,
Nouă iepe
Sure-iepe,
Cu copite despicate,
Cu sârmă verde legate.
Și la câmp le-a adus,
Și la arie le-a pus.
Ele unde călcà',
Broasca făceà oacaca!
Fântâna secà.. (2).

(1) *Urații*, Fălticeni 1908, p. 16—7.

(2) Dintr'un *plugurel* cules de d-l D. Gr. Furtună în com. Vlășinești jud. Botoșani.

Şi în sfârşit un al treilea:

Şi se duse ca să iea
Nouă iepe
Tot sirepe,
De nouă ani sterpe,
Tari ca pământul,
Iuţi ca vântul,
Cu potcoave de argint,
Ce bat bine la pământ;
Cu potcoave de alamă,
Cine le mai ţine'n seamă.
Cu copitele treierau... (1)

Prin partea de răsărit a Ţerii-Româneşti şi Dobrogea, caii poartă după dânşii, mai ales la treieratul *ovăzului*, un sul de piatră cu şase praguri care se numeşte *tăvăluc*, *tăvălug*, *vălătuc*, *val* sau *treierătoare*, în lungime cam de jumătate de stânjin ori mai mare. Prin mijloc are o gaură prin care pătrunde o osie de fier şi de capetele căreia se leagă, ca la grapă, două braţe de lemn, de sârmă sau de funie. De încheietura lor trag caii cu jug obişnuit şi cu ştreanguri sau boii înjugaţi în jugul lor de care este prinsă tânjala (Fig. 88) (2).

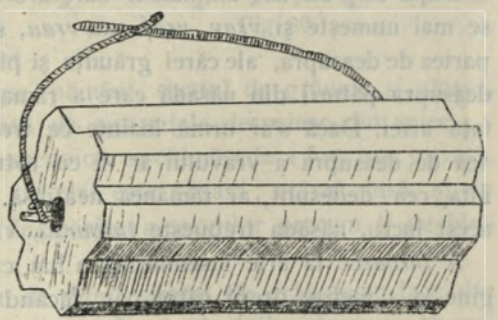

Fig. 88.

Prin Moldova de mijloc unii oameni treieră şi cu boii înjugaţi în jugul carului; în acest caz, cinevà trebue să-i mâne pe alături. Treieratul cu boii se face aproape ca şi cu caii, căci dacă boii merg mai încet, spicele însă se fărâmă mai curând din pricina copitei despicate a boilor şi a greutăţii acestor animale. Se înţelege, boii trebue să fie potcoviţi.

Tot prin aceste părţi am mai văzut după această pereche de boi, — câte odată chiar două perechi, îndemnând una după alta, — mergând şi o căruţă goală sau cotiga plugului pe care se pun greutăţi sau slujeşte drept scaun celor cari mână boii.

(1) N. Păsculescu, *Literatură populară*, p. 24.

(2) In privinţă tăvălucilor, iată ce ne pomeneşte un pluguşor din jud. Constanţa (N. Păsculescu, *op., cit.*, p. 29):

Şi scoase doisprezece *elefanţi*
La *tăvăluci* înhămaţi.
Tăvălucii se'nvârtià',
Paiele le fărâmà',
Grâul se scuturà...

Despre nouăle chipuri mecanice de treierat, firește, nu putem vorbì aici.

6. Treieratul are trei scopuri: întâiul de a desface *bobul* sau grăuntele din spicul paiului, al doilea de a scoate sau a desface *pleava* și țepii dela bob, și al treilea, de a le fărâmà paiele spre a le face bune de mâncat pentru vite. Prin urmare paiele nu se scot de pe arie îndată ce li s'au sfarâmat spicele, ci trebue să se aștepte ca și dânsele să se mărunțoșeze, fără însă a se fărâmà prea tare, «fără a se face colb». Uneori spicele cad ușor, însă paiele rămân multă vreme întregi, din pricina că seceratul s'a făcut fără ca *paiul*, tulpina, să fie îndeajuns de *copt*, uscat; alteori se *prăfuește* paiul, iar spicul se împotrivește mai mult; totul atârnă dela înfățișarea paiului sau firului întreg și dela starea atmosferică a zilei de treier.

După ce s'au dat un număr oarecare de *funii*, din *năsada* care se mai numește și *vrav*, *vraf* sau *vrau*, s'a sbătut în picioare cailor partea de deasupra, ale cărei grăunțe și pleavă se așează într'un strat deasupra păturii din năsadă care a rămas neatinsă, — dedesubt, pe fața ariei. Dacă s'ar urmà înainte cu treieratul, după un timp partea de deasupra a vravului ar fi cu totul fărâmată și prăfuită, iar alta, cea dedesubt, ar rămâneà neatinsă. Pentru a nu se ajunge la acest lucru, năsăda trebuește *întoarsă*, vravul *se întoarce*.

A *întoarce* la arie însemnează a luà cu furca vravul dela o margine și a merge drept către par, făcând în vrav un fel de brazdă, ca aceea ce o răstoarnă *còrmana* plugului. Se iea cu furca atât cât se poate luà, se scutură bine, ca grăunțele se cadă jos și partea scuturată se pune cu furca în partea dreaptă a brazdei. Dacă cu furca nu s'au putut luà întâia dată toate paiele treierate și netreierate, adecă *ajunse* și neajunse de copitele vitelor, se ieau și acestea în *coarnele* furcii, se *sbat*, se *sbătucesc* bine, și când se crede că toate grăunțele s'au scuturat, se răstoarnă paiele spre dreapta. Intâia brazdă prin urmare, văzută în secțiune transversală, s'ar înfățișà ca în figura 89, unde avem *abb'a'* fața ariei, *ac* și *a'c'* grosimea stratului din năsadă neajuns de copitele vitelor, *cd* și *c'd'* grosimea stratului de grăunțe și pleava ce s'a scuturat din partea *de* și *d'e'* a năsadei care a fost treierată. Când s'a început *întorsul* și s'a croit brazda în lărgimea *bb'*, toată această câtime s'a scuturat în coarnele furcii și a rămas jos pe pământ stratul *bf*, *b'f'* cuprinzând grăunțele și pleava scuturată din paiele *ghi*, cari au fost aruncate în dreapta.

A doua brazdă se începe pe porțiunea *bb''* a vravului, răsturnându-se paiele *sbătute* peste golul *bb'*, sau se începe dela par spre marginea ariei, răsturnând mai întâiu paiele *ghi* în *ff'* și apoi întorcând partea *b'b'''*, urmându-se în acest caz întoarcerea părții *bb''*.

Oamenii cu furcile întorc unul după altul, pornind fiecare brazda lui sau, — mai ales când vravul este subțire, spre a ferì *colbul*, *colbăraia*, *praful* sau *pulberea*, — încep să întoarcă deodată în mai multe părți ale ariei. Fiindcă nu se poate ca toate brazdele să se sfârșească la par sau să înceapă dela par, unele din ele se curmă pe la mijloc; ceeace se caută este, ca direcția generală a brazdelor să fie către par, pentru ca la treier, caii să le *stropșească* în curmeziș și nu în lung.

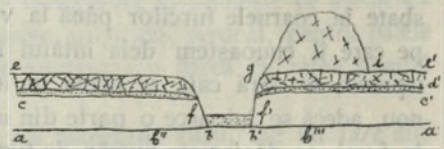

Fig. 89.

Când toată năsada a fost întoarsă, se găsește jos, pe pământ, stratul de grăunțe și pleavă, iar deasupra năsada scuturată de grăunțele desprinse din spice.

Intorsul este cu atât mai anevoios, cu cât năsada a fost mai groasă. O năsadă care trece de 30 de clăi este groasă; atârnă însă și de numărul de snopi la claie, de mărimea snopilor precum și de bielșugul firului de pâne.

Dacă după un alt număr de *funii* stratul de grăunțe se face din nou, oamenii mai întorc odată, se face «al doilea întors». Numai când pânea și vremea este prea umedă, se face și «al treilea întors»

După un alt număr de funii, când se poate vedeà că paiele de deasupra vravului «*s'au făcut*», adecă atunci când s'au fărâmat îndeajuns și s'au lustruit bine, *se întorc* numai acestea, tot cu furcile, fără a luà în coarne din paiele nefărâmate. Intorsul se face pe deasupra și «ușurel», brazde-brazde, după care urmează un alt număr de funii, pentru ca copitele vitelor să fărâme și cele mai mici spice cari din întâmplare n'ar fi fost sfărâmate și apoi să facă mai mărunte și paiele cari erau dedesubtul stratului pomenit.

Lucrul care urmează acestui *întors*, care se numește *făcut de paie* (1) este *păitul* (2). La păit, muncitorii încep dintr'o margine a ariei opusă acelei părți unde urmează să se înalțe *șura de paie*. Cu furca

(1) Strigătul este: «hai la făcut paie!» «hai să facem paie!»
(2) Acum se strigă: «hai să păim!» «hai la păit!»

încă mai uşurel şi cu multă băgare de seamă se ieau paiele sfărâmate şi lucioase, se scutură bine în coarnele furcilor şi se aruncă spre partea unde se va face şura; alţi lucrători, — de obiceiu băieţanii şi fetele cari nu pot să desbată bine, cari n'au acea dexteritate, acel joc ritmic în braţe, — ieau aceste paie cu furcile, pe deasupra năsadei şi le mână din unul într'altul la locul *clăditului* sau *clădişului*. Câte odată şi când «ies paie multe», fac grămezi mari, înfig furcile în aceste grămezi câte doi sau mai mulţi şi în chiote şi glume le împing unde trebue. Grămezile acestea, firește, alunecă foarte uşor peste vrav.

După ce păitul s'a sfârşit, adecă după ce toate *paiele făcute* au fost scoase afară, urmează *întorsul*, când toată rămăşiţa năsadei se sbate în coarnele furcilor până la vechiul strat de grăunţe şi pleavă pe care îl cunoaştem dela întâiul întors. Când şi acest întors s'a isprăvit, se vâră caii, se mână un număr de funii, se *face paie* din nou, adecă se întoarce o parte din năsada rămasă, scuturându-se bine în furci, se dă iar un număr de funii şi apoi se *păieşte*, ca pe urmă *să se scoată paie* pentru a doua oară.

Dacă vravul este prea subţire, dacă snopii sunt uscaţi, dacă vremea este călduroasă, «întorsul dintâiu» chiar nici nu se face. Dacă vravul este prea gros, încât «întorsul dintâiu» este peste puţinţă de făcut, se întoarce numai jumătatea deasupra a vravului, socotind-o ca de sine stătătoare şi se urmează la celelalte lucruri întocmai cum am arătat până aici, fără a se interesă de cealaltă jumătate de năsadă, până când şi această parte se întoarce.

Se poate întâmplà ca şi *păitul* să lipsească; în acest caz, vravul se poate *scoate* până de-amiază şi să se năsădească altul ca să fie scos şi dânsul până seara, dar se poate ca un vrav să se scoată «cu mari peri», cu mare greutate, într'o zi şi chiar în două.

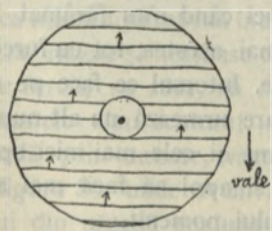

Fig. 90.

După un întors sau un făcut de paie sunt de obiceiu părţi de arie unde stratul de paie se subţiază sau se îngroaşă; apoi este nevoie chiar cât merg caii, să se arunce paie dintr'un loc într'altul, mai ales când aria nu este cu desăvârşire orizontală. In acest caz întorsul şi făcutul de paie trece peste alte socotinţe: nu se face în direcţia razelor dela margine spre par, ci în aşà chip încât paiele să se arunce la deal (fig. 90).

Obișnuit paiele se scot de trei sau patru ori.

7. Cât timp nu este de lucru pe vrav, se face sau se clădește șura de paie alături. Unul, gospodarul meșter, o croește și așează cu furca paiele pe dreptunghiul ce și l-a ales, ridicându-i laturile și colțurile de o potrivă în toate părțile. Când șura este menită să cuprindă toate paiele de pâne mărunțică din acel an, i se face în fiecare seară câte un vârf, spre a o feri de ploi. In acest caz, paiele de orz și de fasole se pun dedesubt, după cari urmează cele de ovăz, grâu și secară, dacă sunt. Mai întotdeauna însă, paiele se fac șuri deosebit, câte una de fiecare fel, oricât de puține ar fi.

De jos sus, paiele se aruncă cu furca, iar după ce șura s'a înălțat, se svârle cu un *țepoiu* sau *furcoiu* de lemn, care-i tot un fel de furcă, însă are coarnele drepte. O furcă mare se numește de asemenea *furcoiu* sau *ciolpău* (1). Prin unele părți din Ardeal, pentru paiele mărunte și pentru pleavă se întrebuințează o furcă cu rețeà numită *lingură* (2).

Unii gospodari, înainte de a *croì* marginile șurii, fac un *țarc* mic de nuiele, întocmai cum am văzut că se obișnuește și la făcutul clăilor de fân.

8. După ce toate paiele au fost scoase de pe arie cu ajutorul furcilor, se ieau *greblele* și se greblează vravul. Dinții greblei pătrund în vrav și scot unele din paiele cari erau amestecate în grăunțe și pleavă. Când se adună mai multe paie, se ieau cu furcile și se scot la marginea ariei. După *greblat* urmează *târnuitul* sau măturatul, care se face cu ajutorul *târnului* (3). Târnul este de obiceiu un *spine* sau un *măräcine* tare și crănguros, care scoate prin țepii săi paiele cele mici cari ar fi amestecate prin pleavă și cari n'ar puteà fi prinse în dinții greblei.

După ce aceste treburi s'au isprăvit, se vâră din nou caii cari, frământând pleava și grăunțele, scot afară toate paiele amestecate în vraf și cari nu puteau fi scoase cu grebla sau târnul. Aceste paie se *târnuesc* în urmă și se duc cu grebla la marginea ariei. După acest târnuit nu trebue să rămâie pe fața ariei decât vraful cu grăunțe și pleavă.

9. La treieratul *orzului* mai ales, despărțirea bobului de *țepul*

(1) T. Pamfile, *Industria casnică*, p. 143.

(2) Viciu, *op. cit.*, p. 57.

(3) Șt. St. Tuțescu, *Taina ăluia*, p. 110: *târn*, mătură cu care se alege grâul și orzul de paie și pleavă.

ce îl are se face cu greu, în timpul cât bobul este amestecat în paie. Pentru aceasta vravul de orz, după ce s'au scos toate paiele dintr'însul și după ce s'a târnuit, urmează a fi treierat înainte, pentru ca firele să fie bine călcate în picioarele vitelor și cu chipul acesta să fie curățite de țepi. Când se crede că pe partea de deasupra orzul s'a curățit bine, vravul se *gròhăie* (1).

Grohăitul sau *grohăirea* se face cu *lopata de lemn* care are o parte lată, aproape pătrată, foarte puțin concavă și o *coadă* (Fig. 9.) Se vâră partea lată a lopeții sub vrav, până ce nu se mai vede și apoi se răsucește la dreapta sau la stânga pentru ca toată câtimea de vrav luată în lopată să se răstoarne la dreapta sau la stânga, după cum se răstoarnă și brazda de către cormuna plugului. Se împinge apoi de coadă ca lopata să intre din nou sub vrav și iar se răsucește de coadă la dreapta sau la stânga. Cu chipul acesta, grăunțele cari au fost dedesubt vin deasupra. Al doilea *grohăitor* rupe brazdă nouă cu lopata și o răstoarnă pe urma celui dintâiu; astfel se urmează înainte. Grohăitul este cu atât mai lesnicios cu cât vravul este mai subțire și mai curat. Dacă este plin de paie, brazdele se rup cu prea multă anevoință.

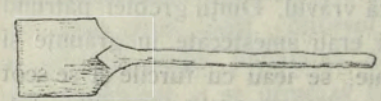

Fig. 91.

Hârâitul sau sgomotul întrerupt ce-l face lopata alunecând pe pământ seamănă cu *grohăitul* porcilor (2), de unde îi vine și numele.

După ce s'a grohăit tot vravul, se vâră din nou caii, se mână iarăș câtevà funii și dacă orzul este bine curățit, se scot caii cu totul din arie; dacă tot mai are țepi, se mai grohăie odată și iar se vâră caii. In sfârșit grohăitul se poate face și de patru ori, dacă orzul ce se treieră este menit să fie măcinat pentru hrana casei.

La sfârșit vravul se târnuește din nou și apoi *se strânge la par*.

10. *Strânsul* la par se face cu grebla, lopata și mătura. Se așează grebla la marginea vravului, pe pământ, cu dinții în sus și se împing grăunțele cu pleavă către parul ariei. Dacă vravul este prea gros, se începe a se strânge mai aproape de par, iar după ce calea s'a mai ușurat, se începe dela margine. Unii ajută cu lopețile, aruncând spre par. Pe urma greblei vin alții cu măturile ca să

(1) D-l M. Lupescu din Zorleni-Tutova ne scrie: «*A grohăi*, a desbătuci paiele pe arie, când se treieră cu caii.»

(2) Porcii fac *gro-gro...!*

mături firele cari sunt ascunse în colb, iar aria rămâne curată «ca'n casă» (1). Grăunţele şi pleava în jurul parului se numesc ca şi mai înainte: *vraf*, *vrav*, *vrau* sau *arioiu* (2) (Fig. 92). Prin unele părţi din Oltenia, pânea astfel adunată se numeşte *bocluc*, adecă e amestecată cu pleavă (3) sau «în pleavă».

Fig. 92.

Vraful se strânge la par, adecă la mijlocul ariei, atunci când urmează ca omul să-l vânture până seara sau peste noapte, când cerul este senin şi luna luminează îndeajuns, ori atunci când gospodarul nu voeşte sau nu mai are nimic de treierat. Când vede însă că vântul nu *trage*, adecă nu *bate*, prin urmare când socoteşte că nu va puteà vânturà curând şi mai ales atunci când are de treierat şi trebue neapărat să treiere alt soiu de grâne decât cel din vrav, vravul nu se mai strânge «la par», în mijlocul ariei, ci de o parte unde se învelește cu paie spre a-l ferì de ploaie şi unde aşteaptă vânturatul.

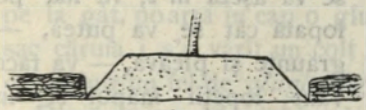

Fig. 93.

Unii oameni însă fac vravul la par chiar când, nevânturându-l peste noapte, urmează ca a doua zi să se treiere acelaş soiu de pâne. In acest caz năsăditul vravului următor se va începe dela marginile vravului strâns, după ce acesta s'a mai turtit. Pe acesta va merge cel ce mână caii (Fig. 93).

CAPITOLUL III.

Vânturatul.

1. Când vântul începe să bată domol, însă de o potrivă de tare, vravul scos din îmblălit sau din treier poate să fie vânturat. Pentru aceasta, după cum am arătat şi în altă parte, aria trebue să fie la loc deschis, în părţile unde vântul poate bate în voie, «în *vìlişteа*, *vièlişteа*, pron. pop. *ɣeliştea* vântului» şi nu în *fundacuri* sau văi

(1) Numai prea rareori pentru strângerea la par se întrebuinţează şi *tragla* pe care am văzut-o la prăşitul ariei de buruieni.

(2) Comunic. de d-l D. Petrescu, agronom în Zorleni-Tutova, de loc din jud. Ialomiţa.

(3) Şt. St. Tuţescu, *Taina ăluia*, p. 94.

unde cu greu «te poți *desșumeni*» dincotr'o ar puteà bate vântul, sau dosișuri de grădini cari îi împiedică bătaia obișnuită. Prin aceste locuri, curenții cei mai regulați se frâng și se fărâmă, dând naștere unui vânt neregulat, care dacă este și slab, se numește *oloreală* sau *olorit* de vânt.

Vânturatul pe un vânt prielnic este o adevărată plăcere. De aceea nu-i urătură de Sf. Vasile în care să nu se pomenească locul neted, și *ghilișteа* sau *steriță* vântului.

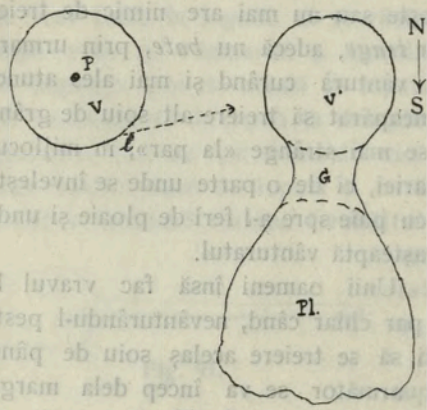

Fig. 94.

Dacă presupunem în fig. 94 că vântul bate dela nord, cel ce va svârlì cu lopata se và așezà în *l*, va luà pe lopată cât se va puteà, — grăunțe și pleavă, — va face vânt lopeții înapoi și în urmă înainte și în sus, aplecând-o spre stânga, adecă spre partea din care bate vântul, așà încât pleava și grăunțele să se prelingă pe muchea lungă a lopeții cu o înfățișăre de strat subțire pe care vântul să-l răsbată și să-l desfacă în două părți: una grea, grăunțele, cari vor cădeà drept în jos, în noul vrav *v* și a doua mai ușoară, *pleava*, *pospaiul* (1), *clăbucii* (2), care este mânată de vânt spre sud unde cade în *Pl*. In gâcitori, poporul zugrăvește această desfacere în chipul următor:

Am o cireadă de boi:
Cei slabi sar gardul,
Iar cei grași cad jos (3).

Se mai întâmplă însă și o mijlocie între vravul nou *v'*, care se mai numește și *piept* (4), și între pleava *Pl*: grăunțele nedesvoltate și pe jumătate seci, din pricina unui seceriș timpuriu, sau cele provenite

(1) C. Rădulescu-Codin, *O samă de cuvinte*, p. 60: *pospai*, pleavă ce rămâne după ce se vântură grâul.

(2) Frâncu și Candrea, *op. cit.*, p. 99: *clăbuci*, rămășițile după vânturatul grâului.

(3) A. Gorovei, *Cimiliturile*, p. 181.

(4) Numire auzită în Goleștii-Badii, Muscel.

din pânea *huchită* sau *pătulită*, cad între vravul nou și între pleavă, în *G*, alcătuind o câtime ce se numește *goz*, *goază*, *bolbotine*, *golgotină*, *gorgotină* (1), *coadă*, *codină* sau *zoană* (2).

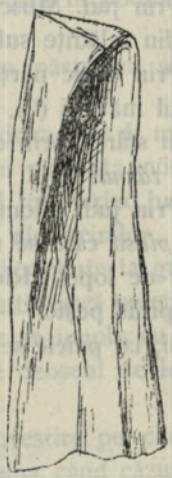

Fig. 95.

In vravul vânturat se întâmplă să cadă și alte lucruri străine și anume: paie mari, fărămături de baligă dela vitele ce au treierat, bulgări de pământ ș. a. Acestea toate sunt curățite de un alt om, ajutorul celui ce vântură. Acesta culege cu mâna balega, bulgării și pietrele, iar paile cari cad mai încet și prin urmare deasupra grăunțelor, le mătură cu o mătură cu coada lungă, mânându-le peste *coadă*, la pleavă. Pentru ca acestuia să nu-i intre pleavă în părul capului sau pe la gât, poartă în cap o glugă făcută dintr'un sac căruia i s'a vârît un colț într'altul, prefăcându-se într'un fel de *glugă* (fig. 95).

După ce vravul vechiu s'a vânturat o singură dată, vravul nou se încarcă în saci și se vinde sau se pune la păstrare pentru *sămânță*, de anul viitor. *Coada* se strânge deoparte și se întrebuințează iarna ca hrană pentru păsări sau vite, iar pleava se vâră în șura cu paie, într'un *cotlon* al ei sau se face *porcan* deoparte, învelindu-se apoi cu paie spre a o feri de ploi și omeți.

Fig. 96.

Prin unele părți, orzul și mai ales ovăzul și grâul se mai vântură odată. Această vânturare se numește *păluire* sau *păluit*, dela verbul *a păluì*. Prin unele părți pare că se zice și *primitează* sau *primitit*, iar verbul este a *primitì* (3).

Păluitul merge mai repede ca vânturatul și se face în acelaș chip, cu deosebire că mătura dela vânturat este de *mături* sau de *pelin*, (fig. 96 *A*) legată din distanță în distanță cu sfoară, pe când mătura dela primitit (fig. 96 *B*) are o coadă lungă și

(1) Viciu, *op. cit.*, p. 20.
(2) *Viața agricolă*, an I, p. 1009.
(3) *Uricariul*, X, p. 404: *primitește*, vântură orzul cu lopata.

BIBLIOTECA MUNICIPALĂ
Inv. Nr. 186301

subțire de lemn cu trei bețe la capăt legate cu ațe și formând un schelet pe care se leagă ramurile de *mătură*. Adevărata mătură (fig. 13 A) este rotundă; cealaltă este lată și se numește *primiteà*, *felezoaie*, *feleză*, *feleză*, *felezău*, *felezitoare* sau *leasă* (1). Verbul: *a felezui*.

Prin jud. Muscel am văzut *felezeie* făcute nu din fire de *mături*, ci din mlădițe subțiri de *mesteacăn*.

Prin unele părți felezitoarea slujește și la întâiul vânturat, ținând locul măturii (2).

In sfârșit prin alte părți, în locul primitelei se folosește *măturoiul* sau *târnul* (3).

Prin jud. Ialomița se aruncă peste *vrav*, — peste *arioiu*, — un fel de *plasă* care se ridică după aruncarea în vânt a unui anumit număr de lopeți. Ridicându-se această plasă, — care poate fi chiar cea de prins pește, — grăunțele se strecoară printre ochiurile împletiturii, iar paiele se ridică în sus și apoi cu plasa se dau deoparte (4).

CAPITOLUL IV.

Păstratul pânii și al paielor.

1. Pentru timpul iernii *paiele* se păstrează la *arie*, *făcute* sau *clădite șuri*, *șiri* sau *girezi* cu bază dreptungiulară și cu *coamă* sau vârf. Numai când sunt în mică cantitate se face dintr'însele și o *claie* sau un *porcoiu* rotund.

Prin unele părți, după ce treierul s'a încheiat, paiele se cară acasă și se păstrează în *samaloc* sau *samalâc*, o *șură* de scânduri sau un șopron îngrădit cu nuiele.

2. *Pânea* rareori se păstrează pentru a aștepta prețuri mai bune de vânzare. Dacă nu cumvà a fost vândută mai dinainte, ea se vinde de pe arie sau îndată ce se isprăvește treieratul. Gospodarul nu-și

(1) T. Pamfile, *Industria casnică*, p. 246.

(2) Viciu, *op. cit.*: *felezitoare*, o unealtă economică ca o mătură lată, cu coadă lungă de lemn, cu care aleg pleava de grâu la *îmblătit*. — Marian, *Sărbătorile*, I, p. 28: a *felezui*, a alege grăunțele din pleavă cu *felezoaia*, mătură lată. — Al. Vasiliu, *Cântece*, p. 202: *felezuesc*, mătur pleava și o seamă de paie ce rămân pe vravul de pâne albă când o vânturi cu lopata.

(3) Al. Vasiliu, *Cântece*, p. 202: «Măturatul se face cu *măturoiul* sau *târnul*, însă, cui i-i drag să facă lucrul la treaba lui, apoi mătură pleava cu un măturoiu anume făcut și care se numește *felezău*».

(4) Comunic. de d-l D. Petrescu, agronom în Zorleni-Tutova.

păstrează decât sămânța trebuincioasă pentru anul viitor sau pentru hrana sa (grâu, orz, secară) ori a cailor (ovăz).

Aceste câtimi «*poprite*» se pun în *ambare*, *hambare* sau *hambarașe* de scânduri cu despărțituri numite *lacre*, *racle* sau *ochiuri*, în poloboace prin poieți (1), căsoi sau tinde de casă sau în podul caselor, vărsate pe pod sau în saci.

Prin alte părți, precum în jud. Gorj, grâul se păstrează și în coșare de nuiele lipite cu pământ (2).

Prin Muntenia și Dobrogea, astăzi, și prin Moldova mai de mult, locuitorii își fac sau își făceau *gropi de bucate* în pământ, unde se păstrează. Pentru trecut, se înțelege, aveau rostul lor, ferind hrana de toate zilele împotriva deselor încălcări străine ale vecinilor.

Aceste *gropi* sau *puțuri* sunt largi la fund și strâmte la gură. După ce se sapă, ele se ard cu paie ca să li se întărească pereții și să le ferească de prea multă umezeală. După ce se umplu cu cereale, gura li se astupă cu pământ spre a nu se deosebì de locul învecinat.

Pentru vremurile trecute am auzit această povestire pe care o adevereşte și istoria: au venit odată Turcii, toamna, când căzuseră brumele și au întrebat de grâne, dar ele stăteau ascunse în pământ. Au căutat dușmanii pretutindeni și n'au dat peste dânsele decât atunci când au băgat de seamă acele petece de locuri de prin ogrăzi, unde bruma se topise din pricina căldurii care venià din groapa cu bucate (3).

(1) Din Jud. Tulcea, comunic de d-l N. I Munteanu: *standoală*, *stamboală*, *sâsâiac*, grajd, poiată, *câsclă*.

(2) Ic. I. Mălăescu, *Monografia comunei Băleşti*, *Gorj*, Tg. Jiu 1906, p. 36.

(3) T. Pamfile, *Industria casnică*, p. 433—4.

PARTEA IX.

CULESUL POPUȘOILOR.

CAPITOLUL I.

Culesul.

1. *Culesul popușoilor* de pe câmp, care se mai numește și *desfăcut*, *desfăcat*, *curățit*, *deciocălat*, *desghiocat* sau *disdiocat*, fiecare cuvânt având verbul său, culesul știuleților prin urmare, se face sau pe câmp, pe loc, sau acasă. El însă nu se începe decât după ce «s'a dat drumul la țarină», adecă după ce popușoii s'au copt bine și după ce *jitarii* și-au cules *jităria* sau și-au luat *jităritul*.

Jităria popușoilor se scoate dintr'o fășie lungă de popușoi care trece pe lângă un drum ce merge de-a curmezișul tuturor bucăților sămănate cu popușoi. Astfel dacă ne închipuim o țarină lungă *af* cu mai multe drumuri ce-o taie în toate direcțiunile, *jităria* se iea pe porțiunile *ab* și *ef*, pe la capetele tuturor *bucăților ag*, *gh*, *hi*, *im*, *mn*, *no*, dar și la mijloc, pe lângă drumul *c* pe porțiunea *cd*.

Dacă țarină *af* este scurtă, jităria se iea numai în capătul *ao*. Dacă e mai lungă, se poate luà atât în cele două capete *ao* și *fe* cât și prin mijloc, cum am văzut. Aceasta se întâmplă cu atât mai mult, cu cât țarina fiind lungă, sunt bucăți cari nu merg «din cap în cap». Astfel este bucata *hi*, *rs* și *st* (fig. 97).

Dacă culegătorii întâmplător nu găsesc această jitărie culeasă, ei o lasă neculeasă, atât ca știuleți cât și ce hluji.

Culesul pe câmp se face în chipul următor: culegătorii se așează de-a curmezișul bucății ca și la prășit și încep prin a desface *penele* sau *pănușele* știuleților, cu unghiile degetelor mari și trăgându-le apoi în jos. După ce știuletele singur a fost lăsat gol, se frânge din cotor și se svârle înainte pe mijlocul bucății, la o deșărtare de

zece, cinsprezece paşi. Prin urmare, după ce s'au cules toţi ştiuleţii de pe un fir de popuşoiu, firul rămâne întreg ca frunze sau foi, lipsindu-i numai ştiuleţii purtători de grăunţe.

După ce un culegător a cules sau a rupt toţi ştiuleţii dela un fir, trece la altul şi în chipul acesta toţi culegătorii înaintează şi se apropie de locul unde s'au aruncat ştiuleţii. Aceşti ştiuleţi poartă numele de *grămadă*.

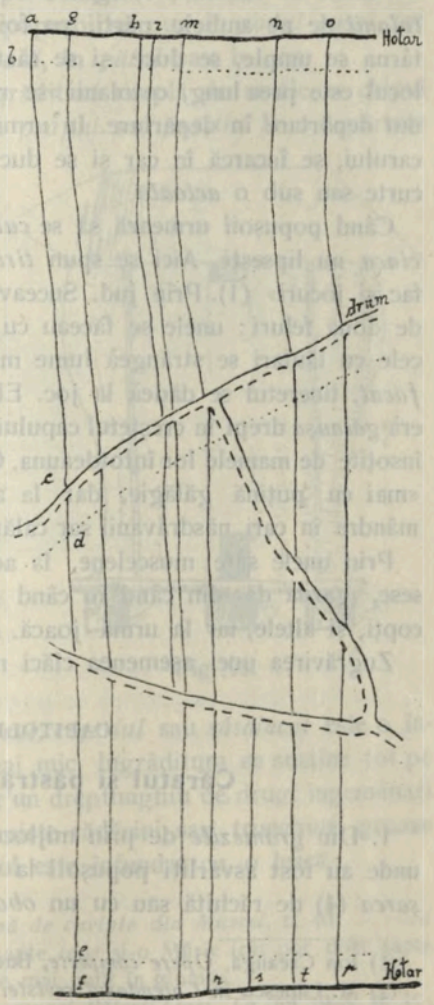

Fig. 97.

După ce culegătorii au trecut de grămadă, aruncă *popuşoii* sau ştiuleţii în urmă; aceasta însă cere ca omul să se întoarcă cu faţa înapoi, lucru care este foarte greu. De aceea, după ce trec câtivà paşi dincolo de *grămadă*, încep să asvârle popuşoii înainte, făcând o a doua grămadă; şi astfel se urmează înainte până când culegătorii ajung în celalalt capăt al bucăţii.

Cu cât popuşoii vor fi mai bine strânşi în grămadă, cu atât şi încărcarea lor se va face mai cu uşurinţă.

După acest fel de cules urmează căratul popuşoilor acasă.

Se înţelege, când bucata este pe o costişă înclinată tocmai de-a curmezişul bucăţii, se vor luà *postaţi* perpendiculare pe lungul stânjenilor; dacă stânjenii sau bucata taie costişa piezişş, postăţile vor aveà înfăţişarea paralelogramică.

2.—Prin unele părţi, mai ales pe acolo pe unde popuşoii nu se seamănă pe întinderi aşà de mari, întregul fir de popuşoiu se taie cu secerea aproape de pământ, se încarcă în car, se duce acasă, se adună grămadă, fir lângă fir, în

ogradă sau sub un adăpost și acolo se face *curățitul*. Acest chip de a culege se numește «cules cu totul» și de nevoie se folosește mai ales atunci când vremea se strică și dă omătul sau se lasă geruri prea mari.

3. In sfârșit prin alte părți, cum bunăoară am văzut prin unele sate din jud. Muscel, culesul porumbului se face cu *târna*, un coș de nuiele de răchită; culegătorul merge pe un *ristav* și rupând *cotolanii* de pe ambele părți, cu foi cu tot, îi pune în târnă. Când târna se umple, se duce și se răstoarnă în car. Dacă bucățile sau locul este prea lung, cotolanii «se rup pe jos», adecă se fac grămezi din depărtare în depărtare. In urmă se taie cocenii spre a face loc carului, se încarcă în car și se duc acasă. Acolo se fac grămezi în curte sau sub o *acioală*.

Când popușoii urmează să se *cureță* acasă, de cele mai multe ori *claca* nu lipsește. Aici se spun *tirișenii*, «povești, se petrece și se fac și jocuri» (1). Prin jud. Suceava mai de mult aceste clăci erau de două feluri: unele se făceau cu lăutari și altele fără lăutari. La cele cu lăutari se strângeà lume multă și după ce se gătià de *desfăcat*, tineretul se dădeà la joc. Ele țineau până despre ziuă, când erà *găinușa* drept în creștetul capului. La clăcile acestea, fetele veniau însoțite de mamele lor întotdeauna. Clăcile fără lăutari erau mai mici, «mai cu puțină gălăgie, dar la acestea se torceau poveștile cele mândre în cari năsdrăvanii sar călări printre stele și până la cer» (2).

Prin unele sate muscelene, la aceste clăci, unde lăutarii nu lipsesc, gazda dă din când în când curățitorilor mere, vin, cartofi copți, și altele, iar la urmă joacă.

Zugrăvirea unei asemenea clăci nu ne lipsește (3).

CAPITOLUL II.

Căratul și păstratul popușoilor.

1. Din *grămezile* de prin mijlocul bucății sau din grămada mare unde au fost asvârliți popușoii la curățit, se încarcă în car cu *coșarca* (4) de răchită sau cu un *oboroc* sau *obroc*, făcut din scoarță

(1) Ion Creangă, *Opere complete*, București 1906, p. 442.

(2) M. Lupescu în *Calendarul revistei «Ion Creangă» pe anul 1911*, p. 164.

(3) Vezi în *Sămănătorul*, III, p. 806 și urm. (fragment din M. Sadoveanu: *Crâsma lui Moș-Precu*).

(4) Prin Bucovina se chiamă și *cotarcă*, comunic. de d-l P. Cârstean.

de *teiu* și înfundat la un capăt tot cu scoarță de teiu, dar mai ales cu scânduri subțiri cusute cu *bèldii* sau fâșii de *teiu* dubit, iar în locul acestora cu sfoară.

Oboroacele se răstoarnă în car; carul se folosește și ca unitate de măsură, zicându-se: «am făcut atâtea care de popușoi».

Prin unele părți din jud. Muscel, unitatea de măsură este *iapa*, «porumbul ce se poate încărcà pe o iapă (vită)» (1).

2. Acasă, din car, știuleții de popușoi se pun în *podul casei*, tot cu ajutorul oborocului, pe o *leasă*, în *pătul* sau în *coș*.

Leasa nu-i altcevà decât o îngrăditură simplă de nuiele în chipul următor: Se bat în pământ niște *prăjini* sau *prăștini* la o depărtare de o jumătate de pas și pe o distanță atât de mare cât de mare leasă are omul nevoie. Prăjinile se îngrădesc cu nuiele curățite de ramuri. Când îngrădiltura s'a ridicat cât vrea omul să-i fie leasa de lată, retează vârfurile prăjinilor, scoate leasa din pământ și o așează pe corzile unei poieți, unui șopron sau altui acaret care n'are pod de scânduri. Acolo știuleții stau foarte bine, căci aerul îi poate răsbate și prin urmare se pot uscà cu ușurință.

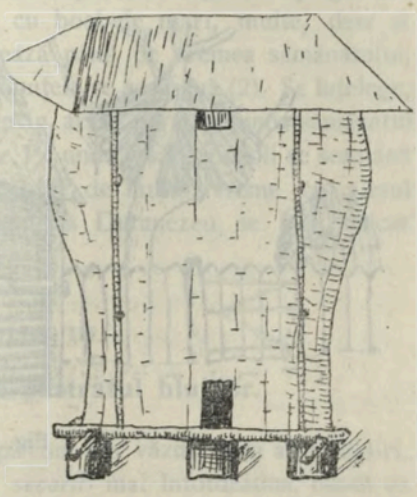

Fig. 98.

Se pare că aceste lese, prin unele părți ale Olteniei se numesc *pătule* (2).

Coșul, *coșarul*, *coșariul*, *coșerul*, *coșeriul* sau *sâsâiacul* este o îngrăditură eliptică, cu fundul mai mic. Ingrăditura se susține tot pe niște prăjini lungi înțepenite într'un dreptunghiu de drugi îngemănați bine și sprijiniți și aceștia pe niște rădăcini sau trunchiuri groase de lemn. In partea de jos, coșul este înfundat cu o leasă.

(1) C. Rădulescu-Codin, *O seamă de cuvinte din Muscel*, p. 40: «— Ai făcut porumb mult? — Am făcut șapte *iepe* și-o Mărie (cât pot duce șapte iepe și-o femeie în spinare); se zice mai mult în glumă».

(2) Ic. I. Mălăescu, *Monografia comunei Băleşti-Gorj*, Tg.-Jiu 1906, p. 37: *pătulele*, unde se păstrează popușoii sunt de nuiele; se așează pe furci ori în podul casei.

Începându-se îngrăditura, elipsa se măreşte tot mai mult, şi cu mult meşteşug se *adună*, se *aduce* sau se *strânge*, adică se micşorează. Vârful prăjinilor se îndoaie apoi ca nişte arcuri, acoperindu-se apoi cu coceni sau hluji, cu paie ş. a.

Ca aceasta îngrăditură să nu se *prăvale*, adecă să se dărâme sub greutatea popuşoilor, se sprijine cu ajutorul a patru furci de lemn, pe dinafară; acestea se îmbină câte două — două, prin două stinghii cari trec prin coş. Sus furcile se leagă cu alte două stinghii mai scurte, şi pe aceeaş latură cu două stinghii mai lungi.

Pe drepuunghiul de deasupra se construeşte acoperişul cu schelet de lemn, care se învelește cu păioase, stuh, scânduri, ş. a.

Unii gospodari, şi mai ales în zilele noastre, părăsesc acest chip de coşuri şi fac altele paralelipipedice din scânduri cu interval între dânsele spre a lăsà loc vântului să răsbată şi să usuce popuşoii.

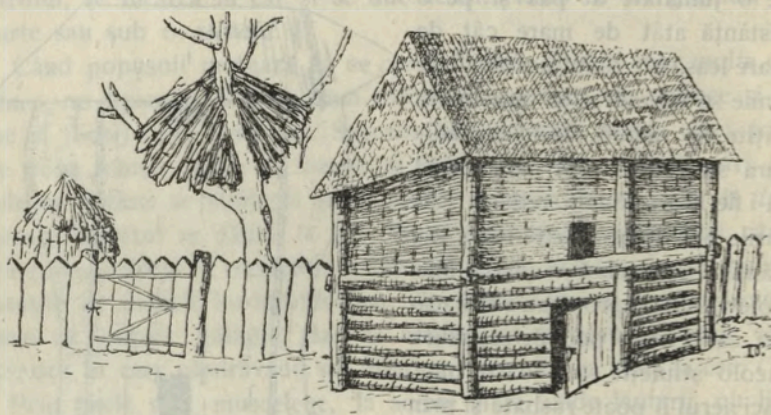

Fig. 99.

Prin unele sate muscelene, precum am văzut în satele Leordeni şi Goleştii-Badii, porumbul se păstrează în pătule cari se alcătuesc din două părţi. Partea de jos este făcută din bârne numite *vârghii* sau *vârghine* (sing. *vârghie* sau *vârghină*) cu şase furci. La unele gospodării, această parte care slujeşte ca *acioală* pentru vite, se reduce numai la furci. Partea de sus se numeşte *ţarc* şi este făcut din *grădèle*, îngrăditură, sau din şipci.

Deasupra are acoperişul (fig. 99).

Carul cu popuşoi se trage lângă coş şi popuşoii sunt turnaţi cu oborocul în coş pe o bortă sau *gură* făcută tocmai sub streşină.

Dacă coşul este înalt, omul se suie pe o scară slujindu-se de o mână, iar cu cealaltă sprijină oborocul pe umăr.

In partea de jos, atât coşul cât şi pătulele au o altă gaură sau *gură*, pe unde se scot popuşoii când urmează să se bată.

Gospodăriile vechi ale moşiilor mari au *coşère* lungi făcute tot după chipul celor din fig. 98.

3. Câte odată grămezile de popuşoi sunt silite să stea o vreme mai îndelungată pe bucăţi, când acestea sunt *boiereşti*, aşteptându-şi dijmuitul. Alteori, tot când moşia este boierească, se cară la *tabără* (1) şi acolo se dişmueşte. Această chestie a dijmuitului are un deosebit «cântec» în turburările din 1907.

4. Dintre toţi ştiuleţii de popuşoiu, numai *semnicerii*, *semincerii*, nu se rup prin unele părţi din foi sau pene. Ei sunt desgoliţi numai, şi prin ajutorul penelor «date peste cap», se leagă de o grindă. *Semnicerii* se aleg din popuşoiul cu boabele mari, multe, dese şi cu ciocalăul tare. Astfel se păstrează până pe vremea sămănatului, când se curăţă de grăunţe, iar grăunţele se seamănă (2). Se înţelege, lucrul acesta se întâmplă numai prin acele părţi pe unde sămănatul popuşoilor se face pe un loc mic. Pe unde însă popuşoii se seamănă «cu fălcile», nu se poate prăpădì atât de multă vreme cu alesul popuşoilor buni de sămânţă. «Când dă Dumnezeu, se face măcar să fie ce-a fi!»

CAPITOLUL III.

Tăiatul, căratul şi păstratul hlujilor.

1. *Ciocanii* sau *hlujii*, cari, după cum am văzut, au şi alte numiri, se taie de pe bucată cu ajutorul *secerii* mai întotdeauna, odată cu culesul ştiuleţilor spre a face loc carului să treacă pe lângă *grămezile* de popuşoiu spre a le încărcà. Mâna dreptă poartă secerea, iar mâna stângă apucă hlujul dela vârf şi putând cuprinde până la cinci—şase hluji. După ce secerea îi retează, hlujii se culcă la pământ.

(1) Jud. Ilfov.

(2) Pe unde se obişnueşte aceasta, după ce grăunţele se vor curăţì de pe ciocalău, înainte de a fi sămănate, se vor *încercà*. Incercarea constă în aceea că se pun la răsărit câte cinci—şase grăunţe, spre a se vedeà dacă sunt sau nu bune; numai după cunoaşterea rezultatului, se face sămănatul.

Partea din fostul fir de popușoiu care rămâne în pământ se numește *ciuclej* (1), *cioclej* (2), *coclej* (3) sau *buzdugan* (4).

Când toți ciocanii s'au tăiat, mănunchele întinse pe pământ se strâng câte mai multe la un loc și se leagă printr'un loc sau două cu alți ciocani mai neuscați și la nevoie cu câtevà fire de *mohor* sau *lăptugă*, făcând astfel un *maldur* sau un *snop*. Tot astfel se leagă și acasă unde se căraseră poate «cu totul».

Prin unele părți, precum bunăoară am văzut în Românești, jud. Iași, strujenii sau ciocanii se leagă în mlăduri numai în vreme de *lipsă* adecă la secetă; altfel se taie, se lasă să se usuce și apoi se cară acasă nelegați.

2. Până când le vine vremea să fie cărați, hlujii așteaptă pe câmp, pe de o parte ca să se usuce bine, iar pe de alta fiindcă oamenii sunt *prinși*, se îndeletnicesc cu culesul. Pe câmp, hlujii nu stau slobozi, aruncați la întâmplare, ci după ce se leagă, se pun la un loc câte trei sau mai mulți malduri, fie în picioare, fie unii peste alții. Aceste *grămezi* se mai numesc și *glugi*.

Maldurii se cară acasă cu carul și în arie, grădină sau țarc se fac *glugă*, *clucă*, *căpiță* (5), *pop* (6) pl. *popuri* (7), *popă* (8), sau *ciuclă* (9), răzămându-se maldurii unul de altul în picioare și apoi punându-se peste dânșii alt rând de malduri, tot în picioare însă mai *aduși*, adecă mai apropiați, mai strânși, de un diametru mai mic.

Rândul de sus acopere cu partea lui de jos rândul de dedesubt ferindu-l de ploaie.

Când gluga este înaltă și are vârf, se mai numește și *stog*.

Pe fig. 99 și vede o asemenea glugă, în stânga, în dosul gardului de scânduri, zaplazului sau *ulucei*.

---

(1) In Moldova de sus, comunic.de d-l D. Gr. Furtună din Mânăstireni, jud. Botoșani.

(2) Ion Creangă, *Op. compl.*, p. 421.

(3) In Moldova de jos.

(4) Viciu *op. cit.*, p. 25. *Buzdugan*, acea parte din cotorul cucuruzului care rămâne după ce s'au tăiat *jipii; cocian, tuleu.*

(5) In jud. Dorohoiu.

(6) Idem: «Popușoii se taie cu totul și nelegați se fac *popuri*, sprijinindu-i în picioare unii de alții, ca un fel de *glugi*».

(7) C. Radulescu-Codin, *O samă de cuvinte*, p. 19.

(8) In jud. Botoșani, *Viața agricolă*, I, p. 89. — Viciu, *op. cit.*, 89.

(9) V. Vârcol, *Graiul din Vâlcea*, București 1910, p. 92.

Dacă ciocanii sunt mulți, se pot face și *girezi* sau *șuri*, întocmai ca și paiele.

Alteori, spre a-i feri de stricăciuni se pun prin copaci, după cum am văzut că se obișnuește mai ales în satele vâlcene de pe malul Oltului, pe unde fiecare copac sau pom mai mare e un *pătuiac*. Tot astfel se poate spune și despre jud. Muscel; lucrul acesta se vede în fig. 98.

Țarina de popușoiu după tăiatul și căratul ciocanilor se numește *ciocănărie* (1), *ciucălăiște* (2), *porumbiște* (3) sau *popușoiște* (4).

Prin părțile muntoase ale Moldovei, pe unde popușoii cresc mărunți și nu au vreme să se usuce, fiind apoi, afară de aceasta plini sau *năpădiți* de mohor, ei se cosesc după culegere, iar ca să se usuce, se pun pe *ocnițe* întocmai cum am văzut că se pune și *cositura de ovăz*, și tot cu acelaș scop (5).

Tot ca să se usuce, hlujii se pun prin pomi, cum am văzut, despre cari un călător englez în Muntenia pe la 1827 văzându-le, a crezut că-s locuințe omenești! (6).

Toate acestea se fac, după cum am mai spus, în ariile cu paie, în grădini, în *harmanuri* (7), dar mai ales în *țarcuri*, pe lângă case și grădini.

CAPITOLUL IV.

Bătutul popușoilor.

1. In deobște prin *bătutul popușoilor* se înțelege desfacerea sau despărțirea grăunțelor de pe partea lemnoasă a știuleților, — *ciocanul*, — cu scopul de a le vinde, măcină sau păstrà mai ușor, într'un loc mai restrâns. Această despărțire se face în mai multe feluri.

(1) Jud. Tecuciu.

(2) Ion Creangă, *op. cit.*, p. 421.

(3) Jud, Muscel.

(4) Jud. Dorohoiu.

(5) D. Dan, *Straja*, p. 45: «Păpușoii se rup de pe *strujeni*, iar strujenii rămân câtvà timp netăiați. Când s'a sfârșit lucrul câmpului, adecă *desfăcatul* păpușoilor, scosul barabulelor, ș. a., atunci se taie strujenii, dejà bine uscați, cu secerea, sau se cosesc cu coasa și se clădesc pe *prepeleci*, în girezi înalte fără a-i legà în snopi, cum se uzitează la șes».

(6) *Rev. Tinerimea română*, III, p. 171.

(7) Comunic. de d-l M. Lupescu: *harman*, locul unde se adună ciocanii.

2. *Curățitul* este cel mai ușor și mai simplu. El se mai numește și *desghiocat*, *deșghiocat*, *dejghiocat*, *dijdiocat*, etc., (verbele: *a curăți* și *curățà*, *desghiocà*, etc.) și constă în a face să cadă grăunțele de pe un știulete prin frecare apăsată cu alt știulete sau cu un ciocan ținut în cealaltă mână. Frecarea aceasta se face în podul palmei.

De obiceiu gospodina curăță popușoii numai atunci când vrea să-și facă grăunțe ce trebuesc date ca hrană pasărilor de ogradă în fiecare dimineață. Alte ori, pe vremuri pe secetă mai ales, și mai cu seamă în casele nevoiașe, știuleții de popușoi se curăță și pentru moară sau pentru vânzare în câtime mai mică, de pildă cum ar fi

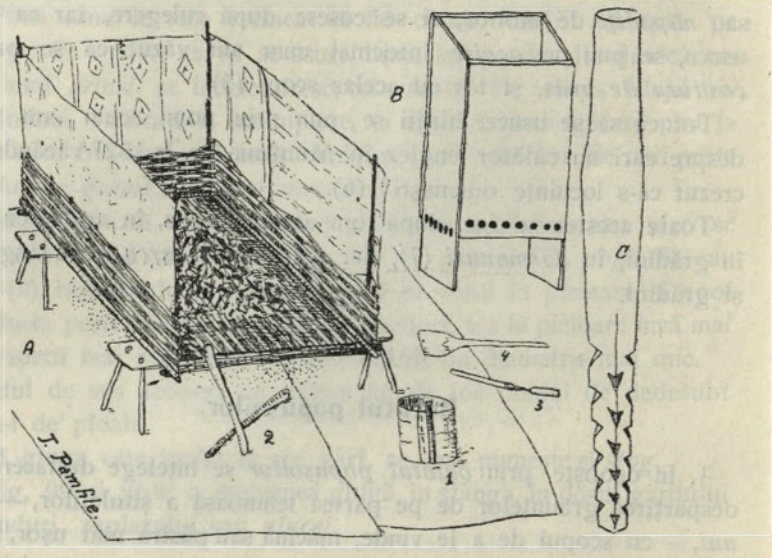

Fig. 100.

«o poală sau un căuș de grăunțe pentru o leacă de gaz ori o cutie de chibrituri».

3. Prin unele părți ale Moldovei popușoii se *bat* în *chiua* de bătut popușoi. Această chiuă (fig. 100 *B*) se face din patru bucăți de scândură, dintre cari două sunt mai lungi, spre a lăsà partea de jos cu o înfățișare de pod. Fundul de jos este alcătuit din două lese compuse și ele din cuie, bețe sau nuiele, groase cam de jumătate de deget. Gratiile sunt așezate în câte doi pereți ce stau față în față, una deasupra și alta dedesupt, perpendiculare între dânsele. Câte odată chiua aceasta se face și dintr'un *știubeiu* de scorbură, ca și cel de albine, când chiar îi poartă și numele.

Ştiuleţii de popuşoiu se pun în chiuă şi se bat cu *chilugul* sau *pilugul*. Acesta (fig. 100 *C*) se face din lemn tare, din stejar; are un capăt rotund de unde se ţine cu mâna şi altul în patru muchi cu crestături din loc în loc. Aceste crestături lovesc grăunţele şi le desprind de pe ciocan sau ciocălău. Grăunţele cad sub piuă, strecurându-se printre gratii.

După ce aproape toţi ştiuleţii au fost curăţiţi de grăunţe, se scot din chiuă şi se *aleg*, adecă se curăţă de rămăşiţa de grăunţe care se mai află pe la coada sau vârful ştiuleţilor (1).

4. *Lesoiul* sau *leaza* (fig. 100 *A*) se face dintr'o îngrăditură înţepenită bine în patru drugi. Ingrădirea se face cu nuiele subţiri şi aproape de o potrivă de groase, deopotrivă de lungi şi bine curăţite de rămuri. In cei doi drugi lungi şi într'unul scurt se bat nişte *pretcuţe* cari se îngrădesc şi ele, astfel că alcătuesc trei pereţi sau margini. Acesta este lesoiul.

Pentru a bate popuşoi, lesoiul se aşează pe două scaune lungi, în casă sau în tinda casei, ori sub un adăpost. Dacă trebueşte aşezat afară, sub lesoiu se pun două sau mai multe *ţoale*, ca nu cumvà grăunţele să se amestece cu praful de pământ. Pentru ca grăunţele să nu sară peste marginile lesoiului, pe pereţii lui se înfig nişte ţepuşe, iar în ţepuşe se atârnă levicere sau velinţe cari fac slujba unor margini mai înalte.

Ştiuleţii se cară dela coş sau din locul unde se află, cu un oboroc sau coşarcă (fig. 100 *A*, *1*) făcută din *coarjă de teiu* şi se răstoarnă în lesoiu. După ce s'au turnat cinci-şase coşărci, popuşoii încep a se bate cu *bèţele* sau *ciomagele de bătut popuşoi* (fig. 100 *A*, 2), nişte ciomege groase, mai groase la capetele cari lovesc ştiuleţii şi puţin curbate; prin jud. Dorohoiu acest fel de băţ se numeşte *druc* şi se face dintr'un lemn puţin noduros.

Prin unele părţi popuşoii se bat cu *umblăciii*, despre cari am mai pomenit şi în alte locuri (fig. 100 *A*, *3*).

Obişnuit se văd doi inşi cari bat alături, dând loviturile alternativ, cu toată puterea, «ca la bătut la popuşoi.»

Grăunţele se scurg printre nuielele lesei sub lesoiu.

Când ştiuleţii s'au prefăcut în ciocani la partea de deasupra, ei sunt răsfoiţi, scociorîţi, scurmaţi cu beţele. Cu chipul acesta, grăun-

(1) Chiua din fig. 100 am văzut-o la d. M. Lupescu, Zorleni-Tutova, şi alte sate din acelaş judeţ precum şi în satul Schineni din jud. Bacău.

ţele cari au fost prinse printre nuiele cad, iar ştiuleţii dela fund cari erau nebătuţi, vin deasupra şi se amestecă cu ciocanii. Astfel se urmează până când toţi ştiuleţii s'au prefăcut în *ciocani*, când se ieau în coşarcă şi se pun deoparte, lăsându-se în lesoiu, la întâmplare, numai acei ştiuleţi cari mai au încă grăunţe pe dânşii.

De-o lături stau de obiceiu bătrâni şi copii, — oameni săraci la gospodari bogaţi, — cari «*aleg* la ciocani», adecă ieau ciocan cu ciocan şi-l curăţă de grăunţele cari n'au căzut prin loviturile beţelor. Acestea se află de obiceiu la vârf şi la cotor. Acestor oameni sărmani li se dă ciocani pentru ars în foc, în lipsă de lemne.

Lesoiul se umple din nou şi se numără: unu, două, trei..., până ce se face seară sau se isprăvesc popuşoii de bătut.

5. Sub lesoiu, în vremea aceasta, a crescut grămada de grăunţe amestecată cu pleavă. Prin unele părţi acest amestec se numeşte *bocluc* (1).

Vânturatul acestor grăunţe se face mai rar ca la grâne şi mai des ca la fasole ori cânepă: se ieau grăunţele cu baniţa şi se vântură într'un *găletar* sau pe un *ţol*, astfel ca în găletar sau pe marginea ţolului să curgă numai grăunţele, iar pleava să se ducă în vânt. In urmă grăunţele se pun în saci, şi se trimit acolo unde nevoile dau îndemn gospodarului. Altfel ar sta foarte bine în coşuri, unde nici vânturi, nici soarele, nici ploaia şi nimic altceva nu poate strică popuşoii. Numai şoarecii doar dacă-şi fac mişună jos pe podul coşului, dar «ce Dumnezeu, dacă nici şoarecele n'a ieşi din bătătura mea cu fărmătura în barbă, apoi de geaba mi-or mai zice oamenii că-s om !»

(1) Şt. St. Tuţescu, *Taina ăluia*, p. 94.

ADAOS.

Măsurătoarea pământului.

1. Măsurarea pământului a început să se facă numai atunci, când hotarele moşiilor s'au lămurit pe deplin, stabilindu-li-se lungimea sau lungimile şi lăţimea sau lăţimile şi când aceste moşii a trebuit să se împartă între moştenitori.

Vechile unităţi de măsură, pentru măsurătoarea lungimilor şi a suprafeţelor de pământ, se deosebesc nu numai de o parte şi alta a Milcovului, dar şi dela judeţ la judeţ, cu toate că oficialitatea, care obicinuit nu cere informaţiile la adevăratul izvor, le-a dat o anumită dimensiune pentru a şti cum agenţii săi să le transforme în sistem metric.

2. In cele ce urmează, vom arătà *câtevà unităţi numai* din vechiul sistem de măsurătoare, care pe alocuri s'a şi uitat, rămânând ca de sistemele *mai vechi* să scriem când vom aveà răgaz, sau să scrie cine va puteà mai curând.

Prin Moldova *stânjinul* obişnuit este de *opt palme* şi se numeşte şi *stânjin domnesc*. Cu toate acestea sunt şi *stânjeni de şase*, *şapte* şi *nouă palme*. De unde a provenit aceasta? Iată de unde:

S'au găsit moşii cari au trebuit să se împartă în *stânjini* din cap în cap, cu toate că cele două capete nu aveau aceeaş mărime.

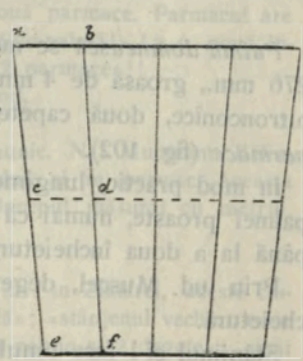

Fig. 101.

Astfel, să ne închipuim că fig. 101 înfăţişează o moşie care are hotarul de miazănoapte lung de 16.000 palme, lăţimea pe la mijloc e de 14.400 palme, iar hotarul de miazăzi îi este de 10.800 palme. Transformând mijlocul în stânjini de câte opt palme, că-

pătăm 1.800 stânjini. Hotarul de miazănoapte, împărțit în 1.800 de părți, ne dă ca lățime a unei părți, 9 palme, — deci *un stânjin de 9 palme*; iar hotarul de miazăzi, împărțit tot în 1.800 de părți, ne dă 6 palme ca lățime de fiecare parte.

Deci dacă unui gospodar i se cuvine un sfert din această moșie, el va măsurà în hotarul de miazănoapte cu stânjinul de 9 palme, o lățime de 450 stânjini, adecă *ab*. Pe la mijlocul moșiei, va măsurà cu stânjinul de 8 palme, și-și va dobândì lățimea trunchiului său, *cd*. In hotarul de miazăzi, va măsurà tot 450 stânjini, e însă cu stânjinul de 6 palme și-și va căpătà partea *ef*. Hotarul de apus *ace* fiind cunoscut, va unì și punctele *bdf* și astfel își va aveà aleasă bucata sa *abfe* sau își va aveà *aleși* stânjinii săi *abfe*.

După câte știm, acelaș lucru să întâmplă și în Țara-Românească.

Palma este de două feluri: *palmă proastă* și *palmă domnească*. Cea dintâi având o lungime aproximativă de 19 cm., nu se prea întrebuințează. Lungimea ei se dobândește măsurând depărtarea între vârful degetului mic și al celui mare la o palmă, depărtând, se înțelege, aceste vârfuri, cât se poate mai mult. Cu această palmă vom aveà deci și un *stânjin prost*.

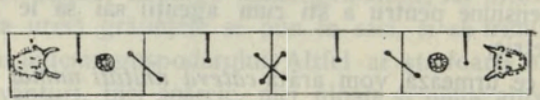

Fig. 102.

Palma domnească se numește astfel dela acea măsură oficială de 276 mm., groasă de 4 mm., făcută de fier, având pe dânsa 2 găuri bitronconice, două capete de bour imprimate și subdiviziunile în *parmace* (fig. 102).

In mod practic, lungimea palmei domnești se capătă ca și cea a palmei proaste, numai că la întâia, degetul cel mare se răstoarnă până la a doua încheietură a sa.

Prin jud. Muscel, degetul se întoarce numai până la întâia încheietură.

Stânjinul și-l face omul pe o nuia, pe oticul plugului ($^1/_2$ stj.), pe coada sapei ($^1/_2$ stj.), pe toporâia coasei ori pe coada biciului (la arat, $^1/_2$ stj.), și cu aceste lungimi își verifică lățimea bucății pe care o muncește.

Alteori își are stânjinul însemnat pe *talpa* dela prispa casei,

pe *popul* prispei, sau se duce la şcoală ori la primărie, unde nevoile trecute i-au pus şi pe-acolo lungimea între două crestături!

Practic, palma se împarte în jumătăţi şi sferturi, rareori în opt *parmace* sau *palmace* (1), iar parmacul în 8 *farmace*, cum am auzit că se pomeneşte prin unele părţi din judeţul Iaşi, sau *linii* ori *degete*, cum se aude prin Ţara-Românească.

Mai mare decât stânjinul este *prăjina*, care odată aveà 48 de palme domneşti. Astăzi prin Moldova de jos, a rămas ca *prăjină* sfertul celei vechi, având deci 12 palme. In Ţara-Românească, prăjina are 24 de palme, dar se chiamă şi *bucată*.

Pentru măsurătoarea câmpului de arătură, iemaşuri şi grădini, se întrebuinţează prin jud. Tecuciu *prăjina mare*, *domnească* (2), *legiuită* sau *fălcească* de 12 palme domneşti, — numită prin unele părţi *bucată* (3), iar pentru păduri şi vii se foloseşte prăjina de 10 palme, numită şi *prăjină pogonească* (4). O prăjină de 8 palme e *prăjină stânjenească*, stânjenul (5).

Mulţi oameni au prăjini de lemne de alun, curăţite de crăngi, cu crestături simple spre a arătà palmele, şi crestătură în formă de cruce, spre a-i arătà mijlocul. Prin unele sate lungimile acestea se află însemnate pe la primării şi şcoli.

---

(1) Mi s'a spus chiar cu bunăcredinţă că palma are *zece* parmace (com. Ţepu. jud. Tecuciu). — Parmacul a ieşit într'atâta din măsurători, încât din jud. Covurluiu prin d-l I. N. Munteanu, înv. în Bălinteşti, am dobândit această relaţiune: «*Parmacul* este lungimea între degetul cel mare şi cel arătător, deschise de o lungime oarecare. O palmă are două parmace. Parmacul are 5 degete; deci un parmac este sinonim cu un lat-de-palmă!» La o nouă întrebare, acelaş îmi comunică: «Palma are $1^1/_2$—2 parmace»!!

(2) In Covurluiu: prăjina «gospodi», pr. gospod.

(3) *Vieaţa agricolă*, III, p. 139.

(4) Adăugăm şi aceasta pentru Covurluiu, comunic. N. I. Munteanu, Bălinteşti: «Mai este un fel de prăjină care are 11 palme şi un parmac. Aceasta se întrebuinţează când vreun pământ a fost la început măsurat cu metrul, căci are — prăjina — tocmai 4 metri»!!

(5) Comunic. de acelaş.

Din jud. Vâlcea ne-au venit prin d-l G. Fira, înv. în Zlătărei, aceste ciudăţenii: «Stânjenul vechiu se croià după învoeală»; «stânjenul vechiu e de 2 paşi sdraveni»; «de 9 palme voiniceşti»; «de 8 palme şi 2 degete»; «mai vechiu e stânjinul cât statul de om»; «stânjin de câmp»; «stânjin de casă (sat)». «Cu stânjenul se măsoară: *peste cap stânjenul* şi *prin mutarea stânjenului*. Prăjina aveà 54 stânjini!»

«Loc *cosăcit* e un loc neregulat».

«La măsurat, viile se încingeau cu o funie şi apoi se socotiau!»

Cu prăjina se măsoară mergând, și ar fi drept ca ea să se întindă pe pământ. Măsurătoarea practică însă, se face în chipul următor: se pune capătul de dinapoi al prăjinii pe pământ în A, iar capătul celălalt al ei este în B, prăjina fiind ținută cu mâna în M. Dacă prăjina s'ar roti astfel ca și capătul B să ajungă în pământ, am dobândi punctul B', care nu va fi depărtat de A, de o prăjină, ci de o câtime $AB'=AB''$, mai mică decât o prăjină. Pentru ca B' să fie departe de A de o câtime egală cu AB, *din mers*, mâna vine din M în M' și deci B vine în B'''. Dacă $B''B = B'B'''$, atunci măsurătoarea este dreaptă; altfel măsurătoarea este rea. Atârnă prin urmare

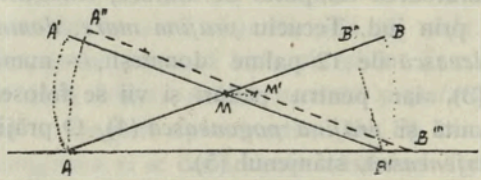

Fig. 103.

dela mărimea lui AB'''. Dacă AB''' este mai mică decât o prăjină, măsurătoarea e în folosul «boierului»; când acesta *trebue* să dea muncitorului pentru o slujbă făcută, «pe bani» sau «în bani», un anumit număr de prăjini, 80 de pildă, el îi dă mai puțin, 70 de pildă, findcă prăjina măsurată este mai mică decât cea adevărată. Tot astfel când «boierul» sau ai lui trebue să măsoare locul muncit de cinevà spre a-i face socoteala după învoeală: câtimea AB''' va fi mai mare decât o prajină, căci *vătavul* care va măsurà, va face pasul mare și deci MM' va fi cât se va puteà mai mare, spre a «se aruncà» și capătul prăjinii mai departe. Cu chipul acesta în loc de 80 de prăjini, câte va socotì omul că a muncit, în catastivul boierului se vor însemnà numai 70, de-o pildă.

Din aceste pricini, prin unele părți, oamenii sufăr, căci sunt înșelați «dela ochi» de oamenii boierești, ale căror sâmbrii sau lefuri cu drept cuvânt se poate spune că «*stau în vârful prăjinii*».

3. Ca suprafețe se socotesc arăturile, viile, fânețele, pădurile, grădinile, ș. a. Pentru aceste întinderi, ca unitate de măsură de suprafață se socotește «*prăjina* [pătrată], care are 16 prăjini [pătrate]», oricum ar fi dimensiunile acestei prăjini: 1 pr. lățime și 16 pr. lungime, $^1/_2$ pr. lățime și 32 pr. lungime, 2—8, 4—4, ș. a.

Pentru a măsurà o bucată, se urmează astfel: Se măsoară capătul bucății cu prăjina de 12 palme și se găsește ca lățime, de pildă,

8 prăjini şi 3 palme; se măsoară apoi în lungime 16 prăjini, adecă se dă (măsoară) un *obraţ*, — şi iar se măsoară lăţimea. Dacă lăţimea este tot 8 pr. şi 3 palme, se zice că bucata are dela capătul ei şi până la sfârşitul obraţului 8 pr. şi 3 palme [pătrate]. Dacă la acest capăt bucata are o lăţime de 8 pr. şi 5 palme, se face mijlocia celor două lăţimi: 8 pr. 3 palme + 8 pr. 5 palme. = 16 prăj. 8 palme; 16 pr. 8 pal: 2 = *8 pr. 4 palme* [pătrate), câte sunt în întâiul obraţ.

Dacă bucata are aceeaş lăţime, se îmmulţeşte numărul obraţelor cu lăţimea şi se află câte prăjini sunt în bucată. D. p. 16 obr. lung × 3 pr. 6 palm. lat = 16 obr. × 3 ½ pr. = 16 obr. × 3 pr. + 16½ = 48 pr. + 8 pr. = 56 prăjini [pătrate]; 12 obr. lung × 3 pr. 5 palm. = 36 prăj. [pătr.] + de 12 ori câte 1 sfert de prăj. (1) + de 12 ori a şasea parte (2) = 36 pr. + 3 pr. + 2 pr. = 41 prăj.

Intreaga socoteală a adunărilor şi îmmulţirilor se face din memorie şi este cu atât mai anevoioasă, cu cât locurile sunt mai neregulate ca forme. De aceea, la măsurătoarea unor astfel de locuri se adună oamenii mulţi şi se fac socotelile exacte, cu toate că cu multă gălăgie.

Dacă am socotì prăjina de 48 de palme, cum credem c'a fost altădată, pentru a aflà suprafaţa, am urmà regula îmmulţirii lungimii cu lăţimea. Pe unde prăjina se numeşte *bucată* şi are 24 palme, obraţul nu are 16 prăjini, ci 8 prăjini, ceeace este acelaş lucru.

Falcia are 80 de prăjini [pătrate] (o «prăjină» [pătrată], având 16 prăjini pătrate!). O jumătate de falcie (40 de prăjini) *(giuntà di falci)* se întrebuinţează rar, chiar când bucata are *aproximativ* 40 de prăjini. *Chiciorul* (piciorul) are 20 de prăjini (*doj di prăjân*) (3).

Lanul boieresc are 80 de *fălci* sau *fălcii* (sing. *falce* sau *falcie*) numai în zicere; obişnuit însă, *lanul* are înţelesul pe care l-am arătat.

---

(1) 5 palme = 3 (un sfert) + 2 palme.

(2) 2 palme = ⅙ parte din prăj.

(3) Ion Creangă, *op. cit.*, p. 427 şi 437: «*Falce*, măsură veche de suprafaţă moldovenească, având lungime de 80 prăjini (prăjina 3 stâjini, adecă 6 m. 69) şi lăţimea 4 prăjini. Cam 3 pogoane sau 1 ha. 43». Aici prăjina este socotită de 24 palme.

Pentru vii, am spus că prăjina este *cea proastă*, iar ca unitate de măsură mai mare este *pogonul*, care are 36 de prăjini.

Hirta sau *firta* are 9 prăjini și este, prin urmare, un sfert dintr'un pogon (1). *Hileriul* sau *filerul* este de 2 prăj. și 3 palme; prin urmare 4 *hilere* fac o hirtă.

In Muntenia, și anume prin jud. Muscel, obrațul se numește *trăsură* și are o lungime de 6 prăjini, a câte 24 de palme. O prăjină pogonească va aveà, prin urmare, o trăsură în lungime și o prăjină de 24 palme în lățime.

Pogonul este de două feluri: *pogonul mic* are 24 de prăjini, iar *pogonul mare* 48 de prăjini (2).

---

(1) *Firtă* = *firte* (21 arii, 48 ca.); «*firte*» se mai numește și munca ce o face un om proprietarului sau arendașului: «Am de lucrat la firte». (*Viața agricolă*, I, p. 88). -- Culegere din Românești, jud. Iași.

(2) Din jud. Vâlcea, prin d-l G. Fira, înv. în Zlătărei, am dobândit aceste relațiuni cari au nevoie de verificare: *Pogonul* aveà 120 stj. v. lungime și 10 stânjini lățime; se subîmpărțià în 2 *jumătăți* de pogon sau 4 *litre* sau 8 *cinzeci*, sing. *cinzecă*, sau când e vorba de arie, opt *ciocane*.

INDICE ŞI GLOSAR

A

Acioală, s. p. 220, 222.
Adam, s. p. 4.
adăurà, v. a—, a adăugà, a ajutà, p. 9.
aduce, v. a—, p. 222, 224.
adunà, v. a—, p. 157, 222.
adus, adj. p. 42.
afund, adj. p. 57.
aghiasmă, s. p. 15.
aghimant, s. diamant.
àgret, s. p. 8.
agru, s. p. 8, 25, 47.
agut, s. agud, dud.
ahotnic, adj. habotnic, încăpățînat într'o părere.
aiu, s. p. 194.
ajuns, adj. p. 208.
alb, adj. p. 93, 198.
albineț, adj. p. 103.
alburiu, adj. p. 68.
aldan, s. p. 169.
alduì, v. a—, p. 5.
alege, v. a—, p. 16, 228.
aleşuì, v. a—, a chibzuì, a pune la cale; totuş am auzit:
aleşuire, s. neajuns, neplăcere.
alipicios, adj, lipicios.
alun, s. p. 136.
alună, s. p. 188.
amânà, v. a se —, a trece vreme; ex.: după ce mi-a scris, nu s'a amânat mai mult de-o lună, şi m'am şi întâlnit cu el.
amăruiu, adj. amăriu.
ambar, s. p. 217.
american, adj. p. 68.
amestecat, adj. p 185.
amiruì, v. a—, p. 8.
amirueală, s. p. 8.
andreà, s. p. 61.
apă, s. p. 91, 109.
aprinde, v. a se—, p. 130, 152, 156, 187.
arac, s. p. 183.
arânì, v. a—, a hrănì, a trăi cu cât se poate şi cum se poate; ex.: acum la bătrâneţe, mă arânesc şi eu pe lângă feciori.
arat, s. p. 29, 49.
arc, s. p. 78.
arcană, s. p. 125.
arde, v. a (se)—, p. 115, 152.
ardeiu, s. p. 197.
arie, s. p. 85, 143, 144, 161, 202.
arioiu, s. p. 143, 213, 216.
arman, s. p. 143.
Arminden, s. p. 71, 181, 183.
arnăut, adj. şi s. p. 103, 106—8.
arpacică, s. p. 192.
arpagic, s. p. 192.
arpagică, s. p. 192.
aruncà, v. a (se)—, p. 109, 149, 200.
aşaş, adv. p. 11.
ascuţì, v. a—, p. 71, 127.
aşezat, adj. p. 143.
aşezătură, s. p. 19, 81.
asurzie, s. surzenie.
aţă, s. p. 18, 121, 184.
aţòs, adj. încăpăţînat.

B

Babă, s. p. 85, 89.
băbăşcuţă, s. p. 175, 179.
babercă, s. p. 89,
băbucă, s. băbătie, o babă plăcută.
băciulie, s. p. 195.
badaliurcă, s. p. 188.
băgà, v. a—, p. 7, 59, 109.
bageà, s. deschizătură în acoperişul casei pentru lumină; *lumină* la pod.
bahahuiu, adj. nebun, zălud, unul cu care «nu te poţi înţelege».
băiată, s. fată.
baib, s. p. 195.
băicà, s. apă sau altcevà de băut, în graiu copilăresc.
băităşan, s. băietan.
bălăcărì, v. a se—, a se jucà în apă făcând sgomet şi stropi; *a se bălăcì*.
bălan, adj. p. 174.
bălbătaie, s. foc mare, cu pară mare, dar şi căldură, *vălvătaie*.
baligă, s. p. 66.
bălii, s. pl. p. 87, *bâlii*, sing. *bâlie*.
baltă, s. p. 170, 195.
bălţà, v. a se —, p. 127.
bălur, s. p. 132, 196.
bandrabuc, s. p. 188.
bandrabură, s. p. 188.
bănat, s. şi adj. p. 103.
baraboiu, s. p. 188.
barabulă, s. p. 188.
barabuşcă, s. p. 188.
bărătà, v. a—, a sorţì, a ursì.
bărătuì, v. a—, a cere cu tărie; ex.: au bărătuit atunci toţi pe capul meu şi-a trebuit să fac după spusa lor.
barbă, s. p. 94, 121: expr.: «cine are barbă, trebue să aibă şi pieptene».
bărbat, adj. voinic, p. 132; pentru vite, *gras*.
bârsă, s. p. 37, 40, 43.
bârţă, s. p. 34—5, 37, 78.
barză, s. p. 68.
bârzoci, s. pl. p. 170.
basalic, s. p. 158.
bâşbâì, v. a—, a căutat cevà pe întunerec; ex.: *bâşbâie* chibritul încet, că trebue să fie pe prichiciu; de-o samă de vreme tot aud cânii noaptea; mi se pare că *bâşbâie* cineva pe lângă coteneaţa găinilor.
bàşca, *başcà*, în expr. «de—», deosebit.
băsgăuiu, adj. cască-gură, gură-cască.
băţ, s. p. 169, 227.
bătălie, s. p. 127.
bătălău, s. p. 168.
bătătorì, v. a —, *a bătăturì*, p. 72, 80, 144.
bătătură, s. p. 74.
batcă, s. p. 126.
bate, s. «un puiu de —», un puiu de bătaie; v. a —, p. 14, 57, 72, 79, 127, 129, 157, 167, 173, 199, 213.
bătèlişte, s. loc deschis, unde bate vântul în voie.
batere, s. p. 186.
băţos, adj. p. 193.
bătrân, adj. p. 16.
bătucer, s. p. 126.
batucì, v. a —, p. 72.
bătut, s. şi adj. p. 144, 186, 225.
bèldie, s. p. 221.
beldios, adj. p. 149.
beli, s. pl. bèldii, p. 189.
bengu, s. benga, drac.
berbenoc, s. brebenel, *Coryladis Marschalliana* Pers.
berbeniţă, s. p. 179.
bereand, s. ciomag.
beşică, s. p. 74—5.
beşicuţă, s. p. 23.
besmeà, s. basmà.
bicioici, s. pl. p. 188.
biciu, s. p. 205.
biguri, s. pl. p. 188.
biriş, s. p. 51.
bişag, s. p. 7.

Blagoviștenie, s. p. 166.
blasgonie, s. șotie, drăcie.
blioșcăeală, s. *bliorcăeală*, sgomot sau umblet prin apă, dar și apăraie, tină.
bloanță, s. (nume de pasăre).
blodogorì, v. a—, p. 111.
boabă, s. p. 89, 188.
boaghe, s. p. 159, *bogheacă*; fig., cap: i-a dat una la boaghe și l-a lăsat întins (mort).
boalcă, s. p. 128.
boambă, s. și adj. p. 181, 188.
boată, s. 133.
bob, s. p. 96, 103, 109, 187, 208.
bobă, s. p. 187; expr.: «nu știe nici bobă (boabă) de carte».
bobirci, s. pl. p. 170.
boboașă, s. p. 188.
Bobotează, s. p. 98, 167—8, 183.
bocluc, s. p. 213.
boghiu, s. p. 159.
boieresc, s. și adj. p. 223.
boitar, s. băiat la vaci, ajutor de văcar.
bojbăì, v. a —, vezi *a bâșbâì*.
bolboc, s. picătură, picur de ploaie.
bold, s. p. 31.
boleasnă, s. bolești.
bolbotină, s. p. 215.
bologeană, s. p. 188.
bolovan, s. p. 58.
bolovănos, adj. p. 57.
boncălău, s. buhaiu.
bonțoc, s. p. 125.
bordeiu, s. p. 28.
borgotină, s. (poreclă Țiganilor).
boroană, s. p. 60—1.
boron, s. p. 61.
boronă, s. p. 60, 105.
boroneală, s. p. 105.
boronì, v. a—, p. 72.
borună, s. p. 58, 60—1, 72.
borunì, v. a—, p. 72.
borunit, s. p. 60, 72.
bortă, s. expr.: cu banii aceșteia [pierduți], cine știe ce bortă (datorie) astupam!
boșar, s. p. 174.
boscârțèle, s. pl. calabalâc.
bosmoagă, s. comèdie, drăcovènie.
bostan, s. p. 70, 176.
bostană, s. p. 176.
bostănar, s. p. 176.
bostănărie, s. p. 169.
bot, s. p. 43.
botă, s. p. 117.
bou, s. p. 30, 72; expr.: «boii boierești, drumurile 'mpărătești»; ce-ți pasă!
bour, s. p. 22.
bourel, s. p. 197.
brăcinar, s. p. 36.
braclă, s. și adj. p. 182.
brad, s. p. 194.
brădan, s. p. brad; ex.: și i-a secerat moartea, și au căzut cum cad brădanii de secure!
brânci, s. pl. expr.: l-a bătut pân' l-a lăsat pe brânci (aproape mort); nu-mi dă inima brânci la muncă (nu am gust).
brandaburcă, s. p. 188.
brânză, s. p. 49, 191.
brat, s. p. 61, 145.
brățare, s. p. 125.
brazdă, s. p. 4, 23, 40, 51—4, 62, 73, 130, 149, 153—4.
brăzdar, s. p. 36, 41—2, 106.
brăzdătură, s. p. 63.
brăzdoaie, s. p. 55.
broajbă, s. varză mică; expr.: ce tot îmi umbli cu broajbe (cu fleacuri, cu gânduri ascunse)!
broască, s. p. 37—8.
broatec, s. buratec, broștic.
bruftuì, v. a—, p. 73,
bruftueală, s. p. 73.
bruftuit, s. p. 73.
brumăì, v. a—, a bate bruma.
buburez, s. p. 89.
buc, s. p. 173.
bucată, s. p. 25, 167, 218, 231, 233.
bucățică, s. p. 25.
bucate, s. pl. p. 93, 217.

buchèliște, s. p. 25.
buhaiu, s. p. 25, 128.
buiac, adj. p. 116.
buiecit, adj. p. 116.
buleandră, s. p. 81.
bulfeu, s. p. 44—5, 78.
bulgăr, *bulgăre*, s. p. 58.
bulgărie, s. p. 192.
buligheană, s. p. 188.
bulugheană, s. p. 188.
bumbos, adj. supărat, botos.
buric, s. p. 170.
bursuc, s. p. 91.
burtucănos, adj. butucănos, necioplit (despre oameni).
buruian, s. p. 125.
buruiană, s. p. 77, 149, 197.
buruienos, adj. p. 76.
buși, s. pl. în patru —, în patru labe, ca patrupedele (răzimat în mâni și în picioare); blestem: să mă vezi în patru —, dacă...
busdugan, s. p. 224.
busuioc, s. p. 108.
butiuc, s. p. 173.
butori, s. pl. p. 4.
butuc, s. p. 83.

C.

Căciulie, s. p. 195.
cal, s. p. 185, 201, 204.
călămbuchiu, s. p. 68.
călămbucu, s. p. 68.
călcăiaș, s. (numele unei ciuperce).
călcâiu, s. p. 37, 42; expr.: ți s'a aprins călcâiele [de dragoste] pentru fată.
călep, s. p. 167.
călepeși, s. pl. p. 138.
căli, v. a —, p. 116.
căliceà, s. ex.: militaru-i militar, te vede azi și te ademenește și mâni își iea căliceaua (drumul) și dus e!
calistir, s. p. 193.
calistire, s. p. 193.
călușire, s. p. 25.
cămașă, s. p. 96.
cămil, s. p. 23.
câmp, s. p. 14, 16, 26, 92.
câne, s. expr.: cânele, unde vede ușa deschisă, acolo intră.
cânepă, s. p. 70, 164, 168—71.
cânipărie, s. p. 165.
cânipiște, s. p. 165.
caniv, adj. leneș.
cânjău, s. gânj.
cântà, v. a se —, a se tânguì, a se căinà.
cantaloș, s. p. 175.
cantalup, s. p. 175.
cap, s. p. 18—9, 39, 77; expr.: — de noapte, mijloc, toiu de noapte.
capac, s. expr.: vorbă fără —, fără nici un rost, înțeles.
capastrare, s. p. 63.
căpăstruì, v. a —: când o haină are o gaură neregulată, se rotunjește cu foarfecele sau se face în patru laturi, se pune un petec pe dos și marginile găurii se căpăstruesc.
capăt, s. p. 167.
căpătâiu, s. p. 40.
căpățînă, s. p. 193.
càpete, s. pl. p. 159.
căpiță, s. p. 137, 158—9, 224.
capră, s. p. 10, 157.
căpușă, s. p. 91.
car, s. p. 140.
cărà, v. a —, expr.: m'a cărat păcatul și l-am bătut, și de atunci n'are ochi să mă vadă; m'a împins păcatul.
cărăbuș, s. p. 67, 71, 196—7.
cărăbușel, s. p. 196.
cărâitoare, s. p. 148.
cărare, s. p. 120.
cărat, s. și adj. p. 140, 220.
cârcă, s. p. 76.
cârce, s. p. 44.
cârceà, s. p. 44.
cârceie, s. p. 30, 44—5, 60, 126.
cârcel, s. p. 177.

cârcit, adj. chircit, închircit.
căroaie, s. p. 37.
cârlig, s. p. 35—8, 128.
cârmiș, s. loc de întors, de cârmit; ex.: mergeam pe drum, prin mijlocul pădurii, și deodată iată lupul înainte; loc de cârmiș n'aveam...
cârnău, adj. p. 103.
cârnire, s. p. 54.
cârpă, s. p. 127.
cârpeală, s. p. 70.
cârpit, s. p. 70.
cârstă, s. p. 134.
cârstacă, s. p. 134.
cârstață, s. p. 134; singularul *câstață* l-am găsit în următorul cântec oltean, comunic. de d-l N. I. Dumitrașcu:

— Foaie verde iarbă mare,
Fetiță secerătoare,
Grâu-i mic și ziua-i mare:
N'ai fi mai putând de șale!
'Nfige secerea 'n *cârstață*
Și mai treci la neica 'n față;
'Nfige secerea 'n pământ
Și mai treci la neica 'n crâng!
Fă, neicuță, cum ăi face
Și mai treci la neica 'n coace!

cârțăitoare, s. p. 148.
cârțăi, v. a —, a scârțâi.
cărtige, s. pl. p. 38.
cârtiță, s. p. 15.
cartoafă, s. p. 188, 190.
cartof, s. p. 100, 188.
cartofli, s. pl. p. 188.
cârtog, s. culcuș, ascunzitoare.
căruță, s. p. 140.
casă, s. p. 20, 83, 221.
câsclă, s. p. 217.
castravete, s. p. 180.
cât, num. neh. fem. *câtă*, p. 159.
Catargiu, s. p. 31.
cățel, s. p. 39, 125, 195; expr.: ascultă la *cățelul-pământului*, doarme.
căzut, adj. p. 115.
ceafă, s. p. 78.
ceair, s. p. 151.
ceapă, s. p. 191, 93, 195.
cele nouă Joi, p. 14.
cep, s. p. 87.
cepoiu, s. p. 193.
cerceă, s. p. 45.
Ceres, s. p. 139.
cergă, s. p. 83.
cheie, s. p. 42.
cheotoare, s. p. 128.
chibitcă, s. trăsurică.
chic, s. p. 55.
chică, s. p. 85, 88.
chichineață, s. opaiț; casă mică.
chicior, s. p. 233.
chiciură s. p. 89.
chidie, s. p. 9, 59.
Chifirgiu, s. p. 31.
chiloman, adj. *troncan:* când l-a făcut mă-sa, erà cât o lingură și acù s'a făcut un chiloman de băiet, că nu-ți vine să crezi că-i el.
chilug, s. p. 227.
chindete, s. p. 37.
chindie, s. p. 82—3.
chindioară, s. p. 82.
chingă, s. p. 36.
chiomp, adj. care nu vede bine; verbul: *a se chiompăni*, a se trudì ca să vadă.
chiordiș, adv. chiorîș, *chiondoriș*.
chiper, s. p. 197.
chir, s. p. 94.
chircă, s. p. 68, 96.
chișăios, adj. p. 18.
chișaiu, s. p. 18.
chișăr, s. p. 78.
chită, s. p. 132, 168, 173.
chițoran, s. p. 92.
chiuă, s. p. 226.
chiuz, s. p. 199.
cicoară, cicoare, s. p. 72, 91, 94, 172.
cièr, s. p. 151.
cièriu, s. p. 151.
cigai-nigai; umblă cu —, după doi iepuri, cu... 'n două luntri.
cihăi, v. a —, a bate la cap, a cicăli.
cimbru, s. p. 197.
cinà, v. a —, p. 83.
cină, s. p. 83.

cincantin, adj. p. 68.
cincizi, s. pl. p. 65.
cinste, s. p. 84.
cinstit, adj. p. 45.
cinzeacă, s. p. 234.
cioară, s. p. 14—5, 70.
cioatcă, s. ciotcă; ex.: stau ciorile cioatcă (grămadă).
ciobacă, s. luntre făcută dintr'o scorbură.
ciocălău, s. p. 88.
ciocâlteu, s. p. 35.
ciocan, s. p. 62, 89, 127, 223, 228, 235.
ciocănărie, s. p. 50—1, 225.
cioclej, s. p. 224.
cioiu, s. ciot.
ciolan, s. p, 18.
ciolomad, s. p. 72.
ciolpău, s. p. 136, 158, 211.
ciomag, s. p. 227.
ciomp, s. p. 89, 155.
ciopoc, s. p. 23.
ciorofleancă s. *cofrâșchieală*, tină subțire.
cioroslă, s. p. 36.
ciot, s. p. 88.
cireșă, s. *cireașă*, s. p. 184.
ciucă, s. p. 120.
ciucălaiște, s. p. 225.
ciucalău, s. p. 67, 71, 88.
ciucî, v. a se —, p. 92.
ciuciulan, s. (nume de pește).
ciuciulî, v. a se —, p. 92.
ciuclă, s. p. 224.
ciuclej, s. p. 224.
ciudî, v. a se—, a se 'nciudă, p. 6.
ciuhă, s. p. 120.
ciumber, s. p. 106.
ciumurică, s. p. 197.
ciungî, v. a—, a tăià crăcile unui copac.
ciurdă, s. p. 156.
clăbuci, s. pl. p, 214.
clacă, s. p. 63, 105, 137—8, 156.
clăcaș, s. p. 96, 138.
clădără, s. expr.: stau păduchii pe el clădără,—unul lângă altul, ca un strugure.
clădî, v. a—, p. 145, 159.
clădiș, s. p. 161, 210.
clădit, s. p. 143, 162, 210, 216.
clăî, v. a—, p. 135, 145.
claie, s. p. 134—5, 159, 161, 203.
clăit, s. p. 162.
clăiță, s. p. 135, 158.
clandan, s. p. 169.
clempuș, s. p. 148.
clenciu, s. p. 128, 157.
clepcăî, v. a—, a merge prin gloduri, prin tină.
clin, s. p. 25, 54, 106.
clinișor, s. p. 25.
clipocî, v. a —, despre ape: a susură, a murmură.
clocî v, a—, a face planuri într'ascuns, a mocnì.
clocit, adj. p. 179.
clocitură, s. p. 179.
clucă, s. p. 224.
coace, v. a se —, p. 152.
coadă, s. p. 35, 74, 89, 94, 116, 125, 136, 199. 212, 215.
coamă, s. p. 63, 146.
coardă, s. p. 159.
coasă, s. p. 125, 127—9, 152, 154, 172.
coarnă, s. zicală: câte coarne'n putină, — mult.
cobâlă, s. p. 39.
cobâlțuì, v. a —, *a bâlâlâî*; «cobâlțuie șoldul porcului la mărtacul podului».
cobilă, s. p. 39.
cobilete, s. cotlon, ungher.
cocărit, s. p. 89.
cocârlă, s. p. 126
cocârțeală, s. p. 38.
cocăt, s. căldură mare.
cocean, s. p. 71, 87, 224.
coclej, s. p. 224.
cocnì, v. a—, a lovì, a pocnì; ex.: când te-oiu cocnì odată, vezi stele verzi.
cocoloș, s. p. 85.

cocolozi, v. a —, a cocoloşi.
cocor, s. *cocoară*, *cucuoară*, p. 120, 168.
cocoş, s. 37; blăstăm: nu ţi-ar mai cântă cocoşii! (să dea Dumnezeu să mori).
cocostârc, s. p. 122; o sudalmă:... 'ţi cocostârcu, care poartă pliscu!
codină, s. p. 89, 224.
codru, s. p. 16, 25.
cofă, s. p. 117.
coflejì, v. a se—, p. 180.
cofleşi, v. a se—, p. 180.
coghilă, s. p. 39.
coinăcel, s. p. 181.
colac, s. p. 48.
colariu, s. p. 149.
colb, s. p. 209.
colbărie, s. p. 209.
colibă, s. p. 28, 176.
colţ, s. p. 68, 74, 189.
colţă, s. p. 137.
colţar, s. p. 54.
colugi, s. pl. p. 157.
conac, s. p. 81, 83.
Constantin, s. — *graur*, p. 64; Sf. —, p. 167.
copăcel, s. p. 184.
copăit, s. p. 76.
copăiţă, s. p. 164.
copchileţi, s. pl. p. 81, 183.
copchilire, s. p. 183.
còpil, s. p. 87, 180.
copileţi, s. pl. p. 87.
copilit, s. p. 87.
copită, s. p. 158, 161.
copiţă, s. p. 158, 161.
copoì, v. a —, p. 73.
copoit, s. p. 73.
coporâie, s. p. 125.
copt, adj. p. 89, 115, 156, 208.
corăjie, s. curaj.
corcan, s. p. 141.
corchezì, v. a —, a încropì, a începe o treabă şi a o ţineà «încurcată»; ex.: toate le corchezeşte şi apoi le leagă la gard.
corduş, adj. rău, ticălos; «un om corduş».
corènie, s. p. 47.
corì, v, a —, p. 157.
corlată, s. p. 141, 160.
corlobaie, s. p. 38.
corman, s. p. 34, 36, 43.
cormană, s. p. 36, 43, 78—9, 208.
cormună, s. p. 37—8; dela aceste vorbe s'a născut *cormoneală*, chiteală, bună socotinţă; ex.: în toate treburile lui vezi o cormoneală.
corn, s. p. 6, 10, 34, 36, 39, 43, 78, 79, 208.
cornaciu, s. p. 51.
coroì, v. a —, a ghiorăi (despre maţe).
coş, s. p. 221.
cosăcit, adj. p. 231.
coşar, s. p. 221.
coşarcă, s. p. 220,
cosaş, s. p. 152—3, 155.
coşer, s. p. 221, 223.
coşeriu, s. p. 221.
còsie, s. p. 125.
cosìrişte, şi *cosirişte*, s. p. 160.
cosit, s. p 125, 152, 204.
cositor, s. p. 153.
cosìtură, s. p. 72, 147, 160—1, 225.
coşmandră, s. o casă veche şi mică.
cosolină, s. p. 114, 200.
cosorişte, s. p. 160.
cotarcă, s. p. 220.
cotigă, s. p. 35—7.
cotiugă, s. p. 37, 40.
cotiugar, s. un ghiociu mic.
cotlon, s. p. 215.
cotoc, s. p. 62.
cotoiu, s. p. 181; pl. *cotoaie*, p. 61.
cotolan, s. p. 88.
cotonoagă, s. p. 71.
cotor, s. p. 88—9.
cotororosì, v. a se—; ex.: nu mă pot cotorosì (scapă) de el; *a se discotorosì*.
cotumbă, s. p. 39.
covrag, s. p. 86—7, 180.

Crăciun, s. p. 18, 98, 167, 183.
craiu, s. p. 49, 151.
creciun, s. p. 49.
crestătură, s. p. 199.
creștet, s. p. 162.
cristel, s. cristeiu.
criveà, s. p. 45.
croì, v. a —, p. 80, 211.
cruce. s. p. 44, 86, 135, 201.
crumpene, s. pl. p. 188.
crumpeni, s. pl. p. 188.
crumpi, s. pl. p. 188.
crumpiri, s. pl. p. 188.
cruzitură, s. p. 179.
cucuì, v. a se —, a se cocoță.
cucumăr, s. p. 180.
cucoș, s. p. 37.
cucură, s. p. 37, 79.
cucuruz, s. p. 67—8, 72, 87—8, 169.
cufurealâ, s. p. 55.
cuib, s. p. 69, 73, 180, 182, 189.
cuibar, s. p. 176, 182, 189.
cuiu, s, p. 78.
culcà, v. a (se) —, p. 115, 126, 194.
cules, s. și adj. p. 218.
cunună, s. p. 137, 194.
cuprins, adj. p. 16, 163.
curat, adj. p. 13, 120,125, 150, 167.
curăți, v. a —, p. 2, 144, 218, 220, 226.
curătură, s. p. 2, 25.
curcubătă, s. p. 179.
curcubeată, s. p. 179.
curcubetă, s. p. 179.
curcubețică, s. p. 72 (nu *cucubețică*), 94.
cureac, s. p. 162-
curechiu, s. p. 197.
curetic, s. p. 162.
curge, v. a —, p. 19.
curmă, s. p. 19.
curmeiu, s. p. 163, 204.
curmezișà, v. a —, a trece un drum de-a curmezișul.
curpăn, s. p. 175, 177, 180.
curulă, s. p. 189.
curvă, adj.; fasole curve, p. 185.
custură, s. p. 36, 125.
cuțit, s. p. 40—1.

D

Dă, v. a —, p. 20, 27, 73, 87, 92, 115, 125, 193.
dăinăì, v. a se —, a se da în leagăn, a se da huța, a se legănà când pe un picior când pe altul (stând în picioare).
dâlm, *dâlmă*, s. p. 63, 119.
dâmb, s. p. 63.
danganà, s. beleà, nevoie; ex.: tu râzi și eu nu-mi văd capul de danganale.
dâră, s. p. 119.
dârdoră, s. toane; ex.: ai intrat în dârdora însuratului.
dârjeà, s. p. 199.
dârmoiu, s. p. 173.
dârmon, s. p. 173.
dârmoniu, s. p. 173.
dăsag, s. p. 57.
dăsagă, s. p. 57.
dăsagi, s. pl. p. 57.
dată, *s.* datină, p. 2.
dăvocà, v. a —, p. 29.
dăvocare, s. p. 29.
de-amează, adv. p. 55.
de-amează'n de seară, adv. p. 55.
deasă, s. (numele unui joc).
de-cinci-luni, adj. p. 68.
deciocălat, s. p. 218.
deget, s. p. 231.
dejghiocat, s. p. 226.
dejugat, s. p. 55.
demâncare, *s.* p. 117.
deresătură, s. p. 26.
desfăcut, s. p. 91, 218, 220, 225.
desghiocat, s. p. 218, 226.
desghiocat, s. p. 185, 226.
desșumeni, v. a (se)—, p. 214.
Detună-l-ar, s. p. 94, dracul.
diletnic, adj. p. 63.
dimineața, s. de cu—, p. 82.
dinte, s. p. 60, 68, 125.

dințar, s. p. 42.
disaci, s. pl. p. 57.
disagă, s. p. 57
disagi, s. pl. p. 82.
disdiocat, s. p. 218, 226.
Doamne-ajută, expr. p. 201.
dofleac, s. p. 179.
dogorime, s. dogoare, dogoreală.
domesnic, adj. p. 26.
domnesc, adj. p. 60, 229, 230, 231.
donicioară, s. p. 128.
dorjincă, s. p. 25.
dos, s. p. 55, 177.
dosit, adj. p. 143.
dospeală, s. p. 173.
dovedì, v. a—, p. 72.
dovleac, s. p. 179.
dovlece, s. p. 179.
dovlete, s. p. 179.
drege, v. a—, p. 26.
dric, s. p. 161.
dricuì, v. a —, a scurmà; am văzut turma de porci dricuind pământul cu râtul.
druc, s. p. 163, 227.
drug, s. p. 140—1, 159—61.
drugă, s. p. 88.
drugălău, s. p. 88.
drum, s. p. 19, 139.
dubì, v. a se—, p. 173.
duce, v. a se—; expr.: ei, așà [e] mai du-te, vino (se mai poate).
dudăì, v. a—, p. 189.
dudai, s. pl. p. 132.
dudău, s. p. 121, 150.
dudulean, s. p. 87.
dughie, s. p. 150.
duligi, s. pl. picioare (înțeles desprețuitor); ex.: dacă nu muncești, ai să stai la iarnă cu *duligile* goale; *durligi*.
dumată, s. p. 197; *domată*, *tomată*.
dumbravă, s. p. 151-
dumbrăviță, s. (numele unei flori).
Dumineca, s. p. 12, 167.
Dumnezeu, s. p. 121.
duplit, adj. p. 72.
durà, v. a—, p. 145.
durat, adj. p. 26.

E

El, pron. p. 18.
elefant, s. p. 207.
Elena, s. Sf.—, p. 167.
enderiță, ? p. 184,
erdăpană, s. p. 189.
ereți, s. pl. p. 31.
erită, s. p. 103.
Eva, s. p. 4.

F

Face, v. a—, p. 10, 11, 62, 209, 210.
făcut, adj. p. 216.
fag, s. p. 194.
făgan, s. fag; ex.: bieții făgani, cum îl doboară toporul!
făgui, s. făget, pădure de fagi [tineri].
făină, s. p. 65, 121.
falce, s. p. 233.
fălceà, s. p. 44.
fàlcie, s. p. 233.
fân, s. p. 149, 157; expr.: «ori fân, ori paie», una din două.
fânărie, s. p. 151.
fânaț, s. p. 151.
fânață, s. p. 17.
fanele, adj. pl. p. 184.
fâneț, s. p. 151.
fansolă, s. p. 182.
fărămița, v. a—, p. 26.
fârcitură, s. p. 161.
farmac, s. p. 231.
față, s. p. 24.
făsaică, s. p. 182.
făsaiu, s. p. 182.
făție, s. p. 18.
fățioară, s. p. 18.
fasoală, s. p. 182.
fasolă, s. p. 182—7.
fâșteică, s. p. 25.
fâștoacă, s. p. 18, 25, 62.
fasuliu, s. p, 182.

fătă, v. a —, p. 133.
faţă, s. p. 144.
făţar, s. p. 144.
faţare, făţare, s. p. 144.
fefeleagă, s. fleac, un «—».
feleazâ, s. p. 216.
feleză, s. p. 216.
felezău, s. p. 216.
felezoaie, s. p. 216.
felezui, v. a —, p. 216.
felezitoare, s. p. 216.
fereală, s. iimiditate; ex.: vorbeşte cu multă fereală.
fiare, s. pl. p. 105.
fier, s. p. 22, 34—7, 40—2, 45, 74, 78, 125, 178.
fiert, adj. p. 89.
filèr, s. p. 234.
fir, s. p. 96, 169.
fire, s. «nu mă iartă firea», nu-mi stă în fire să...
firideie, s. pl. p. 189.
firtă, s. p. 234.
fişcă, s. iuşcă, biciu.
flişcă, s. tiflă.
fliuştiuc, s. p. 83.
floare, s. p. 117, 175, 197.
flocoasă, s. p. 196.
flocoşei, s. pl. p. 181.
floricică, s. p. 117.
flotocos, adj. p. 88.
fluieraş, s. (nume de pasere).
foaie, s. p. 86, 88, 96, 193.
foale, s. pl. pântece [de vită].
foc, s. expr.: «foc şi potop» de mânie.
fofează, s. p. 44, 60.
foltău, foltan, s. petec (de verdeaţă, tufe, ş. a).
fometos, adj. p. 10.
forgaşă, s. p. 25.
fortilă, s. p. 44.
frământură, s. fărmătură.
frăţân, s. frate.
frasin, s. p. 136.
frate, s. p. 87—8.
frecătură, s. p. 146.
fript, adj. p. 89.
Frumuşèle, s. pl. p. 49.
frunte, s. p. 71, 185.
frunză, s. p. 86, 88, 96.
frunzar, s. p. 177.
fuior, s. p. 167.
fundac, s. p. 161, 213.
fundurie, s. p. 164.
funie, s. p. 53, 180, 205, 208, 209.
furcă, s. p. 133, 136, 157, 160, 208.
furcoiu, s. p. 136, 211.
furişor, s. p. 156.
furnică, s. p. 15.
furnicar, s p. 122.
fus, s. p. 87.
fuseiu, s. p. 182.

G

Gadină, s. p. 15.
găigăni, v. a —, a îngăimà; ex.: cum erà îngheţat, n'a putut găigăni nici două vorbe.
găinuşă, s. p. 220.
galben, adj. p. 174.
gălbiniu, adj. gălbiu.
gălboniu, s. p. 174.
gâlcevos, adj. gâlcevitor.
găletar, s. p. 186, 228.
Gălioară, s. p. 32.
gălmeiu, s. p. 21.
găluşcă, s. p. 98, 163.
gămălie, s. p. 193.
gâmfă, v. a se —, a se îngâmfà.
gând, s. p. 39.
gândac, s. p. 196.
gânj, s. p. 61.
găoace, s. p. 96.
gărăi, v. a —, a cheunà (despre câni); a cărâi (despre ciori).
gard, s. p. 27, 163.
gârlă, s. p. 151.
gârloafă, s. p. 38.
gârneaţă, s. p. 136.
gârnişor, s. p. 70.
gât, s. p. 74.
gaură, s. p. 142.
gavăd, s. p. 15.

găzdar, s. p. 31.
gâzime, s. gândăcime, gândăcărie.
geană, s. expr.: «a da ochii în gene», a dormi.
gemene, adj. p. 89.
ghelăiman, s. chiloman, sgomot mare; chiloman mai înseamnă și beție «la toartă».
ghelșug, s. p. 7.
Gheorman, s. p. 84.
ghemultoc, s. ghem; dracul s'a făcut ghemultoc și s'a scoborît în iad.
gherghețeag, adj. *bolău*, bolnăvicios.
gherbe, s. pl. cheji, voie bună.
gheţos, adj. un om rece (fig.).
ghiară, s. p. 87.
ghiaţă, s. p. 13.
ghiavol, s. p. 100.
ghibărdeiu, s. ghibirdic, uric, pitic.
ghibiroancă, s. p. 189.
ghiborţ, s. (nume de pește).
ghijură, s. p. 89.
ghìliște s. p. 214.
ghìndă, s. p. 10.
ghioace, s. p. 96.
ghiob, s. gogoloș, cocoloș.
ghiociu, s. p. 140.
ghiolcăi, v. a—, apa ghiolcăie în pântece (face sgomot, la fugă).
ghiomotoc, s. ghem.
ghiomotocì, v. a se—, a se face ghem, a se ghemui.
ghircă, s. p. 103.
ghiriș, s. p. 51.
ghistină, s. p. 189.
ghiștină, s. p. 189.
ghiță, s. p. 87.
ghizdeiu, s. p. 72, 149.
ghizoroiu, adj. vulpoiu, bătrân și șiret, tăcut.
gingie, s. p. 89.
gingiat, s. p. 89.
gir, s. p. 67.
gireadă, s. p. 147, 161, 203, 216, 225.
giță, s. p 87.
giubice, s. pl. p. 191.
glie, s. p. 52.
glodar, s. p. 89.
glojdean, s. p. 89.
glugă, s. p. 173, 215, 224.
gluji, s. pl. p. 86.
gnonț, s. p. 88.
goate, s. pl. p. 189.
goază, s. p. 215.
gogoașă, s. p. 189.
gogonel, adj. p. 185.
gogoneț, adj. p. 177, 184.
gol, adj. expr.: «a rămâneà din gol, cu pielea!»
golaș, adj. p. 96.
goldan, adj. și s. p. 185.
goz, s. p. 173, 215.
gozomat, s. p. 173.
grăbitor, adj. grăbaciu, *săritor*, p. 4.
grădèle, s. pl. p. 222.
grădioară, s. p. 32.
grădină, s. p. 151, 197, 201.
grădinărie, s. p. 192.
grădiniță, s. p. 197.
grâie, s. pl. p. 93, 114.
grămadă, s. p. 219, 220.
grămăjuie, s. p. 185.
gramcir, s. p. 189.
grampir, s. p. 189.
grânariță, s. p. 94.
grâne, s. pl. p. 99, 114.
grangur, s. p. 64.
granită, s. p. 23.
grapă, s. p. 58, 60—2, 72.
grăpare, s. p. 61, 72.
grăpat, s. p. 61, 72.
gras, adj. p. 179, 184.
grăsun, s. godac, purcel.
grâu, s. p. 65—6, 96—100, 103, 106, 110, 111, 137, 168, 190.
grăunte, *grăunț*, s. p. 89, 96.
graur, s. p. 64.
greblă, s. p. 136, 157—8, 211.
greblat, s. p. 211.
greblătură, s. p. 160.
grebliță, s. p. 128.
grebluță, s. p. 128.

greș, s. p. 55.
greșeală, s. p. 55.
gresie, s. p. 127.
greșitură, s. p. 55.
greunatec, adj. lenos.
grijnic, adj. cu grijă, îngrijorat.
grindeiu, s. p. 78.
grindină, s. p. 13.
groapă, s. p. 22, 217; expr.: «sare din groapă, în puț», dela rău, la mai rău.
gro-gro! interj. p. 212.
grohăi, v. a—, p. 212.
grohăire, s. p. 212.
grohăit, s. p. 212.
grohăitor, s. p. 212.
gropan, s. p. 71.
grundișor, s. p. 56.
grumpir, s. p 189.
gunoiu, s. p. 27, 145.
gură, s. p. 40, 71, 125—7, 222, 223; expr.: «gura mamei», dragul mamei, iubit, dorit.

H

Habar, s. abar, p. 32.
hadaburcă, s. p. 189.
hadarag, s. p. 198.
haidău, s. p. 139.
haidos, s. haidău; ex.: are doi haidăi (bărbați) la casă și nu vezi la el două paie puse cruce.
hait, s. iezătură.
hală, s. p. 85.
hălăciugă, s. p. 87, 184.
hâlângă, s. tufiș, tufăriș mărunt.
haldan, *hăldan*, s. p. 169.
haldur, s. p. 169.
halică, s. p. 184.
halòtcă, s. expr.: o halotcă de fată leneșă, de n'o 'ncălzește soarele.
hălpig, s. p. 183.
hâlteie, s. pl. p. 31.
ham, s. p. 40.
hambar, s. p. 217.
hambaraș, s. p. 217.
handră s. p 94.
hăngan, adj. p. 68.
hăngănesc, adj. p. 68.
hănțăni, v. a se—, a se hâțână, tremură, cutremură.
hânteie, s. pl. p. 33.
hăpăgà, v. a—, *a răpăgà*, a alunecà.
hărmăsar, s. p. 38.
harabà, s. p. 140.
harag, s. p. 183—5.
haramtuturi, s. pl. ex: a plecat cu cățel, cu purcel, cu totul; mă rog, câte haramtuturi, toate le-aveà cu dânsul în căruță.
haràmă, s. p. 113.
harancă, adj. afurisită, rea: are o harancă de nevastă, numai să nu-i moară multe înainte!
hărăți, v. a—, a întărâtà cânii să *se dea* (prin amenințări cu bățul, prin aruncare cu bulgări).
hârban, s. p. 179.
harbuț, s. p. 179.
harbuz, s. p. 174.
harbuzărie, s. p. 176.
harman, s. p. 143, 161, 225.
harpacică, s. p. 192.
harpagică, s. p. 192.
hârși, v. a se—; ex.: nu-ți fac pe plac, măcar să te hârșești; se hârșește muncind și tot nu vezi nimic pe urma lui.
hart, interj. p. 54; de aici verbul *a hărtuì*, fig.: a da la brazdă; interj: *har-tu-nea!*
hàspor, s. p. 25.
hat, s. p. 24, 52, 54, 82.
hătal, s. ex.: eu muncesc cu ziua, nu cu hătal (cu totul, cu bucata).
hățiș, adj. ex. ține—, ține morțiș, în ruptul capului.
hebetic, s. mărunțiș de crăci; ex.: am curățit pădurea de tot hebeticul.
her, s. p. 178.
heredeu, s. p. 149.

hiară, s. pl. p. 22, 37, 56.
hictal, s. p. 23.
hilèr, s. p. 234.
hilibă, s. p. 189.
hìlişte, s. p. 123.
himănic, s. p. 174.
hindichiu, s. p. 27.
hinteie, s. pl. p. 33.
hìolă, adv. în—, p. 178.
hiribă, s. p. 189.
hirişcă s. p. 196.
hìrişte, s. p. 123.
hirtă, s. p. 234.
hition, adj. becisnic, plăpând.
hlandan, s. p. 167, 169.
hlandur, s. p. 169.
hluj, s. tină cleioasă.
hlizĕ, s. p. 24
hluj, s. p. 87, 223.
hlujan, s. p. 87.
hlujar, s. p. 87.
hodină, s. p. 54—5.
hodrânci, s. pl. p. 152.
hodrâncuri, s. pl. p. 152.
hohlău, s. p. 44.
hoisar, s. p. 54.
hòlbură, *hòlboră*, s. p. 72, 167.
holdă, s. p. 97.
horha, adv. umblă—, fără nici un rost; de aici, *a horhăi*.
hotănì, v. a—, a trebălui, a face câte cevà pe lângă casă.
hotar, s. p. 2, 16, 23—5, 82.
hotărî, v. a—, p. 21.
hr'aiță, s. casă, odaie, clădire mare; *dam*.
hrană, s. p. 1.
hrapă, s. râpă, mâncătură de apă, prăpastie.
hreapcă, s, p. 128.
hrepcuit, s. p. 128.
hrişcă, s. p. 196.
hrişcar, s. p. 196.
huc, s. p. 173.
huchì, v. a se—, p. 93, 115, 183, 215.
huciu, s. colnic.
hucìum, s. bolesniță, epidemie.
hulchì, v. a se—, p. 115—6.
hulugi, s. pl. p. 87.
hurşùm, s. vezi *hucìum*.
huşùm, s. vezi *hucìum*.
huțănesc, adj. p. 69.

I, Î

Iama, s. a da—, p. 28.
iapă, s. p. 221.
iarbă, s. p. 72, 94, 149, 150, 1 expr: «paşte iarba pe care o cunoşti»; ex.: decât umblai să ieai fata dintr'alt sat, mai bine păşteai iarba pe care o cunoşteai.
iarnă, s. p. 103.
icoană, s. p. 13.
iepe, s. pl. p. 39, 55.
iepure, s. p. 121, 149.
ièriță, s. p. 103.
ieşì, v. a—, p. 146, 152.
iroagă, s. p. 151.
îmbăierà, v. a se—, a se legà (încinge) cu baiera.
îmbârligățel, adj. p. 124.
îmbătoşà, v. a se—, p. 152.
îmblăcit, s. p. 198.
îmblăciu, s. p. 198.
îmblăciug, s. p. 198, 199.
îmblătì, v. a—, p. 49, 198.
îmblătire, s. p. 198.
îmblătit, s. p. 198, 216.
îmblătitor, s. p. 199, 200.
îmblătiu, s. p. 198.
îmbrăcà, v. a (se)—, p. 9.
îmbrăcăminte, s. p. 1.
îmbrăcătură, s. p. 78.
îmbrăzdar, s. p. 39.
îmbucà, v. a (se)—, p. 82.
îmbucătură, s. p. 78.
îmbuibare, s. p. 41.
îmbumbì, v. a—, a îmmugurì; ex.: livezile au îmbumbit şi-i semn destul că frigu-i pe ducă.
împănat, adj. p. 136.
împândărà, v. a—, p. 21.
împăpuşì, v. a—, p. 88.

împărți, v. a—, p. 90.
împenit, adj. p. 30.
împiedecă, v. a—, p. 128.
împrejur, adj. a crește—, p. 185.
împresară, adj. în ajun.
in, s. p. 164.
înăcrì, v. a se—, a se supără.
înăghie, s. ex. s'a pus cu toată înăghia să mă bată.
înaintaș, adj. p. 40, 50.
încălță, v. a—, p. 42.
încânit, adj. afurisit, «al dracului»; ex.: am o încânită de capră, de nu mai are cum de-al dracului!
încărcă, v. a—, p. 81, 160.
încercă, v. a —, p. 223.
închide, v. a—, p. 151.
încinge, v. a se—, p. 186.
încornățel, adj. p. 51.
încotoșmănì, v. a se—, a se îmbrăcă cu multe haine.
încovorà, v. a îmbrăcă pereții casei cu covoare.
îndemnà, v. a se—, p. 80.
îndesuì, v. a se—, a se înghesuì; ex.: și când era să-l spânzure, iată un ceauș împărătesc se îndesuià printre mulțime cu poruncă: să oprească osânda.
îndoitură, s. p. 112.
inel, s. p. 49.
înfierà, v. a—, p. 22, 178.
înfoì, v. a (se) — p. 53, 61.
înfrățì, v. a—, p. 89.
înfrățire, s. p. 183.
inga, intej., iată.
îngemănat, adj. p. 89.
înghesà, v. a se—, vezi *îndesuì*.
îngreoià, v. a—, p. 4.
îngropat, s. p. 76, 87.
îngurzì, v. a—, p. 89.
înherà, v. a—, p. 178.
inimă, s. p. 59.
înmoinà, v. a se—, din uscăciune și ger, a se face moină (moloșag).
înmurgite, adv. într'amurg.
înnăbuși, v. a (se) —, p. 94.
înnăboì, v. a—, a veni apele de odată mari.
înnăduși, v. a—, p. 73, 94, 167.
înnecà, v. a—, p. 94, 167, 181.
înnecăcios, adj, p. 175.
înnegreală, s. p. 55.
înscorțoșà, v. a se—, p. 57.
înscârbì, v. a se—, a se scârbì!
însemnà, v. a —, p. 178.
înspicà, v. a—, p. 85.
înțăglat, adj. p. 25.
înțălinător, *înțelinător*, s. p. 104.
Întâmpinarea Domnului, p. 196.
înțărnà, v. a—, p. 104, 114.
înțelinà, v. a—, p. 25—6, 58, 104.
înțelinat, adj. p. 58.
înțencușà, v. a—, p. 178.
înțencușare, s. p. 178.
înținat, adj. p. 39, 86.
întinsoare, s. p. 151.
înțintit, s. p. 90.
întoarce, v. a (se) —, p. 69, 157, 208, 209.
întoarcere, s. p. 54, 104.
întors, s. p. 54, 104, 208, 210.
întorsătură, s. p. 69.
învăluì, v. a se—, p. 116.
învelì, v, a—, p. 168.
Ion-farmă-piatră, p. 14.
iorgusa, adv. umblă—,; umblă *fuioaga*; fără nici un rost, de colo colo.
ipuì, v. a—, p. 87.
ipuieți, s. pl. p. 87.
iriios, adj. p. 180.
iscodaciu, adj. iscoditor.
islaz, s. p. 151.
Ispas, s. p. 71.
ispășie, *ispășă*, s. p. 28.
iușcă, s. p. 205.
iute, adj. p. 125, 185.
izvor, s.—*ul Tămăduirii* p. 13—5.

J

Jacă, s. traistă.
jălărie, *jălane*, s. jălanie, jale.

jândios, adj. jânditor, unul care duce jindul, dorul.
japiță, s. p. 78.
jărăgaiu, s. jaratec mult.
jărcuì, v. a—, a bate; dela *jarcă*, piele proastă de oaie; cojoc prost.
jârghiuță, s. p. 39.
jărì, v. a—, a scormonì focul spre a da deoparte cenușa și a face ca să încălzească cărbunii.
jarlă, s. șarlă (poreclă cânilor).
jeruì, v. a—, vezi *a jărì*.
jighirì, v. a—, vezi *a jărì*.
jiglă, s. p. 44.
jilav, adj. p. 18.
jiliște, s. loc unde bat vânturile în voie, ghiliște.
jindă, s. jind, dor.
jipi, s. pl. p. 87, 224.
jireabie, s. p. 16.
jirebie, s. p. 16.
jirfă, s. p. 7.
jitar, s. p. 28, 134, 139, 218.
jitărie, s. p. 28, 134, 139, 186, 218.
jitărit, s. p. 28, 218.
jivină, s. p. 15.
joc, s. p. 137.
Joi, s. p. 15, 167.
jucà v. a—, p. 38, 189.
jug, s. p. 44, 136, 204.
jumătate, s. p. 133, 234.
jumulțuì, v, a—, a smălțuì.
juvină, s. jivină.

L

Lacră, s. p. 217.
lăcustă, s. p. 14—5.
lainic, adj. unul ce umblă de colo colo, fără nici un rost și căpătâiu.
lan, s. p. 24, 233.
lanțug, s. p. 49.
lapte, s. p. 89, 109; expr. :«ție toate îți par cu lapte», cu puțință, ușoare.
lăptucă, s. p. 197.
lăptugă, s. p. 131, 203, 224.
lăret, ? p. 110.
lărmuì, v. a—, a face sgomot.
lăsà, v. a (se)—, p. 88, 142, 161.
lăstar, s. p. 180.
lat, s. și adj., p. 18, 150, 204.
lăturaș, s. și adj. p. 141.
lăuruscă, s. p. 141.
lături, adv. în—, p. 205.
laz, s. p. 151.
leafă, s. p. 6, 39, 74, 183.
leașă, s. p. 197, 216, 221, 227.
legà, v. a—, p. 88, 99, 109, 110, 130, 132, 169, 176, 181.
legătoare, s. p. 130, 172, 203.
legătură, s. p. 87, 126.
legiuit, adj. p. 231.
legume, s. sing. și pl. p. 82—3.
leriu, s. p. 84.
lesoiu, s. p. 197.
leușcan, s. leu, franc; ex.: o sută de leușcani am luat pe boi.
leuștean, s. p. 197.
limbă, s. p. 18, 116.
lingură, s. p. 136; expr.: «a pune cuivà (a-i atârnà) lingura la gât (brâu)», a-l lăsà nemâncat [fiind c'a venit târziu].
linie, s. p. 231.
linte, s. p. 188; expr.: «un frigelinte», sgârcit, avar.
lipă, s. p. 159.
lipăi, v. a—; sgomotul lovirii apei de pasări când se scaldă.
lipicioasă, s. (numele unei plante).
lipsă, s. p. 11, 224.
litie, s. p. 139.
litră, s. p. 35, 234.
livadă, s. p. 17, 151.
livade, s. p. 151.
livede, s. fem. p. 151.
lobodă, s. p. 72.
loc, s. p. 79.
logofeți, v. a—, a face slujbă de logofăt de moșie.
lopată, s. p. 212.
lopățică, s. p. 37, 44.
losbă, s. p. 58.
losçoboi, s. p. 58.

lostopană, s. pl. p. 58.
luà, v. a (se)—, p. 13, 80, 111,
lubă, s. p. 179.
lubeniță, s. p. 174, 179.
lucernă, s. p. 150.
luci, adv. sărac—, sărac ipit pământului.
ludău, s. p. 179.
lujer, s. p. 87.
lumânare, s. p. 168.
lumit, adj. om—, om văzut bine în lume; «cu o situație».
lună, s. p. 152, 189.
lunçă, s. p. 151.
jung, s. și adj. 17.
lungoare, s. p. 197.
Luni, s. p. 47, 152, 181, 201.
lupoaică, s. p. 72.
luțărnă, s. p. 150.
luțernă, s. p. 150.

M

Mac, interj, smac!
Machea, interj. Dar ce?! Macheà, am ajuns eu de râsul unui păcătos?
macheadon, s. p. 197.
machit, adj. beat.
măciulie, s. p. 193, 195.
măciucă, s. p. 169.
madeà, s. fel; ex.: făina poate să fie de mai multe madele (feluri, categorii).
măgălie, s. p. 193.
măgădan, adj. goblizan, căscăun.
măgar, s. p. 134.
magdanos, s. p. 197.
măidan, s. p. 27.
măiestori, s. pl. p. 164.
maiu, s. p. 173.
măl, s. p. 151.
mălăieț, adj. p. 175.
mălaiu, s. p. 65, 68, 92, 150, 175, 176, 195—6.
maldàc, s. căpiță de fân.
màldăr, s. p. 172.
măldărel, s. p. 171.
màldur, s. p. 224.
mâlì v. a (se)—, p. 151.
mâlire, s. p. 150.
mâlos, adj. p. 165.
mălură, v. a se—, p. 193.
mamă, s. expr. «ca vai de mamă», «— mama lui», foarte rău.
mană, s. p. 9, 14, 67, 111.
mână, s. p. 35, 61, 92, 121, 145: expr.: i-a pus Dumnezeu mâna'n cap», a dat peste un noroc mare; «mi-i peste mână» (prea departe), că m'aș duce să-l văd pe fratemeu mai des.
mândruc, s; fem. mândrucă; drag, drăguț.
mânecă, s. expr.: i-am dat împrumutul «cu mâneci largi», cu voie bună.
mâner, s. p. 116, 126.
mânezi, adv. mâne dimineață.
Mânicătoare, s. p. 24.
mănos, adj. p. 10.
mănunchiu, s. p. 116, 119—21, 126, 129.
mânură, s. p. 121.
mănușă, s. p. 125, 172.
mânz. s. expr.: «mânz mort», trudă zadarnică; «mai bine-l făceà măsa un — mort și-l mâncà lupii», despre un om ticălos (mai ales prea slab de fire, *păcătos*, bicisnic).
măr, s. p. 187.
mărăcine, s. p. 211.
mărar, s. p. 197.
margene, s. expr.: bogat «de nu mai are—».
marghiol, adj. frumos, plăcut; ex.: cu straiele acestea ești mai—; de aici verbul *a se marghioli*, a se fudulì, dar mai ales *a se fandosi*, a se alintà (despre copii) și numele *Marghioala*.
marolă, s. p. 197.
Marți, s. p. 14—5, 47, 70.
Martie, s. p. 187.
marulă, s. p. 197.
măruchiu, s. p. 121.

mărunt, adj. p. 195.
mărunțel, adj. p. 93, 96, 185, 195.
mărunțiș, s. p. 93.
mărunțușă, v. a—, p. 200.
mărușă, s. p. 172.
măseă, s. p. 25, 125.
măselat, adj. p. 68.
mați, s. p. 132, 180.
matasă, s. p. 88.
mătăși, v. a—, p. 88.
mătăsică, s. p. 88.
mătășit, s. p. 88.
mătură, s. p. 196, 201, 215—6.
măturoiu, s. p. 216.
mazăre, mazere, s. p. 182, 188.
măzăriche, s. p. 94.
meiu s. p. 1, 150, 195.
mejă, s. p. 25.
mejdină, s. p. 25.
mènderiță, 2, p. 184.
meregie, s. p. 28.
mesală, s. p. 82.
mestecà, v. a,—, a amestecà.
mestecău, s. p. 216.
mestecă, s. p. 72.
mete, s. p. 25.
meteleu, s. p. 171.
mezuină, s. p. 25.
meag, s p. 98.
miez, s. p. 152, 174.
mihotì, v. a—; în pron. pop. mai ales a gnihotì (despre fete când le arde a joacă cu flăcăii și în ciudă, când fac gălăgie; dela *miho-ho*, nechezul cailor; subst. *gnihotéală*.
mijloc, s. p. 162.
miriște, s. p. 50—1, 58, 119—20.
miș,? p. 41: I-a făcut miș (*mici*), fărâme.
mișană, s. p. 120.
misur, s. p. 68.
mișună, s. p. 142.
mitirisì, v. a—, p. 41.
mlădă, s. ram, ramură.
moale, adj. p. 72, 125.
moare, s. p. 82.
moarte, s. p, 155.
mocan, s. p. 201.
mocănesc, adj. p. 68.
moglândeață, s. *mogâldeață*.
mohor, s. p. 72, 125, 132, 150, 203, 224.
moină, s. p. 26.
moinos, adj. p. 187.
moldovenesc, adj. p. 68, 114, 179, 184.
molidviș, s. p. 22.
momâie, s. p. 98, 119—20, 148, 169.
morânglav, adj. p. 68.
morcov. s. p. 197.
morcotì, v. a—, a cicălì, a bate capul cuivà.
morfolì, v. a—, a morsocà, a roade, a mestecà, dar nu în întregime.
morișcă, s. p. 141, 148.
morsocà, v. a—, p. 91.
Moși, s. pl. p. 9.
moșie, s. p. 2, 16, 24.
moșinoiu, s. p. 73.
moșiroiu, s. p. 73.
moșneag, s. p. 89.
moț, s. p. 85.
motocei, s. pl. p. 181.
motoloși, s. pl. p. 87.
movilă, s. p. 22—3.
mozac, adj. tăcut, închis, *mocnos*.
mrăniță, s. p. 25,
mrănițos, adj. p. 25.
muc, s. p. 90, 169.
mucezì, v. a—, p. 152.
muche, s. p. 74, 125, 127.
mucher, mucheriu, s. și adj. p. 103, 114.
mucos, adj. p. 169,
mucurì, v. a—, p. 86,
mucurit, s. p. 86.
mugur, s. p. 180, 189.
muncă, s. p. 1.
muncì, v. a—, p. 129.
munte, s. p. 26.
munușă, s. p. 172.
murătură, s. p. 197; se folosește mai ales pluralul; singularul în

expr. ca: iarna, acù, mai vede omul de casă, mai pune o *murătură*, mai drege un car...
mușețel, s. p. 94.
mușcat, adj. p. 68.
mușinoiu, s. p. 73.
mușiroiu, s. p. 73, 142.
mușiroit, s. p. 76, 79.
mușoroiu, s. p. 15.
must, s. p. 29, 116.
mustăcios, adj. p. 153.
mustar, s. p. 72, 94, 120,
mustață, *musteață*, s. p. 73, 87–8, 96, 103, 193.
mută, v. a—, p. 81.
mutelcă, s. p. 36.

N

Năbărgeag, adj. prostuț, prostălău.
nadă, s. p. 34.
năgară, s. p. 103.
nalbă, s. p. 10.
nămat, s. p. 25.
namiaz, *namiază*, adv. p. 82–3, 132.
nămol, s. p. 201.
nănie, s. o— de om, o potcă, o arătare (mic sau slab).
năntușel, adj. p. 30.
năp, s. p. 189.
năpădì, v. a—, p. 225.
napci, s. pl. p. 189.
nart, s. rost, socoteală; eu muncesc cu nart.
nărămzat, adj. p. 108.
năsadă, s. p. 143, 202, 205, 208.
năsădi, v. a—, p. 202.
năsădit, s. p. 202.
nătreț, s. p. 149.
năut, s. p. 188.
năvală, s. p. 27.
năvoloacă, s. p. 104.
neam, s. p. 17—8, 152, 203.
nează, s. frică, teamă, ex.: pe vremea asta cețoasă, tot omului i-i nează.
neder, adj. tontălău.
neghină, s. p. 94.
nemțesc, adj. p. 68.
neprins, adj. p. 27.
nete, adj. *prostuc*, într'o ureche.
nevleg adj, vezi *nete*.
nicovală, s. p. 126.
ninerì, v. a—, a alintà, *a ninìi* pe cinevà.
nișană, s. p. 119.
nisip, s. p. 18.
nod, s. p. 86, 93.
nodâc, s. *poghibală*, uric, om micuț, mai ales însă isteț, cum nu poate fi poghibala; ex.: i-auzi! un nodâc de fată și are ibovnic!
nodurar, s. p. 30.
nòhot, s. p. 188.
nohotiu, adj. în coloarea nohotului.
nojì, v. a—, p. 6.
noroc, s. p. 59.
nòut, s. p. 188.
numărà, s. a —, p. 140.
număruș, s. sorți: la anul mă duc la —(să trag sorții) pentru oaste.
nuntă, s. expr.: să am atâta pagubă, «ca de nunta tatii».
nutreț, s. p. 149.

O

Oarze, s. pl. p. 93, 114.
obădat, adj. p. 184.
obliceaiu, s. p. 22.
obor, s. p. 28.
oborî, v. a —, p. 27.
oboroc, *oboroacă*, s. p. 220.
obraț, s. p. 120, 232.
obrăzì, v. a —, p. 100.
obroc, s. p. 200.
ochiu, s. p. 189, 204, 217; «dă ochii peste cap», moare, 77; «face ochi», se scoală din somn; «are ochi să nu dea 'n grochi» (gropi) atât, iar încolo, un prost.
ocniță, s. p. 147, 225.
ocol, s. p. 28, 161.
odârjă, s. p. 198.

oglaghie, s. p. 199.
oglaghiță, s. p. 199.
oglajă, s. p. 198.
ogleajă, s. p. 199.
ogor, s. p. 25—6, 62, 104, 193.
ogorît, s. p. 69, 76.
ogrinji, s. pl. p. 152.
ojână, s. p. 82.
ojină, s. p. 82.
oiță, s. noiță, pata albă sau câte odată neagră, ce o au unii în unghia mânii și după care se fac felurite prevestiri.
olar, adj. leneș, cel căruia îi place să stea mai mult acasă, pe vatră; deci n'are femeninul.
olog, adj. p. 184.
ologută, adj. fem. p. 184.
oloreală, s. p. 214.
olorit, s. p. 214.
om, s. p. 40, 51, 92.
omănaș, s. un fleac de om; ex.: dacă stau eu de vorbă cu toți omănașii, așà mi se cade!
ometos, adj. p. 9.
Onofreiu, s. p. 167.
opărì, v. a se —, p. 108, 181.
opì, v. a se —, 115.
opintèle, dela *a se opinti*, p. 56.
oplean, s. p. 141.
oprì, v. a —, p. 151.
opsigă, s. p. 149.
orbie, s. orbeală.
orceag, s. p. 192.
orajniță, s. p. 94.
orliște, s. p. 26.
òrpie, s. p. 26.
orz, s. p. 114, 118, 221.
orzoaică, s. p. 114.
os, s. p. 149.
oschigă, s. p. 149.
oset, s. p. 94—5.
osie, s. p. 35. 38.
otânji, v. a —; când te-oiu otânji, (cu mâna ori cu bățul), mi-i teamă că nu te-oiu mai puteà prinde.
olac, s. p. 143.
otar, s. p. 26.
otcos, s. p. 154.
otcoș, s. p. 121, 154.
otic, s. p. 37.
otig, s. p. 35, 37.
otcnì, v. a se —, a se opintì.
ou, s. p. 48—9, 122, 189.
ovăsc, s. p. 114.
ovăz, s. p. 114, 137.
Ovidènie, s. p. 9.

P

Pacișă, s. p. 168.
păclă, s. p. 168.
păduche, s. expr.: «de frica păduchilor, nu mi-oiu pune eu capul pe foc!»
pădureț, adj. p. 28.
păgânì, v. a se —, p. 12.
pagubă, s. expr.: «atâta pagubă 'n ciuperci».
păì, v. a —, p. 210.
paiangăn, s. p. 163.
paie, s. p. pl. 102, 114, 186, 209, 216.
paingin, s. p. 163.
păit, s. p. 209.
paiu, s. p. 87, 96, 103, 169, 208.
pal, s. pală; ex.: pal de fum.
pală, s. p. 121, 133, 157—8, 160.
pălămidă, s. p. 72, 94—5, 200.
pălătuì, v. a —, a băciui, a veletuì, a trăì, a locuì; ex.: în coliba aceea, pălătuià un unchiaș și-o babă.
păldău, s. flăcău, haidău.
pălì, v. a se —, p. 74, 116, 133.
palisnic, s. p. 133.
palmă, s. p. 60, 229, 230.
paloanie, s. p. 158.
palotie, s. p. 121.
pălui, v. a —, p. 215.
păluire, s. p. 215.
pământ, s. p. 1, 16, 59, 188—9.
pană, s. p. 74, 88, 126, 137, 218.
pănășiță, s. p. 149.
pândar, s. p. 23, 140.
pândărit, s. p. 28, 139.
pâne, s. p. 1—3, 50, 57—8, 82, 93,

96, 120, 143, 165, 199, 201, 203—4, 216.
pântece, s. p. 162.
pănușă, s. p. 88, 218.
pânză, s. p. 125.
pânzuire, s. p. 76.
păpănărie, s. p. 167, 176.
păpănaș, s. p. 177.
păpănoaică, s. p. 174.
păpănoiu, s. p. 174.
păpășoiu, s. p. 68.
papură, s. p. 102, 149.
păpuriș, s. p. 151.
păpușă, s. p. 87—8.
păpușoiu, s. p. 68.
par, s. p. 70, 183, 201; pahar (din *pa'ar*, *par)* 108.
păr, s. p. 72.
pară, s. p. 189.
părăgenă, s. p. 26.
paragenì, v. a se —, p. 26.
parasca, s. p. 184.
pârg, s. p. 115.
pârgă, s. p. 115.
pârgăì, v. a se —, p. 115.
pârguì, v. a se —, p. 115.
păring, s. p. 125, 150, 175.
pârlaciu, s. hoțoman; cu *darul* furăturilor mărunte.
pârloagă, s. p. 26.
pârlog, s. p. 26.
parmac, s. p. 230—1.
parpangică, s. p. 192.
părtal, s. p. 130,
pârțioane, s. pl. p. 158.
pas, s. expr.: «a ținea pasul cu cinevà», a se măsurà cu acela într'o privință.
pâș, s. p. 132.
păsăret, s. păsărime, gloata de paseri.
pasat, *păsat*, *pâsat*, s. p. 150, 195.
păscălitor, s. cel ce știe să cetească (să explice) păscălia (zodiacul).
pasere, s. p. 91, 97—8, 168.
păstăios, adj. p. 184.
păstăiuță, s. p. 184.
păstare, s. p. 184.
paște, v. a—, p. 151, 195.
păsteuță, s. p. 184.
Paști, s. p. 84, 122, 157.
păstrăgola, de-a—, de-a vândălacul, de-a tumba.
păsuiu, s. p. 182.
păsulă, s. p. 181.
pășune, s. p. 151.
pătati, s. pl. p. 189.
pâțiene, s. pl. p. 88.
pătiuc, s. p. 164.
patlagică, s. p. 197.
pătrânjel, s. p. 197.
pătrar, s. p. 156.
pătrunjel, s. p. 197.
Patruzeci de sfinți, p. 71, 192, 194.
pătuiac, s. p. 164, 225.
pătul, s. p. 141, 164, 221.
păuze, s. pl. p. 169.
pătulì, v. a se—, p. 215.
păturì, v. a se—, p. 61.
peapine, s. p. 174.
pecene, s. pl. p. 88.
peleg, adj. p. 103.
pelin, s. p. 201, 215.
penușe, s. pl. p. 88.
pepenărie, s. p. 176.
pepene, s. p. 71, 174, 180.
perâng, s. p, 150.
perecì, v. a se—, p. 113.
periat, adj. p. 167.
pering, s. p. 150.
perjă, s. p. 98, 169.
perpelì, v. a frige puțin, a *pârpoli*: fig: se perpelește că n'are nici un ban.
perușcă, s. pl. p. 189.
pește, s. expr.: «pește de undiță și mămăligă de râșniță», să nu mai dea Dumnezeu; nume ce-l poartă pulpa piciorului.
pestriț, adj. p. 184.
peteală, s. p. 88.
petec, s. p. 25.
petecel, s. p. 25.
petecuț, s. p. 25.

petică, s. p. 127.
petiță, s. p. 135.
petrănjel, s. p. 197.
petrece, v. a se—, p. 44, 130, 180, 204.
petrinjel, s. p. 197.
piatră, s. p. 12, 31, 125, 152, 167; expr.: «a se plânge a pietre seci», mult, tare.
pic, adj. drag; ex.: fetei i-a căzut pic flăcăul.
pică, v. a—(despre vite), p. 45, 116.
picheucă, s. p. 189.
picioagă, s. p. 189.
picioarcă, s. p. 189.
picioci, s. pl. p. 189.
picior, s. p. 41—2, 115, 125—6, 134, 185, 233.
piciorci, s. pl. p. 189.
picitoc, s. p. 179.
picuș, s. picătură; fig.: mită: zapciul cu picușul (chicușurile) slujbei de-o mai duceă, că despre leafă...
piele, s. p. 56.
piept, s. p. 146, 162, 214.
pieptănă, v. a—, p. 160.
pieptene, s. p. 42.
pieritură, s. p. 115.
pietriș, s. p. 18.
pietros, adj. p. 55.
pieziș, adj. p. 200.
pilug, s. p. 227.
pipirig, s. p. 157.
pir, s. p. 94.
piron, s. p. 74.
piroșcă, s. p. 189.
piruit, s. p. 104.
pisat, s. p. 195.
pișcă, v. a se—, p. 156.
pițigoiu, s. p. 91.
plasă, s. p. 216.
plastă, s. p. 158.
plaz, s. p. 37, 40, 42, 78—9.
pleavă, s. p. 96, 173, 208, 214.
plecă, v. a se—, p. 116.
pleșuv, adj. p. 74.
plivi, v. a—, p. 95.
ploaie, s. p. 11, 13, 156.
ploscă, s. p. 158.
ploscar, s. p. 159.
ploschiță, s. ploscuță, ploscă mică.
ploscoană, s. p. 157.
plosconiță, s. p. 169.
ploștină, s. p. 151.
plug, s. p. 29, 33—4, 41—3, 45, 47, 76.
plugar, s. p. 6, 30, 51.
plugăraș, s. p. 30, 51.
plugărel, s. p. 29, 105.
plugărie, s. p. 29, 49.
plugurel, s. p. 29, 206.
plugușor, s. p. 29, 105, 117, 206.
poamă, s. p. 189.
poartă, s. p. 28.
pocă, s. p. 183.
pocie, s. p. 153.
pod, s. p. 38, 221.
podbici, s. p. 170.
podină, s. p. 162—4.
pofidă, s. ciudă; ex.: cântă în pofida lui.
pogan, adj. urît, slut.
poghiaz, s. pustiu, coclauri.
poghirci, s. pl. p. 170.
pogon, s. p. 79, 234.
pogonesc, adj. p. 231.
pogoniciu, s. p. 35, 51.
poiu, s. p. 173.
pojájie, s. mulțime, gloată; ex.: a venit cumătrul la mine cu toată pojâjia lui (nevastă și copii).
policioară, s. p. 45.
policni, v. a se—, p. 116.
policui, v. a se—(policni?), p. 31.
poliță, s. p. 36, 40, 78.
polog, s. p. 121, 129—30, 153—4, 158—9, 161, 169.
pologi, v. a—, p. 124.
pologit, s. p. 124.
pomèștini, s. pl. pomòstine la car.
ponoasă, s. șotie, drăcie; ex: sluga asta, câte ponoase [sunt], toate mi le-a făcut.
pop, s. p. 44, 126, 134—5, 224, 231.
popă, s. p. 37, 121, 224.
popondete, s. popondoc.

poporan, s. enoriaș.
proprit, adj. p. 217.
popușoiște, s. p. 225.
popușoiu, s. p. 65, 67—8, 71, 86, 88, 90—1, 96, 102, 125, 217, 219, 225, 227.
porc, s. p, 72, 91.
porcan, s. p. 158, 215.
porcesc, adj. p. 179.
porcoieș, s. p. 158.
porcoiu, s. p. 137, 158, 186.
porghic, s. p. 170.
poriu, s. p. 195.
porșor, s. p. 158—9.
portocaliu, adj. p. 68.
porumb, s. p. 68, 88.
porumbiște, s. p. 169, 225.
poruncì, v. a—, p. 106.
posconiță, s. p. 173.
posmă, s. p. 163.
posmogi, s. pl. p. 170.
post, s. p. 98, 191.
pospaiu, s. p. 214.
postată, s. p. 80, 119.
postață, s. p. 80—1, 119, 154, 219.
postate, s. p. 80, 119, 138, 154.
postavă, s. p. 174.
potàng, s. p. 35, 38.
potcaș, adj. ghidus, șiret, «afurisit».
poteà, s. potecă.
potecă, s. expr.: «cât e de rău, îl vezi? dar eu tot am să-l aduc la—».
potineiu, s. p. 38.
potineu, s. p. 34.
potinteu, s. p. 34.
potmolire, s. p. 150.
povărnì, v. a—, p. 205.
pozânar, s. buzunar.
prafuì, v. a se—, p. 208.
praj, s. p. 195.
prăjină, s. p. 98, 120, 158, 163, 221, 231—3.
prânzișor, s. p. 84.
praștă, s. p. 73.
prăși, v, a—, p. 73, 144, 176.
prășilă, s. p. 73, 76.
prășit, s. p. 73, 75—6, 176, 199, 201.
prășitură, s. p. 73, 145.
praștie, s. expr.: «mi-am făcut praștia cu el», gustul, plăcerea, voia.
prăștină, s. p. 163, 221.
prăvălatec, adj. p. 163.
prăvălì, v. a se—, p, 221.
praz, s. p. 195.
preacă, s. p. 140, 160.
preatcă, s. p. 140.
prefirà, v. a—, a se resfirà; ex.: nourii se prefiră'n vânt.
pregănjeală, s. p. 44.
prelinge, v. a se—, p. 63.
preloacă, s. p. 26.
prepeleac, s. p. 157, 225.
prepeleciu, s. p. 157, 159.
presură, s. p. 165.
prepuielnic, adj. bănuitor.
pretcuță, s. p. 227.
pricheală, s. p. 121.
prichì, v. a se—, p. 116.
pridudì, v. a—, răpune, dovedì; ex.: calul era destul de voinic, dar lupul tot l-a pridudit.
prigon, s. p. 50, 106.
prilogì, v. a se—, p. 26.
primăvară, s. p. 103.
primiteà, s. p. 216.
primiteală, s. p. 215.
primitit, s, p. 215.
prinde, v. a—, p. 17, 151.
prins, adj. p. 224.
prinsoare, s. p. 17.
pripì, v. a se—, p. 116.
pristav, s. p. 51.
pritità, v. a—, a hotărì, a poruncì; ex.: dar cine-i el să se gândească o clipă că poate pritità în casa mea.
pritoane, s. p. 4.
priviligheț, s. p. 15.
proaspăt, adj. p. 206.
prolecă, s. poreclă.
prosie, s. p. 26.
prost, adj. p. 197, 230, 234.
proțap, s. p. 44.

proțăpel, s. p. 40.
prour, s. p. 7.
prujă, s. glumă, șagă; ex.: nu-ți pară treaba *prujă*; de aici verbul *a prujì*.
pucinog, s. safteà, început; «bun de pucinog».
puhă, s. p. 107, biciu.
puì, v, a se—, p. 192.
puică, s. p. 87—9.
puitor, s. p. 35, 69.
puitură, s. p. 69, 182.
pune, v. a—, p. 69, 183.
punere, s. p. 69.
punoiu, s. p. 89.
pulbere, s. p. 209.
pur, s. p. 195.
puradeu, s. puradel, danciu, dăncuic, copil de Țigan.
purculeț, s. p. 158.
purculete, s. p. 158, 164.
purece, s. p. 187.
purtà, v. a—, p. 199.
pus, s. p. 69, 182, 202.
puşchiu, s, uric, potcă, un om mic.
pusciuhă, s. p. 98.
pustiu, s. p. 1, 3.
puț, s. p. 217.
putere, s. p. 118.

R

Rac, s. p. 35.
răcănel, s. broștic, *brotac*.
răcătel, s. brotăcel, broștic, p. 194.
raclă, s. p. 217.
rachiuaș, s. p. 84.
răcluì, v. a—, p. 120.
răcoină, s. p. 72.
rădăcină, s. p. 87, 169, 177.
rădichioară, s. p. 94.
rădaşcă, s. p. 197.
răgăduì, v. a—, a strânge, a economisi; ex.: dacă n'ai fost păstrător la tinereță, greu-i de răgăduit la bătrâneță.
răghilat, s. p. 167.
raliță, s. p. 77.
răliță, s. p. 77.
rămuriș, s. desiș de ramuri în pom sau copac.
rândunică, s. p. 167.
ranț, s. p. 39.
răpăgà, v. a—, a alunecà.
rapiță, s. p. 72, 94, 120.
rărì, v. a—, p. 76.
rărime, s. p. 87.
răriță, v a—, p. 11.
rariță, s. p. 45, 77—8.
răriță, s. p. 77.
răritură, s. p, 73.
răruiu, s. rărișor, *răruț*.
rărunchiu, s. p. 184.
resădì, v. a —, p. 73, 192.
răsadniță, s. p. 192.
răsbate, v. a —, p. 113.
răsbì, v. a —, p. 113.
răscopt, adj. p. 156.
răscruce, s. p. 181.
răstav, s. p. 24.
răsturnătoare, s. p. 37.
răsuflà, v. a (se)—, p. 54, 82, 178.
răsuflare, s. p. 54.
rât, s. p. 151.
rătuț, s. p. 151.
răuruscă, s. p. 141.
răvaşì v. a —, a răvăcì (vin).
răzor, s. p. 25.
răzuş, s. p. 37.
resmà, v. a —, a rezemà.
resteu, s. p. 78.
reveneală, s. p. 163.
riciuri, s. pl. calabalâc, buclucuri, (pron. pop.: «boclucuri»); ex.: iea-ți riciurile toate și du-te [muiere ticăloasă!]
ridicà, v. a —, p. 120.
ridiche, s. p. 197.
ridichioară, s. p. 72.
rişcă, s. p. 196.
ristav, s. p. 72.
roată, s. p. 38, 45, 50, 204.
robaciu, adj. harnic, sârguitor, muncitor (cu tragere de inimă).

rod, s. p. 8, 14.
rogoz, s. p. 132, 149, 151.
rogozos, adj. p. 149.
românesc, adj. p. 68, 103, 114, 179.
roșietec, adj. p. 103.
rost, s. p. 164.
rotaș, s. și adj. p. 50.
rotilă, s. p. 38.
rudă, s. p. 159, 183.
rudaș, s. p. 159.
rug, s. p. 94.
ruginiu, adj. 103.
rumegător, s. p. 150.
rupe, v. a —, p. 34.
rupt, s. p. 83.
rușine, s. p. 94.

S, Ș.

Săbioară, s. (nume de pește).
săcară, *sacară*, s. p. 113.
săcărăți, v. a se —, p. 112.
sacnă, s. p. 94.
săculeț s. p. 58.
sâgă, s. p. 18.
săgeată, s. p. 30.
sâgos, adj. p. 18.
saia, s. târlă de oi.
săjată, s. săgeată.
saladă, s. p. 197.
salată, s. p. 197.
sâliște, s. p. 17, 143.
saltate, la —, la trap; ex.: am pornit la —.
sămădău, s. pristav; cel ce *dă seama* despre cevă ce-i este încredințat.
samalâc, s. p. 216.
samaloc, s. p. 216.
sămănat, s. p. 56.
sămănătură, s. p. 114, 125.
sămânță, s. p. 70, 191, 215.
sâmbră, s. p. 46—7.
sâmbraș, s. p. 46.
sâmbriaș, s. p. 46.
Sâmț, s. p. 108.
sămulastră, s. p. 195.
sămuraslă, s. p. 195.
sănătos, adj. p. 199.
sandomircă, s. p. 103.
sănduc, s. ladă.
sângeriu, adj. de coloarea sângelui.
săniat, s. săniuș.
sanie, s. măsuță mică, rotundă.
sânjor, s. p. 184.
șanț, s. p. 27.
Sân-Toader, s. p. 70.
Sânzieni, s. pl. p. 168.
șarabană, s. p. 140.
sărăceà, s. p. 132.
sârbesc, adj. p. 191.
sarcină, s. p. 131.
sapă, s. p. 73—6, 79, 96, 144.
săpà, v. a —, p. 73.
săpare s. p. 73.
săpăligă, s. p. 35.
săpat, s. p. 73, 75.
săpătură, s. p. 73.
șarampoiu, s. p. 199.
saramură, v. a —, p. 109.
sărătură, s. p. 18.
sarbăd, adj. p. 26.
șâșâi, v. a —, a șușuì, a face «șșș», legânând un copil.
sâsâiac, s. p. 217, 221.
sască ? p. 184.
sat, s. p. 17.
sătul, adj. p. 105.
său, s. expr.: «toarnă său în carne grasă», unde este, Dumnezeu mai dă...
sbate, v. a —, p. 208.
sbătucì, v. a —, p. 208.
sbătut, s. p. 209.
sbic, s. biciu.
sbiciu, s. biciu,
sbiță, s. șuviță.
sbură, v. a —, p. 163.
scaiu, s. p. 94—5.
scăiet, s. p. 94.
scăluș, s. p. 44.
scăpà, v. a —, p. 76—7, 152.
scârcuì, v. a —, p. 155.
scârțiele, s. pl. p. 56.

scârțoagă, s. încălțăminte veche și ruptă.
scaun, s. p. 96, 140.
scoate, v. a. —, (nu: *scaote*), p. 126.
scopt, adj. p. 156.
schic, s. p. 85.
schimbătoare, s. p. 38.
schinduf, s. p. 105.
șchiopârlan, adj. unul ce șchioapă sau *șchiopătă* puțin, care *amenință*.
scoate, v. a —, p. 13, 210.
scofleajă, s. p. 180.
scorțos, adj. p. 175.
scoromnic, adj. p. 68.
scorumnic, adj. p. 68.
scrădî, v. a se — (despre mămăligă), a se trece din fiert, a fierbe prea tare, a se scoace.
scrijălà, v. a—, p. 41.
scriȣ, v. a se—, a se alintà plângând sau râzând.
scrob, s. p. 168.
scrumî, v. a arde până a se face scrum, deopotrivă cu
scrumuì, v.
sculà, v. a se—, p. 105.
scurt, în—, p. 180.
scurtătură, s. p. 25.
scurtăturică, s. p. 25.
scuturà, v. a se —, p.118, 186.
scuturătură, s. p. 163.
sdrăghià, v. a—, a strănutà.
sdrelî, v. a—, p. 181.
sdruși, v. a se—, p. 165.
secară, s. p. 100, 112, 113, 135.
secărî, v. a se—, p. 112.
secerà, v. a—, p. 116.
secerat, s. p. 118, 125.
secerățică, s. p. 123.
secere, s. p. 118, 223.
seceriș, s. p. 118.
secetă, s. p. 11.
semincer, s. p. 223.
semnicer, s. p. 223; socotim, o confunzie între *semincer* și *semnicer*, copac gros lăsat la tăierea unei păduri, din loc în loc.
senin, s. p. 178.
serjoană, s. p. 112.
sfaiogì, v. a se —, *a se sfarogì*, a se face *sfarog*, a se urcà prea tare.
Sfânt, s.—ă p. 12—3;—*a Ana*, p. 13,—*a Filofteia*, p. 12; *-ul Dumitru*, p. 12, 187; *-ul Ion cel nou*, p. 12; *-ul Gheorghe*, p. 9, 11, 110, 187, 194, *-ul Petru*, p. 11; *-ul Vasile*, p. 9, 84; *-ul Vlasie*, p. 98.
sfeclă, s. p. 197.
sfetac, s. zi de praznic.
Sfinți, s. pl. p. 9.
sfințit, adj. p. 84.
sfințitură, s. p. 59.
sfoară, s. p. 24.
sgaie, în expr.: «se ține sgaie», ca scaiul [de câne], necurmat, nedeslipit.
sgămși, v. a—, p. 89.
sgârcuì, v. a—, p. 155.
sgârieturà, s. p. 55.
sgăurî, v. a—, a găurì.
sgăvleajă, s. p. 180.
sglăvoc, s. p. 169.
simbriaș, s. p. 46.
simbrie, s. p. 46.
siripăt, s. (numele unei plante).
șiărhiu, s. p. 174.
sicară, s. p. 113.
silă, s. p. 121.
sileaf, s. p. 6.
șiră, s. p. 145, 161, 163, 216.
sireapă, adj. p. 206; cfr. *suru-iapă*
șirincă, s. p. 24.
șiștav, s. p. 89.
slănină, s. p. 168, 191.
slimuì v. a —, *a închipuì, întruchipà*, face cevà din te miri ce.
slobozì, v. a—, p. 88, 199.
sloì, v. a—, a îngheță; ex.: apa s'a sloit; obișnuit însă numai ceara se sloește (se sleiește).
slotos, adj. p. 85.
slugì, v. a—, a slugărì, a slujì.
slugăreală, slugărit, timp de slujit, *durăt* de slujbă.

smâncì, v. a—, p. 172.
smicì, v. a—, a smincì, a smâncì.
smuls, s. p. 124.
smult, s. p. 124.
snop, s. p. 121, 132, 140, 224.
soaie, s. jig, slin.
soare, s. p. 185.
soarea-soarelui, p. 175.
şoarece, s. p. 92, 142.
socoată, s. socoteală, socotinţă.
şofile, s. pl. ex.: m'au apucat câinii fără băţ şi mi-au făcut hainele *şofile* (bucăţi).
soiu, s. p. 203.
soldăţesc, adj. p. 185.
şoldì, v. a se—, p. 161.
şolmotoc, s. şumuioc.
solomonărie, s. p. 110.
somnie, s. somnolenţă; ex.: când ţi-oiu cârpì una, îţi sare repede somnia din nas (ochi).
şomoiag, s. p. 204.
şontâcâì, v. a—, *a şonticâì* (a merge *şonţîc-şonţîc*), a schiopătă.
sorì, v. a se—, a sta la soare, *a se pălì* la soare.
şotelnic, adj. şotios, posnaş.
şovar, s. p. 149.
şovăros, adj. p. 149.
spălà, v. a—, p. 120.
spălat, adj. p. 85.
spânac, s. (nume de pasere).
spârcuì, v. a—, p. 155.
sparge, v. a (se)—p. 26, 179.
spăritoare, *sperietoare*, s. p. 98, 149, 169.
speteză, s. p. 36, 44.
spic, s. p. 85, 96, 100, 103.
spin, *spine*, s. p. 61, 95, 192, 211.
spinare, s. p. 131.
spiţelnic, s. p. 35.
spolocanie, s. p. 167.
sporiş, s. p. 108.
spuză, s. p. 10.
sta, v. a —, p. 46.
stâlp, s. p. 12, 152.
stamboală, s. p. 217.
standoală, s. p. 199, 217.
stângaciu, adj p. 120.
stânjin, s. p. 153, 229—30.
stânjânesc, adj. p. 231.
stărp, *sterp*, adj. p. 89.
stârvină, *stârţnă*, s. stârv, hoit.
steajăr, *şteajăr*, s. p. 201, 205.
ştean, s. stană [de piatră].
ştelbă, s. stâlbă.
Ştefan Vodă, s. p. 7.
ştefană, s. palmă, lipă, bleandă.
şteghie, s. p. 149.
ştevie, *ştevie*, s. p. 149.
stèriţă, s. p. 123, 214.
ştimă, s. p. 67.
stinghie, s. p. 44.
ştirb, adj. p. 89.
ştiriţă, s. p. 72.
ştiubeiu, s. p. 226.
ştiulet, *ştiuleţ*, s. p. 88.
ştiulete, s. p. 88.
ştiulghit, adj. lihnit [de foame], cu coastele lipite [de foame] (despre vite mai ales).
stobor, s. par de gard.
stocì v. a—, a istovì; ex.: acest copil suge până când lasă ţâţele stocite.
stog, s. p. 145—6, 159, 171, 203.
străinuc, adj. şi s. străinior, străin.
strânge, v. a—, p. 222.
strânguitor, adj. econom, păstrător.
strâns, s. p. 212.
strânsură, s. p. 143.
strapagană, s. cep. cuiu.
strătăià, v. a tăià cevà în curmeziş (mai ales un drum, o cale); ex.: mi-a străbătut lupul calea astăzi prin pădure şi de aceea mi-a mers bine la târg.
Stratenie, s. p. 67.
stroh, s. p. 163.
streşină, s. p. 146, 162.
stropit, s. p. 201—2.
stropşì, v. a—, p. 209,
strujan, s. p. 87.
strujean, s. p. 87, 225.

struț, s. p. 47.
stuf, s. p. 149.
stuh, s. p. 102, 149.
stuhăriș, s. p. 151.
ștulete, s. p. 88.
subțire, adj. p. 150,
sucì, v. a se—, p. 92.
sudomì, v. a (se)înnecà; ex.: ne-au sudomit apele toate sămănăturile.
sufulcà, v. a—, *a suflecà*, a sumete mânecile cămășii.
suhat, s. p. 151.
suhăție, s. p. 151.
șùior, s. șuier; verbul a *șuiorà*.
șuiță, s. p. 70.
sumatră, s. șură, șopron pentru vite.
șumoiog, s. p. 119, 204.
supt-amiază (sub-amiază), adv. p. 54—5.
supune, v. a (se)—, p. 132, 172.
supus, s. p. 154.
șură, s. p. 145, 147, 161, 168, 199, 203, 209, 216, 225.
șurină, s. p. 18.
șurincă, s. p. 18.
surlă, s. stână.
surori, s. pl. p. 87.
șùșăniță, s. p. 18.
susioară, s. p. 87.
șușarcă s. p. 149.
susiorì, v. a—, p. 87.
susurà, v. a—, a curge cu murmur (despre ape mici).
șușuì, v. vezi *a șâșâì*.

T, Ț

Tabànă, s. expr.: când m'au văzut flămângicșii că am o burcă, de-odată tăbàna (au tăbărît) pe mine: și n'a fost chip [de scăpat], până nu le-am dat-o toată.
tabără, s. p. 223.
tablă, s. p. 192.
tabon, s. p. 151.
tabunele, s. pl. p. 24.
tăciune, s. p. 59, 90, 109.
țâf, s. p. 149, 192.
țăfălog, s. p. 61.
țăià, v. a se—, p. 128.
tain, s. p. 28.
țăiș, s. p. 125.
țăiuș, s. p. 74.
țălbăcie, s. p. 142.
talpă, s. p. 33, 42, 161.
țălpuì, v. a—, p. 42.
tămâierniță, s. cățuie.
tânăr, adj. p. 152.
tânjală, s. p. 44, 51, 60.
tânjălău, s. p. 44.
tânjeà, s. p. 32, 44.
tânjeală, s. p. 44.
tânjelar, s. p. 44, 60.
tânjeluță, s. p. 44.
țăntăvan, adj. prostănac, prostovan.
țăpoiu, s. p. 137, 142, 161.
țară, s. p. 179, 201.
țarc, s. p. 28, 143, 161, 163, 221—2.
tarcà, v. a se—, p. 112.
țărcoteiu, s. p. 163.
tare, adv. p. 185.
tarhat, s. calabalâc.
tarhon, s. p. 94.
țarină, s. p. 16—7, 26—8.
tarlà, s. p. 23—4.
târlì, v. a țineà târlă (casă, gospodărie, căsnicie), a trăì cu cinevà.
târn, s. p. 211, 216.
târnă, s. p. 220.
târnuì, v. a—, p. 211.
târnuit, s. p. 211.
țărnuit, s. p. 76.
tarpan, s. p. 172.
târș, s. p. 159.
târșenire, s. p. 73.
târșenit, s. p. 73.
târșì, v. a—, p, 61, 73; a târî picioarele de pământ, mergând.
târșit, s. p. 61, 73.
țărtacă, s. p. 179.
târtan, s. p. 94.
țășt, s. gura hornului sau coșului.
țăruș, s. p. 70.
târziu, adj. p. 71.

Tatar, s. p. 14.
tătărăsc, adj. p. 68, 196.
tătarcă, s. p. 196.
tăujer, s. băț; ex.: când ți-oiu *otânji* vreo câtevà tăujere, n'ai să mai calci pe aici.
tăun, s. p. 133.
tăurenc, s. taur tânăr.
tăuși, v. a —, a mărturisi strâmb.
tàvă, *tăvà*, s. p. 10.
tavală, s. p. 61.
tăvăluc, s. p. 58, 61, 207.
tăvălucì, v. a —, p. 61, 69.
tâzlă, s. p. 25.
teacă, s. p. 86, 184.
țeațire, s. p. 188.
tehuiu, adj. tăhuiu, căuiu
teiu, s. p. 221, 227.
teleagă, s. p. 37.
teleancă, s. p. 29.
telegă, s. p. 37.
teleguță, s. p. 37.
țelină, s. p. 25, 175, 197.
țenchiu, s. p. 68.
țencușă, s. p. 178.
țep, s. p. 96, 211.
țepăruie, s. p. 142.
țepoiat, adj. bățos, tare (despre păr).
țepoiu, s. p. 161, 211,
țepușă, s. p. 96, 142, 160, 163.
terfă, s. cârpă, pètică.
țermer, s. p. 189.
terpenì, v. a —, p. 155.
țigănesc, adj. p. 69.
țerus, s. p. 141.
tighil, s. tighèl, *tiv*, tivitură, *tivală*.
țiglos, adj. p. 25.
tignă, s. tihnă, odihnă.
tiharaie, s. pl. p. 102.
Timoteiu, s. p. 150.
ține, v. a —, p. 179.
țintă, s. p. 90.
tioc, s. p. 127.
țipirig, s. p. 149—50.
țipos, adj. leneș, puturos.
tirișenie, s. p. 220.
tivì, v. a —, p. 63.
tivilincă, s. criveà de răsucit frânghii.
tiuliutiuc, adj. gol (desbrăcat); singur (cuc).
toamnă, s. p. 103, 169.
toartă, s. p. 199.
toc, s. p. 127; adj., prost.
tocilă, s. p. 116.
țol, s. p. 227—8.
tolăcănì, *tolocănì*, v. «a-i da mereu cu gura», a vorbì multe, repede și fără rost.
tolănit, adj. p. 83.
țolică, s. p. 142.
tonatec, adj. cu toane.
țopâc, interj. ex.: mă rog: pe care uliță m'oiu învârti, și la ori și ce ceas m'oiu află, nu se poate: el, țopâc, înaintea mea.
topì v. a se —, p. 170, 174.
toporâie, s. p. 125.
toporâște, s. p. 125.
torăi, v. a —, vezi a *tolocănì*.
tot, num. neh., p. 185.
tragă, s. p. 145.
trage, v. a —, p. 53, 127, 213.
traglă, s. p. 39, 145, 213.
trâglă, s. p. 39.
trahlă, s. p. 161.
trămândău, adj. fără nici un căpătâiu; ex.: un trămândău de băiet care-ar plătì o mămăligă, dac'ar fi pe mâna unui om cum se cade.
trântì, v. a —, p. 116, 120.
treap, s. p. 205.
trăsură, s. p. 234.
treapăd, s. p. 205.
trece, v. a se —, p. 118, 152, 170.
treierà, v. a —, p. 198.
treierat, s. p. 201.
treierătoare, s. p. 207.
Trif, s. p. 177.
trifoiu, s. p. 149—50.
Trifon, s. p. 15, 92.
toacă, s. expr.: «a mâncat cu leaca și a borît cu toaca»; unul a fost poftit să mânânce *pește de dum-*

bravă (şopârlă) prăjită, fără să ştie; când a aflat...
troscot, s. p. 150.
troşeni, v. a —, p. 73.
troşenire, s. p. 73.
troşenit, s. p. 73.
trudă, s. expr.: «lasă-l trudii», dă-l ciorilor (dracului).
trunchià, v. a —, p. 18, 25.
trunchiu, s. p. 18, 88.
trupinar, s. p. 162.
trupiţă, s. p. 34, 36, 37 (nu *trupuţă*), 79.
ţucără, adj. p 184.
tucheră, adj. p. 184.
tuciu, s. p. 41.
tufănică, s. planta *Chrisanthemum indicum* L.
tuhlean, s. p. 87.
tujlean, s. p. 87.
tulă, s. şi adj. cărămidă groasă, făcută din pământ clisos amestecat cu paie; tula nu se arde, ci se întrebuinţează numai uscată.
tulauaş, s. p. 87.
tulean, s. p. 87.
tuleiu, s. p. 87.
tuleu, s. p. 4, 87.
tulit, adj. p. 116.
tulpina, s. p. 88.
tumac, s. malac, viţel de bivoliţă.
tumburug, un butuc gros şi scurt.
trumurug, s. tumburug.
trunchinar, s. p. 137.
tuns, adj. p. 96, 103.
tunsar, s. p. 103.
turcesc, adj. p. 68, 179.
tureac, s. carâmb, tureatcă de cizmă.
turjan, s. p. 87.
turtiţă, s. (nume de plantă).
ţurţur, s. p. 67.
tuşlean, s. p. 87.
ţuţuiu, s. p. 56.

U

Ucide, v. a —, p. 200.
udare, s. p. 201.
uitit, adj. uituc, lesne uitător.
ulceà, s. expr.: «de grabă a pus toarta la ulceà», i-a găsit capac, i-a aflat răspuns.
ulcior, s. p. 117.
uleiu, s. p. 174.
uler, s. p. 72.
ulm, s. p. 136.
ultuì, v. a — p. 2, — a *hultuì*, a altoì; subst. *hultoană*.
ulucă, s. p. 224.
umblăcit, s. p. 198.
umblăciu, s. p. 198, 227.
umblătire, s. p. 198.
umblătit, s. p. 198.
umblător, adj. p. 103.
umflà, v. a —, p. 133.
una, adv. p. 185.
unchiaş, s. p. 89.
uncrop, s. p. 14.
unt, s. p. 168.
undreà, s. p. 34—5.
upì, v. a se —, p. 115.
urcător, adj. p. 183—4.
ureche, s. p. 37, 74, 204.
uriaş, adv. p. 185.
uricios, adj. p. 120.
urmă, s. p. 119.
urs, s. p. 99.
urzeală, s. sorocire, ursire.
urzì, v. a —, p. 89.
urzitoare, s. p. 168.
uşă, s. «uşă de biserică», cinstit; cel ce se crede — (şi adesea nu-i).
uscăciune, s. p. 57.
uşchior, s. uşor de uşă.
uşor, adj. p. 49.
uştav, s. p. 89.
usturà, v. a —, p. 193.
ustunoiu, s. p. 194.
usturoiu, s. p. 187, 193—5.

V

Văcar, s. p. 28.
văiog, văiugă, s. vale mică.
văjgăraie, s. p. 9.

vâjgărău, s. vânt mare, iarna, amestecat adesea cu omăt spulberat.
val, s. p. 207.
valătuc, s. p. 61, 158, 207.
vălătug, s. p. 207.
vâltan, s. *hultan*, vultur.
vândălag, s. p. 159.
vânt, s. p. 49, 148.
vânturat, s. p. 213.
var, s. p. 109.
vară, s. p. 50, 93, 103, 169, 194.
văratec, adj. p. 103.
vârf, s. p. 43, 133, 146, 162.
vârfar, s. p. 137, 161.
vârfuì, v. a—, p. 163.
vârfuit, s. p. 163.
vargă, s. p. 39, 40, 125—6.
vărgăluire, s. p. 126.
vârghie, s. p. 222.
vârghină, s. p. 222.
vârì, v. a—, p. 126.
vărsà, v. expr.: zăvoaiele erau vărsate și prin urmare haiducii aveau unde să stea ascunși; dar toamna, frunzișul s'a dus și pe haiduci -au prins poterele.
vârtej, s. p. 140.
Vartolomeiu, s. p. 166.
vârtop, s. p. 154.
vârtos, adj. p. 199.
Varvara, s. p. 166.
varză, s. p. 197.
varzare, *vărzări*, s. p. 98, 168.
vărzuì, v. *a se*—, a se fâțâi (umblà) de colo până colo, fără nici un rost.
vâșcol, s. viscol.
vâslă, s. p. 121.
vătav, s. p. 51.
vatră, s. p. 17.
vătraiu, s. «a tocà pe—», a sta acasă de geaba (despre bărbați).
veac, s. vieață, s. p. 149.
vegii, s. pl. p. 87.
veleanță, s. velință,
verde, adj. p. 174.
verdeață, s. p. 197.
verdețuri, s. pl. p. 197.
verigă, s. p. 41., 78.
vetrișoară, s. p. 130.
videș, s. p. 39.
vièliște, s. p. 213.
viermănărit, s. p. 92.
viermărit, s, p. 15.
vierme, s p. 15, 91—2, 180, 187, 192, 195.
Vinerèle, s. pl. p. 113.
Vineri, s. p. 14, 28, 59.
vìliște, s. p. 123, 213.
vinderì, v. a se—, a nu aveà astâmpăr.
viroagă, s. p. 151.
visdeiu, s. p. 72.
vită, s. p. 141, 201.
viță, s. p. 87.
vlașiță, s. p. 94.
volboră, s. p. 167.
volbură, s. p. 94, 120.
volvoră, s. p. 10.
vorbă, s. expr.: «fie vorba 'ntre noi, dar... (să zicem că-i așà, cu toate că nu-i).
vovici, s, pl. p. 185.
vrabie, s. p. 168, 196; expr.: «de frica vrăbiilor, să nu mai sămănăm mălaiu»?
vraf, s. p. 200, 208, 213.
vrăfuì, v. a se—, p. 208.
vrah, s. p. 200, 208.
vraiște, s. p. 204.
vrăjitor, s. p. 109.
vrăjmaș, s. p. 180.
vrau, s. p. 200, 208, 213.
vrav, s. p. 200, 205, 213, 216.
vrej, s. p. 180.
vrăvuì, v. a—, p. 26.
vreme, s. p. 71.

z

Zabele, s. pl. zabàle.
zăgărà, s. p. 31.
zăgărăi, s. p. 31.
zale, s. pl. p. 44.
zămos, adj. p. 174.
zap, s. neajuns; ex.: mi-a făcut o mulțime de zapuri.

zăpăì, v. a—, a se da (despre câni).
zăpodie, s. p. 18.
zar, s. încuietoare, zăvor.
zăràniе, s. mi-au murit toate găinile, așà că azi nu mai am zărânie de pasere în curte.
zârnă, s. p. 72.
zàrvăt, s. gălăgie, hărmălaie.
zăticnì, v. a—, a pune piedici, a zădărnicì.
zăvor, s. p. 34.
zernă, s. p. 72.
zi, s. p. 83.
zimț, s. p. 116,
zimțà, v. a—, p. 116.
zimțuì, v. a —, p. 116
zoală, s. trudă.
zoană, s. p. 215.
zolì, v. a—, p. 14.
zolniță, s. p. 14.
zor, s. zor-nevoie, p. 84.
zùzăt, s. vorbă multă, larmă.

CUPRINSUL.

Pag.

Prefaţa III

PARTEA I. CONSIDERAŢIUNI GENERALE.

Cap. I. — Inceputul agriculturii. 1
Cap. II. — Agricultura şi socotinţele plugarului. 3
Cap. III. — Semne de bielşug . 8
Cap. IV. — Rostul ploilor . . . 11
Cap. V. — Duşmanii rodului . . 14

PARTEA II. ŢARINA.

Cap. I. — Ţarina 16

PARTEA III. ARATUL.

Cap. I. — Plugăria 29
Cap. II — Plugul 33
Cap. III. — Pornitul plugului . 46
Cap. IV. — Aratul. 49
Cap. V. — Sămănatul 56
Cap, VI. — Boronitul 60
Cap. VII. — Grăpatul 61
Cap. VIII. — Incheiatul arăturii 62

PARTEA IV. POPUŞOII.

Cap. I. — Popuşoiul 65
Cap. II. — Aratul şt sămănatul. 69
Cap. III. — Boronitul 72
Cap. IV. — Prăşitul 73
Cap. V. — Crescutul şi coacerea 85
Cap, VI. — Tăciunele 90
Cap. VII. Duşmanii popuşoiului 91

PARTEA V. PÂNEA MĂRUNŢICĂ.

Cap. I. — Holdele 93
Cap. II. — Grâul 99
Cap. III. — Secara 112
Cap. IV. — Orzul 114
Cap. V. — Ovăzul . . . . . „

Pag.

PARTEA VI. STRÂNSUL HOLDELOR DE PE CÂMP.

Cap. I. — In ajunul secerii . 115
Cap. II. — Seceratul 116
Cap. III. — Smulsul 124
Cap. IV. — Cositul 125
Cap. V. — Legatul şi adunatul snopilor. 130
Cap. VI. — Căratul snopilor . 139
Cap. VII. — Clăditul 143

PARTEA VII. SĂMĂNĂTURI FELURITE.

Cap. I. — Nutreţurile 149
Cap. II. — Cânepa şi inul . . 164
Cap. III. — Pepenii, bostanii, castraveţii, ... 174
Cap. IV. — Păstăioasele . . . 182
Cap. V. — Cartofii 188
Cap. VI.—Ceapa, usturoiul, prajul 191
Cap. VII. — Mălaiul 195
Cap. VIII. — Hrişca 196
Cap. IX.—Verdeţuri şi verdeaţă 197

PARTEA VIII. TREIERATUL.

Cap. I. — Imblătitul. 198
Cap. II. — Treieratul 201
Cap. III. — Vânturatul 213
Cap. IV. — Păstratul pânii şi al paielor 216

PARTEA IX. CULESUL POPUŞOILOR.

Cap. I. — Culesul 218
Cap. II. — Căratul şi păstratul popuşoilor 220
Cap. III. — Tăiatul, căratul şi păstratul hlujilor 223
Cap. IV. — Bătutul popuşoilor 225

ADAOS.

Măsurătoarea pământului . . 229
Indice şi glosar 235

BIBLIOTECA MUNICIP. [illegible]
Inv. Nr. 186301

DIN PUBLICAȚIUNILE ACADEMIEI ROMÂNE

L. B.

Crăiniceanu Dr. Gh., Igiena țăranului român. Locuința, încălțămintea și îmbrăcămintea; alimentațiunea în diferite regiuni ale țerii și în diferite timpuri ale anului 1895 . . . . . 5.—
Gorovei Artur, Cimiliturile Românilor, 1898 . . . . . 3.—
Grigoriu Gr., Medicina poporului I. Boalele oamenilor. *Anal. Acad. XXX Lit.* 1.60
— II. Boalele vitelor. — *Anal. Acad. XXX Lit.* 0.50
Jarnik Dr. I. U. și A. **Bârseanu**, Doine și strigături din Ardeal, cu un glosar complet de Dr. I. U. Jarnik, Buc. 1895 . . . . . —.—
Lupașcu D. P., Medicina babelor. Adunare de descântece, rețete de doftorii și vrăjitorii băbești. Cu un raport de *Prof. I. Bianu*. — *Anal. Acad. XII Lit.* . . . . . —.—
Manolescu Dr. N., Igiena țăranului. Locuința, iluminatul și încălzitul ei. Imbrăcămintea, încălțămintea, alimentațiunea țăranului. 1895 5.—
Marian S. Fl., Cromatica poporului român. — Discurs de recepțiune, — cu răspuns de *B. P. Hasdeu*. — *Anal. Acad. IV 2* . . . . 1.—
— Descântece adunate de G. Săulescu. Raport. — *Anal. Acad. V 2*
— Vrăji, farmece și desfaceri. — *Anal. Acad. XV Lit.* . . . . . 1.—
— Insectele în limba, credința și obiceiurile Românilor. 1903 . . . 6.—
— Legenda Maicii Domnului. 1904 . . . . . 4.—
— Nașterea la Români. Studiu etnografic. 1892 . . . . . 5.—
— Nunta la Români. 1890 . . . . . 10.—
— Immormântarea la Români, 1892 . . . . . 5.—
— Sărbătorile la Români:
— *Vol. I.* — Cârnilegile. 1898 . . . . . 3.—
— *Vol. II.* — Păresimele. 1899 . . . . . 3.—
— *Vol. III.* — Cincizecimea. 1901 . . . . . 4.—
Obedenaru Dr. M. G, Texte macedoromâne, basme și poezii poporale dela Crușova. Publicate după manuscriptele originale, cu un glosar complet, de Prof. *I Bianu*. Buc. 1891 . . . . . 4.—
Ottescu I., Credințele țăranului român despre cer și stele. — *Anal. Acad. XXIX Lit.* . . . . . 1.—
Pamfile Tudor, Jocuri de copii, adunate din satul Țepu (jud. Tecuciu). — *Anal. Acad. XXVIII Lit.* 1.40
— Jocuri de copii, adunate din satul Țepu (jud. Tecuciu). Mem. II. — *Anal. Acad. XXIX Lit.* 1.60
Papahagi-Vurdună P. N., Jocuri copilărești culese dela Românii din Macedonia. — *Anal. Acad. XXV Lit.* 0.75
— Megleno-Românii, Studiu etnografico-filologic. Partea I. — *Anal. Acad. XXV Lit.* 1.40
— Partea II. *Anal. Acad. XXV Lit.* 1.40
— Graie aromâne. — *Anal. Acad. XXVII Lit.* 1.60
— Basme aromâne și glosar. 1905 . . . . . 8.—
Șăineanu Lazăr, Basmele române în comparație cu legendele antice clasice și în legătură cu basmele popoarelor învecinate și ale tuturor popoarelor romanice. 1895 . . . . . 10.—
Sevastos Elena, Nunta la Români. Studiu istorico-etnografic comparativ. 1889 . . . . . *(Sfârșit)*
Țiplea Alexandru, Poezii populare din Maramureș. — *Anal. Acad. XXVIII Lit.* 1.20
Viciu Alexiu, Glosar de cuvinte dialectale din graiul viu al poporului român din Ardeal. — *Anal. Acad. XXIX Lit.* 1.50

Inst. de Arte Grafice CAROL GÖBL, S-r I. St. Rasidescu, Str. Paris, 16